This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

B 3 471 150

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

1438

2.

Disc. H. a. 377.

Cena 1·40
Vazba 25

H. b.

87.

AKADEMISCHES GYMNASIUM IN PRAG II.
AKADEMICKÉ GYMNASIUM V PRAZE II.

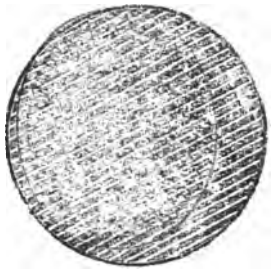

I. 1. 40

SBORNÍK HISTORICKÝ

vydaný

na oslavu desítiletého trvání

„Klubu historického“ v Praze.

Za redakce zvláštní kommisse klubovní.

V PRAZE.
Tiskem a nákladem J. Otty.
1883.

Pozvání ku předplacení

na

SLOVANSKÝ SBORNÍK,

statí z oboru

národopisu, kulturní historie a dějin literarního a společenského života.

Redaktor:

Edvard Jelínek.

Ročník II. »Poznejme se!«

Slovanský Sborník, jehož první ročník přijat byl netoliko v Čechách, ale i za hranicemi naší vlasti, zejména v zemích slovanských, velmi příznivě, bude vycházeti i na dále redakcí Edvarda Jelínka.

Potřeba Slovanského Sborníku ukázala se býti podstatnou, a že způsob, jakým byl prvý ročník vydán, vyhovoval časovým požadavkům — bylo obecně uznáno.

Redakce i nakladatelstvo bude i příště na zření míti, aby dostálo heslu významnému i jasnému: *„Poznejme se!“* Vězme o sobě!

Poznati bratry slovanské, dobré i ujemné stránky jejich, vniknouti do života, jímž vynikají a čestné místo zaujímají mezi nejpokročilejšími národy evropskými — toť jest účel Slovanského Sborníku! Stati z oboru slovanského národopisu, kulturní historie, ze života dějin literarních i společenských, hlídky vědecké, zprávy spolkové i statistické, korrespondence Hankovy, Šafaříkovy a j. vynikajících mužů slovanských, cestopisy i vše, co vede k dobrému poznání bratří slovanských, pojme obsah Slovanského Sborníku.

Již první ročník Slov. Sborníku honosí se řadou vynikajících spolupracovníků, kteří učinili knihu naši spisem ceny trvalé. *Redaktor Edv. Jelínek podniknuv letos v příčině našeho podniku objížďku po zemích slovanských, a to po Slovinsku, Chorvatsku, Srbsku, Bulharsku, Rusi a Polsku, získal pro další vydávání Slov. Sborníku potřebné styky literarní a vynikající spolupracovníky.*

Ze spisovatelů, kteří práce své již zaslali aneb přislíbili, buďtež připomenuti pp.: *Jan Bystroň, Frant. Dvorský, Bronislav Grabowski, Josef Holeček, prof. F. A. Hora, Michal Hórnik, A. H. Kirkor, řid. učitel H. Klíma, El. Krásnohorská, V. Levickij, Ferd. Menčík, Otokar Mokrý, Julius Mien, Rudolf Pokorný, redaktor Popović, prof. J. Řežábek, Dr. J. Rezek, G. Šebek (v Ruščuku), J. K. Staněk, J. V. Strojev, dr. Tyrš, Edv. Valečka, Jaroslav Vlček, V. V. Zelený* a mn. j.

Kromě toho získala redakce již pro nejbližší publikaci Slov. Sborníku dva vzácné příspěvky: netištěnou dosud rozpravu našeho znamenitého K. J. Erbena z oboru bájesloví slovanského, a poutavé líčení Bińska z péra slovutného J. I. Kraszewského. Těmito pracemi bude nový ročník Slov. Sborníku zajisté nejdůstojněji zahájen. Jelikož se však ukázalo, že Slov. Sborník vydáváním ve lhůtách ročních nemohl by dostáti všem potřebám časovým a vedle toho i s mnoha stran přání vysloveno bylo, aby podnik náš vycházel častěji, odhodlalo se nakladatelstvo vydávati Slov. Sborník v rozměrech obšírnějších a ve lhůtách měsíčních.

Bude vycházeti měsíčně v sešitech.

Číslo 1. (lednové) na r. 1883 vyjde výminečně již počátkem listopadu 1882.
„ **2. (únorové)** vyjde též dříve a sice ku konci prosince 1882.
„ 3. a další vycházeti bude vždy 15. každého měsíce napřed.

Na Slovanský Sborník předplácí se na **ročník II.**:

na ¼ roku	1 zl. 30 kr.,	poštou	1 zl. 40 kr.
„ ½ „	2 „ 50 „	„	2 „ 70 „
„ celý rok	4 „ 80 „	„	5 „ — „

Předplatné, jakož i veškeré dopisy račte zasýlati nakladateli knihkupci J. OTTOVI v Praze, v Jungmannově třídě č. 22. n.

Ročník I. Sborníku Slovanského jest ještě v zásobě a lze jej za 1 zl. 40 kr., s poštovní zásylkou za 1 zl. 50 kr. dostati.

K. I. 40

Sborník historický

vydaný

na oslavu desítiletého trvání

„Klubu historického“ v Praze.

Za redakce zvláštní kommisse klubovní.

Dšt. H.a. 3/1

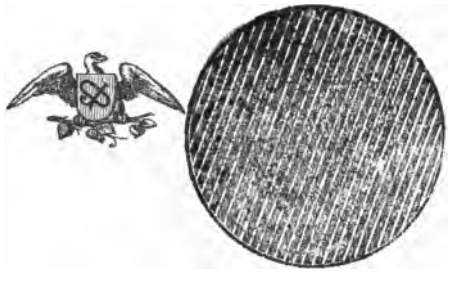

V PRAZE.
Tiskem a nákladem J. Otty.
1883.

XM83
22176
MAIN

DB 191
S3
V.1
MAIN

PŘEDMLUVA.

»Práce tichá, ale usilovná, k jistému vždy dovede nás cíli.« Toť byla asi hlavní myšlénka, o níž rozpředl se hovor dne 9. listopadu roku 1871 mezi několika nadšenými posluchači na universitě pražské. Každý uznával nutnosť práce, každý byl si vědom sil svých v srdci dřímajících. Jen probuditi síly ty a pak již více neochabnou. Bylo třeba středu, kam by se utíkati mohl každý posluchač historie, kde by mohl nabyti podpory a povzbuzení ve snahách svých duševních. Pomýšleno tudíž, aby zřízen byl »Klub historický«. Myšlénka ta stala se skutkem, a již na počátku roku 1872—1873 scházívali se členové ku pravidelným schůzím týdenním, přičiňujíce se všemožně o zdar mladého spolku. A od roku toho zkvétal stále »Klub historický«, pokračoval ve směru výše vytknutém, tak že roku letošního, kdy slaví desítiletou památku svého založení, s hrdostí může pohlížeti na dobu uplynulou.

Jakým způsobem oslaviti má »Klub historický« památku desítiletého trvání?

Dílem k pobídce mladších sil, dílem, že po desítiletém snažení za povinnosť svou pokládá, nějakým výsledkem se vy-

Pravili jsme, že tři jména z oné řady neobyčejna jsou, nuž vynechme je a pátrejme, neprotiví-li se to letopočtu.

Od smrti vévody Bořivoje na konci století IX. po praotci rodu Přemysla panovalo devět panovníků. Berouce vždy tři na jednu generaci a každé této přiřknouce dle obecného pravidla něco přes 100 let lhůty života, dostaneme asi 330 rokův, odpočítajíce pak léta ta od vzpomenutého datum asi k roku 890 připadajícího, octneme se v polovici VI. století, ač mnohým srovnáváním tvrditi se dá, že vévoda Přemysl žil v prvé čtvrti VIII. století. (Palack. I, 1, 106.)

Proti těmto počtům dá se dvé věcí namítati. Každá z těchto generací nemusila vyplňovati neb přesahovati století a dále, jak z pozdějších dob máme hojnosť příkladů, nemusil vládnouti vždy syn po otci, nýbrž i bratří a strýcové za sebou.

Proti prvé námítce mluví známá dlouhověkosť tehdejších lidí, byť bychom i musili připustiti, že v jmenované rodině nijakž rodinnou nebyla, kde z dlouhé řady panovníků jediný Přemysl Otakar Prvý dožil se věku Nestorského.

Závažnější jest námitka druhá, než i proti té dá se tvrditi, že rod Přemyslovců v prvých dobách svých byl velmi skrovně rozvětven, nač stěžuje si u Kosmy v známé závěti své Břetislav I. (Font. rer. boh. II, 86.)

Nezamysl byl jistě synem Přemyslovým, to plyne z celé pověsti; Hostivit byl rovněž synem předešlého panovníka, nebo bylo obyčejem, že nevedl-li kníže sám hotovosť zemskou do boje, svěřoval vedení členu své rodiny, jak vidíme toho příklad na kněžicích Boleslavu, Břetislavech, Spytihněvu, Bořivoji a j. Pověsť však vypravuje, že Neklanovu výpravu proti Vlaslavovi vedl bohatýr Čestmír, o jehož příbuzenství s Neklanem není zmínky, nejspíše neměl Neklan vedle sebe dospělých Přemyslovců.

Bořivoj rovněž zdá se býti osamělým, praviť Kosma výslovně, že byl synem Hostivitovým a před ním z nedostatku mužského ramene v rodině Přemyslovců dá se tušiti vláda poručnická, kterou senioratní zákon dynastií slovanských jinak neznal.

K létu 872 jmenuje se pět vévod v Čechách a nedá se o žádném tvrditi, že by byl Přemyslovcem; nejstarší však rukopis letopisů fuldenských, odkud zpráva ta čerpána, ač o pěti mluví, jmenuje šestého Gorivej = Bořivoj, snad že pro mladý věk boje se neúčastnil, když však dorostl a nastoupil, tu kronikář jméno jeho později připsal, jeť in margine připsáno.

Po Bořivojovi nejspíše zase z nedostatku jiných nástupců zůstal stolec český do dospělosti synů jeho po jistou dobu neosazen. (Čas. česk. Mus. 1860, 281.) Věc ta sahá sice přes meze vytknuté, ale poukazuje dobře na dobu nedávno minulou, dotvrzujíc mínění naše; vždyť ihned po smrti druhého syna Bořivojova, Vratislava, nastala zase poručnická vláda Drahomířina.

Zákon senioratní byl ovšem zřejmě vysloven a sankcionován teprve Břetislavem I., než jest bezpečno, že tu pouze dávná zvyklosť na zákon povýšena, a proto nutno bylo v záležitosti této s ní počítati.

Vidíme, že nic nevadí, zredukujeme-li onen počet panovníků vynecháním tří neobyčejných jmen, ač tím průměrnou délku panování

jich o pět roků prodloužíme, porovnávajíce ji s průměrnou délkou panování Přemyslovců, která 20 roků čítá.

Co však máme si počíti s těmi třemi vypuštěnými jmény?

Mým míněním jest, že jména ta jsou pouhými příjmeny, k původním jménům národem později připojenými, a sice Nezamysl Mnata beru za jedno jméno, jako Vojen Vněslav a Křesomysl Neklan.

Jakožto příjmen jest neobyčejná forma jejich právě na místě.

Slovo Mnata příbuzno jest kořenem svým se slovem mněti neb mníti, sanskr. mna, mnatum, řeck. *μνάομαι*, něm. meinen. (Jungm. Slovník.)

Znamená tedy Mnata člověka mnícího, myslícího, moudrého, tedy Nezamysl Mnata asi Nezamysl moudrý. (Čas. Česk. Mus. 1858, 602; 1846, V. 619; Hattala: Srovn. mluvn. 218.)

Na příjméno ukazuje i ta ženská koncovka v češtině v přezdívkách obyčejná a pak ta veliká řídkosť toho jména. Regesta ani Fontes rer. boh. druhé osoby téhož jména neznají.

I samo jméno Nezamysl hodí se k příjmí moudrého, znamenať člověka, který se nezamyslí a ví sobě rady dle přísloví: Ne ten moudrý, kdo mnoho ví, ale ten, kdo ví, čeho třeba.

Vněslav Vojín, Vněslav bojovník znamená zajisté Vněslav Udatný. I jméno Vněslav, to jest slávou na venek vynikající, k příjmí bojovného muže dobře se hodí.

I toto jméno velmi řídce se objevuje, ač místní jméno Vojnův Městec na užívání jeho poukazuje. Regesta i Fontes rer. boh. znají sice podobná, jako Vojata, Vojec, Vojík, Vojslav, Vojtěch, ale Vojen mimo vzpomenuté u druhé osoby se nevyskytá. Jeden z devíti Jugovičů, švagrů cara Lazara, nazývá se Vojín. (Čas. česk. Mus. 1863, 50.)

Křesomysl Neklan znamená Křesomysl Nebojovný. Pravíť sama pověsť, že kníže Neklan proto tak nazván, že nikdy neklál, nebojoval, a tu, byť bychom i připustiti musili, že otcové naši v dobách pohanských později než křesťané jména synům udíleli, totiž asi v 10. roku při tak zvaných postřižinách, přece uznáme, že o desetiletém hochu nedá se již tvrditi, bude-li udatným či nic, a proto kníže Neklan zajisté původně jiné jméno měl a to pravdě nejpodobněji Křesomysl.

Již Hájek nalezl snad nějakou pověsť podobnou, nebo ač znal Kosmu, nepřijal jeho řady pohanských knížat úplně, nýbrž na 37. listu kroniky své aspoň dvě jména spojil v jedno, a sice Křesomysl Vněslav, připojiv k tomu výklad po způsobu svém. Veleslavina zřejmě jmenuje Křesomysla i Neklanem, pravě: „Vnislav syna zůstavil Gřezomysla, který jiným jménem Neklan nazván byl.“

Co do řídkosti rovná se jméno to druhým dvěma; ve jmenovaných pramenech není rovněž druhé osoby jména toho a jen polabští Bodrcové měli také Niklota, ač ten, jak známo, nijakž jména toho si nezasloužil.

Co do významu i poslední tato dvě jména na sebe poukazují, k sobě se hodí; znamenať Křesomysl muže na mysli skrušeného, bojácného, tudíž pravého Neklana.

Historie miluje protivy u sebe; tak po krutém Boleslavu vládl zbožný Boleslav, tak snad po udatném Vněslavu nemilosrdná Klio

*

Křesomysla přezvala bojácným; vyjímajíť se vlastnosti lépe v extremech, vedlé bílého předmětu více vyniká černý.

Slovan nepočítal panovníků svých řadovými čísly, nýbrž kde viděl potřebu, dal příjmí.

Polák měl Boleslava Chrabrého, Křivoústého, Smělého, Kadeřavého, Stydlivého, Mečislavy Hnusného a Starého, Lešky Černého a Bílého, Vladislavy Láskonohého a Lokýtka, Kazimíry Obnovitele, Spravedlivého a Chlapského, Přemyslava Plyvače a j. Rus měl Vladimíry Svatého a Monomacha, Jiřího Dlouhorukého, Vševoloda Veliké Hnízdo, Dimitrije Hrozné Oči, Donského a Šemjaku, Ivana Kalitu a Hrozného, Šimona Hrdého, Vasilije Temného a j. Srb měl Štěpány Nemanju, Prvověnčaného, Chrápavého, Slepého, Dragutina, Milutina, Děčanského a Silného. Jistě i Čechové označovali podobně panovníky své, vyznačujíce mnohdy jediným slovem jeho zásluhu, mrav, nemrav a j. nežli po Němcích se naučili panovníky své počítati. I my měli Boleslavy Krutého, Zbožného a Ryšavého, Spytihněva Spravedlivého, Soběslava Selského atd.

Že konečně svrchu vzpomenutá příjmí v známé řadě důsledně buď napřed neb za jménem nestojí, nepadá na váhu. Kosma bezpečně si významu oněch jmen vědom nebyl a snadno tedy jedno z nich, totiž Vojen Vněslav, přestaviti mohl.

Konečně ze shody jmen vždy po dvou v také příbuznosti smyslu se nacházejících vidíme, že národ v pradávných již dobách zahalil panovníky své pověstmi a bájemi, ano že ze jména nejspíše báji a příjmí si utvořil, příjmí se zachovala, báje však až na malé sledy zahynula nepřízní věků.

O sněmu kladském z r. 1512.

Sepsal *Ant. Rezek.*

„O důležitém jednání sněmu kladského, kteréž počalo se dne 15. prosince 1512, zpraveni jsme," di Palacký (V. 2. 210), „velmi nedostatečně; zvláště litovati jest a diviti se, že pilný jinak a dobře zpravený Klose (Documentirte Gesch. von Breslau) o sněmu tomto tuším žádných známostí neměl." — Ale za to něco zpráv o něm zachoval očitý svědek a účastník jeho Jan Hass, městský písař zhořelecký, jehož paměti [1]) jsou velmi vzácným příspěvkem také pro dějiny české, ježto jednostranně sice, ale živě a podrobně jeví se nám v nich způsob, jakým za Vladislava a Ludvíka vládlo se z Prahy nad korunními zeměmi českými a s jak úžasnou úplatností a korrupcí jednotliví členové české zemské vlády podle peněz toliko řídili se v rozsudcích svých, ba jak i úřad fojtský za peníze z jedněch do druhých rukou přecházel. — Podle těchto pamětí [2]) chci tudíž trochu úplnější obraz podati o generalním sněmu kladském, než jak až posud u nás podán býti mohl.

Na podzim 1512 bylo při dvoře králově v Budíně velmi živo. Pro znova rozpoutaný spor mezi stavy českými nacházeli se tam vyslaní od pánů, rytířův i měst českých deputace v příčině dosazení arcibiskupa pražského, poslové z Moravy a ze Slezska, jednajíce o domácích sporech svých, zejména Vratislavští o půtce s Bartolomějem knížetem Minsterberským, a konečně i poslové z Horní Lužice též ve sporech šlechty s městy a pak v příčině tuhého, mnoho let trvajícího sporu o sklad zboží ve Vratislavi. Všichni z poslů těchto při četných audiencích u krále trpce stěžovali si do rušitelů míru zemského, odpovědníkův a rejtarů, kteří užívali sporů stavovských všude k tomu, že proti městům bojovali a pokojné obyvatele městské olupovali doufajíce při tom v záštitu šlechty, které každá škoda městům učiněná byla k prospěchu. Ostatně si města brzo pomáhala týmž způsobem; loupežníkův, ohradivších po středověkém zvyku čest svou odpovědnými listy, hemžilo se tudy houfně po zemích koruny české, kdo jich potřeboval

[1]) Vydaná od Neumanna a Struveho ve Scriptor. rer. lusatic. Neue Folge 3 a 4, r. 1852 a 1870.

[2]) Hass III. 237—242.

bral je do služeb, poněvadž to byli obyčejně lidé, kteří neměli čeho by ztratili. Neváhalť ani Bartoloměj, kníže minsterberský, najati do svých služeb proti Vratislavským loupežníka nejpověstnějšího — Sigmunda Kauffnerka![3]) Tudy král sám o to stál, aby sešli se stavové ze všech zemí koruny české a smluvili se o landfrid proti škůdcům míru. I sešli se z nařízení králova 17. září na hradě budinském Zdeněk Lev z Rožmitála, Vilém z Pernšteina, Petr z Rosenberka, Ladislav ze Šternberka a někteří jiní šlechtici z Čech, Kazimir kníže těšinský, nejvyšší hejtman slezský, zástupcové městského stavu z Čech[4]), šlechtici moravští, slezští a zástupcové měst lužických. Ti zvolili ze sebe kommissi, jež měla učiniti návrh landfridu takového, aby ode všech zemí přijat býti mohl. V kommissi byli Albrecht Rendl, Radslav Beřkovský, Hanuš z Rechenberka a jeden z poslů vratislavských. Vypracovaný návrh poslové ze všech zemí vzali s sebou domů, aby o něm se poradili a ještě před odjezdem zvláštní deputace požádala krále, aby potvrdil jim, na čem se usnesou na společném sjezdu v Kladsku, který jim král položil na 6. prosince. Rozumí se samo sebou, že před generalním sněmem odbývány napřed sněmy v jednotlivých zemích, v Čechách o sv. Kateřině, v jiných zemích též kolem téhož času. V příčině landfridu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku stalo se dohodnutí skoro bezvýminečné; ale ke sjezdu kladskému nezvolen nikdo z městského stavu, ti kteří tam z něho přece šli,[5]) učinili tak přes hlavu obou vyšších stavů. Hornolužičané se také v Budišíně neshodli, takže nevyslali do Kladska ani deputaci společnou, než šlechtici zvlášť a měšťané také zvlášť; dohodnutí jen na tolik se stalo, že neměl landfrid přijímán býti bez výminky. Dolnolužičané také sic vypravili se do Kladska, ale jen s protestem, poněvadž jim návrh landfridu ani nebyl dříve předložen. Za to ve Slezsku Vratislavští i kníže Bartoloměj, chtíce oba do Kladska jeti, jednali o příměří na zámku Bartolomějově Frankensteině[6]) a sjednali také na chvíli pokoj; tak že při otevření sněmu kladského, které stalo se, ne jak původně zamýšleno 6. než teprv 15. prosince, účastníci ze všech stavův i zemí sešli se ač ovšem ne v nejlepší shodě a přátelství. Přítomni byli z Čech: Zdeněk Lev z Rožmitála, Vilém z Pernšteina a syn jeho Vojtěch, Jindřich Švihovský, Jindřich z Valdšteina, Michal Slavata, Vilém Kostka, Radslav Beřkovský z Šebířova, Mikuláš Ždirský, Albrecht Rendl, Matiáš Libák, a svrchu jmenovaní zástupcové měst; z Moravy: biskup olomoucký Stanislav Thurzo, zemský hejtman Jan z Lomnice na Mezeříčí a někteří poslové z měst; ze Slezska; knížata: Bartoloměj a Karel z Minsterberka,

---

[3]) Klose-Stenzel, Quellenschriften für Gesch. Schlesiens I. 37.

[4]) Byli v Budíně: Holec konšel od sv. Martina a Ziga (Vaníčkovic) perkmistr; z Nového Města Matouš písař městský a jeden konšel Mikuláš pernikář, i z jiných měst královských. Staří letopisové 435.

[5]) Byli to: Jan Hlavsa, Jiřík Hrdina, Daniel Ronš a bakalář od bílého Lva z Pražan staroměstských, Jan Rozvoda, Bohuslav kožišník a j. z novoměstských. St. letop. 339.

[6]) O tom se pochybovalo, poněvadž jen Klose (610.) činí o příměří zmínku, ale Hais (238.) zcela určitě to dotvrzuje, pravě, kterak poslové od šlechty hornolužické ve Svídnici čekali na vyslané z měst a žádali jich, aby další cestu konali společně pro nejistotu cesty, poněvadž kníže Bartoloměj na Frankensteině jedná o příměří s Vratislavskými a kdyby se nepovedlo, že by bylo pro ně s velkým nebezpečím; nebo o knížeti bylo povědomo „dass er viel boser buben bey sich hatte."

Kazimír Těšinský, Fridrich ze Schellendorfa, hejtman Hlohovský Dr. Jakub Salza, dva šlechtici z knížetství svídnického a javorského, 6 měšťanů vratislavských a jeden ze Svídnice; z Horní Lužice: Leuther ze Schreibersdorfu a Opic ze Salzy jakožto zástupcové šlechty, městští písaři z Budišína, ze Zhořelce (Jan Hass) a ze Žitavy jakožto zástupcové měst; z Dolní Lužice: Hanuš z Donína, Baltazar Cesche a Baltazar Kokric. První nesnáz byla o pořádek v sezení, ježto Dolnolužičtí chtěli v té příčině míti přednost před Hornolužickými a tito tomu odpírali. Když tedy 16. prosince sešli se účastníci v královském hradě k poradě, ustanoven skrze pana Lva pořádek následující: Na pravo usedli za sebou biskup olomoucký, slezská knížata, vyslaní z knížetství slezských, zástupcové šlechty horno- a dolnolužické, měšťané vratislavští, zástupcové ostatních měst slezských, měšťané horno- a pak dolnolužičtí. Na levo usedli: nejvyšší purkrabí a nejvyšší hofmistr král. českého, po nich zemský hejtman moravský, pak ostatní páni čeští, po nich moravští, pak zástupcové měst z Čech a z Moravy. Jménem královým prvně promluvil Vilém z Pernšteina oznamuje, proč tento společný sjezd od Vladislava byl svolán, nebo že již nejvyšší čas jest, aby přítrž se stala škůdcům, odpovědníkům a rejtarům. Čechové a Moravané že již se v té příčině smluvili a posly plnomocné do Kladska vyslali, nyní že na ostatních zemích jest, aby neotáleli přistoupiti k návrhu českomoravskému o společném landfridu. Po té řeči rozstoupili se vyslaní do skupin podle zemí; také hornolužičtí šlechtici s měšťany viděli toho potřebu, aby na něčem společném se usnesli, i oni tedy, zapomenuvše starých nenávistí, dohodli se. Nejprve hotovi byli Slezané, kteří skrze Karla Minsterberského oznámili, že jejich návrh landfridu, který po česku dali ve shromáždění přečísti, srovnává se s přáním Čechův i Moravanů; toliko nebyli srozuměni o době, na jak dlouho by uzavřen býti měl. Čechové a Moravané navrhovali 20 let, a to se tuším Slezanům zdálo býti dlouho; proto usnesli se na letech patnácti. Po nich odpověděli Hornolužičtí, kteří landfrid chtěli přijmouti jen s ohradou, pokud nebude to proti jejich privilegiím; Dolnolužičtí vůbec návrh nepřijali, poněvadž jim nebyl dříve než se do Kladska odebrali, poslán, aby doma o něm se poraditi mohli. Proto také uprostřed 18. prosince smlouva toliko mezi Čechy, Moravany a Slezáky o vzájemné pomoci těchto zemí proti všem, kdo by v nich řádu a právu se zprotivili a pokoji překáželi, učiněna, takže každá země mohla i měla své nepřátely, odpovědníky, zhoubce, zloděje a přechovávače jejich pronásledovati a stíhati až i přes hranice své, a nalézati u sousedův touž ochotnou a povinnou pomoc jako doma: Čechové v Moravě a Slezsku, Moravané a Slezáci v Čechách. Smlouva ta měla trvati až do smrti obou králův, Vladislava i Ludvíka, aneb kdyby oni sešli se světa dříve, 20 let mezi Čechami a Moravou, 15 let mezi Slezskem a zeměmi dotčenými. [7]) — Proti Lužičanům velmi horleno od stavů českých. Zdeněk Lev z Rožmitála oznámil jim, že stavům obou zemí položí sněm v určitý den, aby dohodly se o přistoupení k landfridu; a Vilém z Pernšteina dodal k tomu, nepřistoupí-li a stane-li

[7]) S české strany přidána ohrada, že rozdíly u víře pod jednou a pod obojí, a „záští“ mezi městy a jinými stavy o nestání ku právům, neměly smlouvě té nikterak býti na překážku. — Král Vladislav potvrdil ty zápisy v Budíně 22. ledna 1513. — Palacký V. 2. 211.

se z jejich země někde škoda nějaká, že o ni nebude hleděno toliko ke škůdci než k celé zemi.

Dle snešení zemského sněmu o sv. Kateřině mělo se v Kladsku jednati také o jiné potřeby zemské, o dluhy knížete Karla Minsterberského u některých pánův českých a o vyhnání židů ze všech zemí koruny české. Ale k tomu zdá se, že nepřišlo, poněvadž již 21. prosince se poslové domů rozjížděli. Jediné pravdě podobnou vidí se býti zpráva starého letopisce (str. 339), že Bartoloměj Minsterberský s Vratislavskými srovnán o škody s obou stran učiněné, aby byly prominuty a že učiněno mezi stranami nějaké nové příměří na některý čas. — Ostatně Lužičané nikdy k landfridu společnému nepřistoupili. Bylo jim několikráte v té příčině domlouváno, naposledy ještě r. 1515 [8]), ale oni neustoupili, ukazujíce, že i po uzavření kladském nepřátelé Vratislavských (to jest přátelé knížete Bartoloměje) v Čechách beze škody se zdržovali, do Slezska na lup vycházeli a se zbožím naloupeným zcela volně do svých domovů vraceti se směli. Proto obě země lužické toliko mezi sebou landfrid uzavřely, nadějíce se z něho většího pro sebe prospěchu. V Čechách zase města nebyla landfridem spokojena; zástupcové třetího stavu byli sice v Kladsku přítomni, ale když země dělaly sobě pod pečeti spisy na to, chtěli Pražané také toho připis míti. Nejvyšší písař Radslav Beřkovský zdráhal se jim ho dáti, řka, že písaři beztoho postačiti nemohou. I domlouvali se oň Pražané u pana Lva, kterýž rozkázal, aby jim byl vydán; měšťané, aby výmluvě Beřkovského předešli, dali k tomu svého písaře, který by landfrid vypsal, ale nejvyšší písař toho nedovolil. Tu oznámili zástupcové měst panu Lvovi, že k landfridu nestojí. A teprve po té hrozbě vydán jim výpis, ale prostý, nespečetěný, poněvadž prý pan Lev pečeti zemské s sebou neměl, ač výslovně se podotýká, že stavové jednotlivých zemí mezi sebou zápisy si dělali a pečetili. I slíbeno městům, že se jim pečeť k výpisu dá, což jak se zdá, se nikdy potom nestalo. Stav městský v Čechách také zřejmě knížete Bartoloměje proti Vratislavským podporoval. [9]) Od Slezanů landfrid celkem slušně byl dodržován, toliko stavové knížetství svídnického nechtěli se časem jemu podrobovati a když byl prodlužován, nový zápis pečetiti. K sporům širším o tu věc přišlo teprv za vlády Ferdinandovy. [10])

[8]) Hass III. 367.

[9]) Kloscův rukopis č. 51. (Zur Geschichte des Fehdewesens) ve městském archivu vratislavském obsahuje četnou řadu korrespondencí a listin týkajících se sporu knížete Bartoloměje s Vratislavskými.

[10]) Sněmy české I. 188.

Zdali Jiří Poděbradský r. 1448 táhl do Sas čili nic.

Napsal *Rudolf Kreutz.*

Jakkoli naše vlasť česká do nevelkých sahá rozměrů, jakkoli národ český počtem nehojný, přece v mnohých dobách velmi hluboko zasahal do obecných běhů dějin evropských a upříti se nedá, že národ český, nadšený ideami, které teprve u věku nynějším dobyly sobě plné platnosti, již v dávné minulosti je nejen k životu křísil a hlásal, ale i krví svou se zdarem, všecky okolní národy obdivem a hrůzou naplňujícím, hájiti je dovedl.

Ale jakož dávno osvědčenou jest pravdou, že tam, kde hlomoz zbraně ozývá se, musám se nedaří, tak i u nás bohužel z dob nejslavnějších a pro národ český nejtrapnějších máme tolik nehojných zpráv domácích. Veškeré naše památky písemné z XV. věku, které známe a které ukryty zůstaly před ničící svévolí lidskou a všehubícím časem, jsou obsahu více méně polemického proti jinak smýšlejícím ve víře, někdy ku podivu učené, lepší věci hodnější hádání a repliky.

Nelze tudíž diviti se, že tak málo zpráv z oněch dob zachovalo se nám, a které se zachovaly i o nejdůležitějších jednáních, jsou tak kusé a neúplné, že na základě jich nelze nikterak učiniti sobě úplný a věrný obraz o událostech, jež hýbaly národem za doby Husovy a po něm. Pravda tato zřejměji na jevo vystoupí, považíme-li, že jedním z nejdůležitějších pramenův a někde jediným jsou staré letopisy české.[1]) Jsou to kratší neb delší zprávy k jednotlivým letům od různých skladatelů, psané pro potřebu domácí, pro kruh rodinný a tím i samostatnější a hodnověrnější.[2])

Ale jakkoli to při starých památkách vlastnosť neocenitelná, přece zprávy tyto nejen pro stručnosť svou, nýbrž i tím, že zde vedle sebe položeny jsou bez všelikého ducha kritického, ovšem nikterak nepostačují ku vysvětlení přemnohých událostí pro vlasť naši v následcích

[1]) Vydané péčí a nákladem kr. české společnosti nauk r. 1829, sebrané a spořádané zvěčnělým Frt. Palackým.

[2]) V rukopise stokholmském těchto letopisů v předmluvě čteme: „Neb obecně kronik nerádi skládají o těch králích, kteří jsú živi za jich časóv. Pakli kdo co skládá pro paměť budúcím, ale nerád toho vydá, jelíž po smrti toho krále.“ Palacký: Staří letopisové čeští str. 2.

svých veledůležitých. Na tom však není dosti; k neúplnosti jich přistupují i chyby chronologické, ježto letopisové tito složeni jsou od osob v stáří pokročilém, jimž píšícím o časích minulých paměť nekonala služby platné. Mnohé rukopisy nesrovnávají se v udávání let při jednotlivých událostech, nad to pak i když se srovnávají, musí se jich přese velikou jich hodnověrnost užívati opatrně, neboť udávají mylně tu neb onu událost k letům nepravým.

Podobně se to asi má se zprávou ku r. 1448, kde starý letopisec po dobytí Prahy Jiřím Poděbradským vypravuje jak následuje: „Odtud pan Jiřík táhl do Míšně s vojskem; a tam jest mnoho lidu sešlo s obú stran a zbito. A Čechové nabravše zvonuov míšenských, vrátili se s velikú kořistí do Prahy s radostí. Ale nechali tam srdcí od těch zvonuov. Výjezda stala se den S. Kříže před S. Václavem.“ [3])

Palacký ve svých dějinách národa českého ve IV. díle, knize XIV., str. 177. přijal tuto zprávu k r. 1448, ale tak, že se zdá, jako by již on sám pochyboval o správnosti její chronologické. Netvrdí sice zřejmě, že by náležela k roku jinému, ale jen tak, jako by mimochodem zmiňuje se stručně o tažení tom do Míšně ve vypravování o událostech, zběhnuvších se hned po dobytí Prahy Jiřím Poděbradským.

Zde pak ukázati míním na základě důvodů, jež ihned vyložím, že zprávu tu lépe klásti k r. 1450, ku kterému ji většina rukopisů jiných klade a kterého roku skutečně podniknuta byla od Jiřího z Poděbrad větší výprava do zemí saských.

Zpráva tato nachází se ve čtyřech rukopisech, a sice v rukopisu knihovny kláštera křižovnického v Praze, což jest zvláštní velmi pilná kompilace kronik českých, psaná asi r. 1515 [4]); dále v jiném rukopisu téže knihovny, kde kromě jiného jsou také letopisy tyto, a sice od r. 1448 do 1470, text skoro samostatný; v rukopisu, který Palacký, kromě jiných pěti, nalezl na Děčíně, hradu dědičném pánů hrabat z Thunu z počátku XVI. stol. [5]); konečně v rukopisu, v Museu král. česk. na papíře dopsaném r. 1518, skrze Jana Trubače, služebníka pánův novoměstských. [6])

Všecky rukopisy tyto jsou z doby na počátku XVI. stol. První rukopis knihovny kláštera křižovnického má zprávu tuto asi samotný, ježto v žádném jiném rukopisu se nevyskytuje; text druhého rukopisu téže knihovny od r. 1378—1448 srovnává se skoro úplně s textem rukopisu předešlého, odkudž také zpráva tato k r. 1448 jest do toho rukopisu pojata; rukopis však děčínský od r. 1448—1470 podává stejné sepsání s druhým rukopisem křižovnickým, a konečně rukopis musejní od r. 1440—1509 má sepsání srovnávající se s prvním rukopisem křižovnickým, z čehož následuje, že skladatel letopisů v druhém rukopisu křižovnickém čerpal zprávu tuto z prvého, rukopis děčínský i musejní čerpaly pak jeden z prvého rukopisu křižovnického, druhý z druhého. Zbývá tudíž vzíti v úvahu a vysvětliti, jak asi do tohoto prvého rukopisu křižovnického dostala se zpráva o tažení Jiřího Poděbradského do Sas k r. 1448.

[3]) V Palackého starých letopisech str. 158. pod číslem 485.
[4]) Palacký: Staří letopisové čeští; předmluva str. IX.
[5]) Tamtéž str. X.
[6]) Tamtéž l. c.

Všech rukopisů jest 24[7]), z nichž ve čtyřech výše jmenovaných nachází se zpráva o výpravě Jiřího do Sas k r. 1448; 7 rukopisů vypravováním svým tak daleko nesahá; 3 rukopisy pak, které tak daleko sahají a místo toho také dále, vynechávají ve svém vypravování mnohá léta, mezi nimi také události k letům 1448 a 1450.

Obšírnější tedy zprávu o tomto tažení, ale k r. 1450 položenou, nacházíme v 10 rukopisech, z nichž pro nás nejdůležitější jest kronika, sahající od r. 1378—1461, rukopis to, jak praví Palacký, zcela souvěký; text tohoto rukopisu pojat jest větším dílem do textu rukopisu prvního křižovnického, a přece text tento o žádné výpravě Jiřího do Sas k r. 1448 se nezmiňuje.

Sebereme-li nyní výsledek celého toho srovnání, nelze než vysloviti konečný úsudek v ten smysl, že r. 1515 skladatel prvního rukopisu křižovnického čerpal z oné zvláštní kroniky souvěké až do r. 1461, při čemž obsah zprávy této v oné kronice a v jiných rukopisech k r. 1450 položené a obšírnější hned při prvním opisování k r. 1448 přidal, načež zprávu k r. 1450 o výpravě oné prostě vynechal; někdo jiný pak čerpaje ku složení druhých letopisů křižovnických z prvých, zprávu tuto k r. 1448 taktéž nezměněnou přijal, avšak po roce 1448 až do r. 1470 pokračuje v letopisech svých, ač dosti samostatně, přece čerpal z jiných starších rukopisů, buď z jiného rukopisu děčínského z konce XV. stol., aneb, což jest pravděpodobnější, z rukopisu nalezeného od Jos. Dobrovského ve Štokholmě z XV. stol., odkud také zprávu o výpravě Jiřího do Sas, k r. 1450 položenou, do své nové kompilace vložil, tak že zprávu tuto přináší k r. 1448 i k r. 1450. Opětným pak opisováním dostaly se v tomto způsobě obě zprávy do rukopisů poprvé jmenovaného děčínského a do rukopisu musejního. A poněvadž zprávu tuto k r. 1448 nikde jinde nenacházíme, ani v jiném rukopise těchto letopisů, nutno domnívati se, že letopisec čili správněji kompilator zprávu tuto buď z jiného rukopisu, nám nyní neznámého, opsal, aneb, což pravděpodobnějším, jak již dříve řečeno, v jiných rukopisech, zprávu tu obšírnější a k r. 1450 položenou v obsahu stručně k r. 1448 položil.

Avšak nejen tyto důkazy rukopisné, než i jiné důvody neméně závažné nasvědčují tomu, že zprávu tuto vůbec k r. 1448 klásti nelze.

Již z pouhého porovnání zprávy položené k roku 1448 a oné k r. 1450[8]) připadne každému na mysl ona nápadná podobnosť obou tak, že se skutečně zdá, že prvá zpráva je jako by obsahem druhé, ano velká podobnosť věty k r. 1448: „A Čechové nabravše zvonuov míšenských, vrátili se s velikú kořistí do Prahy s radostí“, a k r. 1450: „I navrátili se zase do Čech z Míšně s velikú kořistí a zvonuov mnoho z Míšně přivezli a dobytka přihnali“, jest zvláště na bileďni.

Kromě toho stopujeme-li pilně nejen poměry vlasti naší r. 1448, k němuž ona zpráva, jak za to mám, nesprávně položena, než i po-

[7]) Do opisu rukopisu vratislavského ve Slezsku, jenž Palackému zůstal nepřístupným aspoň do doby, kdy své vydání letopisů staročeských učinil, dal mi s velikou laskavostí a ochotou nahlédnouti prof. dr. Jos. Emler, jakož i do opisu čtyř jiných, dříve neznámých rukopisů, začež jemu zde povinné díky vzdávám.

[8]) V Palackého starých letopisech str. 158. pod číslem 485.

měry tehdejší zahraniční, vystoupí nemožnosť oné výpravy Jiřího do Sas r. 1448 tím zřejměji.

Po smrti krále Albrechta r. 1339 nastala v Čechách dlouhá doba bezkráloví až do vybavení Ladislava Pohrobka, syna Albrechtova, z moci císaře Fridricha a nastoupení jeho na trůn český r. 1453. Ani císaři Sigmundovi, když konečně přijat byl od Čechů za krále r. 1437, ani nástupci jeho Albrechtovi za krátkého panování jich nepodařilo se smířiti strany v Čechách; tím méně mohl navrátiti se mír a řád vlasti naší, když krále v zemi nebylo.

Příčin k různicím a svárům nejen mezi jednotlivými stavy, ale i mezi pány samými, bylo drahně, když ten neb onen požívaje větší moci ostatních hodlal využitkovati jí pod rouškou péče o obecné dobré více méně ve prospěch svůj a strany své. V prvních dobách bezkráloví nacházíme v národu čtyři jednoty; později, když jedna úmrtím vůdce svého pana Hynce Ptáčka z Pirkšteina 27. srpna 1444 se rozpadla a důležitosť druhých dvou, ztrativších veškerou vážnosť v národě, ponenáhlu vymizela, zbyla tu jedna, v jejíž čele stál mocný pán Oldřich z Rosenberka, proti které však utvořila se nová, když vlastenecké snahy páně Ptáčkovy přijala jednota nová, Poděbradská, se šťastnějším vůdcem Jiřím Poděbradským v čele. Avšak kromě těchto jednot bylo v zemi české rozepří soukromých mnoho a mnoho mezi všemi stavy, které cestou právní nikterak urovnány býti nemohly, ano nebylo autority dosti mocné nejen ku rozsouzení jich, než i ku provedení rozsudku a rovnány tudíž mocí zbraně.

K zastavení tohoto rozrušeného stavu a ku zavedení jednoty, řádu a práva nesla se vlastenecká snaha jednoty Poděbradské vůbec a velkého vůdce jejího Jiřího zvláště. K tomu cíli pod zámínkami různými zbrojeno ve straně té, k tomu cíli také Jiří Poděbradský zmocnil se Prahy útokem v noci na den 3. září r. 1448, při čemž udál se případ, že pan Menhart z Hradce, tehdá od desíti let nejvyšší purkrabí pražský a kdysi hlava jedné z oněch čtyř jednot v národě a nyní hlavní mařitel záměrů Jiřího z Poděbrad, octnul se v zajetí jeho a poslán na hrad Poděbrady do vězení do budoucího sněmu, na kterém se chtěl Jiří s panem Menhartem cestou právní vyrovnati.

Prvním následkem činu tohoto byla válka domácí. Nejen pan Oldřich ze Hradce, syn páně Menhartův, když několikráte marně listy snažnými žádal Jiřího za propuštění otce svého z vězení, ale i pan Oldřich z Rosenberka, který v čas dobytí Prahy dlel ve Vídni s poselstvím od sněmu českého v příčině vydání Ladislava do Čech, jali se sbírati vojsko proti Jiřímu. I dá se tudíž mysliti, že by Jiří tak byl ukvapil se v jednání svém a táhl hned po dobytí Prahy, dne 14. září, byť jen s částí vojska proti markrabí Fridrichovi saskému, ani zatím nepřátelé četní domácí již od počátku téhož měsíce září pilně sbírali pole proti němu, hledajíce ku sesílení svému všemožné spojence doma i za hranicemi? Doufám, že nikoli. Ačkoli jednou ze zámínek, pod kterou sbíral Jiří vojsko před dobytím hlavního města Čech, byla výprava do Sas, nyní po skutku musil každý nejen domnívati se, než i věděti, že to byla pouhá zámínka, a Jiří musil také věděti, že nepřátelé jeho a jednoty Poděbradské rukou do klínů nesloží, aby se nepokusili o štěstí, jeho, mladého vítěze s výše své svrhnouti. Musili

bychom se pak zajisté umírniti v úsudku svém o vyhlášené moudrosti a státnickém důmyslu Jiřího.

Příčin ku sporům mezi Fridrichem saským a Jiřím bylo sice dosti, avšak ani jedna nebyla taková, by vyžadovala tak pilnou a bezodkladnou potřebu výpravy Jiřího do Sas. Jedna, že bojovníci čeští, jimž válka se stala řemeslem, najati byvše od Viléma proti bratru Fridrichovi po smíření[9]) jeho s ním opuštěni utrpěli mnohé trýzně při zpátečním pochodu a že i markrabí Fridrich sám proti nim se postavil, aniž bitva byla s nimi svedena, netýkala se přímo ani osoby Jiřího. Druhá týkala se sporu o foitství země Lužické, o čemž mohl rozhodovati v době té jediné sněm zemský, jakož se i skutečně tak stalo na důležitém sněmu jihlavském v srpnu r. 1449. Jiných sporů bylo více, jakové však v dobách těch při hranicích bývaly obyčejné.

Příčiny tyto zajisté nejsou tak závažné, aby byly vyvolati mohly bezodkladnou výpravu se strany Jiřího proti Fridrichovi, naopak, zdaliž nemusil Jiří obávati se, kdyby ihned po rychlém dobytí Prahy odtáhl za hranice země pomstit tyto nepatrné křivdy, že napaden bude z předu od Fridricha samého a ze zadu od nepřátel domácích a že mu Praha zase vzata bude? Roku však 1450, jakož 10 rukopisů letopisů staročeských hlásá, měl pan Jiří příčin i času dosti vypraviti se do Sas a pokořiti dávného zhoubce koruny a království českého,[10]) když po opětovaných pokusech mezi ním a Jiřím o uzavření aspoň příměří dal se dosti ochotně pohnouti ku spojení s novou jednotou strakonickou, která se proti Jiřímu a straně jeho r. 1449 utvořila s panem Oldřichem Rosenberským v čele, ačkoli ovšem dříve nežli r. 1450 ku výpravě samé došlo, stalo se smíření mezi stranami na sjezdě pelhřimovském v červenci a srpnu toho roku.

Neméně závažný důvod pro to, že zpráva v jednom rukopise starých letopisů o výpravě Jiřího do Sas, položené k r. 1448, náleží taktéž k r. 1450, jest okolnosť ta, že nikde jinde nenacházíme zmínky o výpravě té roku dotčeného. Viděli jsme, že ani domácí letopiscové nesrovnávají se podávajíce jeden zprávu tu stručnou o výpravě té k r. 1448, tři zvláštní dvě zprávy k r. 1448 a k r. 1450 a 10, z nichž jeden jest současný, zprávu obšírnější jedinou k r. 1450; ostatní letopisci naši již pro chudosť zpráv nemají pražádné zmínky o této výpravě, a ze zahraničních sahá Jan Dlugoš, Polák, s vypravováním svým bohužel jen k r. 1444, Uher, Jan Thuróc, uložil sobě opět příliš omezený obzor pozorování dějin světových, všímaje si jenom událostí, týkajících se jeho užší vlasti uherské, konečně Petr Eschenloer, Němec, který, jsa tehdá písařem městským ve Vratislavi, psal o událostech, týkajících se města toho, ač všímal si svědomitě všeho, co Jiřího se týkalo, v obšírném jinak vypravování svém neví ničeho o jakési výpravě Jiřího do Sas k r. 1448; ba ani v listech markrabí Fridricha Braniborského ku markrabí Fridrichovi saskému,[11]) který tehdá ještě byl s ním v poměrech přátelských, neděje se o tom ni nejmenší zmínky.

[9]) Palacký: Dějiny národu českého IV. díl, kniha XIV., str. 157.
[10]) Viz pana Jiřího manifest proti pánům jednoty strakonické. Palacký: Archiv český II. str. 270.
[11]) Riedel: Codex diplom. Brandenburg. B. IV. str. 435.—437.

I zdá se mi, že by výprava taková byla více učinila hluku ve světě. A konečně, co dovídáme se ze zprávy této? Pouhé bezprospěšné vtrhnutí do Sas a poplenění území Fridrichova v době, kdy tento s bratrem svým Vilémem a Fridrichem Brandenburským byl v úplném míru a odjinud překážky neměl, aby se nebyl pokusil o uchránění zemí svých před záhubou takovou.

Shrneme-li výsledky této úvahy v jedno a považíme-li nestranně, v jakém postavení nacházel se Jiří po zmocnění se hlavního města Čech, že musil na předním místě nejen Prahu, než i celou zemi upokojiti a moudrým jednáním spřáteliti s novým stavem věcí a při tom že musil chystati se k obraně vlastní, když hned po skutku ještě téhož měsíce nepřátelé jeho nikoli malomocni na všech stranách sbírali pole proti němu; dále považíme-li, že Jiřímu skutečně žádný prospěch, naopak jen škoda z takého přenáhleného činu kynula, mimo to, že nikde jinde o podobné výpravě r. 1448 zmínka se nečiní, nýbrž celá tato zpráva, měla-li přijata býti do běhův událostí r. 1448 zběhlých, spočívá na udání jediného letopisce, ani ji ostatní tři, v nichž se nalézá, od něho do svých letopisů přijali: jsme oprávněni domýšleti se, že zpráva tato dostala se do letopisu omylem jakýmkoli.

Jak za to mám, bude nejlépe, vypustí-li se zpráva tato cele, aneb přidá-li se k jiným zprávám, položeným správně k r. 1450, ačkoli ona sama o sobě nic nového nehlásá a stane-li se tak, bude účel rozpravy této dosažen.

Náboženské následky bitvy bělohorské na Moravě.

Úryvek z větší práce.

Napsal *František Kameníček.*

Moravané jediní neklesli hned po bitvě bělohorské na mysli; ačkoliv stavové arciknížetství rakouského i stavové čeští je vybízeli, aby císaři se poddali, nedbali napomenutí toho, nýbrž opustivše pouze některé místa v Rakousích, jež obsazena měli, všecko v tom okolí vyplenili a zpustošili, zvláště statky pánův a vrchnosti katolických. Když však viděli, že jediní v odporu trvají a že za okolností takových vše již jest ztraceno, vzdali se také císaři na milost a nemilost.[1]) Dne 20. prosince r. 1620 prosilo poselství moravské císaře na kolenou za milost a odpuštění. V čele poselství toho byli pan Karel starší ze Žerotína, který po celý odboj ten, ač ku bratřím se znal, císaři Ferdinandovi věren zůstal, a kardinal Frant. z Dietrichšteina, biskup olomoucký.[2])

Císař svolal na počátku ledna r. 1621 ku poradě o moravských záležitostech do Vídně zvláštní kommissi, při níž súčastnil se také vedle jiných méně důležitých osobností kardinal Frant. z Dietrichšteina. Podle náhledu jeho mělo se na Moravě nejdříve působiti, aby moc katol. duchovenstva v zemi této rozšířena byla, proto žádal, aby dáno bylo duchovenstvu zase první místo na sněmu a počet kněžstva aby přiměřeným způsobem byl rozmnožen. Dále aby za královské rychtáře, purkmistry a městské písaře ve všech městech dosazováni byli pouze katolíci a v některých městech, jako v Brně, v Olomouci a ve Hradišti aby jen katolíci dosáhnouti směli městských úřadův a hodností vůbec. Bratří čeští a novokřtěnci aby byli ku katolictví přidržováni, a kdyby odporovali, aby byli bez milosrdenství z Moravy vypovězeni. Všichni sirotci aby byli vychováváni v náboženství katolickém a který by měl 4000 tolarův jmění,[3]) aby se směl ženiti nebo vdávati jen s povolením

[1]) Skála IV. p. 388 a 423. Gindely: Dějiny povstání česk. III. p. 288. (Sjezd brněnský) a p. 292 sq. (Vyjednávání s císařem vítězem.)

[2]) Pešina: Mars Moravicus. II. (Opis v zemském archivu českém.) Poselství moravské bylo ve Vídni velmi nemilostivě přijato. Gindely III. p. 296.

[3]) D'Elvert: „Beiträge zur Geschichte der Rebellion etc." III. p. 78. Gindely v dějinách českého povstání III. p. 294 sq. udává však nesprávně pouze 1000 tolarův.

císaře. Patronatní právo na všech statcích císařských aby dáno bylo biskupům olomouckým.[4]) Příslušníci cechů mají býti přidržováni, aby obvyklým způsobem dřevním bývali přítomni službám božím. Konečně aby učiněny byly přípravy ku vychování a vzdělání přiměřeného počtu duchovních a k tomu účelu aby každý katolický beneficiant přispívati musil třicátou částí svého ročního příjmu. Z návrhů těchto viděti, že kardinal chtěl rychle a bezodkladně provésti protireformaci ve městech a na statcích královských na Moravě. Úřady tyto byly příštího dne císaři předloženy a od něho schváleny.[5])

Také správa Moravy svěřena byla kard. Frant. z Dietrichšteina, který se s počátku zpěčoval hodnosť tuto přijmouti, poddal se však a ve krátkém čase, ač s mnohými obtížemi, zjednal církvi katolické na Moravě vážnosť a předešlé postavení.

Dne 23. ledna 1621 císař podepsal dekret, jímž členové řádu Ježíšova měli býti na Moravu i do dřívějšího svého majetku uvedeni a škoda, kterou v nepokojných předešlých dobách byli utrpěli, měla se jim nahraditi.[6]) V březnu pak (20.) vydal kardinal ve příčině jich sám ku Moravanům provolání, jímž řádu tomu podle nařízení císařského veškeré jmění se vrací.[7]) A téhož dne vydal také královským městům rozkaz, aby z městských rad všickni nekatolíci byli vyloučeni a na místo jich katolíci dosazeni; přísaha „ve jménu Marie a svatých“ aby všude byla zavedena a užívána.[8]) Ve příčině protestantismu byli všickni rádcové císařovi toho mínění, aby víra tato byla násilně potlačena, a jen v tom se rozcházeli, zdali by se to mělo státi hned, anebo postupem času.

Protireformace byla na Moravě dříve a horlivěji předsevzata, nežli v Čechách, jelikož tam v čele správy byl kardinal Frant. z Dietrichšteina, jenž nemusil býti k horlivosti teprve pobádán. Tak se stalo, že šlechtici kraje olomouckého již počátkem r. 1621 stěžovali si na utlačování ve příčině té a žádali bohosloveckou fakultu při universitě vitemberské za přímluvu u kurfirsta saského. Přes tuto přímluvu nezlepšily se poměry protestantů moravských, poněvadž kardinal užil každé příležitosti, aby na fary uprázdněné dosadil kněze katolické. Kommissaři císařští sjížděli celé markrabství sem i tam, odstraňovali ze všech far a kollatur kněžstvo luteránské a doplňovali je kněžími katolickými.[9]) Proskripce všeobecná nemohla na Moravě předsevzata

[4]) Ibid. p. 78. — Gindely tento passus úplně vynechává.

[5]) D'Elvert: „Beiträge z. Gesch. d. Rebell. etc. III. p 78.

[6]) D'Elvert: Ibid. p. 122.

[7]) .... „praedictos fratres et patres Societatis Jesu in pristinas sedes et domicilia, quae prioribus temporibus inhabitarunt, pristinas item fortunas et in census reducimus et restituimus, atque iisdem impertimur plenam potestatem, jus, facultatem, omnia, quaecunque illis adempta fuerunt, bona mobilia et immobilia repetendi et recipiendi“. Schmidl: „Hist. Soc. Jesu“ III. p. 266.

[8]) .... in omnibus regiis civitatibus haereticos senatores gradu suo dejecit et catholicos .... suffecit. .... denique civium, urbium, rerumque praefectos beatissima semper virgine et omnibus sanctis in testimonium adhibitis prisco catholico more fidem obedientiamque imperatori jurare conpulit. (Schmidl: „Histor. Societ. Jesu“ III. pag. 281.)

[9]) Skála V. p. 69.

býti ihned z téhož důvodu, pro který odročeny byly processy s povstalci. Válka s Uhry totiž nedovolovala, aby se na Moravě během r. 1621 provedlo opatření tak pronikavé, které by bylo zajisté popudilo veškeré obyvatelstvo v zemi. Po míru mikulovském však nebylo již potřebí šetřiti nikoho.

Na podzim r. 1622 vypovězeni byli dekretem Ferdinandovým ze dne 17. září [10]) z Moravy nejprve novokřtěnci „zato, že prý Fridricha, když skrze Moravu jel, do hospod přijímali". Zanechavše tedy domů, rolí, vinic a mnoho majetku svého ve velikých houfich do Uher a do Sedmihradska se přestěhovali.[11]) K odstěhování měli jen čtyřnedělní lhůtu; mnozí tedy, nemohouce jmění svého v tak krátké době aspoň částečně zpeněžiti, zůstali raději v zemi a stali se katolíky. Takových prý bylo asi 10.000.[12]) Anabaptisté vystěhovali se všickni z Nových Mlýnů, ze Šakwic, z Kobelnice, z Trachtína, z Pouzdřan, z Přibic, z Pohořelic, z Nosislavi, ze Slavkova, z Heršpic, z Podivína, z Hodonína, z Mikulova, z Němčic, z Alexovic, ze Křtěnic, z Višňova, z Tavikovic, z Čermákovic, z Moskovic, z Dambořic, z Uhřic, z Lanštorfu, z Čejkovic a ze Židlochovic; vedle toho z četných vill, dvorů, mlýnů, pivovarův a z různých služeb.[13])

Mezi tím již během roku 1622 počalo také vyšetřování s povstalci a provinilci moravskými. V měsíci září byli vyhlášeni za psance a cti, hrdla i statkův odsouzeni všichni ti, kteří z markrabství moravského ujeli, císařovy milosti nevyhledávajíce. Byli to zvláště: Ladislav Velen ze Žerotína, někdejší hejtman zemský, Vilém z Roupova, nejvyšší komorník, Jan Bernart z Kunovic, Krištof Berger, Hartman z Buchheimu, Ondřej ml. z Buchheimu, Jiří Fridrich z Regensdorfu, Jan ze Šellendorfu, Václav Bítovský, Jan Šoboveský, Krištof Sedlinský, Jan Petelský

---

[10]) D'Elvert: Beiträge zur G. der Rebell. p. 147. Volný: (Archiv für Österr. Gesch. Jahrg. 1850 p. 124): „dass alle diejenigen, so der Huetterischen Bruederschaft zugethan, es seyen mans, oder weibspersonen vn genalden datum an über für wochen bey hoher Leib und Leben straff sich nie weiter in Maehren sollen betreten oder finden lassen."

[11]) Hist. o těžk. protiv. církve české, p. 130.

[12]) P. prof. Gindely ve IV. dílu dějin povstání udává počet novokřtěnců na Moravě dle zprávy kardinala Carafy, legata papežského, asi na dvacet tisíc, což nezdá se souhlasiti ani se Schmidlem, ani s Historií o těžkých protiv. církve, ani s manuscriptem hamburským, od Volného ve výtahu nám podaným. Schmidl udává, že anabaptistů v zemích koruny české bylo na 70.000, ze kteréhožto počtu veliká většina jich zajisté byla na Moravě, jakožto ve hlavním sídle anabaptistů. Nicméně jest oprávněno mínění, že počet 70.000 jest upřílišený. V Hist. o těžkých protiv. církve české p. 130. praví se: „Novokřtěnci měli na Moravě asi 45 dvorů, po dvou, po třech, čtyřech stech dušich, i tisících dvou třech v jednom." K tomu ovšem nepočítá všechny novokřtěnce rozptýlené v různých službách na Moravě, jichž bylo velmi mnoho, poněvadž byli hledanými řemeslníky a pracovníky. K tomu dále nepočítá všech měst. městeček a vesnic, kde novokřtěnci v menším počtu osazeni byli; souditi dlužno tak dle okolnosti, že v MS. hamburském (Volný: Archiv etc. Jahrg. 1850) se uvádí 70 míst (měst, městeček a vesnic) anabaptistických. Zdá se tedy, že počet anabaptistů na Moravě byl větší než 20.000.

[13]) „wie auch aus villen, Maerhöffen, Mühlen, Prewhausern, Kellner vnd Kastner Diensten." (Volný: Archiv 1850, p. 124.)

z Wrbna, Bohuš Břemitský, Jan Adam z Vyškova, Jan Adersbach, Jiří Einbogen i jiní.[14])

Dne 3. listopadu r. 1622 odpuštěn byl císařským mandatem v Brně prohlášeným trest smrti 24 pánům moravským, zemanům a měšťanům, kteří vzdavše se císaři na milosť, dosud chováni byli v Brně ve vězení. Vyvázli životy svými tím, že všecku vinu svalili na Čechy. Byli tedy potrestáni pouze na svobodě osobní, ztrátou statkův a což ve příčině náboženské nejdůležitější, také tím, že bylo jim postoupiti císaři právo osazovati fary na panstvích, jichž neztratili.[15])

Byli to ze stavu panského: Berthold z Lipého, maršálek dědičný král. česk. uvězněn byl do smrti a ztratil statky; taktéž Krištof z Říčan; Rudolf ze Šleinic uvězněn býti měl do tří let; Zdeněk z Waldšteina uvězněn do smrti; Bedřich Kounic ponechán byl ve vězení do dalšího rozhodnutí císařova, rovněž Václav Möll a Bernard Šáf; Karel z Kounic a Jan Čejka z Olbramovic, nejvyšší písař markr. mor., potrestáni byli doživotním vězením, a Jiří Zahradecký vězením tříletým.

Ze stavu rytířského Krištof Blekta a Ludvík Krakovec uvězněni byli do rozhodnutí císařského; Jindř. Vodický a Wolf Kellečenský odsouzeni byli do žaláře doživotního; Václav Rechenberger na dvě léta a Ondřej Seitel dostal tu milosť, aby před kostelem sv. Jakuba v Brně vybíral po celý rok almužnu na chudé. Konečně potrestáno bylo podobně také 8 osob ze stavu městského.[16])

Brzy dne 9. list. prohlásil kardinal Frant. z Dietrichšteina patent císařský, jímž uděloval se generalní pardon všem ostatním stavům moravským, vzpourou proti legitimnímu panovníku se prohřešivším. Odpuštění to týkalo se ovšem jen trestu hrdelního a ztráty cti; na statcích byli všichni potrestáni a bylo nařízeno, aby se všichni v té příčině u kardinala do šesti neděl, od počátku prosince počítaných, ohlásili.[17])

---

[14]) Jména všech trestaných, jakož i způsob trestů zvláště ve příčině pokut peněžitých a ztrát jmění dopodrobna se uvádí ve „Schriften der hist. statist. Section etc." (Beiträge z. G. d. Rebell.) — XVI. p. 161–280.

[15]) Schmidl III. p. 342. — Skála V. p. 269. Schriften XVI. p. 157—158, pak 139 sq.

[16]) Skála V. p. 267—268.

[17]) .... „weiln aber ihrer noch viel in diesem Margraffthumb Maehren sich befinden, welche dieses abscheuliche Laster der Rebellion .... begangen haben, dass also die Röm. Kay. May. wegen solcher ihrer Verbrechen .... gegen sie mit ernster Straff verfahren zu lassen befuegt währen, weiln sie aber .... mehrer zu milde als Schärff geneigt sein .... verzeihen sie allen die verdiente Straff auf Leib und Ehr .... und ertheilen hierüber auch und mit diesem Brief ein General Perdon also, dass sie der obbemelten Leibs und Ehrenstraff gänzlich befreyet und dessen gesichert sein und verbleiben mögen, jedoch solches alles auf eine gewisse Weise und Zihl .... Derohalben so beuehlen wir in Namen .... allen Inwohnern der 3 Stände, welche sich derer öffters benenten Rebellion thailhafftig gemacht vnd solcher Gnaden oder Perdon zu geniessen begehren wollen, dass sie von dato an (později ten termín prodloužen byl do počátku prosince) .... innerhalb sechs .... Wochen vor vns da, wo wir im Land sicherheit halben sein werden, sich anmelden thuen; auf welches anmelden hernach einem jeglichen .... eine gewisse schrifftliche Kundschaft benebens wessen er sich weiter zu verhalten, eine nachrichtliche aussmessung zugestellt werden soll etc. (Schriften der hist. stat. Section. — Beiträge etc.) XVI. p. 155–156.

Z uprchlíků byl pan Václav Bítovský z Bítova, pán na Bystřici a Prusinovicích, jeden z direktorů moravských, v srpnu r. 1627 ve Branibořich zajat a na Moravu přiveden. Zde dal ho kardinal Frant. z Dietrichšteina jako osobního nepřítele svého mučiti a vyslýchati; konečně byl sťat na náměstí brněnském.[18]) Byla to jediná oběť z Moravanů, jež zaplatila životem svým věrnosť ku Bedřichovi falckému. Skonfiskováním většiny statků šlechtických a prodáním přívržencům královským ztratila Morava větší část staré šlechty své, a nová panstva byla uvedena.[19]) Dietrichšteinové, Lichtenšteinové, Waldšteinové, Lobkovicové, Breunerové, Collaltové, Náchodové, Althanové, Berkové, Wrbnové, Rödernové, Schaumburgové, Miniati, Wanglerové, Mathiaschovští atd. datují odtud nový rozkvět statků svých. Města moravská, vyjma Schönberg a Nový Jičín, neztratila sice svých práv, ani privilegií jako města česká, avšak upadla následkem válečných let do ohromných dluhů. Restaurace katolická brala se s počátku na Moravě volným krokem, poněvadž se nedostávalo kněží katolických; byliť téměř všichni z měst, městeček i vesnic za doby povstání vypuzeni. Dietrichštein pomáhal si tím způsobem, že dosazoval na nejpotřebnější místa Jesuity, což nikterak nebylo katolické věci na škodu, nýbrž spíše ku prospěchu.[20]) Při tom počínal si kardinal s rázností podivuhodnou. Asi ze 300 farností vypuzeni byli nekatoličtí praedikanti a katolické kněžstvo dosazeno. Vedle Jesuitů vypomáhal si také členy jiných řeholí, jako Augustiniány, Karmelitány, Dominikány, Františkány, Kapucíny i jinými.[21])

Ještě roku 1622 vypovězeni byli luteránští kněží z Jihlavy kdež zase téměř po stu letech kostely poprvé službě katolické byly otevřeny; stalo se to důrazným zakročením a teprve tehdá, když Jihlavanům nezlomná vůle císařova ve příčině té byla oznámena. V Brně a v Olomouci měli Jesuité zvláště mnoho práce, neboť města tato byla se během povstání úplně katolicismu odcizila. Zvláště olomoučtí občané byli velmi horlivými luterány.[22]) Jesuité kázali v kostele sv. Mauricia bez ustání v různých řečech jeden za druhým, uvězňovali zatvrzelé akatolíky a přísnými tresty obraceli je ku víře pravé. V Brně zařízen byl kněžský seminář, aby nedostatku kněží aspoň pro budoucnosť bylo zabráněno. Gymnasium tamější šestitřídné bylo velmi četně navštěvováno.[23])

Pro seminář olomoucký daroval císař Ferdinand II. r. 1623 zvláštní dům v litovelské ulici, jejž byl měšťanu Adamu Schöfferovi skonfiskoval. Jesuitům pak brněnským dal statek Polehradice a Olomouckým Čejkovice se dvěma osadama. Řád Jesuitů zmohl se vůbec v dobách těchto náramně i ve členstvu svém i ve příčině světského majetku.

---

[18]) Peschek: Gesch. der Gegenreformation I. p. 500.
[19]) Dudík: Mährens-Geschichtsquellen I. p. 131.
[20]) Schmidl: H. S. J. III. p. 341.
[21]) Pilař a Moravec: Historia Moraviae III. p. 536.
[22]) Tak vypravuje se, že měšťané olomoučtí dávali si malovati na domech svých potupné obrazy, směřující proti církvi římské. Tak na jednom domě vymalován prý byl katolický mnich, jenž měl v oku svém trám, ale jinému plevu z oka vytahoval atd. (Schmidl III. p. 344.)
[23]) Schmidl III. p. 350.

*

Všude stavěny byly krásné paláce pro kollegia jejich a tak rozsáhlé, že dosud se jim podivujeme.[24])

V Biskupicích, v Novém Jičíně, ve Slavkově, kdež prý 17 náboženských sekt bylo zahnízděno,[25]) v Doubravníku, v Neustadtlu, v Jimramově, v Mor. Krumlově, v Polné, v Nové Říši, všude konány byly pilné missie Jesuitů s účinkem znamenitým. V Novém Jičíně zařídili si Jesuité novou kollej a usadili se tam r. 1623 stále. Ve Znojmě ubytovali se stále v máji r. 1624 a opanovali tamější gymnasium. Působili zde tak účinně, že během jediného roku nebylo v celém městě téměř žádného akatolika, ač s počátku, když tam přišli, pouze 7 katolíků tam žilo.[26]) V Jihlavě usadili se Jesuité téhož léta 1624 na zvláštní mandat císařský a přízní pana Adolfa z Althanu.[27]) Z města toho vystěhovala se téměř celá strana akatolická do Uher i s majetkem svým, tak že, jak D'Elvert v dějinách Jihlavy se zmiňuje, „sotva dva ševci tam zůstali".[28]) Čtvrtinu majetku svého musili vystěhovalci zůstaviti komoře královské. V Jihlavě vůbec tak zuřivě byli nekatolíci pronásledováni, že i pekařům zakázáno bylo prodávati něco protestantům.[29])

Zvláště kapitola olomoucká podporovala také úsilně všechny podniky císaře Ferdinanda jak v dobách revoluce r. 1619 a 1620, tak také v těchto strastných a pro nekatolíky osudných dnech. Za to byl jí Ferdinand povděčen a v uznání zásluh všech potvrdil jí r. 1623 všechna stará práva i privilegia vedle mnohých jiných milostí.[30]) V březnu r. 1624 vypovídáni byli podruhé rozkazem císařským novokřtěnci z Moravy, kteří mezi tím opět na Moravu se vraceli a do služeb přijímáni byli. Ve 14 dnech měli se z Moravy vykliditi. Dne 27. prosince pak téhož roku vydán byl mandat císařský, jímž vypovídáno bylo všecko nekatolické kněžstvo ze země a nařizována tak zvaná restaurace katolická po městech i vesnicích.[31]) Do dvou týdnů kdo nepřestoupil ku

---

[24]) „Fragt die Altstadt Prag, wie auch Neustadt, fragt die schöne Stadt Iglau, Olmütz, Brünn, Königgrätz, Neuhaus, Teltsch, Leitmeritz, Komotau und viele andere Städte grosse und kleine, was in denselben für schöne Häuser zerstört sind; wie viel grosse Häuser, wie viel Schlösser allein die Jesuiten haben weggerissen und an ihren Stellen Collegia und Seminaria aufgerichtet!" (Peschek II. p. 175).

[25]) Schmidl III. p. 409.

[26]) Schmidl III. p. 648.

[27]) „Ad promovendam religionem catholicam maxime tunc idonei censebantur patres Societatis Jesu, quibus propterea Michael Adolphus Comes ab Althan duo nova constituit collegia, alterum Znoymae, Iglaviae alterum; .... ac Znoymae quidem, ejecto Lutheri praecone, obtinuerunt ecclesiam parochialem et praeter fundos alios bonum Bohuticense, Iglaviensibus arcem Künitz cum pago Ratkow ac Mezeritzko cum pagis Rzehorzow et Wieznice etc. (Pilař a Moravec III. p. 174. Schmidl III. 491—498 a 795 sq.)

[28]) D'Elvert: Iglau p. 279.

[29]) Peschek: G. d. Gegenref. II. p 148.

[30]) Císař totiž dovolil kapitole olomoucké: 1. aby směla pro budoucí časy užívati praedikatu fidelis. — 2. Daroval jí statek haniowický, jejž byl p. Bernardovi ze Zástřizlí pro velezrádu zabavil. 3. Daroval jí téhož pána dům v České ulici v Olomouci č. 514, kdež byl pán ze Zástřizlí v dobách revoluce 8 kanovníků delší dobu věznil. Dům ten jest dosud majetkem kapitoly. Konečně 4. dovolil kapitole volně rozmnožovati statky své a zapisovati si je do desk zemských. (Schriften IX. p. 229.)

[31]) „.... eique (kardinalu Frant. z Dietrichšteina) benignissime et serio mandamus, ut quod ad amotionem et expulsionem praedicantium attinet, id negocii, quomodo coeptum, sine personae uniuscunque respectu perurgere et re ipsa omnino absolvere satagat." (Schriften. der hist. stat. Sect. XVI. p. 281.)

pravé víře, měl se ze země vystěhovati. Aby císař rozkazu svému důrazu zjednal, zůstaveny byly na Moravě vojenské pluky německé a španělské, jimiž obsazena byla důležitější města nekatolická, jako Prostějov, Vyškov, Svitávka, Jihlava, Ivančice, Goldenstein, Eisenberg, Zábřeh, Schildberg, Unčov, Slavkov, Lipník, Frölleršdorf, Plumlov, Meziříčí, Nový Jičín, Fulnek, Hradiště, Ostrava, Strážnice, Uher. Brod a j. Zároveň bylo se jednotlivým městům těmto starati o žold vojska toho, což přirozeně bylo břemenem téměř nesnesitelným, ježto Morava následkem předchozích bouřlivých dob byla úplně vyssáta.[32]) Za pomoci těchto vojsk prováděna byla na Moravě restaurace katolická. Všecky kostely v zemi odevzdány byly pod správu kněží katolických, na obyvatelstvo pak doléháno bylo prostředky vždy ostřejšími, aby se podrobilo církevním zákonům a súčastnilo se služeb božích katolických. Žádnému, kdož by se neznal ku katolickému náboženství, nesmělo ve městech povoleno býti práva měšťanského,[33]) ani provozování řemesla, ani jiné světské živnosti.[34]) Kněží katoličtí neoddávali snoubenců nekatolických, aniž dopouštěli pohřbů na hřbitovích, leč zemřelým ve katolickém náboženství. Svěcení svátků, zachovávání postů, chodění na mši nařízeno bylo pod pokutami peněžitými. Aby i lid selský ku pravé víře se obrátil, o to staraly se starší i novější vrchnosti katolické na panstvích svých dle libosti bitím, zavíráním a násilným vháněním do kostelů. Toliko osoby stavu panského a zemanského byly posud prosty všeho přímého naléhání na změnu víry.

Ku vyhánění nekatolických kněží z far přikročilo se s nevídaným ukrutenstvím. Byli k tomu ustanoveni zvláštní kommissaři s Jesuity, mnichy i některými pány a rytíři.[35]) Ti po krajích, po městech i ves-

---

[32]) V arcib. archivu kroměžířském jest asi 50 listin a korrespondencí týkajících se protiref. v létech 1623—25. Při jedné z nich jest příloha tohoto obsahu: „Häbenvan muss für die Compagnie des Oberstlieutenant Graf Fridrich Schlick, Leipnik, Weisskirchen und einige Oertchen für die Comp. des Hauptmannes Woltz, die Dörfer und Oerter, wo die Comp. des Milwany liegt, für diese und Austerlitz für die Comp. des Hauptmanns Pöfing den Monatssold contribuiren. (Schriften IX. p. 223.) Vojsko toto bylo po většině teprve na počátku r. 1625 z Moravy odvedeno ku všeobecné radosti stísněného obyvatelstva, neboť ukrutenství a násilí, jehož se dopouštělo, bylo bezměrné. Pouze z anabaptistů moravských padlo 196 osob za oběť divokým těm hordám. Ibid.

[33]) Rescript Ferdinandův ze dne 23. ledna 1625 a nařízení Dietrichšteinovo v té příčině ze dne 22. března t. r. (Schriften d. h. stat. Sect. IX. p. 229—30.)

[34]) Ibid.

[35]) Dne 8. prosince r. 1624 poslal kardinal Frant. z Dietrichšteina radám svým a hlavním pomocníkům při provádění protireformace na Moravě Arnoštu Plateisu ze Plattensteina a Jakubovi de Magno zvláštní instrukci z Mikulova, kde právě se zdržoval, kterak při vypuzování akatolických praedikantů si počínati mají. Zní takto: „Wir von Gottes Gn. etc..... ertheilen hiemit unsern Räthen etc..... eine Instruction, aus welcher sie ersehen, wie sie in unserem Namen auf jenen Besitzungen, wo Praedikanten sich noch aufhalten und ihre Exercitien ausüben, Behufs der Vertreibung derselben aus Mähren sich zu verhalten haben. Sie sollen:

1. Ihre Ankunft dem Gutsherren bekannt geben.
2. Unsern Gruss ausrichten, das Schreiben überreichen und die Ursache der Commission ihnen bekannt geben.
3. Den Herren des Weitern mündlich auseinandersetzen, unser mildes (?) Verfahren bei dieser Gelegenheit und unsere Bereitwilligkeit ihnen in Allem, was nicht gegen Gott und den Kaiser ist, freudschaftlich zu begegnen, zugleich aber auch, dass wir für Religion und Kaiser alles aufzuopfern bereit sind.

nicích jezdili, kacířství odučovali, římské náboženství schvalovali a přikazovali; lidi přednější ku přestupování ku víře katolické slibováním cti a přízně přemlouvali, obecný pak lid příkladem jich mámili, aneb hrozbami k témuž donucovali. —

Adama Píseckého, správce v Byteši na panství pana Karla ze Žerotína, ze šatů svlékli a potýravše ho do vůle, sťali. Knihy jeho na hromadu snosili a spálili. Kněz ve městečku Bohdálově, Matěj Pšenička, mající nedaleko 70 let, oběšen byl od necitelných vojáků za oud mužský. Jan Beránek, více než 70letý stařec ve Ždánicích, muž pobožný, nejprve byl zbit, potom na náměstí upálen. Havel Čelech v Cetechovicích tak byl od vojáků zmučen, že od toho ve třech dnech dokonal.[36])

Oltáře, kde pod obojí se podávalo, aneb kde protestantské mše slouženy byly, i kazatelny, ze kterých nekatoličtí kazatelé slovo boží hlásali, byly mrskáním metlami vyčišťovány, hlouposť, které se nestyděli prováděti ani v Brně, ve Znojmě a jiných městech moravských.[37])

V červnu r. 1625 zapověděl císař na věčné časy všem, kdož katoliky nejsou, užívání zemských desk. Téhož roku podnikli opětně Jesuité některé missie zvláště do Polné, do Moravičan, do Slavkova, do Ivanovic, do Rajce, do Nových Hvězdlic, do Plumlova, do Kostelce, do Ousova, do Litovle a j.; r. 1626 do Lipníka, do Hranic, do Břeclavi a do Bučovic. Působnosť řečí jejich a kázání byla tak mocna, že posluchačstvo s pláčem prý vrhalo se na kolena a v slzách prosilo Boha za odpuštění bezpočetných poklesků svých.

---

4. Die Herren ersuchen, die Praedikanten auf ihr Schloss zu berufen, damit si da den Willen S. M. vernehmen.

5. Wenn die Herren dieses thun, es ihnen Dank zu wissen.

6. Wenn nicht, die andern ihnen zu Gebote stehenden Mittel anwenden; und zwar:

7. Die obrigkeitlichen Personen dieses Ortes berufen, von ihnen erfragen, in welchen Örtern dieses oder der umliegenden Güter sich noch Praedikanten aufhalten und diese durch sichere Personen vor sich laden.

8. Wenn sich die Praedikanten auf dem Schlosse, Rathhause, oder in ihrer (der Commissäre) Wohnung einfinden, sie zum gebührenden Anhören und Befolgen des k. k. Patentes ermahnen, ihnen das Patent vorlesen, sie zur Rückkehr in den Schoss der Kirche ermuntern und jeden einzelnen fragen, ob er das Gehörte verstanden habe und befolgen wolle.

9. Wenn sich die Praedikanten nicht stellen, das Patent an die Thüre eines öffentlichen Gebäudes anheften und der Obrigkeit bei Todesstrafe anbefehlen, sorgsam das Patent zu bewachen.

10. Die Kirchen und Schulen der Akatholiken zu schliessen; wo ihnen mit Macht entgegen getreten wird, sich entfernen und dann

11. Das Patent in der Kreisstadt öffentlich bekannt geben, damit die Praedikanten ihre Richtschnur erfahren.

12. So überall verfahren; wo sich die Praedikanten nicht fügen, sie vor sich in eine Stadt schicken, ihnen da nochmals den Willen S. M. ans Herz legen und ihre Kirchen schliessen.

13. Damit dieses Geschäft schneller beendet werde, auch Stellvertreter erwählen.

14. Sollen trotz aller Vorsorge auf unseren Gütern noch Praedikanten sich aufhalten, bei diesen ebenbeschriebenes Verfahren nicht einleiten, sondern sie mit jenen, welche ihnen Zuflucht gewähren, vor uns laden.

15. Über das Verhalten der Herren und obrigkeitlichen Personen uns Nachricht geben." (Schriften der hist. statist. Section IX. p. 225—226.)

[36]) Hist. o těžk. prot. cír. česk. p. 144 a 146.

[37]) Peschek: Gesch. d. Gegenref. II. p. 15.

Konvikt a seminář olomoucký, jež spravovali též členové tovaryšstva Ježíšova, nadal kardinal Frant. z Dietrichšteina všemi důchody města a statků Nového Jičína ku výživě chovanců z Moravy, Čech a Slezska tím způsobem, že Jesuité nebyli ani zavázáni skládati účtů z výdajů svých.[38])

V prosinci r. 1625 vydal císař na pobádání Carafy, legata papežského, opětně přísný mandat proti těm praedikantům, kteří posud zdržovali se na Moravě přese všecky zákazy. Mandat ten jest velmi krutý.[39])

O nějakém ráznějším odporu proti restauračním dekretům nebylo na Moravě řeči zrovna jako v Čechách. Každý nekatolický šlechtic, jenž by se byl ujal svých souvěrců a jenž by byl na svých statcích překážel vypovídání protestantských kněží, musil se obávati, že kommisse konfiskační potrestá jej přísnějším rozsudkem.

Také ze statků Karla staršího ze Žerotína měli se na zvláštní rozkaz kardinala Frant. z Dietrichšteina vystěhovati všichni protestantští a bratrští kněží koncem r. 1622, nebo na počátku r. 1623. Ač nařízení takové zůstalo s počátku více méně nepovšimnuto, bylo patrno, že dlužno v té příčině zakročiti, aby podobný rozkaz nebyl obnovován snad ještě ve formě přísnější. Byly statky pana Karla staršího ze Žerotína útulkem četného duchovenstva akatolického.[40]) Karel ze Žerotína nebyl posud pozdvihl hlasu svého proti jednání vítězného císaře na Moravě, leč snad ve kruhu důvěrných přátel svých; ale když nyní i na něho došlo, nemínil déle a nechtěl mlčeti. Chtěje stížnost svou císaři samému přednésti, vydal se do Vídně a tam odvolával se na své služby i na slib sobě učiněný, že mu ve vyznávání víry nikdy nebude překáženo. Avšak nyní slibu že se mu nedrží a že se s ním nakládá jako s nepřátely císařovými. To prý nemůže míti jiného následku, nežli že nejvěrnější přívrženec císařův zapuzuje se nepřátelům do náručí. Císař odpověděl, že pamatuje se, jaký slib byl učinil, ale že nemůže ho zdržeti, poněvadž prý toho papež nedovoluje; avšak nechať

---

[38]) Pilař a Moravec: Moraviae historia III. p. 175.

[39]) „Praedicantes omnes sine discrimine arceantur et reluctantes per militarem manum ad perpetuae emigracionis, triste sed iustum officium, compellantur. Nulli in urbibus nisi catholico magistratum gerere fas sit, nulli ius civitatis obtinere: cives officiis supersedeant, donec convertantur; omnes qui possessionibus patiuntur, aut facessant et solum vertant, aut fideles efficiantur, interdicta sint matrimonia non catholicis, interdictae quoque bonorum permutaciones, emptiones et contractus commerciorum“ etc. Schmidl: Hist. Societ. Jesu III. p. 649.

[40]) Mezi jinými byl se utekl na statky pana Karla st. ze Žerotína také poslední a nejvýtečnější starosta Jednoty bratrské Jan Amos Komenský, jenž se byl r. 1618 stal kazatelem a dozorcem škol bratrských ve Fulneku na Moravě, nejstarším sídle bratrském v této zemi. Odtud pak byl se uchýlil v těchto strastných dobách na panství Žerotínská, kdež po vydání mandatu Ferdinandova ukrýval se v lesích, ve skalách a slujích. Roku 1626 odebral se do Čech na statky pana Jiřího Sadovského ze Sloupna, horlivého obhájce bratří. Avšak také odtud bylo mu konečně vystěhovati se. Odešel tedy do Polska, kdež v Lešně řídil bratrské gymnasium. Po mnohém strádání a po mnohých cestách (Švédsko a Anglie) zvolen byl r. 1648 v Lešně jednohlasně za starostu a hlavu Jednoty bratrské, ve kterémžto úřadu setrval až do své smrti. Mnohoplodný život svůj skončil r. 1671 v Amsterodamě jako kmet 79letý. Komenský byl muž neobyčejného nadání, mravů jemných a bezúhonných, v neštěstí trpělivý a při svém neobyčejném vědění skromný. Spisův jeho většinou výtečných jest veliké množství. (Viz „Život J. Amosa Komenského“ od Zoubka.)

prý pán ze Žerotína o záležitosti své promluví s kardinalem Frant. z Dietrichšteina.[41]) Žerotín tedy tak učinil. Avšak pochybujeme, že Dietrichštein jevil nyní více povolnosti nežli dříve. Žerotín tedy nedbaje zákazu, hostil na hradě svém v Náměstí kazatele bratrského a poskytnul také několika jiným kněžím útočiště na statcích svých, počtem asi čtyři a dvaceti.[42]) Vláda prozatím trpěla tuto tvrdošijnosť, ale když později strana císařská cítila se býti silnější, bylo i Karlovi ze Žerotína povoliti. Jelikož pak útěchy svých souvěrců nechtěl postrádati, vystěhoval se také do Slezska.

Na panstvích kunštátském, panu Štěpánu Schmidovi náležejícím, pak na panstvích sternberském a římařovském, náležejících knížeti Münsterberskému (Sternberg) a panu Hoffmanovi (Římařov), byla restaurace katolická provedena bez odporu i mezi lidem obecným, neboť pánové ti sami o to se přičinili, aby všickni praedikanti ze statků jejich ve 14 dnech se vystěhovali a lid aby katolické bohoslužby navštěvoval.[43])

Vypuzením akatolického duchovenstva z Moravy dosaženo bylo vytknutého účelu, pokud se týkalo nařízení císařských ve příčině té; aby však dílo restaurační mohlo býti dokonáno úplně, nesměli ani mezi laiky trpěni býti odpůrcové víry katolické. Ovšem že ani to nedělo se bez krutých výstupů, ba mnohdy i s nelítostným tyranstvím. Mandat císařský v té příčině vydán byl teprv dne 9. března 1628,[44]) ač pronásledování akatolíků prováděno bylo hned od té doby, kdy praedikanti z Moravy vyháněni byli.

Sedláci povoláváni byli do měst i městeček a kteří se nedostavili, ti od vojáků zjímáni byli a hnáni jako hovada, třeba i v největší zimě a v chatrném oděvu ku zodpovídání na úřady, kdež do věží, sklepů, koníren a chlévů je zavírali. V Plumlově do věže, v níž prý plno hadů bylo, uvržen byl Joachim Bercíř s několika jinými. Ve prostějovském zámku do konírny jich velmi mnoho zavřeno bylo a tu okna se všech stran zacpána, až se dusiti a omdlévati počali. Mezi jinými Jakub Vlický, osmdesátiletý stařec z městečka Kostelce, mrtev vytažen byl.[45])

---

[41]) D'Elvert: Beiträge zur G. d. Rebel. I. p. 158.

[42]) Hist. o těžk. prot. etc. p. 166.

[43]) Tak aspoň referovala dne 25. ledna 1625 reform. kommisse p. kardinalovi. (D'Elvert: Beiträge etc. I. p. 282.)

[44]) V rozkazu císařském výslovně se praví: „neminem cujuscunque tam superioris, quam inferioris status, mas ille, sive foemina fuerit, in praedicto marchionatu nostro Moraviae in invectis illis haereticis erroribus et sectis diutius tolerare possumus, sed aequum .... arbitramur, ut nobiscum omnes et singuli fideles nostri subditi in antiquissima Romana catholica Religione unanimiter conveniant.“ etc. (D'Elvert: Beiträge etc. I. p. 291.) Opětné nařízení Ferdinandovo o úplném provedení katol. reformace na Moravě vydáno bylo 2. září téhož roku (Schriften XVI. p. 328). A nedlouho před tím dne 1. července prohlásil císař Ferdinand II. ze Znojma obnovené zřízení zemské. (Schriften etc XVI. p. 305.) Ve příčině náboženské praví se zde, že všechna ustanovení, rozkazy a patenty císařské ve příčině akatolíků platnými zůstati mají na věčné časy a že žádný akatolík ani do země, ani do měst přijat býti nesmí O novém stavu kněžském se ustanovuje, „dass hinfüro das Getrewe Thum-Capitel zu Olmütz, sambt denen Praelaten vnd der gantzen Clerisey dieses vnsers Erb-Markhgrabthumbs .... der Erste vnd fürnembste vnter andern Ständen sein soll.“ (Schriften etc. XVI. p. 317.) Ovšem pouze infulovaní hodnostáři církevní měli přístup na sněm zemský.

[45]) Hist. o těžk. prot. cír. česk. p. 306.

V Holešově Drachovius, Jesuita, již od delší doby dával dělati dubové sruby na ten způsob, aby ten, kdo tam strčen byl, ani ležeti, ani seděti, ani státi nemohl, ale sehnutý a skřivený, jako by na polo visel, tak že sotva bylo lze dvě nebo tři hodiny to sevření trpěti. Žíly křehly a oudové všichni se třásli. A to mučení tak dlouho trvalo, až nešťastníci víry své se odřekli a katolické náboženství přijali.[46]) Nejedni prosili, aby raději zbiti byli, nežli ku přestoupení nuceni, ale odpovídáno jim, že císař nežízní po krvi jejich, ale po spasení jich duší. Jiným pak na takovou prosbu se vysmívali říkajíce: „Co? Mučedlnické koruny se tobě chce? Nehodní a zlí lidé jste, abyste se měli čím chlubiti.“ Tak odpověděli Janu Poláčkovi ve Hranicích, když od kommissařův a Jesuitů rozličně k odpadlictví namlouván byv, na kolena padl, ruce spínal, aby mu raději hlavu vzali, než svědomí násilí činili. Podobně Janu Eliášovi ve Fulneku a jiným jinde.[47])

V Moravské Třebové stálo na hřbitově několik kněžských, z kamene vytesaných nekatolických soch, kterýmž jakýsi Jesuita v náboženském roznícení kladivem a dlátem oči vytloukl; ani bezbranné hmotě tedy pokoje nebylo dopřáno.[48])

Když tedy jiné rady nebylo, zoufali sobě mnozí, jiní zase vzbouřili se proti Jesuitům a vojákům císařským.[49])

Obyvatelé panství Vsetínského odbíjeli zbraněmi až do r. 1632 všecky útoky na svědomí své činěné tak udatně, že ani k odpadlictví od víry své, ani ku složení zbraní přivedeni býti nemohli, ačkoliv se o to císařské vojsko mocně pokoušelo. Odtud bývaly ty hory vsetínské vítaným útulkem všech pronásledovaných. „Tím stalo se,“ dokládá se v Hist. o těžk. prot. církv., „že přes to přese všechno v Čechách a na Moravě více než 7000 bylo těch, jejichž kolena neskláněla se Bálovi, aniž ústa jejich líbala ho“. Jmenovitě ve knížetství Fridlandském, ve kraji Vsetínském, pod pány ze Žerotína, z Waldšteina i pod mnohými jinými mírnějšími vrchnostmi byli tu a tam někteří nekatolíci roztroušeni. I kněží (zvláště z Jednoty bratrské), nacházelo se v Čechách a na Moravě ještě r. 1632 blízko sta.[50])

Ale velmi mnoho bylo těch, kteří nedavše se pohnouti žádným násilím ku přestoupení ku římské církvi, obětovali větší část pozemských statků svých, jakož jinak možno nebylo a opustili drahou vlast svou. Usadili se dílem ve Slezsku, v Polsku i v Němcích. Jim postačo-

---

[46]) Hist. o těžk. prot. atd. p. 307. Schmidl III. díl.
[47]) Ibid. p. 310.
[48]) Ibid. p. 331.
[49]) Ibid. p. 315.
[50]) Hist. etc. pag. 351. — Schmidl III. pag. 649. Ještě roku 1638 dne 11. ledna byl nucen Ferdinand III. obnoviti mandaty otce svého z roku 1628, přísným nařízením, aby i ti poslední akatholíci, kteří na Moravě zůstali, aneb z vyhnanství zpět se navrátili, v nejkratší době bez výminky zemi tuto opustili. Pravíť se tam mezi jiným: .... „non parvus acatholicorum nobilium numerus est etiamnum in Moravia, quin et permulti, qui jam emigraverant, sua denuo domicilia repetiverunt. Constituimus igitur tempus decretorium, intra quod acatholici omnes cuiusvis ordinis, eorumque officiales aut religionem mutent, aut regionem etc.“ Když pak vzešly na Moravě pochybnosti, které třídy obyvatelstva císař by mínil, oznámeno, že rozkaz ten vztahuje se jen na stavy, poněvadž prý poddaný lid péčí katolického duchovenstva brzy v jednotu církevní uveden bude. (Pilař a Moravec: „Hist. Moraviae etc.“ III. p. 201—202.)

vala jejich víra a modlitební kniha. Na Slovensku zachovala se píseň vystěhovalců českých, kdež zřejmě citům svým průchod dávají; čtvrtá sloka písně té zní:

„Nevzali jsme s sebou
nic, po všem veta,
jen bibli Králickou,
Labyrint světa.“ [51])

Stali se chudáci účastníky mučedlnictví nekrvavého.

Ti pak, kteří zapřeli přesvědčení své a stali se katolíky, aneb dokonce i propůjčili se ku provádění restaurace katolické, byli v úplném opovržení u bývalých souvěrců svých. A takových bylo na Moravě velmi mnoho, mnohem více, nežli v Čechách. Neboť r. 1635, po ukončení oněch bouřlivých dob, zaslal kardinal Fr. z Dietrichsteina kongregaci de propaganda fide do Říma zprávu o provedení restaurace katolické na Moravě následujícího obsahu: „Lid nekatolický na Moravě ku pravé víře obrácen jest. Ze 150.000 nekatolíků již asi 110.000 obrátilo se. Novokřtěnců mnoho tisíc bylo vypovězeno. Šlechta také po většině raději se vystěhovala do zemí protestantských, než by víry své se byla vzdala.“ Vedle toho stěžuje si kardinal na nedostatek kněžstva; far prý jest 636 a řádných farářů toliko 257; že jest mu tedy posýlati do správy duchovní Augustiniány, Karmelitány, Dominikány, Kapucíny a jiné. Za učitele ku vzdělávání mládeže počal užívati kardinal Piaristů, nového řádu řeholného, jenž byl teprve r. 1617 Josefem Kalasanciou v Římě založen. První školy jejich zařízeny byly roku 1631 v Mikulově, ve Strážnici a v Lipníku. Dosud nebylo nikde na školách v Rakousku řádu tohoto užíváno, tak že teprve z Moravy rozšiřovali se do jiných zemí, zvláště do Čech, Slezska a Polska.

Tak tedy ukončil se onen dvoustoletý boj náboženský ve vlastech našich. Lipany a Bílá hora! Jména tato, jež nám dvě krvavé bitvy připomínají, nevymizejí nikdy z pamětí našich. V obou bitvách hrála šlechta česká i moravská důležitou úlohu; u Lipan nabyla moci a síly posud nebývalé, na Bílé hoře ji ztratila; a ztratila nejen moc svou, nýbrž i statky, dílem vlast a náboženské přesvědčení své. A ten ubohý lid trpěl vždy, i tehdáž i nyní. Jemu bylo vždy nejcitelněji usmiřovati proviny pánů svých. Církvi katolické bylo podstoupiti během 15. a 16. století těžkou zkoušku, avšak energií svou a svým výhodným postavením vyšla z boje toho v zemích koruny české vítězně. Protestantismus, který byl na konci 16. století v Čechách a na Moravě v sebe pojal téměř všechny náboženské sekty, neujal se, vlastně dlužno říci neudržel se, neboť neuměl odolávati oné pádné protiváze tábora katolického. Protestantismus způsobil ve vnitřním vývoji národův a států západní i střední Evropy rozštěpení, jež nejlépe podle toho lze změřiti, považí-li se, jak hluboko živel církve římské zasahoval do společenského a rodinného života. Obecné blaho souviselo tehdáž s církví římskou velmi těsně; králové vládli jen tehdy klidně, když

[51]) Zoubek: „Jan Amos Komenský“. —

korunu z rukou církve obdrželi. Tisíce šlechticů docházelo skvělého zaopatření ve službách církevních; učenci náleželi téměř vesměs stavu duchovnímu. Církev sama měla k ruce veliké bohatství, kteréž ideální její vážnosť ještě více zvyšovalo.

A nyní vystoupili vášniví reformatoři proti veškerému posavadnímu zřízení církve katolické, jež měla se v jiný tvar přeliti. Moc měla vykonávána býti jiným způsobem. Z toho vyvinul se během času mezi přívrženci staré víry a mezi novotáři boj na život a na smrt. Boj tento byl ovšem neroven. Kdo zůstal věren staré církvi katolické, tomu se dostávalo ochrany zákonův a různých výsad; novotáři byli osamoceni a tak hájili jen svými silami přesvědčení, majetek a bezpečnosť svou. V Německu zvítězili novotáři, majíce zde půdu příhodnější a řádnou organisaci; v zemích koruny české zvítězila církev stará, jak pro politickou krátkozrakosť vůdců novot náboženských, tak neorganisací strany protestantské, nedostatkem hmotných prostředkův, i tím konečně, že boje nesúčastnilo se jádro lidu venkovského, který považován byl za věc v té příčině bezcennou a za činitele nic nerozhodujícího. To ovšem bylo nedopatření trestuhodné. Tak brzy zapomněli stavové čeští a moravští na doby husitské, kdy tentýž lid, jimi nyní zneuznávaný, porážel Evropu v bojích bezpočetných, kdy statisícové třásli se před hrstkou táboritův. Jen tím stalo se, že musili stavové čeští a moravští upomenuti býti na doby ty Bílou horou a událostmi potom zběhlými. Bylo to ovšem poněkud přísné upomenutí, ale snad zasloužené.

Místopisná studie.

Napsal *Jan Peisker.*

I.

Nejstarší hranice vyšňobrodského panství.

V listině biskupa pražského Jana dd. 1. června 1259,[1]) kterou se potvrzuje založení kláštera vyšňobrodského Vokem z Rožmberka, označují se hranice darovaného újezdu takto:

„... Nemus ex altera parte Wlytaue fluminis, uersus occidentem attingens uiam illam, que ducit Helfenberk, Hohenuurt cenobio, quod de nouo fundaui, faciat metam unam; et in parte orientali alia meta transit riuum quendam qui uocatur minor Wlitauich, et ambit pratum Zbyadel, ut idem pratum cum aliis bonis conclusum ipso termino ad dictum cenobium pertineat integraliter pleno iure. Item alia meta[2]) in riuo Mokri nomine terminetur, qui terminus incipiens a flumine Wlitaua, dirigitur ascendendo usque ad ortum riuuli iam predicti et inde per montem Hradisch in minorem Wlitauich reuertitur ex directo, et ascendit in illo riuo usque ad altitudinem silue Boemiam et Bauariam diuidentem. Item alia et ultima meta ex ista parte Wlitaue incipiens ab ipsa Wlitauae ascendit per decursum cuiusdam ripe, que Psyn uocatur, usque ad montem quendam Strasedelnik nominatum et ab eo ascendit directe, preteriens metas et terminos uillarum, que fuerant Suatomiri, usque ad metas domini Witkonis de Crumlow. Predicto insuper cenobio piscaturas concessit et per has metas distinxit, uidelicet quod mete piscationis iamdicte incipiant a riuo Mokri in flumine Wlitaua et ascendant usque ad metas Witkonis predicti...“

V dalších listinách zakladatelů kláštera (Regesta II. č. 224, 225, 261, 320), opakuje se toto vyjmenování hranic tu stručněji, tu obšírněji

[1]) Emler: Regesta II. str. 86. 223.

[2]) Čtení „item alia meta“ nenachází se v žádné z ostatních čtyř listin zakládacích kláštera V. Br. Místo něho čte se tam (Reg. II. č. 224, 225, 320) „et meta in riuulo Mokri“, což jest pro výklad důležito.

s nepatrnými změnami v pravopisu jmen. V listině Voka z Rožmberka z r. 1260 (Reg. II. 261) se potok Mokri neuvádí a místo „predicto... cenobio piscaturas concessit... uidelicet a riuo Mokri...“ stojí „Sepe dicto uero cenobio piscaturas dedimus distinguentes sic, quod a prato Zbyadel in aqua Wulta incipiant et ascendant, usque tangant metas domini Witigonis.“

Místní jména zde uvedená již dávno zanikla a není o žádném z nich známého dalšího dokladu. Přece však můžeme je se vší jistotou umístiti, vědouce, kam až nesáhaly statky klášterní v dobách málo pozdějších. Mimo to jest poloha každého místa v uvedených listinách tak jasně vyznačena, že není ani snadno se mýliti.

Újezd darovaný leží na pravém břehu Vltavy, a byl celistvý. Přes Vltavu nesáhal; krajinu na levém břehu Vltavy Jívovice (Deutsch Gillowitz), Lomy (Fischerhof) a Hradov (Reith) obdržel klášter teprv roku 1277 od Vítka z Krumlova (Regesta II. č.). — Východní hranice nesáhala za Vltavici (Waldau), Martínkov (Martetschlag) a Těchoraz (Zichras), poněvadž osady tyto se ještě nacházely v rukou Rožmberských, [3]) šla tedy nejspíš podél potoka, od rakouské vesnice Durnau tekoucího až k Martínkovu, odtud pak na východ podél potůčku Ziehbach [4]) zvaného, jenž východně od Včelína (Bauhof) do Vltavy ústí. — Hranice jižní šla po rozhraní zemském. — O západních hranicích není zpráv.

Jak si předkové naši, nemajíce map a nákresův, při vymezování hranic počínali, známo z mnoha listin. [5]) Objeli neb obešli totiž skutečně celý obvod (odtud slova „Újezd“ a „ochoz“ [6]) a poznamenali význačná místa, hlavně tam, kde hranice směr měnila, neb přirozené rozhraní opouštěla. Z tohoto stanoviska vykládáme zakládací listiny kláštera vyšňobrodského takto:

Stanovitelé mezí vyšli od místa, dotýkajícího se cesty oné, která vede na rakouský Helfenburg (as dvě hodiny od hranic ležící), tedy východně od hraniční vesnice Lhoty (Stift) [7]) a šli odtud podle hranic zemských až k potoku Malé Vltavici (Durnauerbach), [8]) jejž pak (mezi Mnichovem a Martínkovem) překročili a obešli louku „Sběhadla“ [9]) zvanou, takže (podrobně, opačným však směrem řečeno), šla východní hranice od ústí potůčku Mokří (Ziehbach), který ústí vých. od Včelína (Bauhof), [10]) podél téhož potůčku (louku Zbyadel „cum aliis bonis“ objíma-

---

[3]) „villam in Waldawe“ daroval Jindřich z R. roku 1293 Oldřichu Gusnerovi. (Regesta II. č. 1604.) Martinkov a Těchoraz uvádějí se ještě v Rožmberském urbáři z roku asi 1379 (vydal Truhlář v Pojednáních spol. nauk r. 1880). Martínkova nabyl klášter r. 1384 a Těchorazi 1385. (Pangerl: Ukdbch v. Hohenfurt str. 190. a 194.)

[4]) Pramének tento na mapě gener. štábu schází.

[5]) Na př. určení hranic mezi Novohradskem a Vitorazskem z r. 1339 viz Sedláček: Jak se měnily a ustálily meze Čech a Rakous Dolních. V Táboře 1877 str. 12.

[6]) Hermen. Jireček: Běh kolonisací české. (Památky díl II. 1857 str. 365.)

[7]) U Lhoty vcházela ode dávna cesta helfmburská do Čech a tvořila hranici mezi Vitigštejnskem a Vyšňobrodskem.

[8]) Jiný potok v těchto končinách není, proto mýlka nemožna. Na horním toku slove Malá Vltavice nyní Durnauerbach a na dolním toku Hammerleuchtenbach. Ves Vltavice (Waldau) má od potoka toho svoje jméno. (O souvislosti jmen Waldau a Wuldau viz Mitth. des Vereins f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen VII. Jgg. 1868 str. 10.)

[9]) a [10]) Šíré krajiny nejjižnějších Čech, pokud nejsou prostoupeny horami, jsou velkým dílem pokryty blaty a mokřím, která se musila teprv vysušovati na půdu

jícího) až k jeho vrchovisku (vých. od Martínkova [11]) a odtud přímo přes vrch Hradiště [12]) k menší Vltavici (Durnauerbach) a po jejím břehu až ku hřebenu pomezního lesa. — Od ústí potůčku „Mokří“ (vých. od Včelína) do Vltavy šli dále proti vodě okrajem břehu Bziny (Psyn, Pzyn, Pyzin) zvaného až k vrchu Strašidelníku (Teufelmauer); [13]) přes něj dali se přímo, podle mezí dvou vesnic, kdysi Svatomírových (Lindberg a Dobring) [14]) a došli konečně místa, odkud vykročili, t j. cesty z Helfenburka do Čech vedoucí (vých. od Lhoty, kde se od té doby stýkaly hranice vitigštejnsko-vyšňobrodské.

Zakládací listy vyšňobrodské vyložil (Ursprung des Zist. Stiftes Hohenfurt, Prag 1814), na svou dobu velmi důmyslně učený cisterciák X. M. Millauer, neunavný pěstitel místního dějepisu a zakladatel celé školy historické mezi duchovenstvem širého okolí. Jim děkujeme za celou řadu namnoze velmi cenných „knih pamětních farních“, v nichž nám zachovali aspoň v opisu neb překladě mnohou českou paměť, jinak ztracenou.

Millauer vykládá: via quae ducit Helfenberk: bey Stift Strassholz, minor Wlitauich: Tyrnau, auch Kammerbach, Zbyadel: Felder zw. dem Stifte u. Markte — Mokri: Ziehbach-, ad ortum riuuli (Mokri): bey Martetschlag — Hradisch: Stainwand am Taschenwalde. — „Psyn“ však hledá — nevíme proč — na nynější „Natterwiese“ a dle toho pak Strasedelnik: Haidberg, bey Neuhäusel im Kienberg. — ville Suatomiri: Limberg, Dobring. — usque ad metas Witigonis de Crumlow: bey Heuraffel (!)

Spletený výklad podal Pangerl v Mitth. d. V. f. G. d. D. in B. IX. Jgg. r. 1870 str. 13. Přijal sice naskrze umístění Millauerova, má však Ziehbach a Durnauerbach (horní tok Malé Vltavice) za totožný (!!) „Der Bach Mokri... vereinigt sich mit der kleinen Wltawitz“ (!). Listiny však zřejmo praví, že se vlévá do Vltavy.

Stejnou cenu má povídání J. Walfrieda (v Mitth. d. V. f. G. d. D. in B. XVIII. Jgg. r. 1880 str. 274., sqq), pověstného vynálezce „der deutschen Brüder (fratres germani) von Rosenberg“ a Siegfrieda „von Moskau“ (z Mostkóv. Viz tamtéž str. 280.) Walfried má zase potok „Mokri“ za nynější Hammerleuchtenbach (dolní tok malé Vltavice) atd.

---

ornou. Luka jsou tam dosud namnoze bařinatá (t. zv. nasse wiesen, na rozdíl od vyklučených luk jiterních, wiesenreuth) a bez četných stok nenesla by valného užitku. Slovo „zbyadel“ proto vykládáme ve „sběhadla“ čili stoky, jimiž voda sbíhá. (Srovnej: „mocí přitahující sbíhají se mokrosti na to místo“. Kottův slovník III. 268.) Že louka „Sběhadla“ neb správněji snad „na Sběbadlech“ byla bařinatá, jest dosud patrno, a potůček Mokří (Ziehbach) má odtud svoje jméno. Jeho nynější název — Ziehbach — snad jest se sběhadly téhož významu. — Louka Sběhadla sáhala na východ až za Včelín (Bauhof), jak vidno z různých čtení „piscaturas a riuo Mokri“ a „piscaturas a prato Zbyadel“.

[11]) Na mapě gen. štábu tento pramének (jak jsme již pravili) není vyznačen.

[12]) V celém okolí Martínkova nenašli jsme po tomto hradišti patrných stop.

[13]) Jdouce po břehu Vltavy naznačeným směrem, nepotkáváme se se žádným jiným místem vyvýšeným mimo pověstnou „Teufelsmauer“, jejíž naprostá neschůdnosť přinutila stanovitele hranic, břeh — tedy směr nastoupený — opustiti, a po hřebenu jejím dále se bráti.

[14]) V té krajině není, a soudě dle nehostinné hornaté polohy, ani nemohlo býti jiných vesnic.

Zcela lichý výklad přinesly „Památky“ (díl VII. 308.): Vrch Hradiště v listinách vyšňobrodských má vykladatel za totožný s vrchem Hradištěm na Boleticku kdesi u Pasovar, jenž se uvádí v zakládací listině kláštera zlatokorunského (Reg. II. č. 409.), jenž tehdy prý snad tvořil hranici mezi Vyšňobrodskem a Zlatokorunskem! Mokrí prý teče kol Svérazi, „takže by severní hranice statku vyšebrodského tato byla: Od řeky Vltavy (u Zátoně) vzhůru jdouc po potoku Mokrém až ku prameni jeho a odtud přes vrch Hradiště až k Vltavici (u osady Unterwaldau) a po této až po rozhraní zemské.“ Daroval by byl tedy Vok z Rožmberka r. 1259 dle tohoto „výkladu“ klášteru vyšňobrodskému: Celé Frymbursko (pánů Krumlovských), půl Rožmberska i s Rožmberkem, půl Záchlumí (kláštera strahovského) atd.!

II.

Strašidelník a Svaroh.

Nahoře jsme vyložili, že Strašidelník jest nynější Teufelsmauer. Jest zajímavo, že totožnosť místa se zde pojí se shodou ve jméně, neb není pochyby, že jméno Teufelsmauer jest překladem slova Strašidelník.

O místě tomto koluje mnohokráte již (nejlépe Lauseckerem v Mittheilungen d. Vereins f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen sv. X. 1872 str. 62.) podaná pověsť, dle které čert, chtěje zátopou stavbu kláštera vyšňobrodského překaziti, kázal svým tovaryšům, aby Vltavu v noci balvany přehradili, sám pak s výše „kazatelny“ (ohromného balvanu na hřebenu Strašidelníka) práci tu řídil. Jen ještě balvan a Vltava by byla vystoupila z břehů; v tom zapěl kohout [15]) a dílo ďáblovo střítilo se do Vltavy, kteráž od té doby poseta jsouc balvany (od Lippner Schwebe počínaje) jen pracně a s velkým hukotem (poražený čert prý sténá) ku předu se děře.

Teufelsmauer (Strašidelník) leží tři čtvrti hodiny nad klášterem a proto asi by byl čert i bez kuropění účelu nedosáhl. Křesťanský čert nemanipuluje vodou. Nehodí se tedy pověsť naprosto, ani na klášter ani na čerta a byla patrně již dříve než klášter. Tomu nasvědčuje staročeské jméno „Strašidelník“, k němuž ovšem také pověsť se hodí. Pověsť sama vyznačuje jasně zápas zla s dobrem, temnoty se světlem a patrno, že přeneseno sídlo vítězného dobra do kláštera, do stánku křesťanského odjinud, nejspíš asi z blízkého sídla zahynulé neb teprv dokonávající modloslužby.

A za toto sídlo mám Hirschberg, jinak Kienberg zvaný.

Snad v celých Čechách není místa, kde by příroda sama boj obou protiv názorněji a velkolepěji byla vyznačila, jako zde: Temná roklina mezi pustou stěnou Strašidelníkem (na pravém břehu Vltavy) a lesnatým Hirschbergem, divoce romantická, jejímiž nesčetnými balvany Vltava s ohlušujícím, na hodinu cesty slyšitelným jekotem se děře, byla do-

[15]) Mladší lidé „opravují“ pověsť řkouce: V tom udeřila jedna s půlnoci na věži klášterské.

jista jevištěm přírodních bojův a jest zejména přímou protivou k Hirschbergu, který na levém břehu do 2900′ se pne. Rozhled s Hirschbergu patří k nejkrásnějším širého okolí.[16]) Zvláště v době bouřky poskytují obě místa velkolepé divadlo. Pak jest roklina a stěna Strašidelník (Teufelsmauerschlucht) strašná, protější Hirschberg v pravdě velebný a pohanský Čech pohlížel asi s něho v posvátné hrůze do děsné rokliny a na rozbouřené nebe.

S Hirschbergem trváme přenesla asi christianisovaná báj kohouta, tohoto stálého průvodce slovanského slunce — Svaroha — posadivši jej na vyšňobrodskou věž.[17])

Dle zpráv ze stol. XIV. a XV. slove Hirschberg čili Kienberg po česku Loučovice.[18])

Na severním úpatí Hirschbergu leží viska Woraschne. Německý urbář Rožmberský z r. 1598 (archiv vyšňobr.) jmenuje ji Dworazne. České jméno její zachoval nám děkan zátonský P. Bernhard Ortler († 1826) v zajímavých pamětech své fary. Praviť, že za jeho dob choval ještě archiv farní vetchý urbář dominia zátonského z r. 1552, jenž do r. 1576 byl psán česky (osobní jména zněla Ortlerovi však již „ziemlich plattdeutsch"). Aby paměť o něm zachoval, přeložil jej „so gut es gieng" do němčiny a jen u několika vesnic připomíná dávná jména česká, mezi jinými též u Woraschne, jež slula „Tvarožná".

Místní jméno „Tvarožná" aneb jiné jemu blíže příbuzné v Čechách se neopakuje, za to však přichází v jiných zemích slovanských několikráte.[19])

---

[16]) Na Hirschbergu nachází se malá jeskyně.

[17]) Nad Soběnovem (Ömau) pne se vysoký vrch Kohout s rozkošným rozhledem. Podobně též na Zbirožsku. Jméno vrchů těch jest asi též původu bájeslovného. O kohoutu v českém bájesloví viz Hanuš: Nástin báječ. bytostí Báby a Děda. V Praze 1864 str. 56.

[18]) Z nynějších německých jmen vrchu toho jest Hirschberg prostonárodní a proto tuším starší, tedy důležitější. Kienberg jest jméno spisovné. „Kien" znamená v bavorštině „harzreiches Holz, namentl. v. Kiefern" (Sanders Wörterbuch d. dtsch. Sprache. Schmeller: Bayrisches Wörterbuch), po česku louč, po polsku luczywo (Jungmann, Slovník).

Registra statků Rožmberských z roku as 1379 (vydal Truhlář r. 1880 v pojednáních král. české společ. nauk) jmenují (č. 234.) mezi lesy frymbursko-rožmberskými v prvním hájenství, obsahujícím lesy sev.-záp. části Rožmberska a jihových. části Frymburska: „Silva Luczewiczie pinorum XVII laneos minus IIII jug. que est rara et saxosa. Silva Okno nigra 2½ lan. XVI jug."

Popravčí kniha pánův z Rožmberka (vydal Mareš r. 1878 v Pojedn. král. spol. nauk) praví k r. 1423 str. 40.: „chtěli klášter vyšňobrodský vypáliti a některú horu Lučovice osaditi a špihovati".

Zmíněná Registra uvádějí lesy rožmberské dle přesného pořádku místního a vykazují Luczewiczie do sousedství Vyšního Brodu. Les ten byl skoro o 17ti lánech a ze všech rožmberských největší, byl skalnatý, řídký a nacházel se — dle Popravčí knihy — na hoře, shoduje se tedy i polohou, i povahou, i velikostí, jakož i jménem s nynějším Kienbergem.

České jméno Lúčovice nevymizelo úplně. V páté trati vesničky Woraschne, na sev. úpatí hory Loučovice ležící, v tak zvané Gameneflur (směrem ku vsi Lippen a k Vltavě) slove dosud jedna poloha „Lutschga" a Josefinský katastr jmenuje tam „ein Lutschgaholz a „eine Lutschgahutweid". V též trati uvádí Josef. katastr také Fensterhutweid a není pochyby, že místo toto jest se „silva Okno" totožno.

[19]) Raffelsberger: Allg. geogr. statist. Lexikon aller österr. Staaten. Wien 1845—1853.

1. Tvarožná (po něm. Bosenitz) v okresu brněnském u Lišné. R. 1288 jmenuje se Twarszonicz (prope Weleticz) a r. 1297 Tvarožnic (Regesta II. č. 1451 a 1742).

2. Tvarožná Lhota v okr. hodonínském u Strážnice.

3. Tvarožná v liptavské stolici u Sv. Mikuláše.

4. Tvarožná (= Durandivilla, Durelsdorf neb Duránd. Viz Tablic: Přídavek k zeměpisným jménům slovanským v „Kroku" r. 1831 str. 131.) ve Spiši u Menhardu.

5. Tvarožce neb Tvarovce (Horní a Dolní), mad. Tvaróc (Alsó a Felsö) — (viz Lipszky) v šaryšské stolici u Tarnó.

6. Tvorožnica, gubernie a újezd vologodský při řece Uglě.

7. Tvôrožnjca v záp. Prusích regenc. kvjdzińská (Marienwerder) kraj chôjnický (Konitz).

8. Twarog v Haliči, okr. Nowytarg p. Czarnydónajec.

9. Twarogi vojewod. Mazowieckie obwod stanislawowski u Węgrowa.

10. Tworog v pruském Slezsku u Tarnowic.

11. Tvorogovo, gubernie a újezd jaroslavský.

12. Tvarogovo, gub. vologodská, újezd ustužský, na Dvině.

13. Tvarogovo, gub. tverská, újezd korčevský.

14. Tvorožkovo, gub. smolenská, újezd roslavský.

15. Tvorožkovo, gub. petrohradská, újezd kdovský.[20])

Poloh míst ruských a ruskopolských jsme se pro nedostatek podrobných map nedohledali. Osady pruské (č. 7. a 10.) jakož i tatranské (č. 3., 4., 5., 8.) leží vesměs pod nejvyššími kopci v krajině. Z moravských leží Tvarožná Lhota na sev. úpatí

Fehringer: Topogr. Postlexicon v. Böhmen. Wien 1877.
Fehringer: Topogr. Postlexicon v. Mähren u. Schlesien. Wien 1879.
Janisch: Topogr. Lexicon v. Steiermark. Graz. 1875.
Kozler: Kratek slovenski zemljopis inpregled.. ilirskega kraljevstva. Na Dunaju 1854.
Verzeichniss sämmtl. Orte in Kärnten. Klagenfurt 1860.
Jmenik Krajev vojvodine Krajinske. Ljubljana 1874.
Fehringer: Topogr. Post-Lexicon v. Dalmatien. Wien 1878.
Sabljar: Mistopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hervatske i Slavonije. U Zagrebu 1866.
Lukšić: Bosnien und die Herzegowina. Prag 1878.
Rośkiewicz: Studien über Bosnien u. die Herzegowina. Leipzig und Wien. 1868.
Boué: Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe. Vienne 1854.
Милићевич: Кнежевина Србија. У Београду 1876.
Календар са шематизмом кнажества Србије за годину 1882. У Београду.
Lipszky de Szedliczna: Repertorium locorum objectorumque Hungariae, Slavoniae, Croatiae et confiniorum militarium, item Transylvaniae occurentium. Budae 1808.
Kollerffy: Ortslexicon der Länder der ungar. Krone. Budapest 1875.
Topogr. Post-Lexicon v. Galizien... u. Bukowina. Wien 1881.
Tabella Miast, Wsi, Osad Królewstva Polskiego. W Warszawie 1827.
Семеновъ: Географическо-статистичес. словарь Россійской имперіи. Санктпетербургъ 1863.
Списки населенныхъ мѣстъ Россійской имперіи. Санктпетербургъ 1865 sqq.
Cenôva: Skôrb Kaszébskosłovjnskjè mové. Svjecè 1866.
Reichspostgebiet. Berlin 1878.
Hawpt a Smolerj: Pjesnički Lužickich Serbow. Grymi 1841.

[20]) Náš výčet ruských míst jest asi neúplný; jsouť jediné nám přístupné exempláře Semenova a „Spisků" (v knihovně musejní) necelé.

vrchu Lipinky a Tvarožná (Bosenitz) v dolině; několik set kroků na jjv. zdvihá se však na rovném prostoru pahorek „Padělek" zvaný, s něhož jest krásný rozhled do kraje.[21])

Co do polohy jeví místa tato zřejmou, ba překvapující podobnosť. Leží pod vrchy, ponejvíce osamělými, s velkým rozhledem do krajiny Na takových homolích obětováno bohům, zvláště slunci.[22])

Jména „Tvarožná" a pod. jsou (jako tvarogъ viz Jagić Archiv. f. slav. Philolog. IV. str. 424.) topická a měla je místa dříve, než osady povstaly. Můžeme tudíž s jakousi pravděpodobností souditi, že vrchy ony sluly původně Tvaroh,[23]) odtud pak přiměřenou koncovkou povstala jména vesnic.[24])

Jméno Tvaroh zdá se nám býti totožné s jménem Svaroh, což asi původně světlý prostor, nebesa[25]) — pak též místo, nebesům aneb jich vládci posvěcené[26]) znamenalo.

Plně nacházíme slovo Svaroh v místních jménech pouze jednou, totiž ves Svaroženo v reg. kdaňské okres starogardský (Cenôva: Skôrb. str. 43.). I toto místo leží na úpatí vrchu.

Možnosť, že Svaroh a Tvaroh jsou slova totožná, podporuji četné obdoby: Sendražice a Tendražice; Súš (nyní Tūsch) a Touš; Sušno a Toušeň; Sušica (Riek. Verbovsko) a Tušići (Dubrov.); Sušnje a Tužno; Surčin (Petrovar.) a Turčin (Varaždˇ.); Svařišov, Swaryczów (Hal.) a Tworyczów (v král. polském u Zamošće); Svořiš a Tvořešovice; Svržno a Tvrzín; Sverževo (Chorv.), Swiercze (Hal.) a Twierdza neb Cwirża (Hal.); Svarov, Swarowy (plocké vévod.) a Tvary; Sworów a Tworowice; Swory a Tworki (král. polské), Tvor (pohoří v Bosně); Sweredówka a Twerde (Hal.); Svéraz nyní Tvéraz.

Prostonárodní etymologie hledí temná neb během času ztemnělá slova známým kmenům přizpůsobiti. Mezi změny takto povstalé patří snad též Svaroh — Tvaroh. Možno také, že pokřestění Slované, netroufajíce sobě vysloviti jméno „Svaroh", pomáhali sobě asi tak, jako náš lid, jenž říkává „čmert" místo „čert", „na mou kuši" atd.

Svědčí tedy jak jméno Tvarožné, tak i poloha její, i báje dosud zachovalá, že na Loučovici (Hirschberg) ctěn byl Svaroh aže snad vrch ten původně též „Svaroh" slul.

---

[21]) Wolny: Markgrafschaft Mähren. II. 130.

[22]) Jireček: Studia z oboru mythologie. Čas. čes. musea 1863 str. 160.

[23]) Srovnej: Ostroh, Zbiroh, Pirog(ówka).

[24]) Srovnej: Příseka a Přísečná; Bláto a Blatná; Ostroh (Mor.) a Ostružná (Mor.), Ostrožno (Čech), Ostryszne (Hal.) atd.

[25]) Jagić: Svarog und Svarožic v Archivu f. slav. Philol. IV. (880) str. 412.

[26]) Tak aspoň soudím dle polohy Svarovů v Čechách a na Moravě, ležících vesměs na úpatí vrchů. Jméno „Svarov" souvisí se jménem „Svaroh" asi tak, jako Zbirov a Ostrov se jmény Zbiroh a Ostroh. Srovnej též Tvarožce vel Tvarovce (Lipszky) a Bělbožice nyní Velbovice. Tím ovšem nebudiž popíráno, že mnohý ze Svarovů snad má jméno své od osobního Svar (Jireček v Č. Č. M. 1863 str. 146) ve XII. a XIII. věku několikráte se vyskytujícího (Regesta Boh. et Mor.). — Jireček uvádí (Č. Č. M. 1863 str. 145) jméno Svaroh ve spojení s indským Varuna. Jagić souvislosť tuto popírá (Arch. f. slav. Philol. IV. 414). Souvisí, či nesouvisí podobně topické pirogъ s Perunem?

III.

Lutovník a Hostiboh.

Jižně ode vsi Lošan (u Velvar) táhne se směrem na jjv. nedlouhá ale hluboká debř. Na dně jejím teče několik živých pramenů, které v době přívalů se mění v dravý potok. Pravá stráň debře — Lutovník — jest nižší a sráznější a bývala celá pokryta černým lesem borovým, z něhož zbyla nyní jen prostřední část. Levý, vyšší svah debře tvořen jest mocným roklinatým vrchem, jehož východní hrbol, nad Vltavou, Hostibejk slove a pěkný rozhled do okolí skýtá. Na jižním strmém úbočí Hostibejka jest jeskyně „Cikánská hospoda“ zvaná. Byla kdysi patrně vyšší a nelze se dna jejího v množství písku dohrabati. Strop její se opírá o silný skalní sloup. Dle Krolmusa („Památky“ I. [1855] str. 285.) a dle místních zpráv přišlo se zde často na nádoby pohanské.

Jako nad Vyšním Brodem, shledáváme i zde na pravé straně rokle vysoký vrch s jeskyní (jehož jméno boha dobrého — Hostiboha — připomíná), na straně pak levé stráň se jménem zloboha, Lutovník.

IV.

Černík a Bělboh.

Pověst o Stěně Čertově (Strašidelníku) nad Vyšním Brodem opakuje se skoro doslovně o Čertově Skále pod Kožlany, 3 hod. na sev.-vých. od kláštera plasského, jemuž Kožlany do r. 1238 náležely. (Reg. I. č. 945.) Čert prý chtěl vytopiti Kožlany, zeď však, kterou k tomu cíli potok Javornici přehražoval, kuropěním se střitila.[27]) Místopis pověsti této není tak význačný jako onen pověsti vyšňobrodské a není snadno určiti, ku kterým místům pod Kožlany pověst tato se původně vázala. Vezmeme-li však polohy míst, v předešlých dvou statích popsaných, ku pomoci, nacházíme ve jménech Bělbožice a Černíkovice náležitého objasnění. Ves Bělbožice (1 hod. sv. od Kožlan) leží na blízku několika návrší se širším rozhledem na levé straně Javornice, kdežto pod Černíkovicemi u Hedčan jest celý pravý břeh Javornice strmý.

Nyní slovou Bělbožice i po česku Velbovice. Tvar tento nemohl povstati z formy „Bělbožice“, ani pomocí etymologie prostonárodní, která nejasná slova hledí vysvětlovati, nikoli však ještě více zatemňovati. Jméno zajisté Velbovice předpokládá původní tvar Bělboh, jenž pak v Bělbov(ice) se přeměnil jako Zbiroh a Ostroh ve Zbirov a Ostrov. Nepochybně slul některý z vrchův u Bělbožic (na levé straně Javornice) Bělboh, a protější stráň Černík. Zajímavé analogon nacházíme v Lužici na jv. od Budyšína, hlubokou rokli, jejíž bok levý tvoří hora Biely bóh, čili Bielobóh, stranu pak pravou strmá sráz hory Čorny bóh řečené. (Hawpt a Smolerj: Pjesnički Łužiskich Serbow II. str. 266. & 285. s mapou.)

---

[27]) Obšírně vypisuje pověst tuto Krolmus ve svých Staročeských pověstech 1845, část I. str. 377.

*

V.

Třeštiboh.

Hodinku od bývalého kláštera ostrovského, vých. ode vsi Pikovic, vystupuje na levém břehu Sázavy rozsáhlý roklinatý vrch, jehož severní dva hrboly Velký a Malý Medník slovou. S vrchu toho jest rozkošný rozhled do šíré krajiny. Naproti němu pne se s druhé strany Sázavy jih.-záp. od Boholib (prostonár. Voholiby) chlum, nyní „Holý vrch“ zvaný. K řece jest strmý a pustý, tvoře srázné úskalí, četnými jehlanovými balvany jakoby schvalně posázené. Sráz tato slove Třeštibok.

Ještě začátkem tohoto století byly dle svědectví pamětníkův i Medníky i nynější Holý vrch[28]) mimo pustou skalinu Třeštibok — pokryty hustým lesem borovým. Řečiště Sázavy mezi Třeštibokem a Medníky poseto bylo nad hladinu říční vyčnívajícími balvany (stopy dosud patrny), které pracně musily býti odstraněny. Místo toto, dosud krásné, vynikalo prý tehdy divokou romantikou.

Krajina tato jeví s místy, v předešlých odstavcích popsanými, překvapující podobnosť, zejména však s oněmi nad Vyšním Brodem.

Vltava déře se $^3/_4$ hodiny nad klášterem vyšňobrodským úzkou roklinou, korytem balvany posetým, majíc s levé strany lesnatý vrch Loučovici se širým rozhledem, s pravé pak strany pustou stěnu Strašidelník.

Sázava teče, rovněž $^3/_4$ hod. nad klášterem ostrovským, skalinatým (nyní již vyklizeným) řečištěm, majíc po levé straně lesnatý vrch Medníky s rozsáhlou vyhlídkou, s pravé pak strany skalinu pustou Třeštibok.

Sotva chybujeme, čtouce slovo toto Třeštiboh[29]) a přikládajíce mu původ bájeslovný.

Z příčin, pro které zakládány byly v první době kláštery v Čechách, nebyla poslední ta, aby zbytky pohanské z kořene byly vyhlazeny a není to náhodou, že kláštery ostrovský, vyšňobrodský a i jiné leží poblíž míst, kde dle vší pravděpodobnosti byla obětiště pohanská.[30])

---

[28]) Jméno „Holý vrch“ povstalo prý teprv po vykácení vysokého lesa v letech třicátých. Jak se dříve jmenoval vrch ten, nikdo ze starých lidí mně nedovedl povědětí.

[29]) Podobná jména v Čechách a na Moravě: Třešť, Třesov (pod Babí horou), Třeštice, Třeština, Třesice, Třeskonice, Třešovice, vesměs pod vrchy se širým rozhledem, a většinou u srázných pustých úskalí.

[30]) U Břevnova Dejvice a Třešovice. U Sedlce „na Kanku“ a Čertovka. U Litoměřic Radobyl. U Nepomuku Zelená hora. U Žďáru Děvka, Babín, Křitek.

U Ostrova hora Medníky na levé a Třeštibok na pravé straně Sázavy. U Sázavy hora Rakovka na levé a Čertova Brázda na pravé straně Sázavy. U Plas Babina pod Spálenou horou na levé straně Střely, pak Bělbožice na levé a Černíkovice na pravé straně Javornice.

U Zlaté Koruny Blanské vrchy na levé, stráň Černice na pravé straně Vltavy. U Vyšního Brodu Loučovická hora na levé, Strašidelník na pravé straně Vltavy. Od Rajhradu na západ Babí hora na levém, Čertovo doupě na pravém břehu Jihlavy.

Jména místní, dobré bohy připomínající, byla tak pečlivě vymýcena, že z nich málo jen se zachovalo. Za to však jména sídel běsů, jakožto duchu křesťanskému neškodná, zachovala se v místních jménech hojněji. Mezi ně patří též Strašidelník, Lutovník, Černík a Třeštiboh. Jest úlohou srovnavacího místopisu, trosky tyto sebrati a porovnati i co do slovného významu, i co do polohy místní. Pokud jsme tak učiniti mohli, shledali jsme, že jedno schema několikráte se opakuje: Tekoucí voda; po její pravé straně pustá sráz neb příkrá, černým lesem porostlá stráň, jejíž jméno zhusta připomíná běsa; po levé straně vrch obrostlý, s velkým rozhledem, někdy se jménem neb snad jen epithetem boha dobrého, jako Hostiboh, Svaroh (?), Bělboh. Schema toto tají v sobě názor dualistický, umisťovaný ovšem nejraději tam, kde příroda sama svěžest a pustotu, jasno a temno, stále spolu bojující, podle sebe postavila.

Z protokollů konsistoře kutnohorské.

Příspěvek k historii mravu i nemravu v XVI. století.

Napsal *Jan J. Řehák,*
professor c. k. realného gymnasia v Kutné Hoře.

I.

. . . iniuriae,
Suspectiones, inimicitiae, induciae,
Bellum, pax rursum . . .
Terentius.

Nedostatek pevné organisace, zejména hierarchického ústrojí prakticky rozčleněného, osvědčené to zbraně každé náboženské společnosti bojující, strana pod obojí v Čechách dosti dlouho pociťovala, až konečně jakási náprava v tomto ohledu se stala zřízením děkanů po krajích (decani rurales, d. districtuum), na kterémž v září r. 1478 sněm strany této se usnesl.[1]) Děkanové tito měli státi se článkem spojujícím nejvyšší úřad církve pod obojí, konsistoř pražskou, s duchovenstvem venkovským, kteréžto bylo jim utvrzovati u víře, pobádati k ostražitosti a těšiti v protivenstvích, „aby svůdcové horších věcí nezpůsobili a lid boží v bludy nebyl uveden".[2]) Bylo tudíž úkolem děkanů bdíti přede vším nad řádným vykonáváním správy církevní skrze faráře a mladé kněží čili kaplany diakonatu, nad pravověrností jejich a mravným chováním, o kterýchžto věcech byli zavázáni, konsistoři dopisovati. Kromě jistého účastenství v dosazování nižšího duchovenstva a v projednávání pozůstalosti kněží zemřelých příslušelo děkanovi také rozdávání posvátných olejů všem farářům, jemu podřízeným.[3])

V Kutné Hoře ustanoven byl první děkan s titulem arciděkana[4]) teprve r. 1490; byl to Svatomír Zrubek z Újezda, do té doby děkan u sv. Apolináříše v Praze,[5]) muž králi Vladislavovi nad jiné milý. V čas úřadování kněze Svatomíra († l. 1508) připadá pobyt obou biskupů pod obojí, Augustina Luciana de Bessariis a Filipa Villanuovy v Kutné Hoře, kteréžto episody sice zajímavé, ale krátké a málo závažné v cír-

---

[1]) Diebus Septembribus. V. list mistrův úřadu duchovního k venkovským děkanům contra pighardos v rkp. bibl. univ. v Praze sign. XVII. F. 2.
[2]) Tamtéž.
[3]) V. dr. Kl. Borový, Die Utraquisten in Böhmen str. 13.
[4]) Kromě Kutné Hory byl arciděkanem pod obojí jediné v Hradci Králové.
[5]) Lib. testament. I. v kutnohorském archivu městském.

kevních dějinách tohoto království, zanechaly v jediné Kutné Hoře trvalejší památku; onoho času totiž přenesena byla duchovní pravomocnosť děkana v jistých věcech na několikačlenný úřad duchovní, „právem duchovním“ čili „konsistoří“ kutnohorskou nazvaný, v kterémžto kollegii mimo arciděkana, jakožto předsedu, zasedali farářové městští, někdy i kaplanové od kostelů horských, osoby z úřadu šepmistrského vyslané a od r. 1547 též rychtář císařský. Zevnější okruh působnosti této konsistoře nebyl větší nežli kteréhokoli děkana venkovského, jsa obmezen na město Hory Kutny a 26 kollatur okolních a nevztahuje se nikterak na dekanaty okolní, kteréhožto práva požíval toliko arciděkan královéhradecký.[6]) Mimo úkol všem děkanům po krajích vytknutý zabývala se konsistoř kutnohorská hlavně porovnáváním sporů manželských, konáním rozvodů, udělováním dispensací v případech příbuzenstvi snoubencův a soudila rozepře o slib manželský. V druhé polovici XVI. věku pokoušeli se Kutnohorští, zastírajíce se mocí císařskou a úřadem mincmistrovským, o větší samostatnosť konsistoře své, což se jim co do potvrzování kněží a posavadní disciplinarní moci konsistoře pražské skutečně podařilo. Větší volnosti této požívala konsistoř kutnohorská až do počátku panování Ferdinanda II., kdež protireformace působení tohoto sboru, jenž v poslední době skládal se z kněží evangelických, konec učinila.

Není účelem těchto řádků, líčiti osudy konsistoře kutnohorské, jež s dějinami církevní správy v městě tomto v úzkém svazku jsouce postaveny, bohdá na jiném místě obšírnějšího doznají vypsání; hodlám přestati toliko na podrobnějším rozboru pravomocnosti onoho práva duchovního a způsobu jednání jeho, pokud sporů manželských a při o slib manželský se týkaly. Při práci této bylo mi hlavně čerpati že zápisníků konsistoře, „knihy práva duchovního“ neb „Protocollum consistoriale“ nazvaných, jichž v kutnohorském městském archivu tři svazky se zachovaly. První kniha práva duchovního (A., 55 listů půlfoliových) počíná rokem 1515, nejstarší datovaný zápis pochází ze dne 25. října t. r. Druhá kniha („Prothocollum Consistoriale“, B., 59 listů rovněž půlfoliových) obsahuje zápisy z roků 1529—1552, 1554, 1558, 1565, 1567, 1596, 1600—1601, 1605—1614, 1616—1619; třetí kniha (C., 117 listů velkého folia) pak roky 1562—1567, 1569, 1570—1573, 1575, 1578, 1581, 1583—1584, 1586—1587, 1591—1593, 1595—1601, 1619. Knihy vázány jsou velmi nepořádně, téměř beze všeho šetření pořádku chronologického. Nalézáme tu soudní protokolly, sepsané v zasedáních konsistoře, koncepty listů svědčících různým úřadům i osobám soukromým, opisy a dílem i originaly dopisů konsistoři zaslaných, usnesení týkající se správy duchovní, excerpta z práva církevního a jiná poznamenání pro paměť učiněná. Větší díl zápisů týče se rozepří mezi manžely a processův o slib manželský. Starší protokolly sepsány jsou latinou ne hrubě pěknou, promíchanou tu a tam slovy, ba celými větami českými, když zapisovateli, zvláště při vyslýchání svědků, zásoba slov nestačila; asi od l. 1530 čeština

[6]) Arciděkanu královéhradeckému podřízeny byly dekanaty měst Hořic, Jaroměře, Dvora Králové, Kostelce n. L. a Náchoda. V. Kl. Borový, Die Utraquisten in Böhmen str. 12.

nahrazuje jazyk latinský. Jelikož jednání bývalo v prvních desítiletích stručné a ústní, málo co jiného nežli předmět rozepře a rozsudek se zapisovalo, od dotčeného r. 1530 však přibývalo písby rok od roku, jako vůbec i jinde na soudech okolo tohoto času, jednání stalo se písemným a velice rozvláčným.

Zevrubnosť tato a písmo (zvláště kurrentní švabach některých zapisovatelů) mnohdy sotva čitelné s počátku unavuje, brzy však některá jména pozornosť čtenářovu vzbuzují, kterážto vzrůstá v živé účastenství, když nejedna osobnosť, jejížto jméno z knih městských anebo listin jako schema nějaké chladně nám hledí vstříc, mezi čtením opět stává se člověkem se živým tělem a krví mnohdy až příliš horkou. Leč i čtenář, jemuž na místních poměrech méně záleží, při tomto odhalování skrytých záhybů srdce lidského dobře se může pobaviti, ba i zasmáti; opravdového pak přítele historie mravův a společenského života minulých dob jednání ona v ohledu nejednom mohou zajímati, ale i poučiti.

Vybral a sestavil jsem si prvotně ku vlastní své potřebě, jakožto příspěvek ku poznání života někdejších Horníků, ze zápisů na různo roztroušených hlavní pravidla, jimiž konsistoř při líčení pří a v rozsudcích svých se spravovala. Když jsem pak tuto látku počal upravovati pro veřejnosť, uviděl jsem toho potřebu, přibrati řadu příkladů, které by jednak praxis konsistoře objasňovaly a jako doklady sloužily, jednak osobností odjinud, zejména z Pamětí M. Dačického známých, se dotýkaly. Snažil jsem se šetřiti při tom, pokud možná, koloritu časového, jenž vane z tehdejšího způsobu mluvení — ovšem s nutnou tu opatrností.

Chtěje v dotčených třech knihách nabyti přede vším přehledu chronologického, srovnal jsem různá jednání, i shledal jsem, že na dobu obsahující málo více nežli jedno století (1515—1619) připadá asi sto sporů manželských, počet to na pohled velice skrovný, považíme-li velikou lidnatosť Kutné Hory v tehdejší době a bujný život šlechty i měšťanstva, o němž, co se Kutné Hory dotýče, Paměti Mikuláše Dačického tolik podrobností nejen zábavných, ale i pohoršlivých a smutných vypravují. Zvláště drobná šlechta přebývající hojným počtem v dotčeném městě a jeho okolí slynula nevázaností v ohledu zápletek milostných neméně nežli svými bitkami a pitkami bez ostychu veřejně provozovanými.

Skrovný onen počet manželských rozepří, jichž rozsouzení na duchovní právo bylo podáno, vysvětluje se přede vším tou okolností, že pozůstalé tři knihy tohoto práva neobsahují vypsání všeho, co před konsistoří kutnohorskou se projednávalo, neboť v době, kdy knihy byly v jedno sebrány a jakž takž srovnány,[7]) mnohá akta již byla na zmar přišla, buď naschvál nebo náhodou.[8]) Jiné případy nepřišly před

[7]) Knihy A. a B. jsou jen sešity, třetí kniha C. jest vázána v tuhých deskách, polepených listy z pergamenové knihy liturgické.

[8]) R. 1575 obrátili se Staroměstští ke konsistoři kutnohorské, žádajíce, aby jim zaslána byla akta týkající se rozepře Jindřicha Julianova a Estery Lahvičkovy z r. 1548 neb 1549. Konsistoř odpověděla, že „sme toho při právě našem duchovním s pilností hledali a nic sme toho najíti nemohli". Podobně o rozepři obsažené v Borového Jednáních a dopisech konsistoře utrakvistické (str. 164., č. 290.) v knihách kutnohorských ničeho není; a j. v.

soudnou stolici kněží kutnohorských, byvše od šepmistrů smířením stran po dobrotě vyřízeny; mnohé spory domáci, a to zajisté většina, zůstaly mezi čtyřmi stěnami domácnosti, jelikož obě strany štítily se veřejného pohoršení a přídechu pohany, jež s processem takovýmto povždy bývaly spojeny. Proto také v aktech pozůstalých poměrně zřídka nalézáme jména osob vynikajících rodem neb způsobem jinakým, za to však mnoho lidí nižšího stavu a vzdělání, kterým, jak to vůbec bývá, na veřejném rozbírání soukromých náruživostí a poměrů tolik nezáleželo.

Dle svrchu dotčeného počtu rozepří manželských připadal by asi jeden process na každý rok. Shledáváme však, že větší díl rozepří připadá v první polovici XVI. století, zejména v dobu děkanů Jana Vojhy, řečeného Plechovice († 1536),[9] a nástupce jeho, bojovného theologa Václava Řezníka ze Sobotky (1536—1552).[10] Naproti tomu v následující době, za dlouholetých sporů, jež evangeličtí kněží u Hory vedli s pražskou konsistoří pod obojí, velmi málo nalézáme rozepří manželských, zejména za děkana Jana Semína (1566—1582).[11] Za to arciděkan Václav Štefan Teplický,[12] jakožto předseda práva duchovního, řídil dosti mnoho takovýchto jednání, nejvíce r. 1619.

II.

Konsistoř kutnohorská, jakožto právo duchovní, zasedávala v domě děkanském v nynější Staroděkanské ulici, odkudž sídlo děkanovo roku 1668 přeloženo bylo do budovy školy svatojakubské, kteroužto císařský rychtář Mikuláš Vodňanský z Čažarova a primator Sigmund Kozel z Riesenthalu r. 1594 a 1595 ve slohu renaissančním dali vystavěti. Zasedání konsistoře (sessio) bývala z pravidla v pátek, v hodinách dopoledních, a počínala obyčejně o osmé neb deváté hodině.

Rozepře mezi manžely, jež soudila konsistoř kutnohorská, co do příčin nejčastěji týkaly se porušení věrnosti manželské (adulterium), zlého s manželem druhým nakládání (periculum corporis) a oněch případů, kdy jedna strana druhou ze zlé vůle neb jiných příčin byla opustila (desertio). Dosti hojné byly též případy, kdy jeden z manželů za živobytí druhého se třetí osobou dal se oddati. Méně rozepří mělo svůj původ v rozhodné nechuti strany jedné neb obou k dalšímu společnému živobytí. Velmi zřídka bývalo právu duchovnímu zakročiti v příčině bezpečnosti statku neb cti (periculum bonorum et honoris civilis), neschopnosti té neb oné strany ke stavu manželskému (impotentia), únosu (raptus) a příbuzenství, jakožto závady manželstva.

[9]) Srov. Borového Jednání a dopisy I. 81. „Plechovice“ tam citovaný jest Jan Vojha (Kniha práva duch. B. 36.), jemuž (dle Pamětí M. Dačického I. 97.) také „Plechovička“ říkali.

[10]) „Václav z Sobotky“ (na obálce Kn. práva duch. A.), „Venceslaus Sobotensis“ (Kn. práva duch. B. 12. a 24.). Srovnej Jirečkovu Rukověť I. 178. a Borového Akta I. 163. i jinde.

[11]) Jan Semín nebyl bezprostředním nástupcem děkana Benedikta (1560—1562), neboť po tomto následovali děkanové: 1. Daniel z Lovče (1562—1563; Kniha práva duch. C. 10., Pam. Dač. I. 144.); 2. Jan Habart (1563—1566; Acta consist. sub utraque 1564—1566, fol. 199., 6., Kniha práva duch. C. 34., Pam. Dač. I. 145.); 3. Sylvester (1566; Kn. práva duch. A. na obálce, a Acta consist. sub utr. l. c.), a pak teprv Jan Semín.

[12]) Jirečkova Rukověť II. 213.

Jednání bývalo stručné, když byla věc jasna, po případě vina zřejma neb vlastním vyznáním obžalovaného dokázána; kde toho nebylo, voláni jsou svědci (v nutných případech též znalkyně „poctivé Hornice“) a čtena svědomí písemná. Často stačilo k vyřízení dvoje stání, jedno k vyslyšení žaloby a odporu, a druhé, obyčejně po čtrnácti dnech, k dotazům, slyšení průvodů a vynesení konečné výpovědi (sententia diffinitiva) neb prohlášení smlouvy dobrovolné. Ku konci prvního stání dány bývaly obě strany na rukojmí, že do té pře skonání pokoje zachovají, stavu svého nezmění a výpovědi se podrobí (tria consueta), k čemuž někdy připojen čtvrtý závazek, že před hlavní výpovědí práva jiného dovolávati se nebudou; na to jsou napomenuti, aby se pokušili, zdali by se nemohli po dobrém smířiti. Prodloužilo-li se jednání pro veliké množství svědků neb z jiných příčin, odkládáno bylo stranám (dilatio), podle obyčeje práva městského, do dvou nedělí pořád zběhlých.

Vyřízení docházely spory tyto na základě práva kanonického čili „dekretů“, jak se říkávalo, zejména podle zásad vytčených v dekretaliich Gratianových II. 7., končíce nezřídka narovnáním mezi stranami skrze konsistoř učiněným, k němuž před hlavní výpovědí naposledy byly napomínány, neb smlouvou dobrovolnou skrze přátely, někdy však i pouhým odepřením rozvodu z příčin nedostatečných žádaného,[13]) a důtklivým napomenutím podle 21. pravidla Bonifacia VIII.: „quod semel placuit, amplius displicere non potest“. Kde však smíru nebylo lze dosíci[14]) a příčiny byly dostatečné, povoleno bývalo rozdělení (separatio) na kratší dobu jednoho až tří roků; při hrubém a pohoršlivém porušení věrnosti neb jiných závažných okolnostech stanoven býval rozvod (divortium) na prosto.[15]) Při rozdělení i rozvodu byly strany napomínány, „aby Bohu sloužily, pořádně živy byly, jeden druhému v živnosti překážek nečinili“ a ovšem v jinaké manželství se nedávali,[16]) s dodatkem při rozdělení obvyklým, „pohnul-li by Bůh srdcem jejich, že by se zase mohli snésti, že jim toho bude přáno“. Časem, ale zřídka, trestány byly strany, ať již se smířily neb rozvedeny byly, vězením šatlavním, buď že pohoršení bylo příliš veliké, buď pro neposlušnosť a jinou nevážnosť ku právu duchovnímu.

1. V případech, kde strana stranu vinila z porušení věrnosti manželské, skoro vždy následoval rozvod neb alespoň rozdělení, zvláště když strana pohnaná k vině své se přiznala. Tak rozdělena jest Markéta, manželka Jana Stanislavova od Hory, od tohoto muže svého, jelikož k veřejnému cizoložství se přiznala, i nespomohlo jí, když se vymlouvala, že hrůzou musila od něho ujíti (A. 53.).[17]) Z téže příčiny

---

[13]) „Ubi non potest esse divorcium aut separacio, non permittimus eos vivere seorsum, sed revocandi sunt ad primam fidem et maneant in matrimonie uterque. Probamus eciam hoc canone: quod semel“ etc. Kniha práva duch. B. 1.

[14]) Přes slova evangelia: „Qui dimiserit uxorem suam, facit eam moecham“. (Mat. 19.) a epištoly sv. Pavla ke Korintským I. 7. Kniha práva duch. B. Tamtéž.

[15]) „Divorcium fit causa adulterii, at separacio ex causis secundis.“ Tamtéž.

[16]) Tamtéž, podle Decret. Grat. II. 7. 3.

[17]) Výpověď, kterou jim učinila konsistoř, stůjž zde jakožto formulář, na jehož způsob podobné případy jednoduché byly rozsuzovány: „Nos pro tribunali sedentes (deum, ius pre oculis habentes) hac nostra sentencia diffinitiua, quam ferimus in his

rozvedeni jsou r. 1546 Jan Zálabský z Litoměřic a Dorota z Ledče, manželka jeho. Vypověděno jim, aby matka dítě vzala a chovala, a Jan Zálabský jakožto otec na chování jeho ve třech letech pořád zběhlých 15 kop gr. vyplnil, kteréžto peníze má klásti v konsistoři tu na Horách Kutnách; a když tomu dosti učiní, ani matce ani dítěti ničímž více povinen nebude (B. 17.).

Jen zřídka stávalo se, že rozepře pro porušení lože přes přiznání obžalovaného skončila smířením (A. 24.). Někdy ovšem dopadla věc smutně pro stranu původní i odpornou, v kterýchžto koncích octnuli se kdysi Václav ze Žďáru i manželka jeho Alžběta. Obviňovali jeden druhého z přestupku častěji dotčeného, až Václav konečně se přiznal, Alžběta však stála na svém, „quod semper seruaui fidem viro suo (sic)". I dostalo se jim výpovědi, že oba trestáni budou vězením šatlavním,[18]) on pro nezdrženlivosť svou a ona, poněvadž mu v tom nebránila a sama se provinila stejným způsobem (A. 31., 34.). V jiném případu manželka již před svatbou zpronevěřilá trestána byla napřed od úřadu šepmistrského a potom s mužem zase k smíření skrze konsistoř přišla (r. 1610, B. 44.).

Sem lze také vřaditi dva případy (A. 1. a 15.), kde muž přinucen byv úřadem světským ke sňatku se ženštinou zlé pověsti, u práva duchovního žádal rozvodu. V obou případech manželka oddala se po sňatku životu nepořádnému. Konec jedné z těchto pří v aktech se nezachoval; ve druhé nalezla konsistoř, že mají býti rozvedeni 1. jelikož manžel byl ke sňatku skrze úřad světský násilím donucen a po oddavkách se ženou nebyl, což ona sama doznala; 2. že manželka jiného muže se přidržela, čímž sňatek z donucení uzavřený naprosto zrušila a v nic obrátila. Muž prohlášen za svobodného.

2. V případech, kde manžel manžela žaloval pro zlé s ním nakládání, obyčejně obě strany daly sobě říci a učiněno mezi nimi narovnání. Skoro vždy žalovala manželka, pouze ve dvou případech v protokollech zapsaných manžel byl původem: jednou, kde muž od manželky a zlé tchyně byl týrán (A. 28.), a po druhé, kde manželka „lajic muži hanebně a lotrů lotrovských mu dávajíc" džbánem po něm hodila, až se rozbil (B. 16.). Z příčin podstatnějších žalovávaly manželky chotě své. Tak paní Mandalena v pátek po sv. Jakubu l. 1547 obvinila manžela svého pana Jana Tyránka (nomen omen), že 1. zbraní se na ni potrhá, s mečem a s ručnicí; 2. s ní zle a nemanželsky nakládal; 3. pohrůžky jí mnohé činil, přísahaje, „by měl v pekle býti, že ji zabije". Žádala při právu duchovním rozvedení, jelikož pan Jan, byv pro nesnesitelné nátisky manželce činěné od pp. šepmistrů trestán slovy i šatlavou, polepšiti se nechce. Pan Jan počíná svůj odpor slovy, „že žádné tak malé vsi není, aby v ní posvícení nebylo", vše v žert

---

scriptis, separamus Margaretam a Joanne propter publicum adulterium, quod ipsa Margareta recognouit; et utroque mandamus, ut ad alia vota non accedant, sed honeste viuentes deum orent, et immutet propositum eorum. Si autem dominus immutauerit cor eorum, libere ad se accedere possunt, quando eis placuerit."

[18]) Ne vždy spokojilo se rameno světské takovýmto opatřením pouze policejním. R. 1584 byla Hornice Anna Porybná pro „své některé freje" k outrpnému právu podána, k smrti odsouzena a za živa zahrabána. „Tožť ten frej a pomlsky!" poznamenává Mikuláš Dačický, připomínaje tuto událost (Paměti II. 14 vydání dra. Řezka).

obraceje; meče neb tesáku neodpírá, k ostatnímu znáti se nechce, pravě, „že ledacos z opilství se přihází promluviti“. Konečně podáni jsou na smlouvu přátelskou i smířili se (B. 19.). Jiný vzorný manžel, pan Jilek uzdář, manželku svou Anežku ubil tak nekřesťansky a nemanželsky, že „na ni bylo těžko hleděti a cos jí u boku visalo krvavého a flastrové na tom byli a ona těžce na to stonala“; jindy musila před ním oknem na ulici vyskočiti, až i střevíců v blátě kutnohorském zanechala. Pan Jilek, pro takovéto skutky též před tím šatlavou trestaný a tak „prchlivý“, že bojí se hněvu svého velikého, že by ji někdy zabil“, slibuje konečně ve smlouvě dne 15. dubna 1548 učiněné, že manželky své budoucně „bez příčiny a nenáležitě“ biti nechce, kteréžto smlouvě právo duchovní „pomohlo“, přijalo ji a potvrdilo (B. 20.).

Delší jednání před konsistoří způsobily „některé povahy a obyčeje“ pana Mikuláše Kozlova, otce to proslulého později primatora kutnohorského, Sigmunda Kozla z Riesenthalu, pro které manželka jeho, paní Anyžka, příjmím Poklůpková, l. 1552 ku právu duchovnímu se utekla. Byly to hlavně výtržnosti, které pan Mikuláš noční dobou tropíval, když z domů šenkovních domů se navracel. Pan Mikuláš „svým vášním porozumívaje, v tom se uznal a k napravení se poddával“, pročež s přivolením paní Anyžky právo duchovní mezi nimi tu nesnáz napravilo, napomínajíc pana Mikuláše, „v čas večerní a opilý aby ji netrestal a bez hodné příčiny s ní se nebil“; pakli by co provinila, jak na manžela sluší, manželku aby trestal (B. 25—27.).

Někdy pro takovéto příčiny rozvod žádaný byl povolen. Zlá rozepře udála se l. 1539 mezi Abdonem havířem a manželkou jeho Mandalenou, řečenou Nožířkou. Již dříve Mandalena byla dokázala a dovedla před šepmistry, že Abdon jí v živnosti překážku činíval, že se s ní častokrát na potkání „pojebal“ a pohrůžky o zdraví a životu jejím činil, pročež tenkráte od práva duchovního žádala s ním rozvedena býti. Nyní pak nad to vinila manžela svého z podavu na ní spáchaného; žaloba to, kterou tenkráte i jiné ženy rázu Mandaleny Nožířčina, dodělavše se o své újmě účinků nemilých, z nesnází svých hodlávaly vybřednouti. Jelikož Abdon žalobě takovéto odpíral, právo duchovní žádalo u konsistoře pražské naučení, jak by se v této věci měla zachovati; na to podle naučení administratora M. Martina Klatovského uloženo Abdonovi, aby přísahou z této obžaloby se očistil, což obviněný (31. října) neváhal učiniti. Dáno mu proto za právo proti Mandaleně, „nebo tak právo světské i duchovní ukazuje, že každé tajné a skryté nesnázi jest konec přísaha“. Ježto však také Abdon se provinil, „a právo jest, kteréž zapsáno stojí na rathouze v knihách městských Hor Kuten v listu CXXVII, v němž toto dostaveno jest: ‚kdyby manželka toho dovedla proti manželu svému, že by manžel její pohrůžky o zdraví neb životu jejím činil, tehdy právo dopouští je rozvésti, ale stavu neměniti, věno pak i to všecko, což jí dáno bylo před spojením manželským, má vzíti‘“; proto právo duchovní je rozvedlo, „aby sebe prázdni byli a odděleni“, ale nedopustilo žádné straně stavu měniti (B. 6—7.). Jakých

povah ostatně byla Mandalena Nožířka, dosvědčuje Ondřej Dačický ve svých pamětech,[19]) připomínaje k roku 1545, že ji dán byl „pardus u pranéře pro smilství a cizoložství, což ona potomně sobě chválila, pravíc, že před tím pardusem žádného štěstí nejměla, až po pardusu, a že kdyby byla věděla, že po pardusu takové štěstí jmíti bude, že by jej sobě byla před několika lety dáti kázala".

Příbuzenstva dotčeného sběratele pamětí týkají se dvě rozepře, o nichž v knihách práva duchovního A. 31., 1 a B. 34—36. se dočítáme. Marta totiž, dcera Martina Křivolačka, krejčího (a manželky jeho Anny, potomní první manželky Ondřeje Dačického)[20]) obvinila manžela svého Jana Kliku, krejčího, že surově s ní nakládaje nelidsky ji trestá, až ji i zranil a konečně zchroumal; byli na čas neurčitý (ad tempus) rozděleni. Smířivše se po nějakém čase r. 1534 znova vstoupili před právo duchovní, kdež Marta muže svého opět z těžkého s ní nakládání vinila, „že ji morduje i děti tepe", což i svědkové dotvrzovali. Smlouvou učiněnou dne 7. srpna byli opět srovnáni a Jan napomenut, aby této manželky své nebil bez příčiny, buď ve dne neb v noci a zvláště „času opilého", a k tomu dopověděno jim, „aby statky svými společně vládli kromě toho, co jí náleží s dítkami podle kšaftu nebožtíka otce odkázaného, i toho, což jest sobě sama zachovala, na to aby jí nesáhal".

Obzvláštní žalobu nalézáme na listech 15. a 16. knihy A., kdež Pavel havíř, řečený Řezníček, manželku svou Magdalenu obviňuje kromě nevěrnosti také z trávení. Svědomími rozličných sousedek bylo na jisto postaveno, že Řezníčková, nemohouc míti s manželem svým žádné dobré vůle, pomoci hledala v kouzlech a čarování. Rada ženy jakési, „aby třikrát vzala potu od srdce a dala muži píti", nezdála se jí dosti vydatnou, i navštívila babu v Bečvářích, kterážto jí jinou „medicinam pro amore" poradila, totiž aby „šátkem vzala potu od palce pravé nohy a od palce levé ruky až do důlku, od palce levé nohy a palce pravé ruky do důlku na kříž a dala muži píti, že mu nebude škoditi". I toho Řezníčková neudělala, ale pak ji napadlo, dáti to mateři muže svého, aby na ni laskavější byla, leč i od toho prý upustila; čemuž u práva duchovního víry přáno.

3. Ve případech, kde strana jedna se druhou pro rozličné kyselosti nechtěla býti, nebo kde obě strany vzájemnou nechuť na jevo dávaly, dosti zhusta následovalo rozdělení. Jednání tohoto způsobu nepostrádala časem bezděčného humoru, zrna ovšem hrubého. Něco tohoto koření přimíseno také projednání žaloby, kterouž Markéta Prášková, manželka Jana Čečetky,[21]) dne 25. března 1547 ku právu duchovnímu podala. Žalovalať paní Markéta m. j., že manžel „ji sám rozličně honí a jiným téhož povoluje, žádné povahy k ní nechová manželské, že své mnohé věci jinde chová a že ji prodal kantorovi od sv. Barbory za manželku". Svědkové skutečně vypravovali, kterak kantor vysokokostelský mluvil při přítomnosti pana Čečetky paní Markétě: „prý povedou tebe jednou branou a kantora Barbor-

[19]) Tamtéž I. 138.
[20]) Tamtéž I. str. XXXII.
[21]) Tamtéž I. str. XXXI.

ského druhou...“; a pan Jan to slyše nic se nehoršil, ba řekl kantorovi poslednějšímu: „chceš-li, já tobě svou ženu, dobré zbožíčko, dám,“ a kantor odpověděl: „co mi dáš po ní?“ Řekl: „všecko dám, bych měl sám v košili zůstati...,“ a kantor vezma ho za slovo, pravil: „já ji beru od vás za svou manželku,“ a hned kožicha na panu Janovi žádal. Naproti tomu vyšlo na jevo, že pan Jan podezřelé koná návštěvy v domě Pavla kloboučníka. Konsistoř nalezla, že jedna strana druhé dává příčiny těžké k různici ustavičné, a prohlédajíc k tomu, aby z toho něco horšího mezi nimi nepřišlo, do roka je rozdělila, hrozíc trestáním pánů šepmistrů, kdyby kdokoli z nich nových příčin k nesnázím zavdal (B. 18., 17.). Tím však věc nebyla skončena, neboť r. 1549 nové nevole a žaloby mezi těmito manžely vznikly, pročež měli býti od sebe podle naučení konsistoře pražské (daného 14. června) do tří let rozděleni; a opět již l. 1550 Markéta Prášková manžela svého z nepořádného života a chování obviňovala.[22])

Pro podobné „veliké zakyselení“ obapolné stáli též pan Jan Vajs z Dalkovic[23]) a manželka jeho Johanna z Nedvojovic před konsistoří kutnohorskou. Pan Jan dán na rukojmí, že pokoj v řečech i v skutku proti manželce své zachová; když však tato žalobu svou l. 1558 obnovila a svědky dokázala, že muž její slovu nedostál, tu konsistoř nařídila, aby rukojmové summu propadenou u konsistoře ve dvou měsících položili. Poněvadž Jan Vajs paní Johanně nebezpečné činil pohrůžky a „ďábel nikdy nespí, manželé tito tudíž spolu bydleti nemohou“, rozděleni jsou do roka. Ale protože paní Johanka svou „neustavičnosti“ vždy posměch činila přátelům svým a zvláště osobám úřadním, a to v konsistoři, vzata jest v trestání tohoto úřadu, slíbíc rukou dáním, aby šla do šatlavy. (Velmi obšírná výpověď B. 28., výpis C. 21.)

4. Odešel-li jeden z manželů v opustiv druhého (obyčejně bývala to manželka, jež chotě svého opustila „pro přísnosť a nekřesťanské jeho s ní nakládání“ neb pro „některou nevoli a hněv mezi nimi trvající“), končívala pře z pravidla smírem, ač odešel-li uprchlík na krátký toliko čas a poctivě se chovav, opět se navrátil aneb ochotu svou projevil, navrátiti se ke straně opuštěné. Manžel, do něhož bylo lze se domnívati, že opustiv ženu svou jednou, učiní tak třeba podruhé, vzat býval na rukojmě, aby s manželkou již trval a více prvním způsobem od ní nikam neodcházel (B. 3.). Nechtěl-li se uprchlík navrátiti, bývala konsistoř žádána, aby ho k tomu napomenula (C. 176.); nepomohlo-li to, mohla strana opuštěná žádati šepmistrův za patent proti straně zpronevěřilé (B. 51.). Oddala-li se strana obviněná také ještě nepořádnému životu, následoval obyčejně rozvod.

Častěji stávalo se, že některý z manželů ještě za živobytí strany druhé se třetí osobou dal se oddati. Konsistoř nalézala v takovýchto rozepřích podle okolností rozdílně: buď potvrdila manželství nové, neb je zrušila a nařídila straně již dříve oddané, aby k prvnějšímu manželství se navrátila. Při jednáních způsobu prvnějšího dáváno bylo povolení s tím vyhrazením, nalezl-li by se muž neb žena první, aby strana nově oddaná k manželství dřívějšímu se navrátila,

[22]) Borový, Jednání a dopisy I. 3. 424. a 463.
[23]) Srovnej Pam. M. Dačického I. 70., II. 3.

pro kterýžto případ také stalo se opatření, co by se s dítkami z druhého lože narozenými díti mělo. Nálezy konsistoře v příčině poslednější nebývaly stejné; buď měl pak dítky tyto druhý muž přijíti a opatrovati (B. 5., z r. 1539), neb poručeno, aby manžel polovici jich k opatrování vzal a manželce druhé polovice dítek zanechal (B. 8, l. 1540), neb konečně dáno manželce na vůli, chce-li buď polovici neb méně těchto dítek sobě vzíti k opatrování (B. 24., r. 1550).

Mělo-li právo duchovní potvrditi manželství druhé, musila strana, která v nové manželství dáti se chtěla, 1. úmysl svůj právu duchovnímu ohlásiti; 2. dokázati, že po manželu nepřítomném pilně, ač marně, se doptávala a ničeho neopominula, co k vypátrání a ustání jeho přispěti mohlo, dokládajíc toto své vynasnažení „khundšafty", potvrzenými od úřadův oněch míst, kde pátrala; 3. při kostelích na Horách Kutnách po tři neděle pořád zběhlé podle způsobu a obyčeje práva duchovního ohlášení a dotaz učiniti, byla-li by osoba hledaná živa čili nic; 4. zachovalosť svou buď svědomími neb listy zachovacími dokázati (B. 40., r. 1601);[24]) 5. stal-li se již nový sňatek bez vědomí konsistoře, průkazy jeho řádné předložiti. Kdo bez povolení konsistoře, aneb nedočkav výpovědi její takto v nové vstoupil manželství, mohl býti i se stranou spolu vinnou potrestán (B. 44., l. 1607 a 1608). Obyčejně však, nebylo-li jiných překážek, byly k pokání napomenuti a při novém manželství zanecháni.[25])

Zrušila-li konsistoř druhé manželství, pak obyčejně následovalo ještě trestání vězením šatlavním. L. 1548 „Vencl", tovaryš řemesla jirchářského, obvinil Reginu, manželku svou, že víry manželské nezachovala, a když od ní pro list zachovací odešel, za jiného muže, Pavla sladovníka, se vdala, vědouc, že jest „Vencl", muž její, živ, neb jí po jistých osobách zkazoval, že se k ní brzo vypraví. Vyšlo však na jevo, že šel na službu vojenskou a půl páta léta tam pobyl, v kterémžto čase Regina „z příčin prý některých" vdala se. Právo duchovní to uvažujíc, že „Vencl" k tomuto nepořádu svým odchodem a „dlouhým bytím" dal příčinu, podle jeho viny vzalo ho v trestání a vazbu; totéž nalezeno Regině, která „vdala se, nemajíc žádné jistoty o muži prvním, že by živ byl, anobrž na díle i věděla, že živ jest, a týž trest přiřčen Pavlovi sladovníkovi, „že cizí manželku a nesvobodnou ženu za manželku sobě pojal, věda, že Regina o tom jistě neví, jestli manžel její první živ čili není". Se strany druhého tohoto manželství vypověděno,

[24]) Výminky 2.—4. platily také tenkráte, když manžel po delší nepřítomnosti strany druhé žádal, aby prohlášen byl za osobu svobodnou.

[25]) Věc byla ovšem jednoduchá, když úmrtí strany nepřítomné mohlo býti dokázáno. V té příčině také vyslýcháni bývali svědci před konsistoří kutnohorskou. R. 1596 Michal Peytler, havéř při dolu Švábích, předložil své „pasporty", z nichžto vycházelo, že byl v polním tažení r. 1595 při obléhání Ostřihoma, a učiniv přísahu podle práva, dva prsty na evangelium vložené maje, dosvědčoval (německy — jediný to zápis v jazyku tomto, jenž v knihách práva duch. se vyskytuje) Anně Prámové (Pramin) z Kaňku, že manžel její Michal, kmotr jeho, roku dotčeného, po žních, na „české baště" (in der Bohemischen Schantz) těžce byl poraněn a zemřel; Peytler že pomáhal vlastníma rukama, když ho zahrabávali. Byli tam kromě těchto dvou i jiní havíři z Kutné Hory (C. 129.). — Michal Ertman z Freiberku, havéř, jakožto očitý svědek zprávu učinil, že Jiřík, manžel Doroty Laurové, l. 1605 s ním pod správou Justa Dikherta na vojně sloužil, u města Skalice umřel a pochován na Skalici, „nebo když odtáhli rebelles, dva praporové tam dáni jsou" a on pod jedním byl atd. (B. 30.).

že Regina, manželka „Venclova", Pavla sladovníka manželkou nikdy nebyla, není a býti nemohla, „neboť právo duchovní jest: která se prvnímu muži dá za manželku, dokudž ten živ jest, jinému se dáti nemůže, a kdož co dá jednomu, to žádnému jinému dáti nemá a nemůže; pročež my ji Reginu právem duchovním Pavlovi béřeme ... a jeho od ní osvobozujeme ... a zase ji dáváme Venclovi jircháři, jakožto manželku jeho ..." (B. 21., 22.).

Někdy se věci při takovýchto rozepřích divně pletly. Když na příklad ženil se Jan Hlaváček, šafář ze dvora špitalského, přihodil se mu notný „error qualitatis"; žena totiž ho podvedla, jako by panna byla a zatím brzy po svatbě odešla k muži, s nímž prve byla oddána, načež opět k Janovi Hlaváčkovi chtěla se navrátiti. Tento žádal za osvobození od takovéhoto manželstva, čehož mu i přáno, když prokázal, že ho podvedla a že po návratu jejím od prvního muže s ní v obcování nebyl; žena pak dána do vězení a vymrskána (B. 44., roku 1606). Jiřík Kolínský zase ženat byl půl osma roku, tu ho žena r. 1611 opustila a vrátila se k prvnějšímu muži svému Jiříkovi Viksovi, Kakabusovi, Mastíkovi, „tolik měl příjmení", nevědouc ovšem, že Viksa před půl pátým rokem „prostředkováním pánů ouřadníků v Klecanech" s jinou ženou byl se oddal, kteroužto pak opustiv, prvnější ženu svou zase uloudil Jiříkovi Kolínskému. Žena dostala se do vězení na Horách Kutnách a z tamějšího práva městského otázka podána konsistoři, „který s kterou by zůstávati směl a mohl".[26]) Zároveň však podána zpráva o Viksovi, že má ještě třetí manželku v Hradecku! (B. 45.)

5. Rozepří vzniklých pro fysickou neschopnosť ke stavu manželskému, způsobenou rozličnými neduhy, zde ovšem rozebírati nelze. V protokollech tři jsou zaznamenány, z nichž jedna (B. 8., roku 1540) skončila rozvodem, druhá též rozvodem po předcházejícím pokusu narovnání (B. 12—14. a 56., r. 1544), při třetí odloženo stranám na dobu neurčitou (B. 45., r. 1612).

6. V příčině únosu konsistoři kutnohorské zřídka událo se jednati. Pověstná rozepře takováto vznikla ze zpupného skutku Jindřicha, syna Mikuláše z Prách ňan, jenž sám jsa mladík sedmnáctiletý, v masopustě l. 1542 uloudil dceru nebožtíka Jakuba kramáře, Annu, dítě dvanáctileté, a opojiv ji v domě otce svého, dal se s ní oddati od kněze Víta, faráře u sv. Bartoloměje. Kateřina kramářka, matka Annina, nemeškala vznésti „takovýto oučinek nepořádný proti Bohu a právu, i proti dobrému pořádku i ku příkladu i na pohoršení jiným lidem i dítek nerozumných mladých" na úřad šepmistrský (6. února), kteréžto věc tuto, jakožto práva duchovního se dotýkající, podal na kněží. Stála tudíž paní Kateřina v pátek před masopustní nedělí (17. února) s přátely svými před konsistoří kutnohorskou žádajíc, aby dcera její a manželka pana Jindřicha z Prách ňan z příčin některých a pro nepořádné oddání byla do času rozvedena až do té pře skonání, kteréžto zašla na rathouze s panem Mikulášem z Prách ňan, to

[26]) Takováto shovívavá praxis ovšem nesrovnávala se s právy městskými, jež těm, kteří v bigamii byli shledáni, stanovila stětí, a ženě po případě za živa zahrabání.

skrze řečníka svého vyhrazujíc, že žaloby žádné nečiní. I dána jest na to odpověď od práva: „poněvadž příčin k rozvedení neklade a neoznamuje, a právo se toho domysliti a doptati mezi sebou nemůže, protož toho na ten čas tak zanechává se a žádosti paní Kateřiny se povoliti a dosti učiniti nemůže. Než chce-li paní Kateřina před právem kdežkoli, zachovaje (sic) pořad práva, předložiti a příčiny oznámiti, bude-li z příčin to uznáno, aby se ten a takový rozvod stal, za to máme, že se v tom žádného právo neomýlí“ (B. 10.). Touto výpovědí věc před konsistoří skončena, kteréžto stručnosti, v rozepřích takovýchto neobyčejné, porozumíme, uvážíme-li, že farář bartolomějský byl členem konsistoře a oddavky odbýval s povolením děkana Václava Řezníka, jemuž šepmistr výslovně byl rozkázal, aby jich neoddával. Paní Kateřina žádala tudíž (17. března) rozvodu dcery své u konsistoře pražské pod obojí, žalujíc zároveň králi Ferdinandovi těžkosti své písemnou supplikací. Konsistoř pražská manželství stvrdila (v sessí dne 21. července), nařídila však, aby mladí manželé bytem i obcováním prázdni sobě byli až do vyjití jí Anně třinácti let; oba pak konsistoř pro znamenitý tento nepořád v kázeň svou vzala a do vězení na rathouz v Starém městě dala. Byvše dne 25. července odtud propuštěni, přijeli dne 27. t. m. do Hory spolu na voze; Anna dána paní Zigelové z Chocemic k chování až do sv. Martina; zemřela však ještě téhož roku, snad morem, jenž tenkráte zuřil u Hory.[27])

7. V pravomocnosť konsistoře kutnohorské co do věcí manželských náleželo posléze též udílení dispensací v takovýchto případech, kde blízké příbuzenství sňatku bylo na závadu. Jakožto příklad budiž zde položena žádosť o povolení sňatku (l. 1566), jemuž vadila ta okolnosť, že zemřelý manžel nevěstin byl bratr matky ženichovy. Konsistoř rozhodla: „ačkoli se mezi těmito osobami příbuznosť nekrevného přátelství nachází, však z některých jistých příčin (in margine: „Causae sunt votum coniugale et copula carnalis“) tak se u nás snáší . . ., poněvadž spolu v stav manželský vstoupiti chtí, že jim to za příčinou toho příbuzenství zhájeno býti nemá“ (C. 19.).

III.

Obšírné přetřepávání poměrů milostných, které při rozepřích o slib manželský bývalo obyčejem, podobně jako odkrývání bolavých stránek rodiny a domácnosti při sporech mezi manžely, nemohlo býti lidem jemnější organisace duševní věcí příjemnou. Vyhledával-li nicméně muž neb jinoch práva svého touto cestou, činil tak někdy z umíněnosti, obyčejně však proto, že věno, které před zrakem jeho vznášelo se jako vábná vidina, hrozila mu uklouznouti. Původem pohlaví ženského bývala obyčejně osoba zralejší a zkušenější, jíž nevěrný ženich mohl se státi ztrátou nenahraditelnou, i bylo také dosti příkladů takových, kde žalobnici s jedné strany pro nezřízené živobytí hrozila šatlava a pardus pod pranéřem, s druhé pak strany, po vyhraném processu, kynul oltář a jakáž takáž domácnosť.

Processův o slib manželský jest v protokollech konsistoře kutnohorské zaznamenáno asi 70, jichž větši díl připadá v první třetinu

[27]) Borový, jednání I. č. 321. a 325. Paměti M. Dačického I. 106., 107.

XVI. věku. V pozdějších desítiletích jest rozepří takových málo, jsou však z nejedné příčiny tím zajímavější. Vedení těchto při u konsistoře kutnohorské spravovalo se zvláštním řádem, jehož hlavní zásady v knihách práva duchovního na několika místech přehledně jsou zaznamenány.[28]) Kdo žalovati chtěl pro nedostání slibu manželskému, nejprve druhou stranu měl obeslati před konsistoř pořádně poslem děkanovým, jako na př. zvonikem, jemuž za to náležel bílý groš. Před děkanem nejprve měli uručiti (vadimonium) tři artikule (tria consueta), o nichž při rozepřích mezi manžely již zmínka se stala; rukojmími měli býti měšťané nebo vdovy po takovýchto pozůstalé (viduae urbanae); na to uloženo jim stání ve dvou nedělích. Tu pak děkan, jakožto předseda soudu, oznámiti kázal příčinu a předmět jednání a vyzval stranu původní, by žalobu přednesla.[29]) Zhusta dostavily se strany se svými příbuznými a řečníky, panny zejména a vdovy se svými poručníky, kteří „od nich" mluvili, žalobu však musil původ přednésti sám ústně, „jelikož svědomí jeho se dotýkalo".

V žalobě musil původ uvésti zřejmě, kterými slovy, kdy a kde slib se stal a dali-li si při tom dary nějaké (zejména prsteny). Platný slib manželský mohly učiniti ovšem jen osoby svobodné, panna pak jenom s vůlí rodičů neb poručníků; pakli byla panna svobodna sobě neb slibovala-li vdova, musil slib býti dobrovolný bez přinucení. Při „slibu pravém manželském" strany 1. daly sobě ruce společně, 2. jmenovaly se zejména a 3. konaly slib slovy jasnými a jistými, a to k času přítomnému (votum de praesenti),[30]) jako na př.: „Já, Adam, beru (nikoli „vezmu") sobě tebe, Evu, za svou pravou manželku" a p.

Následoval pak odpor obviněného, jemuž taktéž samotnému, bez všelijakého s přátely promluvení bylo odpovídati.[31]) Po takovémto stran sepření (lis contestata) tázány byly obě strany, vůle-li jejich jest, aby ve při se pokračovalo, aneb nechtějí-li se raději po dobrém smluviti. Trvali-li na svém, oznámeno jim, že ve dvou nedělích pořád zběhlých opět státi budou. Při opětném stání strany znova byly napomínány (ampliatio), aby se smluvily, i poslány jsou ven ze soudní síně, aby se o to, jak se říkávalo, „pokoštovaly". Stály-li i potom každá na svém, následovaly dotazy na každou osobu (za nepřítomnosti druhé strany) obzvláště, při čemž původ nejprve musil opakovati slova slibu (1. sponsio de praesenti), pak místo a čas jmenovati (2. ubi

[28]) „Zpráva kněze Bartoloměje Boleslavského, kteráž se při konsistoři zachovává, Hor Kutten s pilnosti sebraná, na ten čas faráře náměstského 1567. Řád práva duchovního o slib manželský, kdyby kdy strana straně chtěla v čem sklamati". B. 41. — „Slib manželský pravý, vedle dekretů vyhledaný". B. 51. — „Processus iuris canonici in controversia de sponsalibus". C. 3.

[29]) Osobního stání a dostání žádalo se i tenkráte, když původ, přebývaje na místě vzdáleném, písemnou žalobu byl učinil. Listem daným 17. října 1607 vyzývá konsistoř Marii Phandtin z Freiberka, „jakož předešle skrze ctihodného mistra Michala Niederstetera, správce církevního a superintendenta freiberského, ohlášení učinila proti Baltazarovi Reicholtovi, pravíc se s ním slib k stavu manželskému míti, aby v pátek dne 2. listopadu v konsistoři na Horách Kutnách se postavila, a zde sama přednesla, což by spravedlivého měla". (B., 54.).

[30]) Slib „de praesenti" býval skoro výhradně v obyčeji až do koncilia tridentského; u konsistoře kutnohorské forma „de futuro" vůbec neměla platnosti.

[31]) Také při konsistoři pražské tak se zachovávalo, že strany „skrze sebe" žalobu a odpověď učiniti musily (C. 10.).

et quando) a odpovídati k dalším otázkám, dali-li sobě ruce neb se objali (3. amplexus), dali-li sobě dary (4. donatio); byla-li původem osoba ženská, jež žalobou svou zároveň domáhala se navrácení své cti, následovaly ještě dotazy: 5. concubitus (a recusatio, bránila-li se slovy neb skutkem) a 6. quomodo oppressit.

Opět ve dvou nedělích stály obě strany se svými průvody a svědky, kteřížto poslednější učinivše přísahu,[32]) na dotazy odpovídali. Konečně po dvou nedělích četl děkan (připomenuv prve, že „škody se u práva duchovního nezarukují, a to proto, že právo duchovní o to nesoudí") hlavní výpověď, za kteroužto „památné" se kladlo.

Srovnáme-li výpovědi v protokollech konsistoře kutnohorské zapsané co do výsledku s tužbami a úmysly stran žalujících, tu dojdeme poznání, že pokus vynutiti sňatek na základě slibu manželského (u většině případů jen předstíraného, nikoli dokázaného) málo kdy se podařil, neboť obyčejně důkazy k tomu konci vedené nezdály se konsistoři býti dostatečnými; někdy i původ, nahlížeje marnosť podniku svého, sám dobrovolně od žaloby upustil. V takovýchto případech bylo jednání ovšem brzy u konce. R. 1548 na př. Mandalena Špalková vinila ze slibu manželského Jeronyma Kurku (syna nebožtíka Jakuba kramáře a bratra výše zpomenuté Anny, od Jindřicha z Práchňan ukradené); když však došlo na to, aby slib onen svědky dokázala, tu oznámila, že od práva pouští a Jeronymovi pokoj dává (B. 21.). Podobně učinila Anna Peroščina, jež r. 1567 Šebastiana malíře ze slibu žalovala; „poněvadž však Anna předkem tomuto právu zbytečné zaneprázdnění učinila, mohouc to bez obsylky a tohoto práva duchovního spokojiti . . ., z té příčiny se do trestání dává, a rychtáři, aby ji vězením, a to šatlavním opatřiti rozkázal, se poroučí, a z toho aby ji nepropouštěl bez jistého vědomí pana děkana". Slíbila rukou dáním, že sama půjde do šatlavy; ale přátelé se za ni přimluvili i pověděno, „že doma jim pan děkan odpověď dá". — Mezi těmi, kdož dobrovolně od žaloby takovéto upustili, nalézáme též Matěje Kalousa, rychtáře městského (r. 1612, B. 45.), Václava Kuchovského, „patricia" (r. 1617, B. 46.) a Jiřika Žabku (r. 1618, tamtéž).[33])

Málo která rozepře skončila smlouvou přátelskou a svatbou. Nejzajímavější z nich vznikla žalobou, kterážto na bakaláře a písaře urburního Jana Šatného, potomního písaře města Hor Kuten a přítele i spolupracovníka slavného mistra Brikcího z Licska, vedena byla od potomní manželky jeho Žofie (9. února 1526, A. 40—46.). Šatný slibu neodpíral, tvrdil však, že to učinil s tou výminkou, když její příbuzní k tomu svou vůli dají. Tomu zase panna Žofka

[32]) „Spůsob přísahy práva duchovního odeslaný z konsistoře Pražské. Já N., svědek pohnaný ku právu duchovnímu, přísahám pánu Bohu vševědoucímu, že povím jistou a celou pravdu, pokud mi vědomé jest v té při mezi . . . a . . .; přísahám, že žádné falše v tomto svědomí nepřimísím; přísahám k obojí straně věrnou a pravou i upřímnou pravdu svědčiti. Přísahám, že ani z prosby, ani z daru, ani z závisti, ani z bázně, ani pro žádný oužitek svědčiti nebudu křivdy. Přísahám, že nepovím žádnému tohoto mého svědomí, leč soudce to zjeví anebo mně rozkáže oznámiti. Toho mi napomáhej Bůh Otec, Bůh Syn a Bůh Duch Svatý, vše jeden Hospodin, a toto blahoslavené evangelium." (C. 5.)

[33]) Srovnej Pam. M. Dač. II. 120; 117; 179. Jiřík Žabka propustil z slibu Annu, dceru Jana Němčického.

odpírala pravíc, že o takové výhradě mezi nimi zmínky nebylo; většina svědomí byla Žofce příznivá.[34]) Nesnáz tato zdvižena jest dobrovolnou přátelskou smlouvou (4. května), a to takovou, že Jan Šatný slíbil rukou dáním, pannu Žofku vzíti dobrovolně za manželku svou.[35]) — V jiném případu, kde Jakub Hana krejčí[36]) žaloval Žofku, „sirotka pánův šepmistrův", rozhodnuta věc těmito poručníky Žofčinými, kteří obviněnou i matku její na radnici povolali a ji k přiznání přiměli, že Jakubovi vůli dává ke stavu manželskému. Ovšem že dle výroku jednoho svědka máti děvče bila, až k tomu svolilo (A. 21.).

Odmítnutí žaloby ze slibu manželského skrze výpověď práva duchovního stávalo se z příčin rozličných. Zhusta nevyhověno původu proto, že žádný při slibu nebyl aneb že svědkové se žalobou se nesrovnávali. Pan Matouš od Věže[37]) vymáhal ruky panny Mandaleny velmi usilovně, dary jí prý uštědřenými věc svou podepíral i mnohé svědky vedl; jelikož však „nikdo z nich se nesrovnával se žalobou a obviněním, že by panna Mandalena jemu slibovala, manželka býti jeho věrná aneb na to jaké dary měla přijímati od něho, než že jest on dával a uplacoval některým, aby jemu to u ní jednali: i nalezeno jest toto za právo panu Matoušovi . . ., aby panny Mandaleny na pokoji zanechal a překážky jí daremné . . . nečinil." Následuje poznamenání, že pan Matouš od Věže pannu Mandalenu dobrovolně ze slibu propustil (A. 47.). — Pro mdlobu svědků (insufficiens testimonium, insufficientia testium) odmítnuta žaloba také v rozepřích zapsaných na listech 23. a 49. knihy práva duchovního A.

Jiná příčina nepříznivé původu výpovědi zakládala se na nedostatečném počtu svědkův: „onus testis coram iure censetur nullus" (A. 14.). Pro několik příčin najednou odmrštěna byla žaloba Beneše bradýře na Annu, dceru Hanovu, kterážto žalobci byla sice nakloněna, prsteny s ním vyměnila, pro něho od matky své často bita byla, ale přece k manželstvu mu nedána proto, že 1. vždy odkládala na rodiče; 2. slova slibu nebyla de praesenti, nýbrž de futuro; 3. slova její nebyla verba contractus (A. 39, 5).[38]) Pro konkurrenci několika nedostatkův odepřena také Gabrielovi, synu Ondřejovu, ruka Ludmily, dcery Jana Lamprechta. Před slibem neznali se, jen po sestře Gabrielově sobě vzkazovali. Jednoho dne dal ji Gabriel skrze přítelkyně její vylákati na procházku do zahrady „na Ptáku", a tam ji zadržely, až Gabriel přišel, slib s ní, překvapiv ji, učinil a zlatý prsten jí na prst vstrčil. Konsistoř vypověděla, že Ludmilu ke Gabrielovi právem hnáti nemůže, neboť: 1. ačkoliv si slíbili, Ludmila tak učinila bez rozvahy,

---

[34]) Ve prospěch Šatného svědčil mimo jiné „mistr Pavel" — nepochybně Vodolínský, taktéž spolupracovník potomní mistra Brikcího.

[35]) Sr. dra. J. Čelakovského „Příspěvky k životopisu mistra Brikcího z Licska" v Č. Č. M. 1880. str. 501, a Pam. M. Dač. I. 142.

[36]) Pam. M. Dač. I. 101.

[37]) Tamtéž I. 92.

[38]) „Má milá panno Anna, slibuješ-li mou manželkou býti a mne do smrti neopouštěti?" Řekla: „slibuji". A Beneš také: „a já také, má milá Anka, chci tvým manželem býti a tebe do smrti v ničemž neopustiti, ani křivdy žádné nečiniti a učiniti to, co dobrému náleží; také tobě věřím, má milá Anka, že učiníš to, co dobré náleží!" — „I vzal dva prsteny i vstrčil jí jeden na její prst a kázal jí druhý na svůj prst vstrčiti" atd.

byvši přelstěna a překvapena; 2. ve slibu, ačkoliv byl de praesenti, scházelo jméno panny a slib manželský neplatí bez pronesení jména vlastního; 3. při slibu nebyl než svědek jediný, tudíž dle zákona neplatný, a ten byl vlastní strýc (A. 35—38.). — Pavlovi Kubíkovi nedáno za právo, jelikož otec dceru svou ze slibu obviněnou jinému byl zaslíbil (B. 44.). — Jinak zase Jiřík sladovník příjmím Fousek z obžaloby vyvázl, kterouž r. 1541 jakási Hedvika před konsistoří naň byla vznesla. Slíbil jí totiž manželství ještě za živobytí nebožky manželky své, pročež slib jeho, jakožto de futuro, a k tomu nečasně a nepořádně učiněný, prohlášen za neplatný (B. 9.).

Nemalý poměrně počet zápisů v knihách práva duchovního obsahuje rozepře, kde k žalobě o slib manželský připojuje se obvinění „de humiliatione, defloratione, impraegnatione", jak zněl dotyčný terminus technicus. I tuto velmi zřídka stalo se po vůli původní strany, a to jen tenkráte, mohla-li žalobu svou hodnými svědky dostatečně dokázati (B. 32., l. 1529), aneb přiznal-li se obviněný konečně sám ke skutku (tamtéž); pak mu bývalo nalezeno, aby s původní stranou se oddal. Někdy odloženo stranám, aby počkaly až „post puerperium" (A. 7.). Jinak bývala žaloba odmrštěna s obvyklým odůvodněním: „ježto bohové nejsme a tajnosti srdcí lidských neznáme, všechen ten soud na jich svědomí skládáme a Bohu poručujeme, jenž jest zpytatel tajností i srdcí lidských a rozeznavatel práva"; původu bylo poručeno, aby mlčel a obviněného na pokoji nechal, tomuto pak dána vůle, s jinou se zaslíbiti a oddati.

Zůstalo-li na obžalovaném přese všechnu mdlobu svědomí vedených přece podstatné podezření „skutku neřádného", pak brával soud duchovní jednu stranu neb i obě v kázeň svou a podal je šepmistrům k potrestání, zvláště když svědkové dokázali, že je vídali „solum cum sola" (A. 19., 20.), aneb že jí „munera et dona dabat et subsidia in puerperio porrigebat" (A. 37.). Pánům v trestání podán byl také Ondřej z Nymburku, syn Oldřichův, jenž maje slib s Annou, dívkou z váženého rodu Stejšků z Freisichselbsta, od Markéty Skřivanové obviněn byl ze slibu za okolností podobných Markétě nedáno sice za právo pro nedostatek svědků, avšak Ondřej v kázeň vzat jakožto člověk podezřelý proto, „že od kněze jiné víry, totiž mnicha kláštera sedleckého,[39]) chtěl se dáti s Annou Stejškovou oddati" (A. 35., 37.).

Druhdy upuštěno od trestu takového, ač bylo příčin k němu dosti. Tak Petr z Třebovětic žalován byl kdysi od Doroty, dcery Ondřejovy z Čáslavi, dívky slepé, kteroužto vzal k žádosti přátel jejich k sobě, že ji bude léčiti, začež mu slíbili dáti dvě kopy. Zdá se, že ji divně léčil, neboť po nějakém čase jal se jí dávati „siropum ad bibendum" a pokračoval v tom celé dvě neděle, až přátelé dověděvše se toho, slibu na něm vymohli, že ji neopustí. Když konečně přišlo k žalobě, zapřel vše, pravě, že toliko slíbil, že jí „v nemoci její" neopustí. A na tom také přestalo právo duchovní (A. 23.—24.). Jiný dosti těžký process vzešel r. 1554 Rafaelovi konváři z proslulého zvonařského rodu Kláblů, žalobou kuchařky jeho, jménem Doroty;

[39]) Zdá se, že tento byl Horníkům v jistých nesnázích postaveným podobným útočištěm, jako před léty skotské Gretna Green Angličanům.

kterážto když, pro něho prý, v šatlavě seděla, „rukojmě jednal, kolibku koupil, pečínek najednal, křest v klášteře sedleckém jednal a kmotry“ a jí vzkazoval, „aby mu pokoj dala, že jí chce dáti patnáct kop“. Rafael proti žalobě promluviti dal skrze řečníka svého, pana Jindru, „že jest osoba nepoctivá a podezřelá . . . kterak chtíc tudíž ujíti ‚planýře‘, jest sobě chytře vymyslila, aby se s tímto Rafaelem, mládencem ctným a zachovalým, v soud dala, aby se s ní oddal, a to že se netrefí“; opatroval-li ji a dítě, že to učinil proto, že služebnice jeho byla, z milosrdenství (přeškrtnuto: „a z lásky“). Po vyslechnutí svědků konsistoř nalezla z práva Rafaelovi, „poněvadž svědky to naň prokázala Dorota a dovedla atd., ne aby tím skutkem vinen byl, ale že ji tak opatroval, v tom skutku zlém nepomáhal, a to že se stalo v domu při služebnici jeho, což právo duchovní (které vyměřuje, jaké má býti a v kterých věcech opatrování takových osob podezřelých a zvláště těch hospodářův, v jejichž se to domu sběhne při čeledínu) mnoho váží: jedno Rafael aby Doroty vším způsobem prázen byl . . . pod trestáním pánů šephmistrův, a druhé, aby se toho závazku očistil, že jí vinen není, ve dvou nedělích pořád zběhlých“. — Potom „z té výpovědi sešlo a z příčin přišlo na jinou“; kteréžto však v protokollech nenalézáme (B. 28—29.).

Z drobnějších rozepří o slib manželský budiž tuto uvedena ještě jedna pozoruhodnější. K l. 1519 připomínají zápisky Mikuláše z Prách-ňan,[40]) kterak Petr Škrovad (pověstný tenkráte hýřil a dobrodruh), jenž později i mistru Brikcímu z Licska ženu uloudil a mnoho mu pobral, „měsíce Martii sestru pana Mikuláše z Prách-ňan, pannu Apolonu, obeslal před kněží z slibu manželského“. Krátký průběh této záležitosti před konsistoří kutnohorskou nalézáme v protokollech knihy práva duchovního A. na str. 28. a 52., kdež v pátek dne 4. března roku dotčeného „Petrus filius Galli de Montibus impetit Appolonam, filiam Barthosonis (z Práchňan) de contractu“. Apolona slibu odpírá, Škrovad pak, jsa tázán, byl-li kdo při konání slibu, praví, že nikdo, ale že to bylo v domě pana Mikuláše v kuchyni, „in estuario, et erat in tunica coloris merosi“. Uručeni jsou na dvacet kop ku stání a dostání ve čtrnácti dnech. Při stání následujícím (teprv 21. dubna) Petr Škrovad vedl svědky, z nichž jedni od Apolony slyšeli, že má s Petrem slib pravý manželský, jiní zase, kterak mluvila prý: „nechtí mne jemu přátelé dáti, než již by mne dávno měl, kdyby sám chtěl“; že dala Petrovi na to ruku, že s ním uprchne; kterak kdysi „chopila se hrdla jeho a prosila, aby jí neopouštěl pro nejvyšší umučení boží“; než by chtěla Lahvičku, kterého jí dávali, „že radče by, vejdúc na věži, hlavu slomila“ a p. Potud protokoll. Z uvedeného místa Pamětí však dovídáme se, že stalo se podle přání Apolony: „když bratři její proti tomu byli, uloudil ji a oddáni jsou spolu v Čáslavi městě, jednu míli od Hory“.

---

[40]) Paměti M. Dačického I. 122.

IV.

Po přečtení konečné výpovědi mohla každá strana k vyššímu právu, totiž ke konsistoři pražské pod obojí, vzíti odvolání, spravujíc se instrukcí od administratora a vší konsistoře v příčině té vydanou.[41]) Instrukce stanovila předkem, že strana, než k appellaci volati se bude, může, „neštrafujíc ortele a výpovědi“ (t. j. bez hanění a nářkův těch, kteříž rozsudek ten učinili), požádati toho, aby dopuštěno jí bylo potazu a s přátely promluvení k rozmyšlení, má-li ortelu místo dáti, čili se odvolati. Potaz musil se díti na faře, mimo soudní síň; když pak strana prohlásila, že z jistých příčin odvolání béře, bylo jí šest kop gr. („peněz důkladních“) k appellaci složiti, a to nejdéle do západu slunce; neměla-li pohotově peněz, mohla rukojmí postaviti neb i rukou dáním připověděti. Nebylo-li to opatřeno do slunce západu, měla jíti do šatlavy a tam pobyti, až by způsob práva zachovala. Akta pře, také ihned zapečetěna, měla do konsistoře pražské býti zaslána. Z rukojemství neměl nikdo býti propuštěn, dokud by rozsudek vyšší stolice nebyl vynesen. Byl-li ortel „reformací“ vyššího práva napraven, mělo býti straně appellující vydáno, což byla složila; stvrdila-li konsistoř pražská výpověď stolice nižší, měly peníze důkladní při právu tom zůstati, kde byly položeny, leč by toto straně chtělo milost učiniti. Pakli by strana, odvolavši se k appellaci a složivši summu, rozmyslila se a chtěla od appellace pustiti a ortel prvnější zase přijíti, pro tuto neustavičnost a posměšek, orteli učiněný, peníze u práva složené měla ztratiti, aneb, vrátily-li by se jí z milosti, měla vězením potrestána býti, „neb právo žertův a neustavičnosti nemiluje“.

Práva odvolání k vyššímu soudu počaly strany, jimž od konsistoře kutnohorské rozsudku se dostalo, teprve v druhé polovici XVI. století užívati měrou hojnější, když totiž auktorita tohoto práva duchovního z rozličných příčin doznala ztenčení, zejména nesvornosti duchovenstva horského u víře, potahováním jeho před konsistoř pražskou, obzvláště pak pověstným processem arciděkana Benedikta s knězem Jiříkem Madečkou, kterážto rozepře skončila vypovězením děkana ze všech zemí královských pod hrdla ztracením. I jinak jakási nevážnost ke

[41]) Kniha práva duch. B 9. Nadpis instrukce jest: „Anno 1506. O spůsobu appellací Hor Cutten, který se držal bez přerušení od starodávna; až posavad drží se“, načež následuje artikul první: „po přečtení ortele a vejpovědi každá strana k nejvyššímu právu podle instrukcí pana administratora a konsistoře appelovati může“. Zápis tento psán jest touž rukou, která v knize B. na listu 57. zapisovala „Registrum poznamenání kostelův, far a kolatorův arciděkanství Horského“, s přídatkem: „Od stara dávna vyhledáno, avšak teď v nově poznamenáno léta 1554“. Prvnější zápis „o spůsobu appellací“ není tudíž než kopie přepsaná okolo r. 1554 z originalu instrukce „pana administratora a konsistoře“, bezpochyby z r. 1506 pocházející, roku to, kdy biskup Filip v Kutné Hoře stálé sídlo sobě obral. Zdá se, že tenkráte společným působením biskupa a konsistoře pražské (srov. spisek můj: „Filip Villanuova, český biskup pod obojí“ str. 18.) právu duchovnímu kutnohorskému, zřízenému při nedávno založeném arciděkanství, řád jednací, zejména co se procedury ve věcech manželských dotýče, vyměřen byl a ustanoven. — Zajímavé jest poznamenání zapsané v kn. B. l. 7: 1. „Každá strana po přečtení ortele, ze všech krajův a děkanství království českého strany naší, do konsistoře k nám jakožto k vyššímu právu appellací aneb odvolání vzíti může, zachovaje (sic) spůsob, který se drží až posavad, a jak kde v krajích a děkanstvích strany naší, obzvláštně kde sou konsistoře výsadné. 2. Summa peněžitá aby složena byla k appellací polovici toho, což se kde klade při právě světském...“

konsistoři kutnohorské počala se jeviti, jako nevyčkáním rozsudku v rozepřích o slib manželský, zpupným stran sobě počínáním, vyhledáváním nemístných průtahův a j., pro kteréžto věci konsistoř při sessich i v dopisech nejednou nevoli svou dávala na jevo. Mnoho meškání a rozpaků působily konsistoři také rabulistické rady a úskoky prokuratorů čili řečníků, které strany nyní již z pravidla s sebou přiváděly, někdy u prostřed líčení pře pojednou s novým obhájcem se objevujíce, kteryžto pak nevědomým se stavěl a čtení posavadních protokollů žádal. Ba přihodilo se také, že řečník, jenž na počátku pře s původní stranou stával, později obžalovaného zastupoval.[42])

Jiné nesnáze vzešly konsistoři, když (od r. 1564) v několika velikých rozepřích o slib manželský jala se užívati vyšetřovacího prostředku dosud takřka nebývalého, totiž t. zv. iuramentum calumniae, v jiném však smyslu, nežli v právu městském bylo v obyčeji. Práva městská totiž pouze stanovila, že straně, která by pro hodné příčiny s průvody svými v určitý čas na hotově býti a postaviti se nemohla a k opatření těchto spravedlností odkladu žádala, od soudu uloženo býti mohlo iuramentum calumniae, t. j. přísaha, že odkladu toho upřímným a ne obmyslným způsobem žádá. Před právem duchovním však iuramentum calumniae mělo smysl „bezelstného mluvení a pře vedení" a vkládalo se na počátek stání, jež po druhém napomínání nazvaném „ampliatio" následovalo, zavazujíc přede vším strany, že při potomních dotazech budou pravdu mluviti.

Ukládání tohoto závazku slavného bylo v jednáních konsistoře ovšem velkou vzácností, jakož při mravní kvalifikaci valného počtu žalujících i obviněných ani jinak býti nemohlo. Proto byly strany, než došlo ku přísaze, důtklivě napomínány, aby Boha a spásu duše před očima měly a na časné a věčné následky křivé přísahy pamatovaly; že tu „neběží ani o pláštík ani o suknici", a nejsou tu „hry skleniček a kulek" a p.; že to oba nemohou právi býti a že „o jednu duši běží, lživá ústa že Bůh pomstí a falešný přísežník že ve zdraví roka nedočká" atd. Pak oba, napřed původ a po něm strana odporná, činili slavný závazek na evangelium (někdy na kříž), že 1. při svou bez obmyslův a bezelstně vésti chti; 2. k otázkám soudců věrnou pravdu povědí a ničeho z hněvu, ze zlosti ani z jaké hořkosti nezaprou; 3. nebudou v této při falešných svědkův ani důvodů požívati; 4. že neobešli soudcův ani žádného svědka dary ani míní objíti, aby jim co pomáhali proti spravedlnosti; 5. nebudou žádati daremných průtahů v té při ani jakých lstí obmýšleti proti spravedlnosti: „tak mi dopomáhej Bůh Otec i Syn i Duch svatý, vše jeden Hospodin, a toto svaté evangelium".[43]) Na to následovaly hned dotazy.

---

[42]) Tak učinil r. 1565 Václav Sokol v rozepři Anny Martincové s Šebestianem Srbkem, bednářem (C. 50). Jiní obhájcové, kteří jednak co přátelé stran, nebo jakožto řečníci zjednaní před konsistoří kutnohorskou stávali, byli zejména: výše dotčený Ondřej Křivolaček, Samuel z Vodolína, Martin Špikfous, Jan Válka, Diviš Kučera, Jindřich z Petrovic, Hynek Martinický z Chřenovic (Pam. Dač. I. 100. 141.).

[43]) Juramentum calumniae Jeremiae (Šentygar) contra Martham (Supovou) et Marthae contra Jeremiam C. 63; formula iuramenti calumniae etc. C. 4. C. 27.

„Process a pořádek“ jakýsi v příčině závazku de calumnia upravila si konsistoř kutnohorská ku své potřebě, jak se zdá, r. 1564, vybravši jej prý „z obojích práv[44]) a majíc i některé příklady“ před sebou. Chtělať této formy užiti v rozepři Doroty Kuklové z Čáslavě s Václavem lojovníkem, Jakšovým synem z Ledče, kteréhož Kuklová vinila z obtěžkání pod připovídáním manželstva.[45]) Rozepře vlekla se dosti dlouho, m. j. také pro námitky a překážky, které pan Zdeněk Mezeřický z Lomnice a na Ledči konsistoři činil, ujímaje se obviněného jakožto poddaného svého.[46]) Po vykonané přísaze de calumnia a skončeném jednání průvodním Václavovi nalezeno s výhradou vrchního práva, aby se skutku svého „přísahou, kleče, na kříži s obnaženým ramenem spravil“; a to ve dvou nedělích. Kuklová z té výpovědi děkovala, Václav však žádal výpisu výpovědi, bera průtah na rozmyšlení, a po dvou nedělích oznámil, že se odvolá. V srpnu 1564 došla stručná reformace z konsistoře pražské, kteroužto ortel od Kutnohorských učiněný takto se napravoval: že Václav atd. Kuklové dále jiným závazkem povinen není, poněvadž ona žaloby své dostatečně neprokázala, a on Václav „závazek veliký a neobyčejný“, totiž iuramentum calumniae jest učiniti musil. Co k appellaci složeno, aby zase navráceno bylo (C. 8.—10., 24.—25., 28., 34., 36.—38., 40.—44.).

Důtku v reformaci této skrytou vzala si konsistoř kutnohorská patrně k srdci, neboť když v nové při způsobu podobného mezi vdovou Annou Martincovou a Šebestianem Srbkem bednářem, zahájené v březnu r. 1564, po delším otálení a odkládání došlo k tomu, že stranám přisaha častěji dotčená měla býti uložena, poslán od Horských do konsistoře pražské (f. 2. die Gregorii 1565) list dosti pokorný, v němž snažně žádali o naučení, „jaký by při takovém závazku — ač měl-li by před průvody, jak světská i duchovní práva ukazují, předcházeti — process neb pořádek se zachovati a nač by se a na jaké artikule učiniti, aneb který by v takové rozepři obyčejný býti měl“, prosíce zároveň, aby jim „také toho jistá forma“ odeslána byla. Přání jejich bylo vyhověno

---

[44]) Totiž z římského („formula iuramenti calumniae ex Novell. Constitut. XLIV“, vypsaná C. 4 a 27) a církevního, totiž Institut. iur. canon. III. tit. XII, kdež se připomíná: in causis spiritualibus olim de calumnia minime iurabatur; sed... novissime sancitum est, ut in eis, quod in caeteris constitutum est, observari debeat.

[45]) Žaloba byla před tím vznesena na šepmistry, kteřížto vypověděli, aby se strany u vězení do západu slunce oddaly, aneb obadva u pranéře pokuty trpěli. Obviněný vzal odvolání k vrchnímu právu pp. rad nad appellacemi, a tu napravena výpověď šepmistrů na ten způsob, aby ta všecka věc k duchovnímu právu kutnohorskému byla podána.

[46]) Pan Zdeněk mimo jiné namítal, že mezi přísedícími konsistoře ze stavu světského jsou osoby radní, které při soudu v též věci na radnici odbývaném zasedali. Koncept listu zaslaného panu Mezeřickému (C. 8; 3 března 1564) s důrazem připomíná, „že právo duchovní od práva světského v mnoha věcech se dělí a jinak k svědomí jednomu každému sáhnouti velí, nežli právo světské“. Co se přísedících osob radních dotýče, oznamovali panu Zdeňkovi, „že se oni v takové práci mezi nás vetřeli, než poněvadž jest to starobylý a chvalitebný obyčej, kterého páni administratorové byvši nejdřív zde na HKách pp. šepmistrům a pánům slavně připomenuli, že od stara dávna v této konsistoři při uvažování takových při vždycky některé osoby radní z konšelův na dožádání naše sedávali, že sou i tyto čtyry radní osoby na žádosť naši mezi nás pro snadnější té věci vykonání na pomoc podáni, a z těch čtyř toliko jeden při té při, kteráž mezi již dotčenými stranami předešle před pány šepmistry byla, jest seděl, jiní pak... tehdáž na úřadě neseděli...“

a podle instrukce této přisahali dne 2. listopadu Anna se Šebestianem a pak roku následujícího, 29. ledna, v jiné rozepři Jeremiáš Šentygar jakožto původ a Marta Supová jakožto strana obviněná.

Tyto tři rozepře, krátce po sobě následující, ba dílem současné, a brzy na to i čtvrtá podobná, způsobily konsistoři vůbec nebývalé zaneprázdnění, psaní, mrzutosti a s instancemi vyššími oplétání; čtyři děkanové, jeden po druhém vzdychali pod tímto břemenem, v interkalariích ostatní konsistoř nevěděla si rady a posýlala list za listem do konsistoře pražské, prosíc o naučení; valná část třetí knihy práva duchovního naplněna jest dotyčnými protokolly a dopisy. A přece byly to skoro vesměs žaloby, které několika kopami grošů snadno odbyti se mohly, anebo z pouhé takořka svévole byly podniknuty!

Dotčený již Šebestian bednář ztropil si přímo smích a žert z práva duchovního. Když došlo na iuramentum calumniae, upustil od svého odporu oznámiv, jestli Anna Martincová na to přisahati chce, že tento syn, kterého má, syn jeho jest, že se již s ní chce oddati, žádaje toliko do dvou nedělích odložení, „aby mu to prý v řemesle neškodilo". Odkladu na ten čas mu přáno, užil ho však obzvláštním způsobem: ukradl totiž Annu, dceru Salomeny z Frantále, sousedy u Hory, a dal se s ní ve Smrdově od kněze Vavřince, faráře tamního, oddati. Z toho veliké pobouření „pánův praelatův", jak tenkráte konsistorianům říkali, dlouhá žaloba u konsistoře pražské, list důtklivý děkanovi ledečskému, k jehož oblasti kněz Vavřinec náležel, aby z poručení konsistoře pražské tomuto faráři rozkázal, aby se ten pátek po ochtábu Tří králů ve 16. hodinu u konsistoře horské najiti dal a tam z toho nepořádu se spravil. Následovala konfrontace faráře smrdovského s Šebestianem a čtení artikulů iuramenti calumniae (1. února 1566) — an Šebestian smlouvou právě s Annou učiněnou se vytasil, kteroužto podvoloval se dáti Anně „za ty všecky škody, které pro tu při vzala", deset kop grošů ve dvou nedělích pořád zběhlých, začež ona od něho upouštěla, připovídajíc, že s ním o ten slib manželský dále souditi se nechce! Rozhorlené konsistoři nezbývalo, než „přáti jim té smlouvy"; sňatek Šebestiana s dcerou Salomeninou byl uznán za pravý, avšak Šebestian pro zlehčení „této pořádné a slavné" konsistoře, a že v manželství se dal nevyčkav výpovědi, podán byl šepmistrům v trestání, a „več mu páni to obrátiti chtí, toho ku pokání podniknouti" měl býti povinen. Faráři smrdovskému pověděli sice páni konsistoriani co pro to, „že jemu toho nepřeji, čeho se dopustil, a nic mu vděčni nejsou", leč že na přímluvu pana děkana ledečského pamatovati chtí, aby do konsistoře pražské nebyl podán (C. 24., 25., 42., 44., 47.—48., 50., 53., 58., 60., 11., 61., 21.).

Horších ještě věcí dočkala se konsistoř kutnohorská z rozepře Jeremiáše Šentygara z Chotěřina, tovaryše apatekářského a potomního majitele lékárny v Kutné Hoře, s vdovou Martou Supovou, kteroužto dne 26. října 1565 vinil ze slibu manželského. Strana obviněná, paní jinak slušná a řádná, ale poněkud lehkomyslná, užila skrze řečníka svého, Ondřeje Křivolačka, kde kterého prostředku, aby jednání protáhla, až konečně s panem Sigmundem Rackem z Doubravy, J. M. císaře „štolmistra" na Horách Kutnách, tajným ženichem svým, do Prahy ujela a tam se s ním dala oddati. Mezitím co paní Marta pro

tuto věc seděla v šatlavním vězení, ovšem dosti volném, vzešlo horlivé dopisování mezi oběma konsistořemi, horskou a pražskou, vpleten v to nejvyšší mincmistr a radové komory království českého, ba i arcikníže Ferdinand byl proto meškán; a když tento na stranu Rackovu se postavil, konsistoři ostré rozkazy posýlaje a mocí svou v běh práva zasáhaje, až i k novému arcibiskupovi pražskému jakožto appellační instanci jal se ukazovati: tu nesnáze ubohých konsistorianů horských vzrůstaly postupně až k opravdovému zoufalství, což nejlépe vysvítá z usnesení jejich ze dne 11. ledna 1566, stručného, ale téměř dojemného: „1. žádati od pánův (šefmistrů) rady; 2. opověděti se, nebude-li to opatřeno, že sedati nebudem; 3. v ošklivosť (Sigmund Racek) dává nás i pány jako mocny (byl totiž v sessí právě odbyté pravil: „tuším že to právo ne duchovní, ale tyransky jest); 4. ptáti se na původ konsistoře (!), aby to opatřeno bylo".

Konečně přivedena byla věc přece tak daleko, že stranám — paní Marta dlouhý čas ani ku právu státi nechtěla — uloženo bylo iuramentum calumniae a že dotazy na ně se díti a průvody vedeny býti mohly. A jaký byl medle konec rozepře, nad níž Jeremiáš Šentygar, původce všeho toho zmatku, s pokryteckými vzdechy a konsistoriani ve spravedlivém hněvu a smutku o závod sobě naříkali, „že památka není, aby se věc podobná sběhnouti měla v této slavné obci", a „že jest tak, že památka není, aby se takový posměch konsistoři státi měl, jako za tuto vdovu"? Přese všechny svědky Jeremiášem vedené nebylo lze zjistiti více, nežli že v domě paní Marty kdysi mezi nimi byly nějaké řeči žertovné o slibu manželském, a tu že Jeremiáš popadna ji za ruku říkal slova slibu, ona však, snažíc se ruku svou vyprostiti a smějíc se pravila: „ba, já sobě tuto konvici beru"! Výpověď vynesená dne 19. dubna 1566 musila Martu, „Sigmunda Racka manželku", jak konsistoř posavadní „Supovou" nyní ponejprv oficielně jmenovala, při manželství se štolmistrem císařským zůstaviti a zbavila ji též dalšího trestání, poněvadž pro zlehčení konsistoře a zhoršení církve boží již předešle — u vězení — pokutu svou nesla; dary, které ve své lehkovážnosti od Jeremiáše přijímala, měla jemu ve dvou nedělích navrátiti, neb o ně s ním se smluviti. Obě strany žádaly výpisu výpovědi, stavíce se na oko, jako by chtěly vzíti odvolání; moudře však toho zanechaly (C. 50., 52., 53.; B. 37.; C. 20., 58., 19., 59., 12., 16., 61., 63.—65., 21.—69.).

Větších rozměrů posléze nabyla též rozepře následující. Anna, schovanice Kateřiny Řezníčkové, majitelky zájezdné hospody na Horách Kutnách, upadla pro přestupek proti mravnosti, jehož důkaz byl „před rukama", v trestání vězením. Vyručivši se, žalovala u konsistoře urozeného pana Jana Dobešovského z Malenovic,[47]) jenž prý ji k tomu svedl, ze slibu manželského. Na první, druhé i třetí obeslání pan Dobešovský nestál, ani na půhon z konsistoře dne 25. dubna 1572 odeslaný a 19. června t. r. opětovaný neodpověděl; teprv když šepmistři a rada listem daným 17. července ho napomínali, aby v den určitý při právu duchovním najíti se dal, jinak že by dále věděli, kde tu věc vznésti a proti němu za opatření žádati, došla konsistoře pi-

[47]) Pam. M. Dačického II. 143.

semná odpověď (28. července) pana Malenovského, že Anně ničeho nesliboval a jemu toho učiniti se nevidí, aby on, „osoba rytířská", s takovou „zlehčenou a lehkomyslnou" osobou před konsistoří v jaké soudy dávati se měl.

Konsistoř kutnohorská, jinak velice dbalá obhájení auktority své, otálela tenkráte dlouho, než proti panu Dobešovskému rázněji zakročila; teprv dne 22. listopadu obrátila se k pánům radám a místodržícím J. M. císařské v království českém s prosbou, aby Jana Dobešovského úřadem svým napomenuli, by konsistoři horské „folkoval" a té Anně ku právu stál. A již 17. listopadu mohlo mu z konsistoře odesláno býti právě došlé poručení místodržících ke stání s Annou, schovanicí Řezníčkové, a zároveň položeny mu k tomu den a hodina. Tu konečně vidělo se panu Dobešovskému povoliti, i slyšel tedy dne 12. prosince žalobu, kteroužto Anna skrze Diviše Kučeru[48]) vinila ho, že bývaje u nich v hospodě často noclehem, „slovy pěknými a řečí lahodnou ji k vůli své připravil, slibuje ji, že sobě s ní dům koupí" a s ní se ožení. Proti tomu pan Dobešovský skrze Samuele Vodolínského z Vodolína[49]) dal mluviti, že se „nenadál takové žaloby" i všemu „sprostě" odepírá, a zvláště slibu manželskému. Uručeni jsou pak ku právu stání a dostání, při čemž za Dobešovského slíbili páni Jan Libenický z Vrchovišť, Adam, Jindřich a Jiřík Maternové z Květnice, Petr Nyklásek z Žitenic, Jan Mladějovský, Samuel Vodolínský z Vodolína i jiní přítomní přátelé pana Malenovského a to každá strana pod sto kop zl.

Při opětném stání dne 9. ledna 1573 Anna žádala odkladu, aby mohla obeslati několik svědků, s nimiž pohotově nebyla. Přes odpor pana Dobešovského konsistoř k tomu svolila a téhož dne ještě dala napsati půhony pánům Sigmundovi, Adamovi, Jiříkovi a Václavovi Maternům z Květnice, oznamujíc jim, že je Anna schovanice atd. ku právu duchovnímu k svědomí obsýlá a přiloženými řezanými cedulemi věděti dává, jakého svědomí od nich žádá; pakli by se v den ustanovený k vydání svědomí v konsistoři nedostavili, tehdy že strana původní pokládá sobě na ně pokuty dvě stě kop gr.

Nežli však dojiti mohlo k výpovědi, konsistoř s „jinými" přátely obojí strany k tomu vydanými smlouvu přátelskou a dokonalou mezi nimi k místu přivedli (20. února), tak že urozený pán Jan Dobešovský z Malenovic „pro uvarování škod a svého v živnosti meškání" dal Anně hned „za to všeckno" sedmnáct kop třicet grošů, z nichž ona hned kvitovala a od té žaloby a ode všeho upustila; a „cožkoli jest tak koliv mezi nimi zběhlo a přitrefilo", to pan arciděkan s pány faráři a jinými pány konsistoriany mezi nimi jsou zdvihli a v nic obrátili, tak že jedna i druhá strana nemají sobě ničímž zlým připomínati na časy budoucí a věčné (C. 23., 31., 30., 29., 95., 124.—125., 98., 100.).

To byla poslední velká pře manželství se týkající, která se na faře vysokokostelecké líčila a vyřídila. Toliko jediná ještě rozepře obsáhlejší (Václava Labušky s manželkou jeho Dorotou) zahájena byla r. 1619, dospěvši však k výslechu svědků (4. července t. r.), nebyla,

[48]) Tamtéž I. 144.
[49]) Tamtéž I. 144 147, 347 a j.

jak se zdá, ukončena. Poslední protokoll konsistoře kutnohorské (v knize B. zapsaný) datován jest 18. července. Odtud ve vřavě rozbouřené války občanské a v nerovném zápasu duchovenstva kutnohorského s katolickou reformací zanikají svárliví hlasové vášní soukromých.

V tichém koutku archivního regalu odpočívají náružívé ty žaloby i směli odporové, mnohomluvná svědomí i nejedno moudré dictum pánů konsistorianů. Když jsem se jal skládati z nich tento obrázek, musil jsem na chvíli vzkřísiti svědky oněch bolestí dávno ukojených a křehkostí zapomenutých, ale i vyhnouti se mnohé věci povážlivé, mnohému obratu jinak případnému i vtipnému, které soudnímu protokollu sice slušely, v těchto řádkách však by nebyly na místě bývaly. Nakládalť jsem s moralními těmito pozůstalostmi co nejšetrněji; snad mi prominou stínové, které jsem vyrušil z poklidu starých hřbitovů kutnohorských.

O nejstarších výpravách kolem Afriky.

Napsal *Josef Šimek*, gymn. učitel.

V době naší na výzkumy velmi bohaté, v době, která přejíc vědě zeměpisné pátrá po zemích, na něž nevkročila dosud noha lidská, která touží nalézti cest bližších a pohodlnějších do zemí bohatých, zdají se nám býti malichernými výpravy starověké do dalekých krajin ať na lodích ať po suché zemi podniknuté, mnozí je podceňují, jiní naprosto si jich nevšímají, jakoby nebylo prospěšno o nich promluviti. A nedivme se, že se tak stává! znějí zprávy klassických spisovatelů jednak o mnohých výpravách neurčitě ano i zmateně — vzpomeňme si na rozmanité zprávy o cestě do země Ofir, pak na zvěsti si odporující, byli-li Foiničané v Britannii čili nic — jednak neměly výpravy starověké žádných aneb zcela nepatrných následků na rozvoj vzdělanosti lidské. Odtud pochází, že novější spisovatelé velmi opatrně si počínají, udá-li se jim o starých cestách mluviti.

Ale nespravedlně bychom věru si vedli, kdybychom snahy plavců starověkých zmenšovali, nebo starověk za liknavý ve věcech nautických měli! Starověcí plavci ve mnohém spíše plavcům portugalským XV. stol., španělským XVI. stol. a našim se vyrovnali: nejen že toužili státi se proslulými, že byli žádostivi dobrodružství, oni nebáli se nebezpečenství a razili obchodu cesty nové, nalézajíce nové prameny a studnice bohatství; za našimi zůstávají toliko tím, že neměli nových strojů, náčiní a podobné, což vždy na mysli mějme posuzujíce výkony plavců starověkých.

V této rozpravě pojednám o plavbách národů starověkých kolem Afriky, kolem dílu světa, který pravidelně objížděti teprv od r. 1498 plavci evropští se odvažují, který ač Evropě nejblíže přece do nedávna tak neznámým zůstal, že slavný H. Stanley jej „the dark continent“ pojmenoval.

Pozorujme nejprve východní africké pobřeží a cesty starých podél něho. Strabon, Augustův vrstevník, znal africké pobřeží východní až ku pobřeží koření (nyn. Džard Hafun). Města jemenská měla své kolonie na pobřeží suahelském. Tam odvážilo se i mnoho řeckých plavců;

o tom dovidáme se z knížky pro řízení plavby známé pode jménem Periplus Maris Erythraei („pseudoarrhianská"). Ze suahelského břehu (jemuž v řečeném spisku Azania se říká) zajeli plavci dále na jih až k Zanzibaru, ano až ku předhoří Rhaptum (8° j. š.), jež nedaleko nyn. Quiloa hledají. Ještě dále na jih dostal se plavec Dioskurus, totiž ku předhoří prasijskému (zálivu Delagoa 26° j. š.), takže bylo mu několik dní plouti, aby se do Rhaptum zase dostal. O předhoří prasijském věděli také Adeniští, od nichž Ptolomaios na slovo vzatý zeměpisec (žil ve 2. stol. po Kr.) o mnohém se dověděl, a ti tvrdili, že břeh zemský od Prasum ku Rhaptum k severo-východu postupuje. Jmenovaný spisek plavecký, který o Rhaptum toliko ví, končí asi těmito slovy: „Za Rhaptum jest moře velké, do něhož dosud nikdo nedoplul, ono na západ se táhne, na jihu pak Aithiopie, Libye a Afriky (vše dohromady znamená Afriku) spojuje se s okeanem západním."

To jest tvrzení zcela pravé, neboť západním myslili si plavci atlantický okean.

Zdaž nebylo mocného panovníka, jenž by rád byl seznal, jak dalece věrohodna jest domněnka plavců? Ovšem že byl muž takový! Byl to Neko (na konci VII. stol. před Kr.), král říše pyramid, velepodnikavý, jenž svolati si dal všecky své nejodvážnější plavce, většinou Foiničany, a uložil jim, aby obeplouli Afriku od východu počnouce tak, aby u Sloupů Herakleových do moře středozemního vjeli. Nic neděsili se cesty neznámé a za tři léta provedli, co král všemocný byl uložil. Slyšme, co Herodot (IV. 42.) o cestě této povídá: „Libye (Afrika u starých) jeví se býti kolkolem mořem obklíčena kromě té části, která s Asií hraničí, což první všech lidí, pokud my víme, Neko král egyptský dokázal, jenžto, když ustal od kopání průplavu z Nilu do arabského chobotu, foinické muže na lodích vyslal nařídiv jim, aby skrze sloupy Herakleovy pluli, až by do severního moře a takto do Egypta přišli. I vypluli Foiničané z červeného moře a pluli po jižním moři; kdykoliv pak jeseň nastala, přistávali ku břehu a osévali tu krajinu libyckou, u níž právě byli; pak očekávali žně a sklidivše obilí, pluli dále, až po uplynutí dvou let třetího roku otočivše se kolem sloupů Herakleových do Egypta přišli. I pravili, co se mně nezdá hodnověrno, ovšem pak snad někomu jinému, že plujíce kolem Libye měli slunce po pravé ruce".

Toto obeplutí Afriky (za skutečné přese všecky útoky míti je můžeme) prospělo však lidstvu asi tolik, jako že Normani dávno před Colonem do Ameriky byli dojeli. Zprávu Herodotovu alexandrijští geografové nezkoumali, jednak nevěřil jí Herodot ani sám, ani ti, co mu vyprávěli, jednak nesrovnávala se s učením v museionu, dle něhož naprosto bylo nemožno Afriku obeplouti a při plavbě od východu míti slunce po pravé ruce, což se arci mohlo tehdá státi, když podél západního břehu k severu plouli!

V našem století chopili se konečně na slovo vzatí geografové záhadné této výpravy. Angličan S. Georg Cornwall Lewis vyhlásil celou výpravu za nemožnou, Francouz Vivien de St. Martin přidružil se v mnohém k němu, ale nepopíral možnosť výpravy tak určitě. Konečně rozřešil slavný německý zeměpisec O. Peschel záhadu tuto slovy následujícími: „Třeba bychom trochu s nedůvěrou pohlíželi na plavecké činy tyto, bylo by přece bezprávím zavrhnouti zprávu o výpravě již

proto, poněvadž se nehodí ku zprávám, jež nás o námořských činech starých národů došly; a přece staří, pokud souditi lze, vyrovnali se evropským plavcům XV. a XVI. století po Kr. co do zručnosti. Obtíže obeplutí Afriky jsou menší, pluje-li se od východu, neboť příznivý proud napomáhá plavbě na posledním dílu cesty, kterýž jest od předhoří zeleného ku Gibraltaru. Kdybychom zavrhli tuto výpravu Foiničanů ve službě Nekonově stojících, pak bychom také nesměli věřiti, že Karthaginci dojeli za Hanona daleko za mys předhoří zeleného, neboť tito provedli totéž co Portugalci za slavných dob Jindřicha Navigatora, kdy nejrychleji lodi portugalské po moři se prohánělý."

Možno tedy výpravě lodí egyptských, které již v VII. nebo VI. století před Kr. Afriku od východu obeplouly, věřiti.

* * *

Pozorujme, kam ve starověku plavci po západním břehu se až dostali! Opět jsou to odvážliví Foiničané, kteří kolonie od Sidonu, Tyru a Karthaginy založené navštěvovali, obnovovali nebo rozšiřovali. Aby nikdo za bránu Herakleovu nejel, rozšířili děsné pověsti o moři a zemi za branou tou a zůstali takto na dlouhé časy pány zemí v okeanu atlantském rozložených. Není pochyby, že měli na západním africkém pobřeží celou řadu osad až k ostrovu Kerue (31° s. š.); bylo prý tam 300 měst 30 dní na jih od ř. Lixu (32½ s. š.) rozložených. Z těchto měst vyjížděli plavci k ostrovům kanarským lovit tuňáky a purpurové nachovce již před VI. stol. před Kr. Dalšímu vývoji těchto osad učinili konec divoci Pharusiové a Migritové zmocnivše se měst a poplenivše pobřeží. Foiničané však na své osady nezapomněli!

Dědic slávy tyrské a sidonské Karthago poslala krále svého Hannona s 30.000 vystěhovalců libyckých a foinických na 60 asi penterách, aby za sloupy Herakleovy zajel a tam svěřence své usadil — jinak řečeno, aby staré kolonie obnovil.

I vyjel řečený král nejspíše kolem r. 480 před Kr. až za bránu gibraltarskou a vykonav úkol svůj správně nevrátil se domů, nýbrž pátral dále po povaze pobřeží afrického. Počal od řeky Lixu, najal si tu tlumočníky a jel dále podél písčitých pobřeží západní Sahary na jih, až dojel k místům, kde tuzemci jeho tlumočníkům více nerozuměli, totiž přes nynější Cap Bojador a do n. Rio de Ouro. Zde rozbil tábor a zanechav některé z družiny jako zálohu, sám s nejodvážnějšími dále na jih se bral, až dospěl k řece Chretes, kterouž jinak Chremetes, Stagir neb Bambotus staří jmenovali; zachovalo se též jméno foinické Nahal-behemôth, t. j. řeka hrochů, poněvadž pak v Senegalu mnoho hrochů se nalézá, právem soudí geografové, že Hanno až k Senegalu dospěl. Rád by byl na břeh vystoupil, v tom mu však bránili divoci domorodci v kože toliko zahalení.

I vrátil se zpět na ostrov Kerue, kde větší oddělení Karthaginců byl nechal. Za krátko vyjel již opět a dostal se ještě dále na jih až za mys zelený a odtud ještě šestnáct dní cesty dále. Kdežto severnější pobřeží pískem zasypáno jsouc, neútulně vypadalo, otevíraly se před zraky Karthaginců zde pravé ráje: dojeli na pobřeží guinejské, kamž r. 1461 plavci portugalští se dostali. Zde poděsen byl dvakráte noční

září povstavší požárem travin a lesů, neboť dosud Maudingové trávy zapalují, aby orné půdy nabyli. Požár a zář tak Hannona ohromila, že na břehu Sierra Leone zvaném, jedné hoře, za níž zář zvláště byla ohnivá, jméno dal: *θεῶν ὄχημα*, t. j. vůz bohův. Zmužilý Hanno však ploul ještě po tři dny dále na jih a dojel k ostrovům gorgadským (Plinius VI. 36.), kdež, jak se domníval, nalezl divoké domorodce. Když na ostrovy vstoupil, utíkali před ním všichni obyvatelé, a podařilo se mu dvě ženy na celém těle chlupatou srst mající, chytiti — mužští všichni utekli. Hanno i soudruhové velmi se arci mýlili, věříce, že viděli domorodce, z nichž vezli dvě kůže domů: vezlit si domů, kůže opic zvaných Troglodytes niger. Doma zasvětili v chrámě Junovy kůže bohům, kteří na cestách je podporovali; kůže ty visely prý ve chrámě až do rozboření Karthaginy r. 146 před Kr.

O výpravě Hannonově víme z překladu řeckého jeho vlastní zprávy, kterouž v punské řeči sepsav, do některého chrámu věnoval; překladu říká se obyčejně *Ἄννωνος Καρχηδονίων βασιλέως περίπλους*.

Zmíníme se ještě o západních afrických ostrovech; skoro jisto, že foiničtí plavci na ostrovy zeleného předhoří vstoupili, neboť Plinius a Pomponius Mela rozeznávají od ostrovů „šťastných“ (insulae fortunatae) i purpurových jižnější ostrovy Hesperidy, dále mluví o moři sargasském a chaluhách (Fucus natans), které mezi kanarskými a ostrovy zeleného předhoří domovem jsou. Můžeme tedy ostrovy zeleného předhoří za totožné míti se starými ostrovy Hesperidek (dle návodu Kieperta).

Kanarské ostrovy nazývá Statius Sebosus a Juba („znatel Afriky největší“) insulae fortunatae = *μακάρων νῆσοι* (jméno řecké upomíná na Melkarta foinického), snad proto, poněvadž básníci ostrovy zemřelých do krajin pro lid nedostižných na západ kladli. Juba vypravuje, že na jmenovaných ostrovech pozůstatky lidských příbytků nalezeny jsou, po obyvatelstvu marně však pátráno. První z ostrovů nazýván Ombrion, na němž mnoho nalezeno rákosových rostlin; z těchto pak tlačena prý šťáva příjemná k pití. Jiný ostrov jmenoval se Junonia, opět jiný Nivaria pro sněžné své vrcholy (t. j. nyn. Tenerifa s velehorou Pic de Teyde), opět jiný zván Canaria (nyn. Gran Canaria). Jméno jeho pochází však od psů, kterých se tu velká hejna prohánělа. Jubovi přivedli plavci dva. R. 1402 nalezli ještě Španělové velké množství jich, nyní není však žádných více na Canarii. Jiný ostrov pojmenován Capraria (nyn. Gomera), kde prý bylo mnoho ještěrek a jiných tvorů, zvláště však koz, které Portugalci ve XIV. století také ještě nalezli. Obyvatelstvo ostrovů těchto za starověku bylo foinické, kteréž za středověku berberští Guanohové zcela vytlačili, takže Portugalci v ničem semitský ráz u obyvatelův ostrovů těchto nespatřovali. Podobně nyní jest obyvatelstvo čistě španělské a ničím neprozrazuje, že by se bylo s Berbery smísilo. Konečně byl ostrov Pluvialis, t. j. Ferro vlastně Hiero. Na všech bylo vůbec zvířat a rostlin mnoho, zvláště pak ptáků (tedy i kanárků), a z rostlin datlovníků.

Skupině madeirských ostrovů příslušelo jméno Insulae purpuriae. Římané dověděli se o nich, jak Plinius tvrdí, od plavcův andaluských, a bylo již tehdá všeobecně známo, že tam bohatí kupci pro purpur si jezdí, a přece nalezli plavci janovští r. 1350 ostrovy tyto zcela pusté!

Tím nejdůležitější plavby při pobřeží africkém od východu i západu jsou vyloženy. Jest sice ještě zpráva o plavecké cestě massaliotského Euthymema, Pytheova vrstevníka, jenž k Senegalu dojel, pak o cestě Eudoxa z Kyziku, který dojel až do zálivu ceninského (části to guinejského zálivu), konečně o výpravě dějepisce Polybia, jenž od Scipiona Aemiliana loďstvo dostal a až k zelenému předhoří dojel; to jsou však více méně výpravy, kterých odvažovali se lidé proto, poněvadž o Hannonovi věděli, že dospěl až k ostrovům Hesperidek a domů se vrátil.

Z výprav starověkých kolem Afriky nejdůležitější jsou tedy dvě: výprava na rozkaz Nekonův podniknutá od východu, pak cesta Hannonova od západu až za zelené předhoří.

V Litomyšli, v prosinci r. 1881.

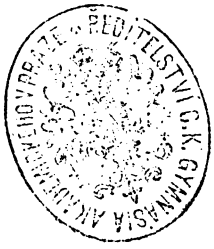

Přemysl či Ottakar?

Dr. *J. Kalousek.*

V nynější literatuře české jest obyčejem, při jméně Přemysl mysliti toliko na prvního praotce nejstarší dynastie české; pozdější členy toho rodu, jejichž křestné jméno bylo Přemysl, nazývají nyní obyčejně dvojatým jménem Přemysl Ottakar anebo prostě Ottakar. Třetí čtvrť XIII. století rádi nazývají dobou Ottakarovou. Někteří, užívajíce dvojatého jména Přemysl Ottakar, domnívají se, že to jsou obě jména křestná, kteráž byla při křtu dána jedné osobě; ti pokládají ta dvě jména za skupinu tak slitou a k sobě náležející, jako jsou v novějším čase ku příkladu skupiny Maria Teresia, Viktor Emanuel atd. Někteří čeští otcové, dávajíce syny své křtíti jménem Ottakar, domnívají se, že jim dali jméno české.

V těchto názorech jsou omyly. Dávní naši předkové před pěti a více sty lety, dokud jméno Přemysl nevyšlo z prvotného užívání, měli o těch jménech jinou představu; i sluší se tuším, abychom si prvotného obyčeje při těchto jménech povšimli a jej také následovali.

Již od desátého století vyskytují se v Čechách příklady, že Čech českého jména přiložil sobě v dospělém věku jméno nové, cizí, větším dílem německé. V některých příkladech jsou toho patrné stopy, že příčinou tohoto přijímání druhých cizích jmen byl nedostatek národní hrdosti, móda, která cizímu dávala přednosť před domácím. V knížecím Přemyslovském rodě jsou tyto příklady dvojatých jmen: Strachkvas, syn Boleslava I., přezval se později Křišťanem (Christianus, což snad bylo jeho jméno klášterské); Svatobor, syn Spytihněva II., oddav se v cizině stavu duchovnímu, psal se Fridericus; Břetislav III., kníže a biskup český, v latinských listinách obyčejně slove Henricus. Vladislav III., r. 1197 kníže český a později markrabí moravský, slove v listinách obyčejně též Henricus. Nejznámější a nejpoučnější příklad toho způsobu jest Vojtěch Adalbert: proslulý syn Slavníkův slul od narození Vojtěchem, Čechové jej tak nazývali vždy za živa a nazývají ho tak posud; při biřmování obdržel jméno Adalbert, a cizinci od té doby obyčejně nazývali jej již Adalbertem, i slove tak v cizích jazycích až dosud. Podobně Zdik, syn Kosmy pražského a biskup olomoucký, v listinách nazývá se obyčejně ne svým křestným jmé-

nem českým, nýbrž přijatým novým jménem německým Henricus; pokračovatel Kosmy praví o něm při létě 1126, že jsa od arcibiskupa mohučského svěcen za biskupa, odložil jméno barbarské a nazván jest Jindřich (in ordinatione, ablato nomine barbaro, Henricus appellatur).

Ze příkladů těchto jest již patrno, že takováto dvojatá jména nejsou obě jmény křestnými, a teda nerovnají se novověké skupině, ku př. Maria Teresia; rovněž jest patrno, že nové jméno německé není překladem jména českého a vůbec není s ním v žádném jiném vztahu, nežli v tom, že Čech ke svému jménu křestnému přijal v dospělém věku ještě druhé jméno cizí, a slul potom Čechům svým prvotným českým jménem, pro Němce pak měl docela jiné jméno cizí. Také nebyl obyčej nazývati takovéto osoby dvojím spojitým jménem, ku př. Vojtěch Adalbert, nýbrž Čechové nazývali je toliko jménem českým (Vojtěch) a cizinci jménem cizím (Adalbert); někdy pro jistější poznamenání osoby řeklo se také: Adalbert, jenž jinak slove Vojtěch.

Zrovna tak má se věc s dvojitým jménem Přemysl a Ottakar. Tři členové rodu Přemyslovského v posledních dvou stoletích jeho trvání byli křtěni jménem praotce svého Přemysla; dva z nich dosáhli důstojenství královského, a ti oba přijali cizí jméno Ottakar; třetí Přemysl byl nejmladším synem krále Přemysla I. U obou dotčených králů znamená se, že s počátku jmenovali se toliko Přemysl, a to ještě i v dospělém věku; tak pozdější král Přemysl I. slove r. 1179 Primezla marggravius de Moravia, r. 1181 Dux Primusle frater ducis, cc. 1182 Priemuzzil frater ducis, r. 1187 Premisl a Priemuzl, r. 1192 Premysl dux Boemiae a tak stále i dále, až teprv po svém korunování na království (1198) v listě ku papeži psaném r. 1199 poprvé jmenuje se Ottakarus. Erbenova Regesta, ze kterých jsou tyto doklady vzaty, svědčí, že i později v listinách nepodvržených a bezpečných obyčejně psáván byl Přemysl a podobně; menší jest počet listin pravých, ve kterých píše se Ottakarus, a to jsou většinou listy, psané do ciziny anebo smlouvy zavírané s cizinci; v některých píše se Otacarus, qui et Premizl; teprve v poslední třetině jeho panování jméno Ottakar dostávalo v latinských listinách převahu; listiny podvržené, které byly sepsány větším dílem teprva po jeho smrti, nazývají ho skoro vždy Ottakarem. Českých spisů historických z jeho doby nemáme.

Nejdůkladnější a nejspolehlivější svědectví, kterak se má rozuměti dvojímu jménu tohoto krále, máme od jeho vlastního soujmenného syna. Tento Přemysl, markrabí moravský, v listině vydané okolo roku 1234 dával psáti o svém otci takto: ab illustris memoriae rege Bohemorum patre nostro, Othacaro nomine, qui lingua Bohemica Premizl vocabatur (Erb. Reg. pag. 387.); to jest: otec markrabí Přemysla, král jménem Ottakar, českým jazykem jmenoval se Přemysl. A aby svědectví bylo ještě dokonalejší, píše týž jeho syn v jiné listině z roku 1234, že jest z krve královské, synem totiž slovutné paměti Přemysla, který také Ottakarem byl od Němců nazýván (cum princeps simus et regio sanguine natus, filius scilicet inclitae memoriae Premisle, qui et Otacharus a Theutonicis vocabatur, Erb. Reg. pag. 407.).

Svědek náš, markrabí Přemysl, syn krále Přemysla I., nenazýval se v četných listinách, od něho vyšlých nebo o něm svědčících, nikdy

Ottakarem, snad proto, že ve skrovnějším jeho postavení nebylo mu tolik s cizinou jednati.

Král Přemysl II., vnuk Přemysla I. a syn i nástupce krále Václava I., jmenuje se v nejstarších svých listinách, dokud byl toliko kralevicem českým a markrabím moravským (v letech 1241—1251), vždy toliko Přemyslem a nijak jinak; jakmile však r. 1251 přijat byl za pána v Rakousích, tu hned v prvních svých listinách, v Rakousích pro Němce vydávaných, přijal jméno Ottakar, kteréž potom v jeho listinách rakouských a vůbec v obcování s cizinou mívalo převahu; v listinách vydávaných do Moravy a do Čech psal se brzy Přemyslem, brzy Ottakarem, někdy také Ottacarus qui et Premysl, anebo naopak Premysl, qui et Ottacarus, ale sotva kdy Přemysl Ottakar. Že se těm dvěma jménům má rozuměti u něho rovněž tak jako u jeho děda, toho zajímavým dokladem jest pečeť při listině Přemysla II. od r. 1252, kteráž se najde vyobrazena ve Steinbachově Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten aus dem Archiv des Stiftes Saar, pag. 10. Pečeť ta jest dvojatá; na jedné straně vyobrazen jest rytíř na koni s praporcem, drže v levici štít se lvem dvojocasým, tedy patrně s novým tehdáž znakem českým; opis na této straně jest: PREMIZL DEI GRACIA IVVENIS REX BOEMOR. †; na druhé straně pečeti jest též postava rytíře na koni s praporcem, držíc v levici štít s jedním vodorovným pruhem (břevno bílé v poli rudém byl znak rakouský), a opis zní: OTACHARVS DEI GRACIA DUX AUSTRIE STIRIE †. Dvojatá tato pečeť mluví srozumitelně za sebe a za svého pána; tento byl Čechům r. 1252 mladým králem Přemyslem a současně Rakušanům a Štýřanům byl vojvodou Ottakarem; jako jeho pečeť, tak i on měl takořka dvojí tvář, pro Čechy byl Přemyslem, pro Němce Ottakarem.

Dalimil, první kronikář, jenž psal jazykem českým, jmenuje krále Přemysla Prvního i Druhého pravidelně pouze Přemyslem. O Přemyslovi I. vypravuje, že mu německý král Otta udělil jméno Ottakar, když ho dal korunovati za krále r. 1203. Vlastní jeho slova jsou:

Proto počě ciesař Přemysla milovati,
káza sě j'mu koronovati;
na biřmování ciesař kněziu rúšku vzváza,
a Ottakar, točiš Ottě mil, j'mu řiekati káza.

Tu máme teda zároveň i výklad jména Ottakar, jak mu chatrná etymologie na počátku XIV. století rozuměla. Slovo Ottakar znamenalo by Otěmil, rozuměj, že Přemysl byl milým králi Ottovi IV. Patrně při tom výkladě myslilo se na latinské adjectivum carus, drahý, milý. Netřeba dovozovati, že tento výklad, jako všechny podobné etymologie vlastních jmen u Dalimila, jest mylný. Dle nynějších jazykozpytců německých má slovo Ottakar smysl jiný. Skládá se ze dvou německých slov; první psalo se Odo nebo Otto i jinak, a znamená prý majetek nebo bohatství, druhá částka psávala se přerozmanitým pravopisem, vacar, acar, car, kher a všelijak jinak; má se za to, že v té složce vězí slovo vacar, novoněmecky wacker. Nejstarší proslulý nositel celého složitého jména jest Odoakar, jenž r. 476 učinil konec císařství západořímskému. Toto osobní jméno bylo potom u Němců vždy oblíbeno a vyskytá se v náramném počtu pravopisných a dialektických forem.

Z doby husitské zachovala se česká historická píseň o králi Přemyslovi II., kteráž s poznámkami Dobrovského tištěna jest v Časopise Českého Musea 1828, I. 53—62.; v ní tento král slove Přemyslem a jen jednou Ottakarem; vydavatelé postavili však do nadpisu jméno dvojaté: Přemysl Ottokar.

Kronikáři latinští, kteří žili ve XIII. a XIV. století, jmenují tyto krále české rozdílně; byl-li kronikář rodilý Čech, psával Přemysl, Němci pak z pravidla psávali Ottakar.

Ze spisovatelů českých byl Václav Hájek z Libočan asi prvním, jenž počal do češtiny uváděti jméno Ottakar vedle jména Přemysl. Hájek proměnil také pověst Dalimilovu, svrchu dotčenou, podle kteréž by král Přemysl I. byl obdržel jméno Ottakar po králi Ottovi IV. r. 1203; vypravuje Hájek na listě 215. (chybně k r. 1200 místo 1198), kterak král německý Filip vyhlásil Přemysla králem českým za služby, kterých od něho požil proti svému soupeři králi Ottovi; při tom prý Filip německou řečí vychvaloval statečnost, kterou Přemysl ukázal nad králem Ottou saským; „a když tak často (píše Hájek) Filip jmenoval Ottu a všecky ty Sasice, pravě Ottogar, Čechové to slyšíce a řeči německé nerozumějíce, pravili, že Filip Přemyslovi dal jméno Ottagar, a tak říkali jemu až do smrti". Rozumí se, že tato pověst stojí rovněž za tak málo jako hořejší výklad Dalimilův. Hájek od té chvíle ovšem dává Přemyslovi již někdy dvoje jméno: Přemysl Ottakar, kdežto před tím jmenoval ho jen Přemyslem. Podobně Hájek počíná si u krále Přemysla II.; s počátku nazývá jej prostě Přemyslem, a při korunování jeho praví, že „tu jest mu dáno jméno Přemysl Ottagar" (list 244. b); sám Hájek potom psává brzy Přemysl, brzy Otagar, brzy Přemysl Otagar.

V rodě Lucemburském na trůně českém také jeden člen dostal jméno Přemysl, a sice druhorozený syn krále Jana a Elišky Václavovny, jenž se narodil r. 1318 a zemřel 1320. Tu jest zajímavo, jak si počínali dva současníci, kteří oba psali kroniku jazykem latinským. Petr Zbraslavský vypravuje, že při křtu toho kněžice vznikl spor mezi kmotry o jméno, jaké by se mělo křtěnci dáti. Pánové od Rýna, kteří byli přítomni, chtěli prý pachole jmenovati jménem otcovského děda císaře Jindřicha; „jiní však, rodili z Čech, jejichž křik dostal převahu, dosáhli jména Ottakar, ježto sluší králům českým". Petr Zbraslavský také při jiných dvou příležitostech jmenuje toho prince prostě Ottakarem; byl tento kronikář rodilý Němec ze Žitavy. Kanovník pražský František, jenž kroniku svou ponejvíce sestavil z výpisků z kroniky Zbraslavské, nazývá druhorozeného syna Janova prostě Přemyslem a nic jinak; rovněž tak krále Přemysla II. nazývá toliko tímto českým jménem; příčina toho rozdílu naproti Petru Zbraslavskému jest ta, že František byl rodilý Čech.

Míním, že i nám jest se spravovati příkladem předků našich ze XIII. a XIV. století, za jejichž časů křestné jméno Přemysl bylo dosti obvyklé. Dvojatého jména Přemysl Ottakar netřeba nám užívati, zrovna tak jako neříkáme Vojtěch Adalbert; nýbrž mluvíme-li po česku, postačí nám hrdinu padlého na Moravském poli jmenovati Přemyslem, jakož zase jinojazyčníci mohou jej jmenovati Ottakarem.

Bratří čeští v Lešně.

Od *Fr. A. Slavíka.*

Podívejme se na krátko z milované vlasti skrze Slezsko do Polska, chtíce navštíviti hlavní útulek Bratří českých ve vyhnanství.

Krásné jsou krajiny české, kterými tam jdeme, živé jsou kraje pruskoslezské, někdy k našemu království a k Rakousku náležející; ale truchlivé jsou vzpomínky dějepisné, jež oživují se na téže cestě, kudy šlechetní, nešťastní Bratří čeští, s těžkým srdcem s drahou matkou vlastí se rozloučivše, do vyhnanství kráčeli. Nalezli konečně žádaného útulku v pobratimské zemi polské, zvláště blizko hranic slezskopoznaňských na panství hrabat Leščiňských, jichžto rod z českého původu se vyvozuje. [1]) Nejvíce jich usadilo se v Lešně, v osadě rozložené na rovině, již přehlednouiti lze s malého návrší na severní straně, nyní četnými větrnými mlýny pokrytého.

Teď vidíme Lešno jako výstavné, velmi průmyslové město, čítající okolo 11.000 obyvatelů, velké kostely, z nichž nejvíce poutá nás reformovaný kostel sv. Jana, od Bratří českých založený a zvláště tím zajímavý, že v něm i Jan Amos Komenský kázával, dále bývalý zámek, nyní gymnasium, upomínající na téhož slavného Bratra, několik továren na rozličné výrobky a j. v.; ale ještě na počátku XVI. století bylo Lešno nepatrnou vesnicí.

Teprve když Bratří v Čechách a na Moravě pronásledováni jsouce do Polska i Pruska se utíkali, někteří již okolo r. 1516 a 1517 zde se usadili, vzrůstalo a Lešno bylo s dovolením krále Sigmunda Augusta od Rafaela III. Leščiňského za městečko vyzdviženo. Vrchnosť zřídila zde školu, řemeslnické pořádky a propůjčila městečku i právo soudní.

Lešno zmohlo se ještě více, když Bratří čeští byli mandatem Ferdinanda I., daným 5. května 1548, z konfiskovaných statků vypovědění a mnozí do Polska a Pruska odešli.

Pán Lešenský, Rafael IV. Leščiňský, přijal a ochraňoval exulanty české, sám i s celou rodinou přestoupil okolo r. 1552 k Jednotě bratrské a zřizoval na svých statcích kostely a školy téhož vyznání, v Lešně

[1]) Praví se o Leščiňských, že pocházejí od „Filipa z Persztenu“, jenž prý roku 965 přišel do Polska s Doubravkou, dcerou Boleslava českého a manželkou Mečislava polského, a s ní pomáhal šířiti křesťanství v Polsku. Od Mečislava dostal vesnici „Leszczynu“ a nazýval se odtud „Leszczynski“. Ed. Pflug, Einiges aus der Geschichte der Stadt Lissa (Leszno).

r. 1555. I veřejně na sněmu před králem polským se prohlásil, že „učení Bratří českých za pravdivou vůli Boží ku spasení nejpotřebnější přijal, a kazatele z řádu toho vyznání za věrné pastýře své vzal". A vyznává listem r. 1580[2]), že mezi množstvím náboženských vyznání neshledal čistší, řádnější, stálejší, pobožnější, v příkladě i v učení poctivější a původní staré církvi křesťanské podobnější jako mezi Bratry českými... a že každého pána křesťanského povinností jest, aby netoliko sám pobožně a poctivě žil, ale také aby poddané své chránil a spravedlnost i uspokojení mezi nimi činil, k tomu jich od nepřátel chránil. A ustanovil, aby kazatelé od starších Bratří českých za pastýře církve lešenské po všechny časy pořádně podáváni byli (jakož i mistrové do školy lešenské); a knězi ustanovenému vykázal faru, zahradu při ní, rolě a louky a požitky z městečka Lešna, k tomu pak aby knězi z poplužního dvora vydáváno bylo od vrchnosti neb úředníků jejích: 10 kop žita, 4 kopy pšenice, 5 kop ovsa, 1 kopu ječmene, 1 kopu hrachu. Zároveň osvobodil kněze a jeho potomky i čeleď od platu městského, od povinnosti a róboty pro zámek i dvůr, a syny a potomky své zavázal, aby nadání to potvrzovali a zachovávali.

Za takové přízně zkvétala pak církev lešenská a Jednotě bratrské přibývalo stále nových údů, tak že v krátkém čase zřízeny byly v četných osadách bratrské sbory a školy. Tvořily část původní Jednoty, majíce s Bratry v Čechách a na Moravě téhož vrchního biskupa (staršího), svého pak zvláštního seniora: do r. 1588 Jiřího Israela, potom Šimona Bohumila Turnovského.[3])

Nejvíce pak ovšem vzrostl počet Bratří českých v Lešně a v Polsku vůbec, když musili se po bělohorské bitvě vystěhovati z celé vlasti naší: r. 1624 napřed kněží a na počátku r. 1628 všichni ostatní, kteří zůstávali věrni učení bratrskému. Nešťastní vyhnanci, vedeni Janem Amosem Komenským a tchánem jeho B. Janem Cyrillem, opustili s velikým zármutkem v tuhé zimě v měsíci lednu 1628 milovanou vlast, a přišli do Lešna dne 8. února. Byli mezi nimi nejvíce měšťané, učenci a šlechticové, kteří pak stali se tu předními obyvateli a nazývali svůj útulek biblickým jménem Ségor. Bratří přestěhovali sem i „klénot Jednoty", knihtiskárnu Kralickou, archiv bratrský a množství knih, ze kterých u vyhnanství svém útěchy čerpali.

Vida zde pán Lešenský mnoho vzdělaných exulantů, zřídil nově ještě téhož r. 1628 školu, aby „mládež šlechtická evangelického náboženství přístojně v bázni Boží i vůli jeho svaté, tudíž i ve svobodných uměních ku chvále Boží vycvičena byla, a čtyři učitele lidi hodné po zdání Bratří českých ustanovil, jmenovitě: Jana Rybińského za rektora i moderatora prvního té školy, Michala Henrici za konrektora, Davida Ursina za koadjutora a Jana Decana za kantora, a pojistil jim služné jistinou 8850 zl.[4])

---

[2]) Podán v roční zprávě král. gymnasia lešenského r. 1855 na str. XXVIII. v pojednání „Beiträge zur älteren Geschichte des Gymnasiums" od řed. A. Zieglera.

[3]) O Bratřích v Polsku a Prusku té doby vůbec viz Ginďelyho Geschichte der Böhmischen Brüder, I. 329—343, 392—420, II. 74—91 a j. Jós. Łukaszewicz, O kościołach braci czeskich v dawnéj Wielkiej Polsce.

[4]) Nadání to otištěno ve zprávě gymn. leš. 1855 na str. XXX. — O škole lešenské viz u F. J. Zoubka Život J. A. Komenského, str. 17. a j.

Lešno jsouc exulanty českými a jinými velice zalidněno a rozšířeno, bylo r. 1631 od krále Sigmunda III. za město povýšeno a mnohými svobodami nadáno. Měloť tři náměstí, přes dvacet ulic, přes šestnáct set domův a okolo dvou tisíc zápsaných, usedlých měšťanů, nepočítajíc ostatního četného obyvatelstva; pro ně byly čtyři kostely (dva českobratrské neb i reformované nazývány, jeden luterský neb augsburský a jeden katolický) a reformované gymnasium. Město bylo valy, příkopy a opevněnými branami chráněno. Krátce (dle Komenského řečeno), zde měšťanstvo, průmysl, obchod (všecko se tu koupiti a prodati mohlo), náboženství tak zkvetly, že Lešno jakousi podivuhodnou půvabností všecka polská města předčilo.

Bratří čeští dbali i zde ve vyhnanství o vzdělání mládeže, a Komenskému odevzdána „péče o studující mládež a což by k budoucímu opatření a zase vyzdvižení škol přináleželo". Pečovali o další vzdělání, aby zdárně působiti mohli ku povznesení a zvelebení národa českého, až by — jak doufali — vrátili se do milé vlasti. Jednávali o tom soukromě i na sněmích, jež exulanti bratrští z okolních zemí konávali v Lešně, hlavním sídle Jednoty ve vyhnanství. [5])

Pečujíce též o poučení a vzdělávání lidu bratrského a náboženskou útěchu v nastalých strastech, vydávali v Lešně knihy potřebné. Které knihy od Jednoty měly by se vydati, o tom jednáno bylo na sněmích na př. r. 1635, 1632, 1636 a j. [6])

I vydali Bratří v Lešně hlavně díla J. A. Komenského, jeho tchána B. Jana Cyrilla, B. Jana Felina, obranné spisy od starších hlavně proti exulantu M. Sam. Martiniovi z Dražova a jiným protivníkům Jednoty bratrské, a to nejvíce v letech 1631 a 1633, 1635 a 1650, jak ukazuje následující seznam tisků lešenských:

r. 1630—1631 Komenského Praxis pietatis. Cvičení v pobožnosti.

1631. Téhož Janua linguarum reserata (latinsky), Labyrint světa a ráj srdce, Historie o umučení, smrti, pohřbu a vzkříšení Ježíše Krista. — Od J. Cyrilla: Mik. Wedelia Lékařství proti odpadlství a téhož Dvoje potěšné kázání, Bartol. Bitnera: Knížka potěšení pro ty, kteří časů těchto těžká pokušení pro pravdu sv. evangelia podnikají. — Písně nové k vezdejšímu jich užívání.

1632. List starších Bratří z Polska k rozptýleným posluchačům l. 1630 podaný. — Zpráva kratičká o morním nakažení...

1633. Psaní učiněné lidu božímu v jednotě bratrské zůstávajícímu od starších kněží l. 1633. — Komenského Hlubina bezpečnosti, Informatorium školy mateřské, Zlatá brána jazykův otevřená, Vestibulum januae latinitatis.

1634. Komenského O sirobě t. j. o potracování milých přátel, ochranců a dobrodinců.

1635. Spis moravských kněží o sjednocení 1620. — Listy dva Bart. Mitysky a Kašpara Hlavacia (z Lešna poslaných sběračův almužen pro bratrské exulanty v Polsce, ve Slezsku a v Uhrách) l. 1634 z Hollandu psané. — Na spis proti Jednotě bratrské od M. Sam. Martinia sepsaný... Starších kněží též Jednoty, na ten čas v Lešně polském v exilium zůstávajících, ohlášení (od Komenského a Pavla Fabricia).

[5]) Viz Dekrety Jednoty bratrské str. 276. a následující.
[6]) Tamtéž str. 179., 281., 282., 299., 309.

1636. Komenského Kázání XXI. o tajemstvích smrti, vzkříšení a na nebe vstoupení Krista spasitele světa, učiněná v Lešně polském.

1637. Br. Jana Felina Rozebrání spisu druhého M. Sam. Martinia Obranou křesťanskou nazvaného, který proti Ohlášení kněží Jednoty bratrské l. 1636 sepsal a vydal (v Perně). — Cesta pokoje, t. j. pravý neomylný a jediný prostředek, kterýmž církev boží v pokoji, svornosti a lásce zachována býti může, za příčinou nepokojných spisův M. S. Martinia z písem sv. vyhledaná, prokázaná a všechněm věrným Čechům podaná. — Komenského De sermonis latini studio per Vestibulum, Januam, Palatium et Thesauros...

1638. Téhož Frage, ob Kristus sich selbst auferwecket, a snad Conatuum pansophicorum dilucidatio in gratiam censorum facta. — Dále jen Komenského díla:

1640 a 1641. Praxis pietatis 2 vyd.

1648. Methodus linguarum novissima.

1649. Vestibulum rerum et linguarum fundamenta exhibens, Lasitského: Historie o původu a činech Bratří českých.

1650. Janua, rerum et linguarum structarum externam exhibens. Independentia — alternarum confusionum origio, Kšaft umírající matky, Jednoty bratrské.

1655. J. Lasitii Historiae de origine et rebus gestis fratrum bohemorum. Útočiště v soužení a nebezpečenství.[7])

Bratří čeští v Lešně pamětlivi pak byli jiných Bratří ve vyhnanství rozptýlených i tím, že vypravili časem z Lešna z ministrů neb i ze starších některé „k navštívení jich rozptýlených a ještě v dověrnosti stojících posluchačů do Lužic, do Míšně i do Čech". Posilňovali se v naději, že je Bůh do vlasti navrátí, a připravovali se „k hodnému zase díla Božího dělání skrze rozněcování v sobě darů Božích". Roku 1632 jednáno o tom i na sněmě v Lešně a za slušné tam uznáno, „aby kdykoli Bůh k navrácení se do vlasti cestu otevře a bezpečnou učiní, bez prokázání a osvědčení náležité vděčnosti z Lešna stěhování nebylo". Ta pak vděčnosť aby pánu Lešenskému prokázána byla v tom, aby list děkovací byl jménem celé Jednoty napsán a dvěma nebo třemi osobami pánu podán, aby bibli česká pěkně vázaná (v níž by napřed exilium jejich a dobrodiní jim v něm učiněného vypsání krátké s podpisem vlastní rukou všeho zde panstva a kněžstva položilo) do bibliotheky J. Milosti na budoucí památku darována byla. Tolikéž řádu Jednoty asi dva exempláře s zakázáním se na potom J. Msti., že každé české knihy, kteréž vycházeti budou, exemplář do též J. Msti. bibliotheky odsýlati se bude, a že vždy i ve spisech svých o dobrodiní tom uctivě budou se zmiňovati s doložením toho, jakou plnou svobodu pod pánem Lešenským měli v exiliu svém, i Pánu Bohu v chrámích volně sloužiti i synody odpravovati a držeti.[8])

Bohužel! neplnila se tato naděje dobrých Bratří českých. Ano ještě nová protivenství musili také ve vyhnanství od nepřátel snášeti.

---

[7]) Viz F. J. Zoubka Život J. A. Komenského, XIII.; Jos. Jirečka Literatura exulantův českých, v Čas. česk. musea 1874.

[8]) Dekrety Jednoty bratrské str. 280- 281.

Těmto byl život a působení Jednoty bratrské i rozkvět hlavního jich útulku proti mysli. I pokoušeli již od l. 1628 a 1629, aby Lešnu všelijakým způsobem škodili, pokud možno je i zničili; však s počátku nadarmo. Chránilať město bratrské zmužilosť, vážnosť a moudrosť pána Leščińského.

Ale pikle proti Lešenským trvaly stále. I v samém městě nastalo Bratřím českým mnohé zlo. Přibyliť do Lešna také vystěhovalci němečtí augsburského vyznání, hlavně z Góry ve Slezsku, a těm povolil Rafael Leščińský dne 4. listopadu 1633, že mohou svobodně náboženství své konati a vystavěti si svůj kostel, ale s tou podmínkou, že nesmí nová zde církev augsburská stavěti se proti církvi českobratrské, a že má první a starší církvi a obci prioritu, česť a přednosť nechávati a dávati. Ti však brzy vystupovali proti Bratřím českým a „mnoho roztržek a jiného zlého“ způsobili, jak si Bratří na sněmě lešenském r. 1635 stěžují. Nechtěliť augsburští do konsistoře společné, v Lešně zřízené, vjíti, „ani ceremonií, kteréž jim opustiti wittemberská akademie dovolila (exorcismu a komže), opustiti, nýbrž sobě od akademie k vrchnosti přímluvou novou vypraktikujíce, téměř již (r. 1636) co chtěli obdrželi; odkudž jim hrdosti patrně přibývalo, nesvornosti a roztržek, pohoršení a své vůle začátek se dělal a skrze to zmenšení církve české strany kázně a řádů nastávalo“. Sáhalo se pak časem též od panského vrchního bezprávně na pozemky farní a na stavební místa, kde někteří Bratří na svém stavěti chtěli, a dopouštěl „činění i mluvení na zlehčení řádu Jednoty se vztahujících, anby jeho milovník a obhájce býti měl jakožto vrchnosť pobožná a zřízený sboru lešenského soudce“.[9])

Nový pán města a církve patron Bohuslav Leščińský, hrabě z Lešna, připověděl sice v listopadu 1636 věrným ochráncem a dobrodincem Jednoty býti a nad řády dobrými i porovnáním v Lešně mezi církví českou a augsburskou r. 1633 vyzdviženým ruku držeti, i nadání na sbor lešenský a školu tamější Jednotě potvrdil; avšak brzy sám od Jednoty na víru katolickou přestoupil, chtě státi se dědičným pokladníkem a generalem Velkopolsky. A v Lešně ustanovil, aby v městské radě, při soudu a všech čestných úřadech, ve společnostech a pořádcích řemeslnických, jakož i ve všech úřadech a službách bylo při hlasování vždy tolik augsburských, jako bratrských nebo reformovaných, ačkoliv počet jich nebyl stejný. Dle toho již roku 1637 do městské rady zvoleni jsou čtyři Bratří a čtyři augsburští. I přibývalo tím nepřátelům Jednoty odvahy a hrdosti ještě větší a Bratřím českým v Lešně mnoho zlého.

Za takových poměrů Bratří tím více toužili po vlasti české a hledali zvláště u Švédův pomoci, aby se z vyhnanství navrátiti mohli. Sám Jan Amos Komenský a r. 1643 zeť jeho Petr Figulus (Jabloňský) v té příčině s Oxenstjernou, kancléřem království švédského, jednali. Kancléř sliboval, že „na království českého svobody a exulanty při uzavření míru v Osnabruku pamatováno bude, připomínaje, že král Gustav Adolf jen proto do německé říše vtrhl, aby náboženství evangelickému k pomoci přispěl, čehož se také tak opravdově a horlivě ujímal i cele oddal, až i života svého se opovážil, anobrž i své po-

[9]) Viz Dekrety Jednoty bratrské str. 299—305.

tomky a království tehdejší i budoucí administratory přísahou zavázal, dokudž co jejich mocí státi bude, aby evangelické pře pomocí neopouštěli. A kancléř kázal jménem svým oznámiti exulantům, že má „nad jich způsobem útrpnosť a co nejvýše na něm bude, že se o to starati a přičiňovati chce, aby zúplna při všech všudy svých věcech a svobodách byli zůstaveni a ty na budoucí časy zachovány, a království české z nich se těšilo, jak se sluší a náleží na království svaté říše a přední kurfirství. Pakli že by k tomu skrze přátelské jednání podle přání a žádosti jeho přivésti nemohl, leč by Pán Bůh švédskému vojsku žehnati neráčil, tehdy při nejmenším aby byli do toho způsobu přivedeni a postaveni, ve kterémž zůstávali dříve, nežli jest se ta záhubná válka (třicetiletá) začala".[10])

Toužíce po vlasti těšili se vyhnanci i společnými zpěvy nábožnými a prosili Boha, aby pohledna, „jak Tvá (Bože) loďka v bouři hrozné plyne, a v vlnobitích div hned neutone", aby smiloval se nad nimi a naložil „otcovsky s smutnou naší vlastí".

A pěli v oddanosti do vůle Boží:

„Dále pak Tvá nechť vůle jest ne naše,
Buď že nás vrátíš naší vlasti zase,
Aneb v vyhnanství nás z světa povoláš,
Dosti na tom mám, když věčný život dáš ....
V té věčné vlasti, z níž nás nevyžene
Žádný nepřítel, pomoziž tam Pane!" [11])

Avšak — bohužel! — sklamáni jsou Bratří čeští ve svých tužbách, nesplnily se prosby jejich a sliby jim činěné. Opuštěni jsou při konečném jednání osnabruckém; čeští exulanti z účastenství míru vyloučeni jsou!

Komenský ve hrozné bolesti, že opuštěn byl celý národ český, psal v Lešně dne 11. října 1648 kancléři Oxenstjernovi, jak smutné jest, že ačkoliv sliboval exulanty brániti, nyní je při jednání míru opustil; a jménem mnohých prosí a zapřísahá jej a skrze něho krá-

[10]) Bibliotheka žitavská Mscr. B. 197 b. list 42.—43., kde poznamenána jest zpráva o audienci Petra Figula u kancléře švédského ve Stockholmu r. 1643, kteréhož léta jednalo se v Osnabruku o mír se Švédy. Když se (Petr Figulus, „ku Pánu od jistých osob vypraven") posléze dne 22. srpna, končí tato zpráva, „s Jeho Excellencí (s kancléřem švédským) rozžehnával, a pán mezitím jak o jiných jeho přednesených taky o této věci jiným spolu raddy královské assessorům, raddám královským a zemským to communicíroval, po učiněné opět o tom zmínce, pán toto řekl: „Krátce oznámím, co jménem mým a celé raddy krajanům svým v exilium zůstávajícím Čechům zjevně oznámíš. Předně aby nepochybně věřili, že jest jejich věc legatům do Minstru a Osnabruku k tomu sjezdu vyslaným přede všemi jinými poručena. Druhé, jestliže by nic nebylo způsobeno skrze to jednání, tehdy že my zbraní neskládáme, až s Boží pomocí toho cíle dosáhneme; potřebíť jest tehdy svatých modliteb. Třetí, jestliže ti traktatové půjdou, nechť dají oni mezitím na své svobody a privilegia pozor, aby kdekoliv dosáhnouti mohou, pilně shledávají a schovávají. Čtvrté, aby měli instrumenta neb narovnání již dávno mezi stranou pod obojí v církvi své učiněného před rukami, a ta s největší pilností ať jsou schována a dochována, ... aby se potom k novému nedorozumění a roztržitostem příčina nepodávala, kdyby časem tyto věci k upokojení přišly; zatím aby na sobě jiným evangelíkům chvalitebný příklad svornosti okazovali, a oni jejich příkladu také následovali. Dále aby skrze to v našeho švédského národu, zvláště pak přednějších, sobě favor a lásku zachovati hleděli. K zavírce i toho bylo doloženo: „Bude také nepochybně potřebí, aby byla od nich osoba k tomu zřízena, která by legatům našim často jich věci připomínala."

[11]) Píseň exulantů českých v Lešně. Manuálník J. A. Komenského, 1658.

lovnu švédskou, aby jich, utrápených, tak vůbec neopouštěli.[12]) — Předvídaje pak nyní konec Jednoty bratrské, napsal a v Lešně r. 1650 vydal Komenský dojemný „Kšaft umírající matky Jednoty bratrské, kterýmž v národu svém a obzvláštnosti své dokonávajíc, svěřené sobě od Boha poklady mezi syny a dědice své rozděluje".

Ano, rychle blížil se konec bratrské církve lešenské, konec Jednoty Bratří českých!

Nepřátelé jejich nyní tím usilovněji proti nim vystupovali. Biskup poznaňský žádal,[13]) aby v Lešně farní kostel, jehož užívali Bratří čeští, byl katolíkům vrácen, an prý byl katolického založení a nemůže jim déle ponechán býti. Hrabě Leščiňský zdráhal se tak učiniti, poněvadž tento kostel byl pro českobratrskou církev vystavěn a příjmy nadán, a že katolíci, jichž tehdy jen velmi málo, nikdy přes tři neb čtyři měšťany, měli pro sebe kostel u zámku; zvětšil příjmy katolického kněze dvojnásobně; ale nadarmo. Hrabě byl r. 1652 před říšský soud pohnán a Bratří čeští odsouzeni, aby kostel, jejž byli sami s velikým nákladem přestavěli a zvětšili, vydali i s poplužím a desátky, na něž privilegium měli. Jen to vymohl hrabě Bohuslav, že kostel nebyl Bratřím českým dříve vzat, dokud by si nový kostel nevystavěli. A chtě jim ztrátu toho nahraditi, dal jim dne 16. září 1652 privilegium, jímž měli právo, na pozemku sobě koupeném, vystavěti si kostel s věžemi, zvony, obydlí, své gymnasium a svou nemocnici, a to vše osvobodil ode všech břemen a platů pro zámek, město a katolickou církev. Načež byl k novému kostelu (nyní evang. reform. sv. Jana) základ položen r. 1652, vystavěn 1653 a ozdoben 1654, jak praví nápis na věži téhož kostela:

Aedes Sacratas Coetus Christi Lesn. Confes. Bohem.
Fundavit MDCLII., Erexit MDCLIII., Exorn. MDCLIV.

Ale sotva nový kostel ke službám Božím upravili, přišla na ně nová pohroma.

Vypukla válka mezi Janem Kazimírem, králem polským a mezi Karlem X., králem švédským. Švédové opanovali Lešno a ušetřili města i obyvatelů jeho, kteří se jim byli hned vzdali, nepovažujíce Švédy za své nepřátely. To a stará nesnášelivosť náboženská podráždily stranu polskokatolickou proti Lešnu, a rozhořčení proti němu vzrostlo ještě více, když Bohuslav Leščiňský do Pruska odešel působit pro dobro svého města a Polska. Vyhlašován byl proto za nepřítele vlasti a katolického náboženství. Když vrátil se na počátku měsíce dubna 1656 do Lešna, dělána mu naděje, že mu to bude odpuštěno, odvrátí-li se od Lešenských. Nechal se přemluviti a odešel 23. dubna t. r. do Vratislavi.

I hotovili se nepřátelé Jednoty bratrské, že Lešno zničí. V městě byli tři praporce švédských jezdců, kteří s Poláky i na blízku Lešna potyčky mívali. Dne 27. dubna přitáhli Poláci, byli s počátku odraženi, ale nastrojivše zálohu, zahnali stíhající je Švédy a některé obyvatele

[12]) Dopis Komenského viz v jeho životopise od Fr. J. Zoubka, str. 66.
[13]) Dle Ed. Pfluga „Einiges aus der Geschichte der Stadt Lissa (Leszno)", 2 vydání 1861.

do města a vracejíce se zapálili několik stodol a mlýnů. Měšťané pozbyli mysli a v noci a z rána se rozutekli. I Švédové město opustili, tak že, když odpoledne 28. dubna oddělení Poláků k Lešnu přišlo, nalezlo brány otevřeny a město z největší části prázdno; ale přes noc tu nezůstali. Druhého dne 29. dubna u větším počtu vešli Poláci do Lešna a hrozně je zpustošili. Na rozličných místech zapálili, do nového kostela Bratří českých ňanosena sláma a zapálena. Tři dni město hořelo. Vše, i kostely, radnice a v nejbližším okolí okolo 70 větrných mlýnů lehlo popelem. Na nenahraditelnou škodu shořely i četné památky české, jmenovitě některá dlouholetá díla J. A. Komenského, jako: velký slovník jazyka českého, na němž byl přes 40 let pracoval a právě k tisku připravoval, Sylva pansophiae, Kázání, jež byl Komenský co kněz po 40 let míval a j.

Krutá byla to rána pro nešťastné vyhnance české. Znova rozptýleni jsou a Jednota bratrská zbavena jest útulku a střediště svého ve vyhnanství.

Nepřátelé nad zkázou jich jásali, z exulantů jedni se divili, že jich Bůh nevyslyšel, druzí, zvláště sami krajané ve Slezsku a Lužicích, se posmívali. A tak zarmoucené těšiti majíce více rmoutili.[14])

Bratří z Lešna rozptýlili se nejvíce do Slezska, do města Krosna a jinam v okresu frankfurtském n. O., a založili tam nové sbory. Někteří pak vrátili se do Lešna, jako na př. rektor školy Adam Sam. Hartmann, syn bývalého kazatele u kaple Betlemské v Praze, a kantor Pavel Cyrill. Lešno znenáhla teprve pozvedalo se z rumu a popele, a kostel a škola vystavěny jsou s pomocí souvěrců v Německu, Švýcarsku, Hollandsku a v Anglii.

Čechové měli opět svého kazatele; avšak německý živel nabyl moci a převahy a vytlačoval jazyk český, až konečně i české služby Boží v Lešně přestaly.

Posledním kazatelem českým byl tu od r. 1676 Jan Tobianus, exulant z Uher, jenž byl od r. 1677 i později za rektora Dan. Jabloňského, vnuka J. A. Komenského, konrektorem gymnasia lešenského.

Posledně kázáno bylo v Lešně česky r. 1700.

Vymřeli Bratří, věrní vždy jazyku českému, a potomci jich zachovali sice víru jejich, ale podlehli nátlaku cizího živlu. Po věrných, dobrých otcích zůstaly tu jen hroby a některé písemné památky, chované při reformovaném kostele sv. Jana. Žel! že nebylo jim šlechetným, těžce zkoušeným Bratřím popřáno, aby se do milované vlasti české navrátiti a v ní ku zvelebení jazyka a vzdělání národa klesajícího pracovati a po vykonaném díle v posvátné zemi vlastenecké odpočívati mohli, jak byli vroucně toužili ve smutném vyhnanství.

---

[14]) Manualník J. A. Komenského, 1658.

Zeměpis jinde a u nás.

Napsal Dr. *Jar. Vlach.*

O důležitosti vědy zeměpisné v době nynější šíře hovořiti, pokládám za zbytečné a protož chci pojednati bez delšího úvodu o věci samé, maje na mysli, že právě do sborníku hodí se velmi dobře přehledný taký rozbor. Tu nejprve naskýtá se nám otázka, jak nejobchodnější národ světa, totiž anglický, má se ku vědě zeměpisné. I shledáváme, že celá Anglie vykazuje jen jedinou zeměpisnou společnosť [1]) a jediný zeměpisný časopis; jest to král. zeměpisná společnosť v Londýně a zprávy této společnosti, jež vydává tiskem, ježto časopis posud vydávaný letošním rokem přestal vycházeti (Proceedings of the R. Geographical Society).

Arciť zeměpisná společnosť londýnská jest nejmohutnější spolek ze všech, mající 3371 členův a vykazující ročních příjmů 122.000 zl.; váha její v zemi jest rozhodná, ježto ve středu svém chová, jak s pýchou k tomu kdysi poukazoval její předseda, muže „nejvýtečnější ve všech oborech, jimiž udržuje se velkosť a rozmanitosť národního života anglického".

Tím způsobem soustřeďuje londýnská společnosť ve středu svém všechno zeměpisné badání Anglie, jak dokazují četné výpravy, jež vyslala již ku prozkoumání krajin neznámých. Velké objevitele domácí i cizí odměňuje ročně penězi pamětnými; velkou jest pak každému cestovateli ctí, může-li o cestě své podati zprávu v zasedáních této společnosti. Vlivu společnosti londýnské podařilo se, že od r. 1876 na universitách v Cambridge a v Oxfordu přijat zeměpis mezi předměty zkoušky přijímací, i jest oprávněna naděje, že i v brzku zvláštní professury zeměpisu na obou universitách budou zřízeny.

Nejhorlivějšími pěstiteli zeměpisu jsou mezi národy germanskými Němci, čehož důkazem jsou četné spolky zeměpisné, jež ve všech částech Německa mají svá sídla, jakož i hojnosť časopisů, jež věnovány jsou oboru zeměpisnému.

Vykazuje Německo čtrnáct zeměpisných společností a sice v Berlíně dva (spolek zeměpisný a společnosť pro zeměpis obchodní), v ná-

[1]) Srovnej: Geographisches Jahrbuch. VIII. Bd. 1880. Gotha, Justus Perthes, z něhož i ostatní data jsou vzata.

sledujících městech po jednom, totiž ve Frankfurtu n. M., Halle, Drážďanech, Lipsku, Freibergu saském, Mnichově, Darmstadtu, Hamburku, Bremách, Hannoveru, Karlsruhe a Metách. Z počtu toho připadá tudíž na Prusko pět, na Sasko tři, na státy jihoněmecké rovněž tři, na svobodná města dvě a na říšskou zemi jedna, při čemž zajisté nápadný jest skrovný počet v Prusku oproti Sasku.

Společnosti tyto vydávají zprávy o zasedáních svých; berlínská zeměpisná společnosť vydává totiž vedle zpráv o jednáních svých (Verhandlungen der Gesellschaft für Erdkunde) ještě časopis (Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde), kdežto společnosť pro zeměpis obchodní náklad vede rovněž na časopisy dva: Export a Geogr. Nachrichten für Welthandel und Volkswirthschaft. Názvy ostatních časopisů jsou: Deutsche geogr. Blätter, organ bremské společnosti, Mittheilungen der geogr. Gesellschaft zu Hamburg, Mittheilungen des Vereins für Erdkunde zu Leipzig a zu Halle, dále výroční zprávy (Jahresbericht) zeměpisných spolků ve Frankfurtě, Hannoveru, Metách, Mnichově a Drážďanech.

Vedle těchto sborníkův a časopisů spolkových vycházejí v Německu následující časopisy: Ausland, který vydává i u nás chvalně známý Hellwald, Petermann's geographische Mittheilungen, Globus, vydávaný R. Kiepertem, Geographisches Jahrbuch, založený E. Behmem, Aus allen Welttheilen, založený O. Delitschem a konečně Zeitschrift für wissenschaftliche Geographie, který rediguje J. Kettler v Lahru.

Ze všech státův evropských Německo nejvíce posud učinilo pro pěstování vědy zeměpisné na vysokých školách; počítáme totiž v říši německé dvanáct řádných professur zeměpisu, z nichž deset připadá na university a dvě na vysoké školy technické. Následující university vykazují řádné professury: berlínská, bonnská, göttingská, královecká, strassburská, kielská, marburská, halleská, vratislavská a lipská; na posledních dvou právě jsou stolice uprázdněny. Na vysokých školách technických v Mnichově a v Drážďanech jsou rovněž řádné professury. Vedle řádných těchto professur vykazují mimořádné stolice zeměpisu ještě university v Berlíně a ve Vratislavi; na universitě v Greifswaldu řádná stolice není obsazena, ježto ji prozatímně zastupuje professor dějin starověkých.

Z ostatních národů germanských Nizozemčané vykazují dvě společnosti zeměpisné, a to v Amsterodamu a Haagu; časopisy vycházejí čtyři, a to tři v Amsterodamu (1. Bijdragen tot de Taal-, Land- en. Volkenkunde van Nederlandsch Indië, 2. Tijdschrift van het Aardrijskundig Genootschap te Amsterdam a 3. Aardrijskundig Weekblad) a jeden v Zalt-Bommelu (Tijdschrift voor Nederlandsch Indië). Jediná universita v Amsterodamu má řádnou stolici zeměpisnou, ostatní tři jich posud postrádají. Oba severní germanští národové, dánský a švédský, mají po jedné společnosti zeměpisné v Kodani a Štokholmu a po jednom časopisu; dánský (Geografisk Tidskrift) vychází v Kodani, švédský (Geografiska Sektionens Tidskrift) ve Štokholmu. Ale jen Dánové mají na universitě kodaňské mimořádnou posud professuru zeměpisu, kdežto Švédové posud tak neučinili.

Z přehledu toho jest vidno, že národové germanští horlivými jsou pěstiteli vědy zeměpisné, ano, že i malí národové germanští

v tom ohledu nejsou za svými četnějšími soudruhy; u Nizozemčanův arciť hlavní zřetel jest obrácen ku výzkumům o osadách indických, o nichž vydávají práce monumentalní. Švédové plavbami svými v mořích polarních záslužné již prokázali služby vědě zeměpisné, zvláště pak poslední plavbou Nordenskjöldovou přispěli platně k rozřešení dávné záhady mezi zeměpisci.

Dánové neméně pracují ku poznání krajin severních, majíce na mysli ponejvíce osadu gronskou, jakož i starodávný byt národů germanských.

S nemenší horlivostí chápají se studia zeměpisného národové romanští, zvláště Francouzové. Tito sice již v století minulém byli v čele vědeckých snah zeměpisných; zájem tento potrval ještě v první čtvrti tohoto století, jak dokazuje založení zeměpisné společnosti v Paříži (1821), první to v celé Evropě. Brzo na to zanikl širší zájem o vědu zeměpisnou v národu francouzském, zůstav obmezen jen na malý hlouček duchů vyvolených, až teprve nešťastná pro národ francouzský válka r. 1870—71 způsobila rozhodný obrat. Se všech stran pociťována potřeba šířiti známosť zeměpisnou i v lidu francouzském, ježto se mnozí domnívali, že nevědomosť v zeměpisu nemálo zavinila tak kruté porážky na poli válečném. I zakládány jsou početné spolky zeměpisné, jež výhradně oddaly se šíření vědomostí zeměpisných, a rovněž rozmnožen nevídanou měrou počet časopisů. Jest pak zeměpisných spolků ve Francii jedenáct, z nichž tři připadají na Paříž, po jednom na města Bordeaux, Lyon, Marseille, Montpellier, Rochefort, Rouen, Douai a Nancy. V Paříži vedle nejstarší zeměpisné společnosti francouzské působí společnosť pro pěstování zeměpisu obchodního a druhá pro topografii, kterou vyrozumívají Francouzové naši vlastivědu. Spolky tyto vydávají zprávy o činnosti své, zvané bulletins, jako jsou: Bulletin de la société de géographie de Lyon, de Marseille, de l'Est (Nancy), de Paris a de Rochefort; dále Bulletin de la société de géographie commerciale de Bordeaux a de Paris, dále Bulletin de la société de topographie de Paris a konečně Bulletin de la société Languedocienne a de la société normande de géographie (Rouen). Vedle těchto časopisů spolkových vydávají se zeměpisné časopisy následující: Le tour du monde, L'Exploration, Revue géographique internationale, Revue de géographie, Revue lyonnaise de géographie, Journal des voyages, Annales de l'Extrême-Orient a konečně L'année géographique. Vědecky pěstuje se od řádných professorů zeměpis na universitách v Paříži, Lyonu, Bordeaux, Nancy a Caenu; na fakultách v Clermontu, Dijonu a Montpellieru a v Paříži na École des hautes Études a École normale superieure vyučují professoři dějepisu též zeměpisu, zvláště historickému.

V Italii jest jediná zeměpisná společnosť v Římě; vydává časopisy dva a sice Bolletino a Memorie della Società geografica italiana. Další časopisy, jež se vydávají v Italii, jsou: Cosmos, L'Esploratore a Giro del Mondo. Na Maltě vydává A. Mizzi dva časopisy: Revista geografica maltese a Bolletino della Società internationale di Esplorazione Africana; společnosť pro výzkumy obchodní v Africe rovněž vydává v Miláně časopis, zvaný Bolletino.

Kdežto Španělové vykazují jen jednu společnosť zeměpisnou v Madridě, mají Portugalci tři a sice v hlavním městě Lisabonu jednu

a v Portu dvě (totiž pro zeměpis a druhou pro zeměpis obchodní). Časopisy zeměpisné vedle zpráv společnosti madridské (Boletin de la Sociedad geografica de Madrid) vycházejí čtyři a to v Madridu Revista Geográfica, ve Vitorii Boletin de la Exploradora, v Barceloně Revista geográfica a konečně měsíčník El Viajero illustrade, nevíme kde vydávaný. Lisabonská zeměpisná společnosť vydává rovněž své zprávy (Boletin da Sociedade de Geographia de Lisbon), kdežto v Portu vychází Jornal de Viagens e Aventuras de Terra e Mar.

I národ rumunský nemíní zůstati za pokrokem časovým, jak svědčí zeměpisná společnosť v Bukurešti a zprávy (Buletinul Societatii Geografica Romane) jí vydávané.

Zvláště čilý ruch v zeměpisu vyvíjí Belgie, kdež působí dvě zeměpisné společnosti, totiž v Bruselu a v Antverpách, jak jednáními svými, tak i časopisy spolkovými (Bulletin de la société Belge de géographie a de la société d'Anvers). Mimo to vydává antverpská společnosť pojednání zvláštní (Mémoires de la société de Géographie d'Anvers). Ve Švýcarsku francouzské zeměpisné společnosti jsou dvě v Ženevě (zeměpisná a společnosť pro topografii) a německé rovněž dvě v Bernu a Sv. Havlu. Francouzské časopisy počtem čtyři (Le Globe, Bulletin de la soc. de géogr. de Berne, Bulletin de l'Institut géogr. à Berne a L'Afrique explorée) vycházejí dílem v Ženevě, dílem v Bernu; v posledním vychází i výroční zpráva bernské společnosti zeměpisné v jazyku německém, jakož i ve Sv. Havle zpráva tamější společnosti (Jahresbericht der geogr. Gesellschaft zu Bern a der Ostschweizerischen Geogr.-Gesellschaft).

I seznali jsme, že národové romanští s nemenším úsilím jak germanští dbají o to, by vědomosti zeměpisné nabyly hojnější půdy v národu; byť i věda zeměpisná nestála u nich na také výši jako u Němců (vedle Francie shledáváme pouze v Italii řádné stolice zeměpisu na vysokých školách v Bologni, Florenci, Neapoli, Pavii a v Římě), snaží se, by mezera tato v brzku byla vyplněna; zvláště Francouzům náleží v tom ohledu všechna čest pro úsilí a horlivosť, s jakou takořka o závod pracují.

Na Rusi soustředěna jest veškerá činnosť zeměpisná v carské zeměpisné společnosti v Petrohradě; společnosť tato po londýnské nejvíce vykazuje peněžních prostředků (r. 1880 76.000 zl.) a dělí se v jednotlivé sekce, jež jsou: kavkazská se sídlem v Tiflisu, východosibiřská se sídlem v Irkucku, západosibiřská se sídlem v Omsku a orenburská se sídlem v Orenburku. Dále dočítáme se ve zprávách společnosti této i o sekci severozápadní se sídlem ve Vilně a o sekci jihozápadní se sídlem v Kijevě, nevíme však udati, zdali sekce ty jsou ještě v činnosti. Hojné jsou publikace této společnosti, zvané Zapiski neb i Izvěstija; v Petrohradě vydávají se Zápisky čili Paměti a Zprávy carské ruské společnosti zeměpisné (Записки, Извѣстія императорскаго русскаго географическаго общества), rovněž v Tiflisu vydává kavkazská sekce své zápisky a zprávy, jakož v Irkucku východosibiřská, v Omsku západosibiřská a v Orenburku orenburská. Zprávy společnosti této obmezují se ponejvíce na državy ruské v Evropě a zvláště v Asii, o nichž pojednává se tu s důkladností všestrannou; četné jsou totiž podpory, jež carská zeměpisná společnosť poskytuje na výzkumy v kraji-

nách asijských, které výsledky svými rovnají se dokonale, ano mnohdy i předčí výzkumy v ostatních končinách světa konané.

V říši naší konečně jen oba vládnoucí kmenové, v Rakousku německý, v Uhrách maďarský, mají po jedné společnosti zeměpisné; jsou to: ve Vídni c. k. zeměpisná společnosť a v Budapešti maďarský spolek zeměpisný. Obě vydávají zprávy o činnosti své (Mittheilungen der k. k. Geographischen Gesellschaft zu Wien, Földrajzi Kozlemények (zeměpisné zprávy).

Vedle těchto spolkových zpráv vycházejí v naší říši následující časopisy zeměpisné, a to zase jen německé a jeden maďarský: ve Vídni vychází totiž Deutsche Rundschau für Geographie und Statistik a Österreichische Monatsschrift für den Orient, v Bregenzi pak Zeitschrift für Schulgeographie. V Budapešti vydává se ještě druhý časopis zeměpisný, zvaný Magyar Gea. Ku pěstování vědy zeměpisné zřízeny jsou posud tři řádné stolice, totiž na universitách ve Vídni, v Praze a v Št. Hradci; na ostatních universitách v Černovicích, Innsbrucku a v Krakově jsou stolice mimořádné, kdežto na lvovské zeměpis vůbec není zastoupen. Na maďarských universitách v Budapešti i v Kološi jest zeměpis řádnými professurami obsazen.

A jak stojí věci u nás, v našem království?

Nemáme ni spolku zeměpisného, ni časopisu zeměpisného. A snad přece? Ano. Naši krajané němečtí s větší láskou lnou k naší vlasti než my sami, kteří jen slovy krásu a bohatosť země naší velebíme, nečiníce ničeho, bychom vlastní domov poznali; dokladem toho jsou tři spolky německé, jejichž účelem jest seznati povahu krajin a lidu německého v Čechách, totiž: Der nordböhmische Exkursions-Klub se sídlem v Č. Lípě, Der Erzgebirgsverein se sídlem, tuším, v Chomútově a Der Böhmerwaldverein se sídlem v Prachaticích. První spolek vydává zprávy své, jež již čtvrtým rokem vycházejí, a rovněž druhý časopis Erzgebirgszeitung, ve kterém vedle místního dějepisu pěstuje se zeměpis a národopis krajin dotyčných. Ano ohlašuje se i nový časopis, který, jak název jeho Das Riesengebirge in Wort und Bild svědčí, má sloužiti ku poznání jediného pohoří v Čechách.

I jest již nejvyšší čas, nechceme-li pokulhávati za ostatními, bychom se vzchopili k činu rozhodnému, který by napravil v brzku, což posud zameškáno; nedejme se zahanbiti národy menšími, které dávno již své spolky zeměpisné mají, a zařiďme v Praze český spolek zeměpisný. Země česká jest tak zeměpisně důležita a přece, jak často ve světě i vzdělaném bývá, křivě posuzována; ejhle neprvnější a nejhlavnější úkol nového spolku. Očistiti národ náš od mnohých předsudků, s jakými na jeho kulturní snažení se pohlíží ve světě vzdělaném nejen u národů vzdálenějších, ale i u dosti blízkých se stanoviska čistě zeměpisného a národopisného důkladnými zprávami o lidu a zemi české, toť dle mého náhledu by bylo jeho hlavním účelem; k tomu arciť třeba vlastního sebepoznání, studia země a lidu domácího, kterého posud jest tak pořídku a které by takto nabylo jakéhosi řádného upravení.

Vedle této práce domácí spolku českému by velmi slušelo sprostředkovati zeměpisné známosti o národech slovanských národům západním a rovněž ve zprávách svých upozorňovati na práce o Slovanech,

jež vyjdou v krajích západních, krátce býti jaksi duševním pojítkem mezi slovanským východem a evropským západem.

Zprávy tu jmenované nemusily by býti objemné; mohly by se vydávati snad každého druhého měsíce v sešitech dvou- až tříarchových osmerky, by cena jich byla mírná, ježto jen tak by nabyly valného rozšíření. Řádného upravení zeměpisného studia země české dosáhlo by se pak dle mého mínění nejlépe, když by při posavadním přírodovědeckém výzkumu Čech zřídil se zvláštní odbor země- a národopisný. A tu dovolávám se přispění osvědčených pracovníků na poli zeměpisném prof. dra. K. Kořistky, dra. J. Palackého, zástupce vědy zeměpisné na vysokých školách pražských, ministra J. Jirečka, prof. dra. F. Studničky, ředitele J. Lepaře a prof. J. Zdeňka, by se ujali se slovutným podpůrcem snah zeměpisných, V. Náprstkem a jinými přátely zeměpisu myšlénky této, by hlas ten nebyl hlasem volajícího na poušti. Vždyť již i kraje zámořské, jako Alžír, Egypt, Japonsko a východní Indie v starém světě, v novém pak světě Spojené státy severoamerické, Kanada, Mexiko, Brasilie, Peru a Státy Laplatské mají své spolky zeměpisné, jež činny jsou slovem i písmem. Pročež nechť o nás platí slovo písma: „A poslední budou prvními.“

Společenské postavení ženy a dívky české v dobách předhusitských.[1]

Napsal *Jan Bohuslav Miltner.*

Až do nedávna nehrubě všímáno si žen v dějinách člověčenstva. Počítali jen padlé v bitvách bojovníky, nevidouce prolévaných doma za ně slz. Abbé Sabatier de Castres případně soudí o ženách, řka: „Les femmes sont nos nourrices dans notre jeunesse, nos compagnes dans l'âge mûr, notre soutien dans la vieillesse, notre consolation dans le malheur et nos victimes dans tous les tours.“ A německý jeden historik (Ewald) dí, že postavení žen jest nejspolehlivějším měřítkem vzdělanosti jednoho každého národa. Ježto tedy dějiny žen jsou důležitou částí dějin vzdělanosti, vizme již, jaké bylo postavení českých žen v dobách předhusitských, a sice nejdříve v době pohanské, pak v době křesťanské. Na základě staroslovanských řádů zůstávaly rodiny, pocházející od společného praotce pohromadě, čímž vznikl rod. Oženil-li se syn, zůstal s manželkou a s dítkami u rodičů, provdala-li se dcera, i ona se svou rodinou zůstávala ve společném užívání a při společném zdělávání pozemků rodových. V rodě žilo tedy několik, někdy i mnoho rodin pohromadě a ženy byly rovnoprávnými členy jeho. Dlouho týž řád býval zachováván, jakož na př. známo jest o Slavníkovcích, bratřích sv. Vojtěcha, že léta 996 žili s manželkami a dětmi svými pospolu na Libici v nedílnosti.

Zlá dci byla tedy zločinná osoba ženská v čeledi, která jsouc z rodu vyloučena, ztratila opatření své v rodu a stala se tak dívkou chudou, nuznou. Nevěsta, vstupující v čeleď novou, obdržela toliko věno, záležející ve věcech movitých (šatstvo, dobytek, nábytek a p.), ana dědin či pozemků nepotřebovala, vcházejíc do čeledi dědinami

---

[1]) Z pramenů, jichž bylo užito, vděčně připomínáme: Rukopisy Zelenohorský a Královédvorský; Dalimilova Kronika Česká; J. E. Vocel, Pravěk země České, V. V. Tomek, Děje království Českého a Dějepis města Prahy; Dr. H. Jireček, Slovanské právo v Čechách a na Moravě; Výbor z literatury české; některé články časopisu Musea království Českého i Slovníka Naučného; V. Kienberger, Ženy české v době pohanské (Feuilleton Moravské Orlice): Fr. Dvorský, Staré písemné Památky žen a dcer Českých; J. E. Vocel, Grundzüge der böhmischer Alterthumskunde; L. Scheyer, Die Schriftsteller Österreichs; a j. v.

opatřené. Rovněž i muž vstupuje ženitbou do čeledi jiné, dostal jen výpravu, neboť se k dědinám nového rodu přiženil. Za nedostatku mužských dědiců stávaly se ženy a dcery dědičkami se všemi právy mužův a udržovaly takto dědiny, zachovávajíce svůj rod. V čele rodu rozkazovali vladyka a žena jeho jakožto mocná hospodyně. Kdežto u starých Germanů ženy konaly nejtěžší práce polní spolu s otroky, byla u českých Slovanů ženám přidělena práce jim přiměřená v domácnosti. V nejstarší památce literatury české, ve zlomku básně nadepsané „Sněm" se o tom děje zmínka: Mužie pášu, ženy ruby stroja, t. j. předly, tkaly a hotovily oděv. Ostatně zhotoveno od Slovanek ve pravěku tolik plátna, že prý jim platily, nemajíce ještě kovových peněz.

Při úzké souvislosti jednotlivých národů slovanských v témž pravěku jejich lze vztahovati výrok císaře Mauricia (582—602), že Slovanky zachovávají neporušeně stud a věrnosť manželskou, i k ženám českým.

U pohanských Čechů bývalo mnohoženství sice dovolené, ale nikoli všeobecné. Král Samo, slavný zakladatel první veliké říše slovanské (zemř. 662), zplodil s dvanácti ženami dvacet dvé synův a patnácte dcer. V rukopisu královédvorském naříká Záboj r. 805, že křesťanští Frankové chtějí v Čechách zaváděti jednoženství: i jedinu družu nám iměti — po púti vsiej z Vesny po Moranu, t. j. od mládí do smrti. Za družku, za tovaryšku či milou společnici a přítelkyni na pouti života měli tedy manželku svoji, nikoli za poddanou otrokyni. V téže básni milené ženy se nazývají lubice. (Otčík zaide k otcem — ostavi v dědině dietky svoje i svoje lubice.) Ještě svatému Vojtěchu (zemř. 997) bylo při horlení proti mnohoženství u velmožů, zrušitelnosti svazků manželských a dopouštění manželství mezi příbuznými zápasiti se mnohými obtížemi. Ba i kníže Břetislav přikazoval r. 1039 u hrobu sv. Vojtěcha ve Hnězdně svým Čechům přísně jednoženství, aby tak uctěna byla památka sv. mučeníka. Ostatně měl, tuším, každý asi tolik žen, kolik jich mohl uživiti; boháč jich měl více, chudší se spokojil s jednou. Zemřel-li manžel, byla jeho žena obyčejně upálena a tak s ním opět ve smrti spojena, při čemž konány tryzny, t. j. slavnostní tance, zpěvy a oběti. Pravdě se velmi podobá, že ženským bytostem božským, jako Živě. bohyni úrody; Vesně, bohyni jarní přírody a mladosti; Ladě, bohyni letní přírody i krásy; Moraně, bohyni zimy i smrti; Babě, bohyni oblak déšť přinášejících, a j. nejspíše asi kněžky obětovaly. Konec zimy oslavovaly děvy utápěním Morany a velebením Vesny. Také nižším bohyním, vilám a rusalkám u potokův, a polúdnicím ve stromech klaněly se české pohanky. Teta, dcera Krokova, prý měla důkladnou znalosť bájesloví a obřadů náboženských, a poučovala v tom zase jiné.

Ve jménech ženských shledáváme, kterých vlastností tělesných i duševních při ženách si nejvíce vážili. Na ukázku buďtež některá zvláště poetická jména uvedena, jako Daňka, Jelena, Vlčenka, Květava, Bělina, Bělka, Děvice, Jara, Ladka, Mladava, Dobřena, Drahuše, Milosta, Mironěha, Myslena, Těšivoja, Vojna, Vojslava, Bratřena, Hostěna, Kvasena, Ctěna, Chvalena, Lubava, Družka, Duše, Mila, Přemila, Božetěcha, Svatava, Zorava a j. v.

V celém věku pohanském nejjasněji se stkví kněžna Libuše či Ljubuša, nejmladší ze tří dcer Krokových. Starší Kazi znala rozličné rostliny a léčivosť jejich a založila Kazinhrad; Teta znala způsoby bohoslužby pohanské a založila Tetín, ale Libuše (jejíž jméno nese hrad Ljubošin), z nich jsouc nejmoudřejší, povolána na stolec knížecí. Slynouc jako věštkyně a trvajíc v panenském stavu, panovala šťastně národu svému, až byla na sněmě od zpupného Chrudoše pohaněna, jemuž po zásadě staroslovanské za právo uznala, aby buď s mladším bratrem Šťáhlavem společně statkův užíval anebo s ním na rovno se rozdělil. Tu zařval rozlícený Chrudoš: „Běda mužům, jimžto žena vládne; mužům má muž vládnouti.“ Pohaněná kněžna vstavši odpověděla, že nemíní více sama vlásti. I vysláni leši, kmeti a vladykové k Stadicům, odkud jí přivedli Přemysla oráče, šlechtice, který sám zdělával roli svou. Tak stala se Libuše pramátí jasného rodu Přemyslovského, jenž Čechům slavně panoval od polovice osmého století do r. 1306.

Na sněmě výše řečeném objevují se též soudní děvy. Jsou tu dvě věhlasné děvy vyučeny věštbám vítězovým, t. j. (dle p. dra. H. Jirečka) zákonům veršovaným; jedna má desky pravdodatné, druhá meč, křivdu kárající (bezpochyby též k bitvě mezi soupeři); proti nim jest oheň pravdozvěstný a pod nimi svatocudná voda; měly tudíž důležitý úkol při očistách čili soudech božích. Po poradě sněmovníků sebraly děvy hlasy do svatého osudí a lechům je provolávati dávaly. Dle p. prof. Hattaly věštby vítězové jsou carmina heroica čili básně hrdinské a pocházely by vedle lyrických básní též i některé epické básně od básnic, věštbám vítězovým čili básnictví hrdinskému zvláště vyučených. Spolu s manželem založila prý Libuše Prahu, již slavnou budoucnosť věštila. Po stoletích ještě (na př. od Všehrda) byla pokládána Libuše za zakladatelku zákonův a práva v Čechách.

Po Libušině smrti vypukla dívčí válka. Dívky založivše hrad Děvín, zvolily Vlastu za kněžnu. Muži s počátku se jim jen smáli; ale když dcera od otce, sestra od bratra se odtrhla a zástup na šest set čítající, v jízdě na koni vycvičený sebraly, tu teprve muži poznali, jaké nebezpečí jim hrozí.

V ženské obci rozeznáváno tré tříd dívek; nejmoudřejším poručila Vlasta hrad i kázala jim, aby zasedaly v radě. Dívky nejkrásnější měly se líčiti a muže lstí překonávati; třetí zástup činily vlastní bojovnice, které s lučišti jezdily a muže jako psy bily. (Slova Dalimilova, kterýž té válce věnuje osm kapitol.) Před bitvou, ve které potom dívky zvítězily, připomínala prý Vlasta děvám českým amazonky starověké, válčivší s Kýrem a Alexandrem.

Dívky měly tu výhodu, že na Děvíně nebylo muže, jenž by je zradil, ale na Vyšehradě, v sídle Přemyslově, bylo dosti vyzvědaček; tak připravovány mužům porážky. Také lstí vítězily; za hladu na Vyšehradě zuřícího pozváni byli muži na Děvín, kdež vystrojena jest hostina a dívky slibovaly lásku; ale pojednou muže přepadly a povraždily.

Jindy zase nalezl Ctirad v lese dívku velmi sličnou, ke stromu přivázanou, vedle ní trubici a velikou láhev medoviny. Když Ctirad bědující, ode družek prý potrestanou Šárku odvázal, s ní se bavil a

napiv se medoviny, ve trubici zatroubil, byl i s družinou od skrytých dívek zabit.

Práva a zřízení dívčí stanovila: Vlasta s ženami panuj, muži pracujtež; dívka si vezmi za muže, koho by chtěla; pacholíku novězrozenému budiž palec pravé ruky useknut a pravé oko vyloupnuto, aby nebyl zbraně schopen. Při hlavním útoku dívek na Vyšehrad Vlasta pádíc příliš odvážlivě v před, ve kruté seči zahynula, ostatní couvly k Děvínu; i ačkoli v boji následujícím dívky některé, poznávajíce své bratry, klekaly za milosť prosíce, jsou přece všecky porubány a hrad Děvín jest pobořen.

Vyložiti pravý význam této pověsti, jest velmi nesnadno; snad je tu skryta pověsť o bohyních, snad vzpomínka na bojovnosť žen českých a výhodné jich postavení za Libuše a i později, snad i paměť skutečného děje. Možno též, že jméno hradu Děvína zavdalo podnět k celé té pověsti. O lásce dívek českých k jakémusi bohatýru, jinochu to krásnému, zmiňuje se báseň „Jelen". Když byl týž zavražděn, „bylo v každé děvě po žalném srdéčku, i oplakávaly jinocha všecky děvy".

V Ruk. Zelenohorském zmíněno jest o přátelství dvou dívek, jež nám připomíná jihoslovanské posestrimstvo. Od Otavy spěchá věrná přítelka na Vyšehrad oznámiti rodné sestře rozvaděných bratří smutnou zprávu o sporu rodinném Chrudoše a Šťáhlava, načež sestra těchto vše oznámí kněžně své.

Věštkyně požívaly v době pohanské veliké vážnosti. Pražanům na Lučany táhnoucím za Neklana knížete radila prý jakási baba, aby u studnice oslici obětovavše všichni z masa jejího pojedli; nato věští Čestmírovi vítězství nad Vlaslavem.

Současně věštila jiná baba v Lucku porážku Lučan; jen pastorka svého Strábu zachránila, radíc, aby s prvním, jehož potká, začal boj a uřezal jemu uši; vrátiv se domů Strába se přesvědčil, že bojoval se svou ženou, přející Pražanům.

Když napotom Leva z rodu Vlastislavova chtěl na Hostivítu Lucka dobyti, dali se Lučané z boje na útěk. Jsouce však ode svých žen, volajících: „Semo, semo pojděte, zde se Pražan ukryjete!" potupeni, vrátili se do boje a Pražany pobili.

Kterak staronárodní, pohanské řády a obyčeje jen ponenáhlu a po dosti tuhém boji ustupovaly přísné kázni křesťanské, o tom jest zmíněno již při mnohoženství. Též unášení žen za starodávna u Čechů obvyklé, provozováno jak doma tak i za hranicemi i za prvotin křesťanství. Oproti tomu odcházely zase Češky v dalekou cizinu; mezi ženami ruského knížete Vladimíra Velikého (zemř. 1015) byly také dvě ženy české; jedna byla matkou Vyšeslava, jenž nastolen v Novohradě, druhá matkou Svatoslava, nastoleného ve Drevanech, a Stanislava.

Dlouho se také udrželo starodávné mimosoudní potrestání cizoložství i v době křesťanské přese všechnu opačnou snahu. Ještě r. 994 manželka jednoho Vršovce měla jako cizoložnice rukou manžela svého utrpěti smrť. Slibujíc sv. Vojtěchu činiti pokání, nalezla přičiněním biskupa útočiště u jeptišek svatojirských. Ale Vršovci vypátravše úkryt její a zmocnivše se jí, dali ji hned na místě stíti. I v desátém století

provozován ještě obchod s mužskými a ženskými otroky a stanoveno clo z každé otrokyně.

Křesťanství hlásané na Moravě od roku 863 odtud do Čech zavedeno bylo. Byltť již od r. 872 přátelský spolek mezi Čechy a Moravany, an Svatopluk moravský si vzal za manželku dceru knížete českého Veleviznu (?); pro nevěstu přijelo četné svatební poselství a na Moravu ji provázel průvod zbrojný v počtu 644 koní. O zavedení, rozšíření a utužení křesťanství v Čechách má nejplatnější zásluhu sv. Ludmila, Slaviborovna ze Pšovan (z Mělnicka), manželka Bořivoje knížete českého. Vychována jsouc v pohanství, byla s chotěm svým, jemuž dva syny, Spytihněva a Vratislava porodila, r. 873 na Velehradě od arcibiskupa sv. Methoděje pokřtěna. Slynouc dobročinností rozšiřovala napotom víru Kristovu po Čechách usilovně a s velikým úspěchem. Vedle obyčeje tehdejšího bývaly děti v prvním věku na vychování u děda a báby; tak odchovala i Ludmila s veliké části Václava Svatého. Žijíc jako vdova na Tetíně ujala se vychování vnuka svého Václava a dala jej na učení slovanské, ana matka jeho Drahomíra, vdova po Vratislavu knížeti, snacha Ludmilina, zemi spravovala. Bohulibým životem i rozsáhlou dobročinností získala si Ludmila obecnou přízeň v národě, tak že Drahomíra žárlivostí vzplanula. Návodem jejím byla sv. Ludmila na Tetíně r. 921 vlastním závojem zardousena.

Tělo její odpočívá nyní v kapli kláštera svatojirského na hradě pražském; vděčný lid ctí sv. Ludmilu jako první českou mučenici a ochranitelku země české.

Drahomíra, kněžna Lutická, ze Stodoran, choť knížete Vratislava, matka sv. Václava a kn. Boleslava, postavila se nepřátelsky proti německému králi Jindřichu Ptáčníkovi, který krajany její lutické krutě utiskoval, načež když ku Praze přitáhl, Drahomíra vládu Václavovi postoupiti musila. U Václava jsouc osočena odešla ode dvora, ale brzy byvši povolána zpět, byla od Václava velice ctěna. Na tělo mrtvého Václava uvrhla se s trpkým hořekováním (935), utekla se však později pro svou bezpečnost k dceři své Přibyslavě do nynějšího Hradecka. Pověst líčí Drahomíru jako litou pohanku, kteráž klnouc svému modlícímu se vozkovi, do země se propadla. Že byla křesťankou, toho důkazem jest založený od ní kostel na tom místě, kde skonala sv. Ludmila. Bylať ovšem velikou nepřítelkou Němců, vidouc nebezpečí od nich Luticům a Čechům hrozící; zato němečtí kronikáři památku její zohyzdili. Vnučka Drahomířina Mlada, dcera to Boleslava I., zřídila panenský klášter dle řehole sv. Benedikta a byla prvou abatyší téhož kláštera svatojirského. Vyslána jsouc ku papeži do Říma, vyjednávala tam tak státnicky, že vymohla svému národu založení biskupství pražského r. 973. Sestra její Dobrova či Doubravka zavedla r. 966 křesťanství do Polska. Jí k vůli přijal manžel její kn. Mečislav křest, načež čeští kněží Doubravku provázející šířili mezi Poláky učení Kristovo zároveň se začátky vyšší vzdělanosti.

Doubravka byla matkou Boleslava Chrabrého, prvého krále polského, a zemřela ve Hnězdně r. 976.

Tím, že knížata čeští si brávali za manželky dcery z jiných plemen a dcery nebo sestry své vdávali k jiným národům, zakládány jak svazky rodinné, tak i politické svazky přátelské. Kněžny české pocha-

zely obyčejně z Polska, Uher a ze zemí německých. Častější sňatky knížat českých s kněžnami německými působily napotom neblaze, any tyto s sebou přiváděly německou družinu. Mimo to snažili se domácí velmoži a jich manželky k vůli panovnici přiučiti se cizímu jazyku, ba i v panovničí rodině samé zahnízdila se zejména za posledních Přemyslovců odtud příchylnosť k cizímu jazyku a mravu.

Dvě kněžny české ozařuje zvláštní půvab romantiky, Boženu a Jitku. Vraceje se kn. Oldřich z lovu k Postoloprtům, spatřil u studánky selskou dívku pereucí. Okouzlen jsa krásou Boženy, dcery Křesinovy, pojal ji, ač ženat, za druhou manželku. Její syn byl Břetislav, český Achill. Jsa vojvodou moravským, uzřel ve Svinobrodech Jitku či Juditu, sestru Oty, markraběte Východofranského, nejkrásnější kněžnu svého věku, která tu byla chována v klášteře. Zahořev k ní prudkou láskou a obávaje se, že by pro nízký rod matčin hrdé příbuzenstvo ze zpupnosti mu ji odepřelo, vloudil se s družinou do kláštera, uchvátil v náruč Jitku z kostela vystupující, přeťal mečem řetěz u brány klášterní a s drahou kořistí na koni větrem k Olomúci uháněl (1029).

Prvá česká královna byla Svatava, rozená kněžna polská, která zároveň s chotěm svým Vratislavem II. r. 1086 na království byla korunována. Královna Svatava darovala kanovníkům vyšehradským Újezd na Sázavě (Svatavin Újezd) a smířila syny své Vladislava I. a Soběslava. Dle Dalimila dala Svatava v Praze most vystavěti. (Tehdy knieni Svatava káza u Prazě most učiniti. Kap. 77.)

Gertruda, rozená kněžna rakouská, první manželka knížete a potomního krále Vladislava II. horlivě se snažila o zavedení v Čechách bezženství kněžského. Kněží ženatí, jako probošt kapitoly pražské, probošt kapitoly vyšehradské a j. musili se buď s ženami rozloučiti nebo hodnosti své složiti. Známa jest Božetěcha, choť dějepisce a děkana pražského Kosmy (zemřel 1125). Ode druhé manželky Vladislavovy, královny Judity, byl r. 1167 vystavěn kamenný most přes Vltavu v podhradí pražském.

Nevšední bojovností a statečností vynikala kn. Eliška, roz. kněžna uherská, manželka knížete Bedřicha. Když Fridrich r. 1184 do Mohuče se odebral, zdvihl se proti němu Václav, bratr Soběslava II. Ale hradu pražského bylo pod náčelnictvím kn. Elišky deset neděl udatně hájeno, až přitáhla pomoc válečná. Ježto se táž kněžna Alžběta při osazování stolice biskupské dopouštěla simonie či svatokupectví, domáhala se ku konci XII. věku kapitola pražská výhradnějšího práva k volení biskupa. Tato hrdá a pánovitá paní se chtěla po smrti manželově státi vladařkou, obsadivši hrad pražský; ježto však Čechové tehdáž si nepřáli panování ženského, musila ustoupiti.

Vzácnými dary duševními se proslavily tři dcery Přemysla Ottakara I., Markéta zvaná Dagmar, Anežka nyní svatá a Vilemína, jakkoli působení jejich a osudy byly velmi nestejné. Dagmar jsouc choti Valdemara II., krále dánského, byla opěvána v Dánsku jako nejpřednější ozdoba trůnu. Po její žádosti a prosbě choval se Valdemar lidštěji k zajatým ve válce. Na smrtelném loži prosila prý ještě Dagmar krále, aby milosrdenství prokazoval nešťastným a opuštěným, načež se modlila k nebi o blaženosť země a štěstí královského chotě svého. Zpověď výtečné a ctnostné králové prý obsahovala jen jediný hřích, že

totiž kdysi v neděli hedbávné rukávy roucha svého vroubila; ale to prý Pán Bůh odpustil a andělíčkové radostně vítají přemilou dušinku. Památka Dagmary žije v básních dánských a v paměti vděčného národa (zemř. 1213).

Její sestra Anežka byla upřímnou rádkyní svého bratra Václava krále, smiřujíc jej se sousedními knížaty. Zamítnuta byvši od svého ženicha nespoléhala na válku proto vedenou, nýbrž vstoupila ve přísný řád Klarisek. Sv. Anežka založila jedinou českou řeholi, totiž český řád rytířský křižovníků s červenou hvězdou, jenž potvrzen jsa od papeže r. 1237, dosud drží klášter a špitál u kamenného mostu Karlova v Praze. Již za živa vysoce jsouc ctěna zemřela r. 1282 a byla prohlášena za blahoslavenou, později za svatou.

Nejpodivnější osudy potkaly třetí dceru Ottakarovu Vilemínu. Jsouc vdovou usídlila se Vilemína v Miláně, kdež vedla život bohabojný v domě kláštera Chiaravalského, jemuž i jmění své odkázala a kdež si pohřeb vyvolila. Pro ctnosť a zbožnosť, jakož i pro štědrou dobročinnosť její shromáždil se kolem ní kruh nadšených ctitelů, jimž byla rádkyní, pomocnicí a vzorem. Nemocní přicházeli k ní hledat uzdravení, prohlašujíce ji za světici. Pověsti té užil k účelům sobeckým milánský měšťan Ondřej Saramita, jenž ji za vtělení Ducha svatého vyhlašovati se jal. Vilemína jej sice ostře pokárala, však nicméně po její smrti r. 1281 ve bludu aneb ve klamání svém pokračuje, Saramita tělo zemřelé Vilemíny z hrobu vyzdvihl, šarlatem a zlatohlavem opatřil a za zázračné pokládal. I sestavil zvláštní kacířství, uče a hlásaje poutníkům ke hrobu zavítavším, že Duch svatý jest vtělen ve člověka pohlaví ženského, jako Kristus ve člověka pohlaví mužského. Papež a duchovenstvo měli tu ustoupiti papežce a kněžkám, a pod. jiných nesmyslů více. Když nezpomohly tresty mírnější, byl Saramita r. 1300 jakožto kacíř zatvrzelý upálen; také tělo Vilemínino bylo spáleno, aby blud ten obnoviti se nemohl.

Romantické povahy byla zase láska Kunhutina. Lepá dcera Rostislava Michajloviče, knížete haličského, Kunhuta, provdala se, jsouc šestnáctiletá, za velikého krále Přemysla Ottakara II. ve Břetislavi. Vynikajíc krásou tělesnou, myslí vznešenou a znamenitými vlohami, milovala nádheru a okázalosť, kterouž po boku „zlatého krále“ v plné míře se mohla honositi. Po smrti Ottakarově r. 1278 jsouc poručnicí Václava a vladařkou českou, byla od Otíka Braniborského jata, na Bezděz zavezena a tam vězněna. Uniknuvši prchla na Moravu, kdež jí dána župa opavská. Zamilovavši si pak Vítkovice Záviše z Falkenštejna, jenž písněmi milostnými dojal srdce králové, projevovala jemu zjevně svou přízeň, až r. 1284 s milencem i veřejně sňatek slavila. Někteří se domnívají, že snad Záviš učinil pro Kunhutu sbírku básní, z níž malý, ale převzácný zbytek se zachoval pode jménem rukopisu Královédvorského.

Dcera králové Kunhuty a Přemysla Ottakara II., abatyše Kunhuta, lnula takovou láskou k malířství, jakou jevila matka k básnictví. Ačkoli záhy zasnoubena jsouc, vstoupila přes to v řád Klarisek, kterýž k vůli bratru Václavu II. se svolením papežovým opustila, aby z příčin politických mohla provdána býti za vojvodu Mazovského. Jako vdova tala se abatyší Benediktinek u sv. Jiří. Zvelebujíc vlastní klášter a

jiné duchovní řády, přála velice malířství a výtvarnému umění vůbec. Jméno spanilomyslné kněžny srostlo s převzácnou památkou uměleckou; neboť dle Vocela jest passionál abatyše Kunhuty, ozdobený drahocennými obrazy, pro malířství české tím, čím jest rukopis Královédvorský v básnictví českém. Jinou krásnou památku po ní chovají nyní v Terezianském ústavu šlechtičen — skvostnou berlu abatyšskou.

Abatyši Kunhutu, která zemřela r. 1321, zajisté hluboce dojalo vymření Přemyslovců po meči r. 1306, jakož i neblahé spory mezi Eliškou Přemyslovnou, choti Janovou, a Alžbětou Polskou, jinak Rejčkou, vdovou Václava II. a Rudolfa Habsburského, krále českého. Eliška Přemyslovna, naděje vlasti, utekla se od nedůvěřivého Jindřicha Korutanského, jsouc ohrožena, k věrným a vděčným měšťanům a měšťkám nimburským. Brzy potom (1310) jest však osmnáctiletá Elška ve Špýru zasnoubena se čtrnáctiletým Janem Lucemburským za hlučných slavností.

Jako kdysi Libuše a napotom (1521) Anna Jagajlovna stala se tu Eliška zakladatelkou panovničního rodu českého; stala se matkou Karla IV., otce vlasti, jemuž národ český žehná po pěti stoletích. Šlechetná králová Eliška, majíc sobě od manžela vládu svěřenou, zakoušela mnohá protivenství od Jindřicha z Lipy, milostníka Rejčky, královny Hradecké, kteráž Hradec nad Labem chtěla dáti dceři své Anežce. Ba i s vlastním mužem bylo jí válčiti, úkaz to zajisté neobyčejný. Když útrapy se množily, prchla Elška do Dolních Bavor. Po návratu žila nejvíce na Mělníce a zemřela r. 1330. Dokavade žila, bývala prostřednicí mezi králem a národem (jako později Anna Jagajlovna), ujímajíc se statečně a vydatně jazyka českého, kterýž po její smrti počal klesati ustupuje němčině.

Alžběta Polská či Rejčka sídlila ve věnném městě Hradci n. L. třicet let, odkudž královou Hradeckou královnou, město pak Hradcem Králové jsou nazývány. Svou residenci znamenitě zvelebila; rozšířila hrad, dala vystavěti chrám sv. Ducha, nynější to katedrálu hradeckou, a městské hradby s věžemi. (Zemř. 1337.)

Osiřelý Hradec zase oživl po smrti Karla IV., když jeho vdova Alžběta patnácte let zde sídlila, až r. 1393 zemřela. Rozená jsouc kněžna Pomořská, byla čtvrtou manželkou Karlovou, a zanechala Hradci rozličné vzácné památky. České nápisy na jejím pásu („Na tom světě žádná jiná"), jakož i na lžicích nasvědčují úpřímné lásce k českému jazyku. Alžběta Pomořská prý měla podivuhodnou sílu v rukou, tak že někdy pro zábavu hostí manželových silné železné podkovy, nože a panciře všem na odiv přelamovala.

Dcera její Anna se provdala za anglického krále Richarda II. Spanilomyslnosť, šlechetnosť a učenosť její vysoce chválí dějepisci angličtí. Blahodárným vlivem svým dosáhla odpuštění pro účastníky spiknutí Wata Tylera, krutě stíhané, odkud se jí dostalo přijmení „dobré králové". Nepřestávajíc ani napotom býti dobroditelkou lidu a jsouc sama vysoce vzdělána a rozličných jazyků znalá, pečovala o povznesení a rozšíření vzdělanosti a osvěty v národě anglickém i tím, že dala překládati písmo svaté na jazyk anglický. Původci náboženského hnutí anglického, Wiklefovi, z jehož spisů do Čech rozšířených též M. Jan Hus některé bludy čerpal, život zachránila.

Králové Anně přičítají také zavedení některých nových způsobův a mód v Anglii, na př. ženského sedla a špendlíků, jimiž nyní Angličané po milliardách zasypávají trh světový. Richard II. prý miloval Annu tak vroucně, že v šílenosti zármutku poručil palác Shenský, kdež 1394 ve mladém věku skonala, se zemí srovnati.

Častějšími styky národa českého s Angličany prostřednictvím králové Anny, rozšířeny jsou kacířské spisy Wiklefovy do Čech, kde beztoho již se ozývali hlasové o nutnosti povznésti mravnosť. Touha po odstranění mravní nákazy jala též Češky. Kázání Waldhauserova a Miličova učinila takový dojem, že nejen zrušena jest peleš rozkoši, řečená Benátky a přeměněna ve klášter Magdalenek v Praze, nýbrž že měšťky pražské, zříkajíce se marnosti světské, odkládaly hedbáv, zlatohlav a všechen šperk, vracejíce se k největší prostotě a pokoře křesťanské.

K nejrozhodnějším horlitelkám pro opravy ve společnosti a obnovení mravnosti a křesťanských ctností patřila Anežka Štítná ze Štítného, miláček to výtečného filosofa Tomáše ze Štítného, kterýž v ní spatřoval nejzvedenější svou žákyni. Majíc dům hned vedle kaple betlemské, kdež M. Jan z Husince kázával, trávila život se stejně smýšlejícími nábožnými pannami na modlitbách a dobrých skutcích, stýkajíc se se ctěným mistrem a kazatelem, jenž snad pro ni a její družky napsal mravoučný svůj spis „Dcerka“. Též vdova Václava IV., králová Žofie, jsouc vladařkou českou, velmi šetrně se chovala k husitům a husitkám, majíc na paměti někdejší přízeň oblíbenému zpovědníku svému věnovanou. Husitky napotom ani boje za víru svou se nelekaly; na Vítkově (nynějším Žižkově) pomáhaly stavěti sruby a hradby a bojovaly pod Žižkou jako pravé rekyně; i jiných bitev se súčastňujíce bývaly husitky písmařky tak dokonalé, že Aeneáš Sylvius (Pius II.) jejich znalosť písma svatého kněžím vlaským za vzor vystavuje. Viktorin Kornel ze Všehrd nemálo si libuje v hrdinství žen českých, připomínaje s chloubou a hrdostí, že nejen za Libuše, Vlasty a Šárky mužností, statečností a silou ve válkách, což se zřídka u žen nachází, mužům se rovnaly, nýbrž i za válek husitských německých (prý) mužóv byly sú statnější a pomáhaly všecky Němce ze země české vypleniti.

Přesvědčivše se, kterak Češky u veřejném životě bývaly věrnými družkami mužů, sdílejíce statně jejich osudy, přihlédneme poněkud k životu soukromému, ku postavení žen v rodině, v literatuře, v umění výtvarném a ve právu českém.

Tážeme-li se, jak české dívky a ženy milovaly a milovány bývaly, najdeme odpověď v rukopisu Královédvorském, jehož ženské písně pocházejí od básnic jemného, něžného citu, mysli velmi poetické. V „Kytici“ se jeví snivosť dívčího srdce, probouzejícího se k životu. Po vodě k děvě pluje kytice z viol a růží; jme se kytici loviti a spadne ve chladnou vodici. Přemýšlejíc o tom, kdo květiny sázel, kytici uvil a ve vodu pustil, vzdychá roztoužená, že by jemu na vzájem dárky své věnovala — prsten, jehlici z vlasův a vínek s hlavy. Jak velice milovaly Češky ode dávna květiny, jak pečlivě si je pěstovaly, o tom národní písně s dostatek svědčí.

V „Jahodách“ líčeno dobrodružství bujné dívky, mladostí a radostí překypující. Sbírajíc v lese jahody zadrhla si trn v bělitkou no-

žicu. V tom nářku jejím přiblížil se jezdec, uvázal koně, objal děvu, přivinul k srdci, poceloval ústa — a bolesť byla zapomenuta. Nato ji v náruči domu dopravil. Charakteristická pro povahu děvy české jest roztomilá prostosrdečnosť, smíšená se čtveračivou dovádivosti, jež se obráží ve slovích zmilitky: „Vezdy mi řiekáše máti: — Chovaj sě junoší! — Čemu sě junoší chovati, — kdaž sú dobří ludie?“

Vzdechy z ňader bolem stísněných vysýlá děva v básni „Růže“. Přirovnává sebe k růži rozkvetlé, však pomrzlé a opadalé. Dlouho, předlouho, až do kuropění očekávala milence; usnula; zdálo se jí, že zlatý prstének svlékl se jí s prstu — však marně hledá prstének, marně očekává zmilitka.

V „Žežulici“ opěvá děva změny ve přírodě; jakby zrálo žitko v poli, kdyby vezdy jaro bylo, jakby zrálo jabko v sadě, kdyby vezdy léto bylo, jakby děvě těžko bylo, kdyby vezdy sama byla; jest to jakési dětinné filosofování, že nelze jen v lásce, v jaře života se kochati, než i o to dbáti, aby dívka sama nezůstala.

V „Opuštěné“ jest vylíčena žalosť dívky hořekující nade ztrátou rodičův a milence. Ni mi bratra, ni mi sestry, junošu mi vzechu.

Ve „Skřivánku“ jeví se bolesť milenčina, že jí odvedli milého na kamenný hrádek. Skřivánek se táže dívky, proč jest žalostiva; pověděvši příčinu zármutku stěžuje si, že nemá ni pérce ni blánky ku psaní, pročež žádá skřivánka, aby drahého pěním pozdravil, že zde hořem nyje.

Jak něžná touha, jaký elegický ton vane z těchto písní, bezpochyby od dívek básněných!

Idyllickou lásku dvou milenců rozloučených a opět spojených líčí s příznakem naivní smyslnosti báseň „Zbyhoň“, kterou sice někteří kladou ve věk pohanský. V širém lese truchlí jinoch, jemuž loupeživý vladyka Zbyhoň milenku unesl, i vzdychá junoše po své drahé milé, po své drahé, předrahoucké. Vrkáním holuba, jemuž krahujec družku uchvátil, rozlítostněn a zároveň povzbuzen, pádí na hrad, mlatem rozrazí dvéře, mlatem hlavu Zbyhoňovu. Přijde nová radosť v junošino srdce, že svú krásnú děvu chová v silnú pažú. Holub letí v lesy, letí s holubicí semo, tamo; raduje se děva se svojím junošú, chodí semo, tamo, kam se jim tu zachce.

O vroucné lásce manželské bylo by lze podati mnohá svědectví; buďtež tu položeny pouze některé příklady a doklady. Jako zvláštnosť budiž uvedeno, že mezi manželkou a chotěm se mělo rozhodnouti na soudě božím, prohlásila-li žena, že od muže není na vzájem milována, že s ní zle nakládá a ji zapuzuje; kdo byl nalezen vinen, byl potrestán. (Si mulier proclamaverit, pari vice non amari, sed inclementer a viro suo affligi et profligari, detur inter eos judicium Dei, et qui inventus fuerit reus, solvat poenas rei. Decr. Bret. §. 4. Dle Jirečka, Slovanské právo.)

Vzorem choti oddané jest kněžna Vilburka. Když Eufemia, vdova knížete Otty Olomúckého, po smrti manžela svého se odevzdala v ochranu Konrada, knížete Brněnského, oblehl Vratislav, král český, r. 1092 Brno. Tu vyšla z Brna kněžna Vilburka, choť Konradova, a prosila o milosť muži svému tak snažně a s tolikými slzami, až obměkčila srdce krá-

lovo. Jako současná královna Svatava tak přispěla i Vilburka ku smíru v rodě panovnickém.

Dojemně se jevila něžnosť lásky manželské tehdá, když ku konci května r. 1158 král Vladislav II. z Prahy vytáhl na pomoc císaři Fridrichovi I. proti Milánským. Za korouhví knížecí kráčelo prý vesele hlučící mladé mužstvo, zdržované jen od zarmoucených mladých paní, které ještě ze řad volaly své muže, aby jim daly políbení na rozloučenou, a podávaly jim k žehnání své malé dítky, kteréž prý po rodičích plakaly, příčiny nevědouce.

Jak výbornými pěstounkami a vychovatelkami bývaly české matky, toho na doklad budťež připomenuty Lidoslava, matka sv. Ludmily; kněžna Dobrava, matka Boleslava Chrabrého; Střezislava, která odchovala církvi sv. Vojtěcha, pražského biskupa, jenž mezi Čechy, Maďary, Poláky a Prusy rozsíval slovo boží, a Radima, prvého arcibiskupa hnězdenského; Božena, matka Břetislava, českého Achilla; Konstancie, matka sv. Anežky a Dagmary, a mimo mnohé jiné Eliška Přemyslovna, jež sama jsouc vlastenkou věrnou, národu svému vychovala největšího vlastence a dobrodince Karla IV., otce vlasti. Ušlechtilé smýšlení, ryzí povaha, činy slavné, jimiž v té době Čechové slynuli, to vše zakládá se na pečlivém mateřském vedení, na zdárném vychování. Češky uměly odchovávati bohatýry, národovce, vlastence, světce a i cizině mnohé výtečníky; uměly vésti své dcery tak zdatně, že mnohé se staly okrasou svého národa, svého rodu. O vyšší školské vychování a vyučování nejplatnějších zásluh získaly si řeholnice; ve klášteřích nejčastěji vzdělávaly se šlechtičny a zámožnější dcerky měšťanské, v zátiší klášterním docházely v dospělém věku tyže klidu srdce a duše, mnohé nalezly tam i útulek a zaopatření.

Jak vysoce si váženo cudnosti, s jakou krutou přísností poklesky proti mravnosti trestány bývaly, o tom svědčí pověsti dotud zachované o zazděných šlechtičnách na hradech Rychmburce, Hasištejně a j.; ve Lnářích se zachoval náhrobní kámen s nápisem: Hic jacet Domina Anna Pobudiana aetatis suae 25. mortua 1256 et sepulta est anno 1754. Řečená šlechtična, dcera tehdejšího majetníka panství lnářského, dopustila prý se poklesku, začež od rozhněvaného otce přese všechny prosby za živa zazděna byla. Při bourání staré kaple prý nalezena její kostra, načež pohřbena v novém chrámu.

Ovšem trval též v době křesťanské obyčej pohanský a nanejvýše nelidský, při nových stavbách dítě aneb čistou pannu některou zazditi v novou budovu, pročež bývá nesnadno rozhodnouti, ze které příčiny kdy zazdění se stalo.

Než odvraťmež se již od zasmušilého úkazu té příšerné pověry k jinému utěšenějšímu zjevu, k obrazu plnému jasu a plesu, k staročeskému sedání, slavnosti to, při níž ženy a dívky, obdivujíce se statečnosti zápasníků, přítomností svou rozohnily bojovnosť i odvahu, pohledem a na konec cenou odměňovaly vítěze.

Báseň „Ludiše a Lubor“ rukopisu Královédvorského podává obraz staré národní rytířské hry, sedání; byla složena za doby Přemysla Ottakara II. (1253—1278), kdy z ciziny do Čech byly zaváděny nové rytířské hry, turnaje či klání.

Zálabský kníže měl jedinou dceru Ludiši, jemu a všem velemilou. Ta dci na div sličná byla, krásně urostlého těla, líce měla bílé, na lícech kvetly ruměnce; oči měla jako nebe jasné a po její bílé šíji vlasy zlatostvúcí vějú u prstencích skadeřeny. Chtěje dceř pobaviti ustrojil kníže druhdy hody. Přišedše páni a poklonivše se knížeti, kněžně a lepé dceři, zasedají za předlouhé stoly; byvše pohostěni zvěřinou a medovinou, jsou od knížete vyzváni osvědčiti v sedání svou obratnosť. Poklonivše se opět odcházejí za hlaholu trub i kotlů. Na širé louce přede hrádem sedí na krásném pavlanu kníže se starosty, kněžna se zemankami i Ludiše s děvicemi. Nejprve naznačil zápasníka kníže, po něm kněžna, posléze vybízí Ludiše zamilovaného sobě Lubora k zápasu, a ten Bolemíra vyzývá. I vsedli na koně a hnali proti sobě napřaženými kopími; Bolemír se s koně svalil, štít mu daleko odletěl, i odnesou jej chlapi ze dráhy. Zavzní hlahol trub i kotlův. Lubor ještě zvítězil nad Rubošem a vyzývá pak za hlaholu trub i kotlů zemany vůbec k souboji. Tu vystoupí hrdý Zdeslav; tak se nyní hnali proti sobě, že vrazili hlavama v sebe, až oba s koní spadli; ruče dobyvše mečů zápasili, až Lubor protivníkovi přilbu (helm) rozsekl, meč vyrazil a Zdeslava povalil. Vítězný Lubor veden k pavlanu před kněžnu a Ludišu, kteráž jemu za hlaholu trub i kotlů věnec z dubového listí staví na hlavu.

Co do domácnosti, způsobu života i společenského mravu jest nám ovšem rozeznávati rodinu šlechtickou a rodinu nižších stavů. Šlechtična žila obyčejně na hradě, vzdálena jsouc ruchu a nepokoje městského. Tu dohlížela v domácnosti, chovajíc při cudném pásci nožík, klíče a měšec; sama předouc dohlížela zase někdy ku předoucí čeledi. Vyjela si též i na komoni, buď na procházku nebo na lov se sokoly k tomu ochočenými. Oblíbené u Francouzův a Němců básně romantické čítaly jen nejbohatší Češky, ano pro veliký náklad nesnadno bylo si je opatřiti. Tu kochaly se v dobrodružstvích a dojemných příbězích Alexandreidy, Tristrama, velikého reka, Tandariáše a Floribelly, Štilfrida a Bruncvíka a j. v.

Od časů krále Václava I. (1230—1253) šířila se také mezi českou šlechtou služba milostná, ono přemrštěné ctění, ba zbožňování paní, jak ženám pak říkali. I zde učila se pážata ve službě paní dvornému, uhlazenému chování a společenskému, lahodnému obcování, i zde slúžil rytíř s velikú túhú vyvolené paní, srdce svého králové, skrývaje se s jménem jejím, aby klevetníci nepošpinili pověsť její. Heslo francouzských rytířův objasní základní myšlénky romantiky: „A Dieu mon âme — Ma vie au roi — Mon coeur aux dames — L'honneur à moi.

Václav I., jenž sám milostné písně skládal a dobrodružství v lásce, dvorné slavnosti i službu milostnou na odlehlých hradech svých Zvíkově a Křivoklátě vyhledával, jakož i Přemysl Ottakar II., velmožný, nádherymilovný král, chovali při dvoře svém zjezdilé rytíře, jako Ojíře z Friedberka, pořadatele turnajův, a dvorské či milostné básníky, na př. Reinmara ze Zvetra (1220—1255), Bedřicha ze Sonnenburka (1250—1275) a j. v.

Blouznivý pan Oldřich z Lichtenštejna, který z lásky k cizí paní, jíž sloužil, prst si dal useknouti a kus pysku uříznouti, podnikl r. 1228 z Benátek vlaských, jsa přestrojen za bohyni Venuši, jízdu Lombardií, Korutanskem, Krajinou, Štýrskem a Rakousy až do Čech, vyzývaje

všecky rytíře na souboj. Listem svým posýlá Venuše bohyně rytířstvu v Čechách usedlému pozdrav svůj, oznamujíc, že v 29. den pouti své se ocítí na druhém břehu Dyje (prý) v Čechách, kdež jízda se ukončí. Svá dobrodružství na této cestě vypsal pak obšírně. Léta 1246 podnikl (prý) Lichtenštejn jako král Artuš druhou jízdu svou Štýrskem a Rakousy do Čech.

Že se takové a podobné přepjatosti mnohým v Čechách nelíbily, lze souditi z výroku výše řečeného Reinmara; mrzel se totiž, že prý mimo krále si ho nikdo neváží, a odešel proto do své otčiny. S vlasteneckou nevrlostí a nechutí se zmiňuje o turnajích i o službě milostné za krále Jindřicha Korutanského (1307—1310) Dalimil ve hlavě 102. své kroniky. Toho času posýlaly prý šlechtické slečny rytířům rozličné trety (chrústy), jako pásky v barvách svého erbu a t. p.; rytíři pak častěji cizím paním sloužili; i bylo toho více, ale básníka mrzí o tom mluviti. (Tehdy sě jechu bez popruhóv kláti, — a panny jim za dar počěchu chrústóv sláti. — Jechu sě ciuzím paním slúžiti: — toho bieše viece, ale mrzí mě i mluviti.)

V básni „Rada otce" synovi ze XIV. století se odporučuje jinochovi ctíti všechny dobré paní, jim sloužiti stále a věrně; ale k tomu se dokládá:

Váž sobě od panny přízeň za zlato
i také nad drahé kamení,
žeť proti tej dražší není
jedna věc na všem světě.

A dále jej napomíná, aby

Dobrých paní cti hledaje, ale v svém srdci
jedinkú maje, do smrti jí a s vierú slúžil.

Ve Tristramu slouží rytíř se zbožím a tělem pannám a paním; v Tandariáši mládenec „slúžieše jí s snažnú službú — z jitra ráno i každú dobú — byl jest hotov službě její. — V zlatnici vodu maje — před komnietú vždy stoje, — až by Floribella vstala a se ihned umyla.

Velice ohnivým a stálým, ale nešťastným ctitelem své milenky byl Ludvík Tkadleček. On a milenka jeho Adlička žili po r. 1378 u dvora císařové a královské Alžběty Pomořanské ve Hradci Králové. Byla Adlička krása věku svého, pro kterouž, když se za jiného provdala, Tkadleček své neukojitelné hořekování počal a milenku svou, krásu i ctnosti její pérem svým, jež od svého jména člunkem tkalcovským nazývá, zvěčnil v rozmlouvání mezi žalobníkem a Neštěstím.

Milostných písní dosti mnoho ze druhé polovice XV. věku se zachovalo; některé z nich pod názvem staročeská svítanička jsou vydány, ježto milenci až do svítání v milostném blouznění trvali. Ač jsou co do času pozdější přece duchem svým, tím přídechem služby milostné, náležejí semo. Neboť v básni „Nesnáze lásky" básník patrně naráží na tajnou milost milence k cizí paní: „Přečekaje vše zlé stráže, — puojduť k milé, hrdlo váže;" a dále pak „Tiem spievaním, tiem voláním — ubudich tu krásnú paní." Také ty obavy před klevetníčky ukazují, že tu nejmilejšie paní miluje tajně a skrytě.

Na ukázku prostinkého a spíše z nelíčeného citu se prýštícího básnění stůj zde kratinká básnička z téže doby ve Výboru z lit. české, nadepsaná „Čeho třeba k milování“:

Milování bez vídání — jakožto noc bez svítání
a vídání bez mluvení — jako role bez osení.

Zavítal-li na hrad toulavý pěvec, jenž pěním básní milostných a přednášením rytířských příběhů se živil, přerušena byla jeho příchodem příjemně obvyklá jednotvárnosť všedního života. Ještě hlučnější a pestřejší život nastal, kdykoli zavítali na hrad hosté k lovu, kdykoli byla šlechta od krále sezvána ku dvorským slavnostem, jako k slavným sňatkům, ke korunování aneb pouze k rytířským hrám a kratochvílím. Již přípravy k podobným slavnostem vymáhaly mnoho práce a nákladu; kromě vlastního nádherného oděvu vyšívaly paní zlatem a stříbrem prapory a pásky, aksamítové kabátce rytířům a hedbávné krovy čili čabraky koním, vykládajíce též erby a jiné obrazy perlami a drahokamy.

Vedle staršího národního sedání vešly později cizí turnaje či klání v obyčej. Starší ty domácí zápasy byly výše již popsány; pozdější turnaje konány způsobem podobným, toliko s větší nádherou a okázalostí co do zbroje a oděvu; cenu mnohem skvostnější, zlatý řetěz na šíji, zlatý pohár dostával vítěz tolikéž z rukou krásné urozené dívky aneb sličné paní, v jejíž společnosti zůstával i při následující hostině. Když r. 1297 král Václav II. byl korunován, zbudován na nynějším Smíchově, tehdáž ještě nezastavěném, veliký dřevěný palác, jehož stěny byly potaženy drahocennými, pestrými sukny a látkami zlatem protkanými; při tabulích tu hodováno, načež následovaly turnaje, tance, zpěvy a jiná veselosť; takové množství šlechty se sjelo, že čítáno koní na 191.000.

Proti tanci sice mravokárcové již před věky mnoho namítali, ano i velmi horlili, avšak vždy nadarmo. Lépe prý jest orati, než v neděli tancovati, neb kdo rádi tancuji, své tělo ďáblu ofěrují.

Neméně rozhodně bylo bojováno slovem a písmem proti líčení; líčená tvář, toť prý ďáblův vafnrok; žena ulíčená, která v tanci zpívajíc obočí vztahuje, závoj poopravuje, velmi mile se usmívá a laskavě vzhlídá — toť prý ďáblova volavka (Báseň mravokárná, Desatero kázání Božích ze čtrnáctého věku).

Ostatně musíme takové a podobné výroky, jako ku př. o smilstvu, že prý „mezi mužmi hříchu mnoho, — avšak v ženách více toho“, na pravou míru uvésti jednak výrokem přísného zajisté a v době přece dosti zkažené žijícího Husi, jenž výslovně praví, že ctnosti a věrnosti více při ženách než při mužích jest, jakož i uvážením, že před věky lęccos za hřích jmíno, co nyní za věc úplně dovolenou se pokládá. Blaze době, která mohla na příklad za hřích pokládati, když vdova podruhé se provdala.

Tak vypravuje básník týchže Přikázání, kterak prý svodnice, ďáblovy to zahradnice, nesou šlojíř neb záponku na prodej, přitom tajně se děje trh o koupi hříšnou.

Podobně prý se dělo i s mladou, sličnou vdovičkou. Jinoch jeden neženatý miloval tu ctnou vdovičku; k otázce jeho, chce-li s ním v manželství býti, odpověděla ona, že slíbila do smrti vdovou zůstá-

vati. Ubohý jinoch hořem bez mála svadl. Tu uzřela ho ona baba slibujíc jemu pomoci. Tři dni nekrmila svého psíka, načež mu dala chléb s hořčicí; i šla s ním ku vdově, kdež velice slzel. Vdova si ho povšimla a tázala se po příčině psíkova pláče. Stará baba štkajíc vypravuje, že ten psík jest její vlastní ovdovělá, vdáti se nechtící dcera, z trestu ve psí tvář proměněná. Vdovička ulekši se změnila svůj úmysl a baba vzavši od obou snoubenců dary sňatek zprostředkovala.

Veliký mudrc Tomáš Štítný pojednávaje o vlastnostech moudré a pokorné hospodyně žádá na ní hlavně patero věcí, jimiž prý může způsobiti, že ji manžel bude milovati. Některé ženy prý sice k témuž účelu provozují čáry a kouzla, ale toho netřeba a jest to s ďáblem. Hospodyně 1. cti tchána a tchyni, vůbec příbuzné mužovy; 2. miluj svého muže vroucnou a stálou milostí; 3. buď snažliva při čeledi; 4. přihlížej v domácnosti, ku příbytku: „aby dům šereden nebyl, neumeten jako svinec"; 5. aby se ve všem střehla zlého slova, „mezi jiným střez se opití, střez se svárů".

Hospodyně helmbrechtná, t. j. žena hrdá a lehkomyslná, jež se líčívá, příliš se šperkuje a strojívá, jest dle Štítného hospodyně, která se chce mnoho chechtati, mnoho šeptati s jinými a klamati, po oku na ně vzhlédajíc a vždy chce seděti na okénci, jako cílem se učiníc, aby na ni každý hleděl.

Líčí se a strojí se svým drahým rouchem i vší postavou ke skokům a tancům; a to ne pro muže činí, ale aby vesele mohla skákati na masopust neb na posvícení, aby se líbila mladým bláznům a takovým potvorám, jakož jest sama. I musí prý lichviti, krásti, vylstiti a před svým mužem kryjíc shromažďovati sobě. Tak vypadaly koketty asi před 500 lety.

V kruhy řemeslnické, kdež ženy pracovité pilně při živnosti pomáhaly, uvádí nás básník-satir o řemeslnících ze XIV. století. O krčmáři se tu praví, že prý krade se ženou i s děvkou nedávaje pravou míru svého pití; hřeší také jako lazebníci přechováváním zlých žen (nevěstek) a kostečníků (hráčů).

Pekaři pomáhá žena těsto zadělávati napomínajíc jej, aby z něho mnoho koláčů nadělal; slané, dobře pečené koláče s pěknou kůrkou nesou na trh. Když pak sprostný sedláček koupiv za haléř koláč překrojil, uzří v něm přehrozné díry, až by v ni vložil tři pěsti.

O ševcích šla pověst, že svým ženám lají. Když jednou žena muže svého ševce napomínala, aby více nehrál a svých dítek pomněl, slíbil, že jí dá peníze utržené za čtvery škorně. I jdou spolu na trh prodávat; vykonavše to zastaví se v krčmě, kde muž začne s krčmářem v kostky hráti. Když skoro všecky peníze prohrál a poslední groše vsaditi chce, žena ho napomíná. Tu oba muži ji zakřikují; krčmář vece: „Buď kázána paní, neb budeš svázána!" Načež když vše prohrál a rozumná žena ševci kostky vytrhla, rozhněval se na ni a surově s ní nakládal: „da jí poličeк dlaní, tu ji přes stol za vrch skloní, div že jí hlavy nezlomí, poče ji tlačiti nohú, ana úpí k živu Bohu". Na to jdouce smíří se; manžel počne své ženy, své milé ženy prositi za odpuštění a smířlivá ta dobrá, hodná žena jemu odpouští. „Tu sobě vše

*

otpustista — a dobrá přietele bysta.“ Jest ostatně nutno si připomenouti, že i tu básník-satirik co do stínův asi dosti hrubě nadsazuje.

Ve příčině zábav měštky a selky mívaly své zvláštní radovánky. Na venkově zachovávaly selské dívky své zděděné obyčeje, hry, slavnosti, tance, zpěvy; chodily na přástky, připadaly maně na nové písně a pěly je na polích při plení lna, při obžinkách, na lukách při senoseči i při kolovrátku. Svatby, křtiny, pohřby, pouti a posvícení bývaly událostmi života společenského; tolikéž i jarmark poskytoval milou zábavu. Měštky mívaly pestrou podívanou na sjíždějící se šlechtu při rozličných slavnostech, dívaly se rády turnajím, maškarním průvodům o masopustě, dívaly se hrám vánočním a pašijovým, bavily se komickými částmi těchto her, jakkoli bývaly ony, soudíme-li dle Mastičkáře, dle novověkého vkusu až příliš drastické. O kuchařském umění pražských měšťanek soudíme dle pana prof. Tomka (Dějiny města Prahy, II.), že již tehdáž hospodyně české svou dovedností v kuchařství vynikaly. Z krmí chutně připravených již ve XIV. století se uvádí polívka a omáčky; kyselo a kapalice; jitrnice, klobásy a jelita; rozličné pečivo, jako calty, koláče, pirohy, makovce, vdolky, mazance; dále podávány při hostině všeliké konfekty, tehdáž obyčejně od lékárníků prodávané. Hojnosť drůbeže, zvěři, ryb a jiných plodin, v tehdejších Čechách větší než nyní, skytala hospodyním příležitosť libého střídání pokrmů. Knihy kuchařské známy jsou teprve z dob pozdějších.

Bylo již výše řečeno, že služba milostná byla hlavně mezi šlechtou rozšířena. Neboť měšťané, tušim, nehrubě o to stáli, ba nepřipouštěli ani, aby jejich ženám a dcerám rytíři s velikou touhou sloužili a jim na konec hlavy pomátli.

Ve XIV. století zbožňoval jakýsi Štemberk na Mělníce měšťky tak nadšeně, že musil z města prchnouti. Když jel ze brány, jeho pěkná Annička v okénci stojíc velmi srdečně plakala. Za městem byl Štemberk od měšťanů přepaden a hrubě posekán. Když těžce poraněného do Mělníka přinášeli, proti němu panny a paní vyjely řkouce: „A vítaj Štemberku, náš sluho věrný! A já vám děkuji (odvece) panenky a paní; to mám pro pěknú Anničku, ješto mi dala perlovú tkaničku.“

Pokud se týče krojů, nestačí nynější úzký rámec k vylíčení jejich; musili bychom příliš daleko zabíhati, chtějíce jen poněkud popsati střídání módy ve kraji českých žen. Znajíce cizí, západoevropské šaty i střihy a měníce je dosti často, Češky ani v této věci pozadu nezůstávaly.

Spěcháme proto zmínit se ještě o jiných stránkách v životě a postavení českých žen.

Vynikajíce náboženskou horlivostí podnikaly Češky někdy pouť k svatému hrobu do Palaestiny, cestu to tehdáž zvláště obtížnou i nebezpečnou. Tak poručila paní Přibyslava, vdova po Hroznatovi, r. 1132 klášteru sázavskému, vykonavši cestu do Palaestiny, vesnici Hostivary. Roku 1214 odevzdala paní Anežka, vdova po Kunovi z Potvorova, chtějíc se znamením kříže vydati se do Svaté země, dědiny své Močidlce, Hluboké, Úplevice, Údražky, Srubný a Vladiměř klášteru plasskému, což král Přemysl Otakar I. schválním listem na její žádosť potvrdil (Dr. H. Jireček, Sl. právo). Doma zakládajíce chrámy a klá-

štery, oltáře, sochy a obrazy napomáhaly rozkvětu stavitelství, sochařství a malířství.

Mimo mnohé jiné buďtež připomenuty krásný chrám sv. Ducha v Hradci Králové a velkolepý arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Plzni; poslednější byl vystavěn okolo r. 1292 účinlivým přispěním několika zbožných měšťanek, zvláště pak paní Anny z Předbořova. Na Moravě založila královna Konstancia r. 1233 klášter cisterciánek v Tišnově, Porta coeli řečený, s překrásným chrámem slohu romansko-gothického.

Nejstarší pak památkou českého malířství jsou malovaná písmena a ozdoby v legendě o sv. Václavu (ve Wolfenbüttelu) r. 1006 pro českou kněžnu Emmu, vdovu Boleslava II. Pobožného, psané. Od kněžny Emmy se též zachovaly české stříbrné peníze, denáry.

Převzácné malířské dílo Pasionál abatyše Kunhuty, dcery Přemysla Otakara II., z r. 1312 se chová v universitní knihovně v Praze. Táž kněžna abatyše zanechala skvostné dílo zlatnické práce, berlu z r. 1303. Potomně ve stoletích XVI. a XVII. přispívaly české ženy horlivě k pořizování nádherných maleb ve mnohých českých kancionalech.

Že pěstovaly Češky hudbu a zpěv, jak církevní tak světský, netřeba šíře vykládati; příležitosť ku cvičení se ve zpěvu chrámovém dána jim zvláště ve školách klášterních.

Ženy a dívky české hotovily rozličná roucha mešní a kostelní vůbec, mistrné práce u vyšívání. Samy královny české bavily se takovými umělými pracemi ženskými. Králová Juta, dcera Rudolfa Habsburského, manželka krále Václava II., sama si pilně práce hledíc dala pannám svým jedné tkáti, jiné šíti, ve všem jsouc jim učitelkou. Dcera její Václavovna Eliška Přemyslovna, potom manželka krále Jana, stala se následovnicí příkladu matčina, ba pravou umělkyní.

Mimo šlechtičny a bohaté měštky pěstovaly umělé vyšívání čili krumplování nejzdárněji řeholnice, ku př. svatojirské. Perlami vyšívané, sedm stop široké a tři stopy vysoké antipendium (závoj přední části oltáře) chrámu sv. Jodoka v Chebu jest (dle prof. Gruebra) provedeno mistrovsky slohem romanským od klarisek, které v témž městě od r. 1268 měly klášter. Na dykytové půdě jsou různobarevnými sklenými perlami zobrazeny celé postavy některých svatých, hlavně pak světic božích.

Zbytky antipendia z téže doby romanské chovají se prý v Nimburce; jest ozdobeno krásně provedenými květinami. V kathedralním chrámu hradeckém se nalézá ornat, snad z konce XIV. století, s pěkně provedeným, polovypouklým obrazem Spasitele na kříži.

Ve vývoj české malby působily Češky též svou vlastní, vrozenou krásou. Neboť umělci prvé české školy malířské věku čtrnáctého proto na obrazech svých tak krásné, ušlechtilé tváře zobrazovali, poněvadž v životě pořád hojnosť nejkrásnějších modellů před sebou vídali. Vždyť prý také pozdější slavný malíř Tizian v XVI. století tvrdil, že ideal ženské krásy, jejž v obraznosti choval, právě v Praze našel uskutečněným.

Zabývajíce se Češky také léčením,[1]) tu v rodině, tamo i ve kruzích širších, častěji nadsazovaly, jsouce sváděny obecnou tehdáž pověrčivostí, léčivosť rostlin a sil přírodních domnívajíce se, že vskutku mohou čáry a kouzla prováděti.

Jedny samy sebe přeceňovaly; jiné od vrstevníků jsouce za kouzelnice jmíny, podléhaly pověrám, ba upadaly ve přepjatosť, blouznivosť, ba ve třeštivosť.

To vše se dělo právě z nedostatku hlubších a širších vědomostí o přírodě v době, kdy mnohdy i nebezpečno bývalo ženě, míti vědomosti léčitelské; tyto nedovedly rozeznávati od čarování, zaříkání, věštění, připravování čarovných nápojů lásky a t. p. Mnohé zkušené a moudré ženy české byly nevinně a mylně jmíny za čarodějky, ač v těchto dobách nebyly alespoň tak krutě pronásledovány, jako se dělo ponejvíce v XVI. století, kdy bývaly páleny a jinak odpravovány.

Již Kazi, dcera Krokova, byla od lidu pokládána za kouzelnici, ježto znala léčiti a vynikala znalostí přírodních sil; po smrti její mívali Čechové, když se něco ztratilo a nebylo naděje k nalezení, přísloví, že by to ani Kazi neuhodla. O věštkyních ve válce Neklana a Vlaslava bylo též výše zmíněno.

Dle vypravování Dalimila v kapitole 31. měla také Přibyslava, sestra sv. Václava, „svatá dívka", zjevení, podobně (kapitola 80.) projevuje poustevnice Trubka r. 1227 predikatořům (dominikánům) v Praze vůli sv. Klimenta, kde se mají usídliti.

Léta 1253 zemřela Zdislava, dle Dalimila svatého života žena: pět mrtvých (prý) Boží mocí vzkřísila, mnoho slepých prosvětila, chromých, malomocných uzdravila i nad jinými pracnými veliké pomoci činila.

Blouznivé přemrštěnosti naháčů čili flagellantů, kteří roku 1259 z přepjatosti tělo své do krve mrskali, hověly též některé Češky; ve hromadě chodíce tepaly obnažená těla svá. (Dalimil, Naháči kap. 90.: Paní, v svém plucě chodiec, též činichu.) Jiné blouznivé kacířství, v němž súčastňoval se jakýs lékař Richard, učení Valdenské a Albigenské nacházelo r. 1318 v Praze některé vyznavačky. Odpírajíce moci papežské a nejsvětější trojici páchaly v nočních schůzkách ve svých skrýších ohavné smilství, načež bylo v Praze čtrnáct kacířův obojího pohlaví upáleno.

Z potomních dob hojně zpráv tištěných i rukopisných o čarodějkách jest po ruce.

Jsouce jazyka svého národního milovny vydávaly některé české paní již ve XIV. století a na samém začátku XV. věku české listiny právní. Tak sepsala či dala napsati po česku (dle Památek p. Fr. Dvorského, pramene to pro pozdější doby hojného a výborného) odkaz Markyta, vdova po Jindřichu z Hradce, sestra jeptišek kláštera krumlovského, řádu sv. Kláry (na Krumlově r. 1365). Jiné národovkyně z téže doby dle téže sbírky byly Anna ze Šternberka, rozená kněžna opavská i ratiborská (poslední vůle na Šternberce Moravském r. 1398), rakovnická obyvatelka paní Klára (tržní smlouva v Rakovníce r. 1408)

[1]) Že i v pozdějších dobách tím se zabývaly, plyne jednak z potřeby samé na osamělých hradech a vesnicích, dále seznáváme to z dedikací podobných spisů.

a bohabojná i dobročinná Peltrata ze Štítného, sestra Tomáše ze Štítného, jež založila nadaci pro augustinianský klášter třeboňský (v Třeboni r. 1414).

Velmi skvělou stránkou vzdělanosti české jest postavení žen v právu domácím, kdežto dle práva římského a německého dívka z moci otcovské neb bratrské přecházela v moc manželovu, jsouc vlastně po celý život svůj pod poručnictvím a nikdy nejsouc zcela svéprávnou, bývala Češka v základě rodového zřízení rovnoprávným členem rodiny. Ženy české měly dle práva českého táž práva co muži a mimo ta ještě jistou přednosť před pohlavím mužským.

Porušení osobní volnosti a pohanění ženy bylo trestáno velmi přísně. Únosba či unešení dívky bylo trestáno i tehdáž, stalo-li se se svolením unešené; bylo-li proti její vůli, mohla únosci stíti hlavu vlastní rukou. Ženy byly svobodnými majetnicemi statků a dědin, jako muži, i směly s nimi nakládati plným právem dědickým či vlastnickým.

Při dskách zemských býval, dle Všehrda, obyčej, že ačkoliv žádný z pánů ve dskách pánem se nepíše, krome krále, pána vší země, však manželky pánů, vladyk a jiných i chudých lidí, té zvláštnosti užívají, že paními se ve dskách zřetelně a zejména píší.

Práva Starého Města pražského ukládají purkmistrovi, aby kněžím a ženám stejnou poctu prokazoval: „Kdyby kněz, paní anebo která koliv žena, buďto i úředník do rady přišli, purkmistr má jich tím poctiti a kázati jim sednouti.“

Věno, t. j. jmění od rodičů nevěstě odevzdané bylo rozeznáváno od obvěnění, daru to od manžela pocházejícího. Věno panino hájeno povýtečně ve právu českém, tak že právo k věnu šlo přede všemi požadavky. Ženy české mohly též býti poručnicemi. Při soudu božím, kdež dle domnění tehdejšího sám Bůh rozhodoval o vině či nevině obžalovaného, mohly panny a vdovy, chtějící se v sedání soudním bíti, státi mečem a štítem ozbrojeny nahoře, jen šraňkem obmezeny, kdežto obžalovaný vrah stál až po pás v jámě.

Žena když muže svého pohnaného, byť i vraha, objala, neb svým rouchem jej přikryla, poskytla téhož útočiště či asylu, jehož cizímu jen králová česká skytati mohla a kteréhož právo české uznávalo.

Když člověk urozený ženu chudého řádu pojme, jakož se to často přihází (dí Všehrd), buď městskou nebo sedlskou, může jí věno do desk vložiti, neb řádu povýšila skrz muže; neboť žena se po muži šlechtí, ale muž po ženě nic, jako děti ne po matce, než po otci. Nebylo-li synů, přešlo dědictví plným právem na dcery.

Tak velice příznivé a vysoce čestné bývalo postavení žen v právu českém.

Jakkoli tu mohly prozatím jen kusé zprávy o činnosti žen českých a o jejich postavení podány býti, přesvědčili jsme se, tuším, přece již s dostatek, že Češky zaujímaly v dějinách národa svého místo tak důstojné, jako ženy u kteréhokoliv vzdělaného národa; že Češky šíříce slávu jména českého i daleko za hranicemi vlasti přinášely jiným národům mír, osvětu a požehnání! Je-li tudíž postavení žen v národě měřítkem jeho kultury, tož náleželi Čechové k národům jak nejslavnějším tak i nejvzdělanějším.

Příspěvky heraldicko-genealogické.

Napsal *Martin Kolář.*

Pan Jaroš ze Slivna a jeho rod.

Nekrolog kláštera sv. Anny v Praze drem. Emlerem vydaný potvrdil domněnku Palackým pronesenou, že pan Jaroš ze Slivna jedna osoba jest s panem Jarošem z Fuchsperka. Herm. Jireček zvláštní pozornosť věnoval proslavenému vítězi u Kressenbrunnu ve Světozoru vídeňském dne 18. září r. 1860, ve spisu německém na obranu Rukopisu Kralodvorského složeném „Ueber die Echtheit der Königinhofer Handschrift" a posléze v časopisu Matice Moravské r. 1880 na straně 95—101. Všech zpráv o panu Jarošovi spisovatel zvláště v posledním článku si povšimnul a navrátil dějinám českým v plné slávě muže, na něhož Palacký první poukázal. Ve všem souhlasíme s panem spisovatelem i v domněnce, že v osobě Jaroslava Rukopisu Královédvorského hledati dlužno pana Jaroše ze Slivna, ale na vývodu rodu páně Jarošova nemůžeme přestati a hned napřed prohlásíme, že k rodu pánů ze Šternberka nikterak nepřináleží. V genealogii posledním a nejplatnějším kriteriem, kterým rozeznáváme rodiny šlechtické, zůstane povždy jen erb, který nás i ze zdánlivé příbuznosti vyvede, na jakou stejná jména osobná v čelných rodech naší šlechty od dědů na vnuky přecházející ukazují. K listu pana Alberta de Poděhus, kde se synem Jaroše Velikého jmenuje, r. 1298 datovanému, jest přivěšena pečeť téhož pana Alberta, která dle slov Palackého v diplomatáři musejním za erb má běžící lišku „vulpem currentem", odkud již daleko k „Fuchsperku" nemáme, abychom souvislosť erbu se jménem hradu na Klatovsku poznali a pravé původní jeho jméno mu navrátili. Nebude též od místa, když připomeneme, že městečko Poleň pod hradem Fuchsperkem vulgo Pušperkem ležící též erb podobný Poděhuskému má, běžícího koně, kterého z původní běžící lišky snadno udělati mohli.

V heraldice české lišky známe jen u vladyk Bärenklauů (Pernklobů) ze Schönreutu, Švihovců ze Švihova a Zumrů z Herstošic, kteří však jednak původu cizího byli, jednak k nižší šlechtě náleželi, než aby ze předků tak vznešených pocházeli. Nevěděl jsem sobě rady s rodem pana Jaroše, ani když jsem list s pečetí na své oči spatřil před několika lety v archivu kapitolním, kde opravdu liška běžící vypodobněna

jest jako klénot nade přilbicí bez erbu. Klénot takový za erb vzíti nic Palackému nevadilo, poněvadž přemnoha příklady z heraldiky české doloženo jest, že erbovní znamení jako klénot na přilbici se opakuje a k okrasám přilbice, ať jsou již rohy ze slonové kosti nebo bůvolové, rohy nebo parohy, nebo peruti, nebo péra pštrosí, nebo paví, nebo klobouky, liška zajisté nepřináleží.

Teprve ve Vídni ve státním archivu seznal jsem erb a rod pana Jaroše ze Slivna a sice z listu roku 1320 31. prosince daného, kdy Bernart z Zinnenburgu a Albertus i Ješko de Podyeus prodali Zvanovice, Hácky a Střimelice (vesnice v okresích černokostelském a kouřimském) klášteru sv. Jiří v Praze. Všichni tři mají po stejném erbu: cimbuří pánů z Cimburka; přilbici a klénot: křídlo s cimbuřím má jen pan Bernart, Poděhusští mají pouhý štít s erbem. Není tudíž žádné pochybnosti více, že pan Jaroš ze Slivna a jeho otec Albert jsou nejstarší známí předkové slavného rodu pánů Tovačovských z Cimburka a sice té větve, která z Poděhus se psala; Albertus a Ješko z Poděhus, svrchu připomenutí, budou vnukové Jarošovi; aby synové jeho tak dlouho žili, nezdá se nám pravdě býti podobno. Bernart z Cimburka připomíná se poprvé r. 1308, kdy se synem nebožtíka Ctibora z Lipnice jmenuje, a Ctibor bude, jako pan Jaroš z Čech pochází, také dle Lipnice, hradu v Čechách se psáti, nikoliv dle Lipníka na Moravě. Jakkoliv Lipnice česká záhy se dostala jiným rodům českým, přece na blízku ve Vojslavicích usadila se větev rodu Cimburského, která Vojslavskými z Vojslavic se nazývajíc, erbem svým k Tovačovským z Cimburka náležela; již r. 1318 Ctibor z Vojslavic se připomíná.

Pánové z Poděhus více v Čechách ani na Moravě se nejmenují a vzali si snad jiné jméno s erbem původním nebo dokonce vymřeli; hrad Pušperk byl již r. 1339 v držení pánů z Gutšteina.[1]) K rodinám erbu Cimburského, které v Čechách zůstaly, ač jen ve stavu vladyckém jako Vojslavští žijíce, náležejí vladykové ze Chvatliny (Menuš ze Chvalin s cimbuřím r. 1373)[2]), dále vladykové z Radenína na Čáslavsku (Václav z Radenína r. 1478)[3]), Chmelíkové ze Střimelic (Sara Bubnová rozená Chmelíková ze Střimelic, manželka Mikuláše Vratislava z Bubna)[4]) a posléze česká větev pánů z Cimburka a z Tovačova, kteří na Bělé u Hrobů blíže Tábora vymřeli Václavem z Cimburka a z Tovačova r. 1593, jenž v kostele hrobském odpočívá.

Rody stejného erbu na Plzeňsku a na Táborsku i Budějovsku.

Seřadíme-li české rodiny šlechtické dle erbů, kterých užívaly, nemůžeme nevšimnouti sobě celých skupin erbů, které na Plzeňsku a Klatovsku s jedné strany a na bývalém Berounsku, Táborsku a Budějovsku podél pravého břehu Vltavy z druhé strany se mezi sebou srovnávají. Poloutrojříčí Drslaviců na Plzeňsku nalézáme u vladyk z Úsuší, ze Knovíze, ze

[1]) List c. k. universitní knihovny v Praze.
[2]) Archiv orlický.
[3]) Pangerl: Hohenfurt na str. 334.
[4]) Pilát: Materialien a sbírka erbů po Jeho Excellenci hrab. Eugenovi Černínovi z Chudenic v Jindřichově Hradci.

Stajice, ze Chlumu, ze Zvěřince, z Radíče, ze Chvojna, z Petrovic u Milevska, z Bernartic, z Hořic, z Tučap a ze Vřesné. Hroznatovci plzeňští mají své tři páry parohův u vladyk z Alběnic, jako Lažanští z Bukové svou loukoť o dvou špicích u Skalských z Dubu (u Vlašimě) a u vladyk z Červené Lhoty. Štít šikmo rozdělený od pravé k levé mají Žákovcové ze Žákavy na Plzeňsku a pánové z Miličína na Táborsku. Zmrzlíků ze Svojšína erb opakuje se u Dýmků z Teptína, Vrchotických z Loutkova, Housků ze Zahrádky a Opršalů z Jetřichovic: tři břevna štítem rovně se táhnoucí. Kolmo rozpoltěný štít Kokořovců z Kokořova, Chlumčanských z Přestavlk a Zlatých ze Zvíkovce vedle mnoha jiných rodů Plzeňských mají posud kvetoucí hrabata Vratislavové z Mitrovic, kteří se z Mitrovic na Táborsku píší; břevnem rozpoltěný štít, jehož přilbice okrášlena jest bůvolovými rohy, pštrosími péry ozdobenými, nalézáme v původním erbu Roupovských z Roupova a Miřkovských i Fremutů ze Stropčic, jako u hrabat Mitrovských z Nemyšle, kteří nyní na Moravě žijí. Šikmé břevno od pravé k levé štítem se táhnoucí měli Předenicové z Předenic na Plzeňsku, Vítové ze Rzavého, Sádlové ze Vražného, Břekovcové z Ostromeče a mnoho jiných rodů na Táborsku. Podobně mají erb Prostibořiců (půl břevna v pravém nebo levém poli) vladykové ze Zvíkova na Budějovsku, havrana nebo sojku s prstenem v zobáku Koňatové z Olešnice u Budějovic a vladykové z Blažimě na Plzeňsku; ba vladykové z Borovnice i na Plzeňsku i na Budějovsku stejným erbem a jménem se vyznamenávají. Než nechci na dále trpělivosti čtenářovy nadužívati, dosti bude, když ještě poukážeme i na shodu jmen osobních, kterých členové těchto rodů na Táborsku i na Plzeňsku používali. Zcela patrna jest tato shoda u panských rodů: jména Břeněk a Děpolt u Drslavicův obyčejná nalézáme r. 1404 u vladyk z Hodkova, řeč. ze Chvojna (l. er. II. P. 9.); Hroznatovců slavné jméno nese se na pečetidle Držkraje z Alběnic syna Hroznatova ze XIII. stol.[5]) Jméno Koňata zavznívá k nám z Plzeňska z l. 1185 a 1186, kdy na Mži u Liblína Koňata s bratrem Bohutou se připomínají.[6]) Vladykové z Postupic, kteří hrábě v erbu měli, oblíbili sobě příjmí Kostka již na konci XIV. století a my v celých Čechách hledavše to jméno, nalezli jsme je opět jen na Plzeňsku, u Zdislava Kostky, komoří královského, též z Darové jmenovaného, r. 1234 a 1235.[7]) Podobně mocný rod pánů ze Železnice, jenž dva háky křížem přeložené v erbu měl a jména Čéč a Budivoj sobě oblibil, v Budějovicích vládl a potom na Velešíně ve XIII. století; dříve však ještě ve XII. století poprvé na Plzeňsku se jmenuje, kde na konci XIII. století statky měl Ledce a Záluží mezi Plzní a Plasy.[8]) Jaká by toho příčina byla, že tolik erbův a rodů původně zajisté příbuzných, aspoň v čelnějších rodinách nalézáme v obou těchto krajinách českých, na ten čas pověděti nemůžeme, aniž do nějakých domněnek pouštěti se chceme, připomínajíce jen tolik na konci této krátké úvahy, že mnohé erby tu i tam stejné, jichžto počet bychom valně ještě rozšířiti mohli, heraldik by marně v celých Čechách hledal.

---

[5]) Vlasák: Okres votický str. 101.

[6]) Erben: Regesta na str. 173. a 175.

[7]) Tamtéž na str. 404. a 411.

[8]) Tamtéž na str. 165. a 593. a Emler: Regesta, 145., 202., 161., 236., 251., 649.

Zdouň a pánové ze Vzdun.

Na patronatu Jeho Excellence pana hraběte Edvarda Taaffe v nejjižnějším cípu panství Nalžovského blíže vesnice Tedražic stojí osamělý filialní kostel sv. Vavřince, „na Zdouni“ řečený, nad potokem Pstružnou, který nedaleko odtud do Otavy u vesnice Dobřína se vlévá. Na pravé straně potoka vysoký hřbet od městečka Hrádku se táhne až ku Dobřínu, veškerý rozhled do údolí Otavského a k Sušici uzavíraje a na východ ještě vyšší hora Strážiště vedle vesnice Tedražic obzor dále zamezuje. Nad samým potokem vznáší se na mírném pahorku kostel s osamělým stavením hrobaře a kostelníka, a pod pahorkem při potoce sedm domků a mlýn osadu Zdouň činí. Kostel jest velmi úhledný a stavbou svou do prvních dob gothiky sahá, z venku na presbyterium jsou vedle oken dvě hlavy kamenné, mužská a ženská, které XIV. století náležejí a zakladatele tohoto stánku Páně představují. Nade vchodem západním vysoká štíhlá věž se vznáší, a uvnitř kostela více náhrobků ze XVI. století najdeš, které rodině Markoltů z Tedražic, Perglerů z Perglasu a Kašparu Ernnstovi ze Štokova náležejí. Náhrobky popsal dr. Gabriel ve spisu „Sušice a její okolí“, kamž laskavého čtenáře odkazuji. Dějiny Zdouně nebo Vzdun sahají až do XIII. století nazpět, obsahujíce první paměti o slavném rodu potomních pánů z Velhartic, kteréžto městečko též na potoku Pstružné leží. Bratří Svojše a Dluhomil, synové Bohuslavovi a praotcové tohoto rodu, připomínají se poprvé s otcem svým r. 1236 a psali se r. 1251 z Boru (Malého) u Horaždovic.[9]) Dluhomil Nabezodenus, ve kterém soudný čtenář hned pozná Dluhomila „na Vzdunech“, zajat byl v Bavořích na výpravě válečné r. 1266[10]) a jest první známý předek pánů Velhartických na Vzdunech nebo Zdouni, kde sobě hrad nebo sídlo nějaké vystavěl, po němž ovšem žádné památky nyní nezbylo. Buď Svojše nebo Dluhomil zůstavili dva bratry Bohuslava z Budětic a Svojše ze Vzdun, kteří roku 1291 spolu s Bořislavem z Hostouně a jeho syny Dobrohostem a Zdeslavem i s přítelem Bořislavovým Nevhlasem, proboštovi chotěšovskému slíbili, že mu nebudou brániti v držení Mutěnína, který Bořislav proboštovi zastavil ve 250 hřivnách.[11]) Jak Bohuslav tak Svojše mají v erbu po přilbici ozdobené dvěma péry pavími ve kruh dovnitř stočenými, kteréžto klénot mají též páni Hersteinští z Hersteina a z Velhartic na svých pečetích, aby se lišili od pánů z Velhartic, kteří za klénot jen jednoho pavího péra třikráte stočeného užívali (Anna z Velhartic roku 1409 archiv třeboňský); za erb společný měly obě rodiny šikmo položenou korunu. R. 1290 najal si farář Jindřich z Nabzdan od kláštera windberského v Bavořích (který vesnici Albrechtice kromě jiných tří vesnic u Sušice v Čechách držel) dvůr Vojetice doživotně, jakož svědčí Svojše de Staetlino a měšťané sušičtí. Svojše má erb již nahoře vypsaný; Nabzdan není opět nic jiného nežli Nabezodenus: „na Bzdunech“ nebo „na Vzdunech“.[12]) Příjmí Svojšovo „de Staetlino“ vyloží se po česku „z městečka“ a myslí se tím zaniklé nějaké městečko, které na pahrbku vzdun-

[9]) Erben: Regesta 418., 431., 435., 448., 593.
[10]) Link: Annales Clara-Vallenses.
[11]) Emler: Regesta 1198.
[12]) Emler: Regesta 647. a král. říšský archiv v Mnichově.

ském kolem kostela a hradu se rozkládalo; deset minut vzdálené nynější městečko Hrádek náleželo pánům ze Frimburka, kteří oslí hlavu v erbu měli a u Hrádku tvrz Kašejovskou vystavěli, jejížto zbytkům nyní Kašovice říkají; aspoň r. 1318 Sezema a Protiva ze Frimburka nebo z Hrádku se jmenují [13]) a r. 1349 Protiva z Hrádku svědčí, kolem jehož erbu (oslí hlavy) nese se nápis: S. Protivae de Fridenburk. [14]) R. 1312 byl již farář Zdouňský Jindřich mrtev a píše se o něm, že zemřel jako děkan prácheňský, pan Svojše de Staetlino byl té doby ještě na živu. (Archiv mnichovský.) Poslední zprávu o rodu pánů ze Vzdouně zachovaly nám nadační knihy z r. 1371, kdy Jan z Vilhartic klatovskému klášteru dominikanskému odkázal závětem svým 2 kopy gr. za duši Jana ze Vzdun, jiné 2 kopy na odpuštění hříchů, po smrti své pak plat 4 kop gr. ve vsi Lhotce nedaleko Tedražic. [15]) Vzduny připadly k Velharticům jako blízké Tedražice a zpustly ve válkách husitských; fara až do třicetileté války od pánů Velhartických se osazovala, načež kostel stal se filialním blízkého farního kostela zbynického.

Heraldické názvosloví české.

Sbírku nejstarších našich heraldických názvů sestavil Jos. Jireček dle Dalemila v X. dílu Archaeologických památek na str. 633.—642., za kterouž práci velmi vděčni jemu jsme. Přičiniti chceme tuto dvě slova, která značí erby dvou rodů velmi rozšířených: Drslavicův a vladyk z Jimlína se všemi jim příbuznými rodinami. Čteme ve Starých letopisech českých na str. 28. o panu Janu Městeckém z Opočna, že Pražané vedle korouhve Plavenského se lvicí pověsili na pranýř korouhev Městeckého, na kteréž erb jeho „řebříky“ vymalovány byly.

Řebříky vyznamenávají se tři břevna šikmá od pravé k levé se táhnoucí, ku kterémuž erbu se hlásili pánové z Litic, z Potenšteina, ze Žinkov, z Boru, ze Žlovic a z Mitterwaldu v západních Čechách, a pánové z Kostomlat na Labi, z Potenšteina, z Dobrušky, z Opočna a z Častolovic ve východních Čechách. Jan z Opočna místo postranních dvou břeven opravdové řebříky má vedle prostředního břevna na pečeti z r. 1427 v museu českém.

Druhému znamení erbovnímu, o němž promluviti hodláme, říkali předkové naši hříč, jakož jsem se toho dočetl v městských knihách lounských, kdy r. 1410 Petrus Žabca „de cognatione clientum, qui hříči dicuntur“ se připomíná. Hříč vypodobňuje se u Paprockého jako nástroj nějaký ze tří háků složený, jichžto dlouhá ramena všechna u dolejšího konce ve kruh spojená jsou, na hořejším konci mají po ostrém háku; k čemu náčiní to sloužilo, nemůžeme dnes pověděti. [16]) K rozrodu tomu náleželi kromě Jimlínských vladykové Slachové a Kozelkové ze Hřivic, Kekulové ze Stradonic, vladykové z Nehasic, z Opočna, z Pozdně, z hořejšího Lipna a ze Hřiškova.

---

[13]) Dvorský a Emler: Nejstarší zbytky desk zemských půhonných na str. 25., 53., 59., 60.

[14]) Archiv kapitulní v Praze.

[15]) Prášek: Politický okres klatovský II. str. 29.

[16]) Hříčník znamená dle Kottova slovníku nebozez k rozvírání děr palečných.

Dvouhlavou orlici, posud neznámou v heraldice české, měli dle archivu drážďanského vladykové z Jablonce jižně od města Bíliny: Řeník, Hašek a Jan r. 1420, kterýmžto erbem utvrzuje se náhled Josefa Jirečka, jenž pravé čtení Dalemilovy kroniky nám navrátil:

Ti sě po krásném ščítě znajú.
Nosieť v zlatě dvě fiolnej orlici
Kněži Vlastislavovi rodici.

Jablonec není než dvě hodiny na západ od Vlastislavi vzdálen, po níž Vlastislavici se nazývali, a dvě orlice spojil náš štít v jednu orlici o dvou hlavách.

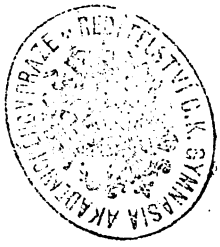

Anežka z Rozemberka.

Obrázek z XV. století.

Líčí *Aug. Sedláček.*

Pan Oldřich z Rozemberka, jeden z nejznamenitějších Čechů své doby, ač nikoliv ve smyslu nejlepším, zplodil s manželkou svou Kateřinou z Vartemberka tři syny a tolikéž dcer. Synové Jindřich († 1457), Jošt († 1467) a Jan († 1472) lišili se ve všem od otce svého. Kdežto byl otec, jak se zdá, těla slabého (dopadal na nohu) a mysli neudatné, byli synové postavy spanilejší a bohatýrství přístupnější, nežli otec. O Jindřichovi, jenž se stal vladařem ještě za živobytí otcova, ví se, že byl pán rekovné mysli, jenž před časem nějakému neduhu podleh, na velkou škodu celé rodiny zemřel. Jošt, jenž se stal biskupem vratislavským, byl pán postavy vysoké a hrubé, kostnatý a tlustý pospolu, přítel veselosti a žertův, aneb, jak říkáme, pán jovialní. Avšak více než tělem lišili se synové od otce mysli svou. Pan Oldřich byl po způsobu našeho rčení muž bez charakteru, jenž se při vykonání svých obmyslů žádného prostředku nebál, ale té prázdnoty, kterou vyplňují u jiného ušlechtilé city mravnosti, přece na sobě znáti nedal. Bohatství maje s přebytek a chytrostí a lstivostí vynikaje nad jiné, mohl se státi národu českému tím, čím se mu stal pan Jiřík z Kunštátu, kdyby nebyl ve všem svůj obecní prospěch a výtvary své umíněnosti nad zemské dobré nadsazoval. Jeho nenávisť bezohledná ke kalichu nepocházela ani z citu, ani z přesvědčení, nýbrž z nemístné tklivosti, že nedovedl jako muž zkaziti to, čemu sám byl jako mladík přál. Proto ta nesrovnalosť, že napřed katolické kněžstvo stíhal, potom kališníky, veřejně a tajně věšel a topil, a konečně se s nimi proti jiným spřáteloval. Uměje stejně česky i německy mluviti, získal si svou stranu mezi Čechy i Němci a rakouské pány tak hleděl využitkovati, jako české. Církvi se zavděčil jako neunavený nepřítel husitství, pročež se koncilia i papež hlavně k němu utíkali, kdykoli co s Čechy činiti měli. Přízeň knížat okolních, ačkoli se mnohým bohatstvím vyrovnal, dovedl si tou měrou získati, že u nich on sám ze všech Čechů největší důvěry požíval.

Štěstím bylo dětem Oldřichovým, že povahy své nezdědily po otci nýbrž po mateři. Myť sice o paní Kateřině nic více nevíme, než

otci mý

že byla manželkou Oldřichovou, ale srovnání věcí mezi sebou vede k tomu, že dobré vlastnosti synův pocházely z pečlivého vychování matčina a nějakého poctivého kněze; co pak se rytířských ctností dotýče, těch nabyli synové buď v Rakousích, neb v Bavořích, aneb u biskupa pasovského. Nejstarší Jindřich znám jest nám jakožto pán nábožný, přitom bujarý a syn poslušný. Psaní jeho dané nedlouho před smrtí, jímž se od otce svého loučí, velice jest dojemné a svědčí o tom, že se Jindřich v nešťastný svůj osud pokorně jako pravý křesťan oddal. Druhý bratr Jošt byl ducha výtečného, vzdělaný přítel nauk a literatury, mysli bystré a vůle rázné a za tehdejších ústrků náboženských zachovával dobrou míru. Proto jej pomlouvali Vratislavané co přítele kacířů, protože znaje lépe moc těchto, než oni a boje se ještě větší záhuby církve, vší mocí bránil novému boji náboženskému. V Čechách ale pokládán za katolíka nad jiné horlivějšího a za předního strůjce rozbrojův a bouří, které následovaly, protože známa byla vážnosť a úcta, kterou páni katoličtí k němu měli, ježto radou jeho nejvíce se řídili. Biskup Jošt, jenž byl spolu proboštem pražským a mistrem strakonickým, byl nad to upřímný Čech, jenž překaziti chtěl, „aby se v sobě rozdělice neřkuli na dvé, ale na několikero se smíšejíce, sami se Čechové hubili a kazili". Obával se toho, že by se „cizozemci nasmáli a rádi by nás dorazili a zemi roztrhli, jakož toho Bůh uchovej".

Rozdílnosť povah otcovy a synů nejlépe se spatřuje na nejmladším synu Janovi, o němž již otec jeho (jak se legat Karvajal pamatoval) dobré naděje nedával. Jan totiž na sobě nejméně nadání k pletichářství, v němž otec jeho mistrem byl, ukazoval, jsa povahy spíše mírné a dobromyslné. Ostatně se otec těšíval myšlénkou, že Jan beztoho vladařem rodu nebude. Ačkoliv byl Jan pán křesťanský a nábožný, přece s jednotou panskou nedržel, poznav pravé její jádro a teprv když na statcích škodu trpěl, mnohé pohrůžky slyšíval a nátisky a kletí pocítil, od krále se odvracoval; však trvalo dosti dlouho, nežli věrnosť jeho ke králi přemožena.

Dcery Oldřichovy Anežka, Perchta a Lidmila byly mezi sebou povahy nestejné. Mladší sestry podobaly se tichému Janovi, zejména to platí o Lidmile, kteráž se vdala (1451) za pana Bohuslava ze Švamberka a potom jako šťastná manželka a matka na hradě borském žila, zřídka jen o sobě věděti dávajíc. Jí se přihodilo šťastně, že se vdala do rodu ctného a rodinným živobytím svým vzorného. Nešťastné Perchtě se štěstí takového nestalo. Vdavši se (1449) za Hanuše z Lichtenšteina, pána, o němž se nemohlo říci ani, že je Moravan, ani Rakušan, a trpíc v srdci a na těle svém největší nouzi kalich hořkosti až do dna vypila. Její listy poselací, v nichž se hlubokosť duše její od mírného bolu až k zoufalosti svrchované objevuje, svědectvím jsou jistým, že za svého strastiplného živobytí jen málo šťastných chvilek pocítila. Nejsouc způsoby krásné, avšak ducha skromného, pokorného a bojácného, nemohla ovšem k sobě upoutati manžela svého, jenž v ní jedině bohatou dcerku spatřoval a skrze závady peněžité rodu Rozemberského v nadějích svých se sklamal.

Šťastnější byla sestra její Anežka, majíc osud v ruce své, neb nevdavši se, o svobodství a v tom volném stavu panenském do smrti zůstávala. Ženichů snad bylo dosti, ale na jich „šetrné toho skrze

přátely vyhledávání" odpověděla bezpochyby Anéžka, že se vdávati nechce. Veselá tato dívka, v níž se hlubokosť citu vzdělané panny a jarosť dívky, kteráž byla venku na čerstvém vzduchu vyrostla, pronikaly, smíchem svým nejen fraucimor, v němž byla dorostla, nýbrž i čeleď hradskou a předhradskou obveselovala, tiché sestry své v řeči chytala a s bratřími žertovně laškovala. Při tom nebyla však mysli lehkovážné, nýbrž dívka nábožná, jako všichni synové a dcerky rodu Rozemberského; ale amazonské její choutky, jezdění na koních a honění zvěře, tušim, jen u ní se spatřují. Kdy se narodila Anéžka, není nám známo; stalo se to však nepochybně tehdá, když měl otec její nemalé obavy, že se kališníci na jeho statky vrhnou. Roku 1440 dne 4. dubna a roku 1441 dne 4. září zjednal si Oldřich od papežských legatův listy plnomocné, aby sobě a dítkám svým Jindřichovi, Janovi, Jodokovi, Anéžce, Perchtě a Lidmile zpovědníka zvláštního voliti mohl. To jest první zpráva o Anéžce a zároveň svědectví jisté, že více bratří a sester na ten čas neměla. Mámeť kromě toho list z let následujících (—1449), kterýž Anéžka se sestrou svou podepsala (č. 1.). Věci v tomto listě vylíčené asi takto si myslíme:

Nežli se přicházelo do horního neb zadního hradu krumlovského, šlo se zvoditým či zdvihutým mostem, k němuž však se nepřistupovalo ze dvora, nýbrž z horního ponebí domu, jemuž se říká nyní Máselnice. Tudíž se do hradu jinak jíti nemohlo, nežli po stupních neb „vzchodu". Jednou sem přivedla Anéžka sestry své na smetanu, kterouž měla šafářka v nějaké mléčnici pod schody, a tu žertujíce a pojídajíce vzpomněly si bratra svého Jindřicha, jenž byl někde daleko za svou povinností. Čtveračivá Anéžka poslala šafářku pro kněze, který na hradě bydlel, aby touhu jejich po bratru bujarém na papír přenesl. S tím se také poděkovali bratru za dárek jim poslaný a uložili ve psaní pochopitelný omyl mladé a nezkušené Lidmily.

Veselosť nevinná a dětská hravosť trvala takto do r. 1449. Tuť šla za muže druhorozená sestra Perchta a vstupujíc na dráhu života opravdového, roztrhla věnec sesterského přebývání. Smutné zprávy, kteréž o ní docházely, jakož i tichá mysl Lidmily učinily konec všem veselostem, a když potom Lidmila za Bohuslava vdána byla a Jindřich v nejlepším věku zemřel (1457), byla Anéžka takořka osamocena. Jošt byl daleko od ní, se sestrami se málokdy viděla, a tak byl útěchou její jedinou její Janoušek. Poněvadž byla Anéžka sestra nedílná a nevybytá, usadil ji Jan na Třeboni, zřídiv jí tu zvláštní hospodářství. Nezdělány na to žádné smlouvy, aniž psány cedule řezané, nýbrž projednáno ústně a rozkaz dán úředníkům, aby panně Anéžce potřeby na její živobytí vydávali. Ale protože se přece někdy na něco zapomínalo, upomenula Anéžka bratra svého, prosíc jej, aby na své služebníky strach spustil (č. 2.). Jan také tak udělal a zejména Přibíkovi z Rácov, porybnému na Třeboňsku, rozkázal, aby Anéžce jistý počet ryb vydal (č. 3.).

S otcem svým se Anéžka snad zřídka vídala. Byltť tento, složiv se sebe vladařství již r. 1451, bydlel na Krumlově, ale od r. 1457 přebýval nejraději v zátiší na hradě Menšteině, „aby zde na tomto světě bídném v pokoji jsa, Bohu milému mohl sloužiti a pokoje skrze to dojíti věčného". Ke svému opatření vymínil si požitky a úroky roz-

ličné. Ale za nedlouho povstaly mezi otcem a synem, povahou sobě nerovnými a ve věcech politických se rozcházejícími, nemalé nechuti a kyselosti, při čemž jeden druhého z nevyplnění smluv vinil. K těmto věcem asi vztahuje se list Anéžčin, jejž psala Řehořovi z Klaryc, věrnému a nezištnému služebníku rodu Rozemberského (č. 4.). Naráží se tu na to, že Jan, byv popichován někým, nespravoval se radou služebníků svých upřímných. Nemineme se s pravdou, majíce za to, že to narážka na Jana Rousa z Čemin, služebníka zištného, jehož později Jan pro pomluvy a podplacování věží ztrestal.

R. 1461 přijel biskup Jošt do Čech právě v ten čas, když král Jiří všechny ty, kteří se s učením pod jednou a pod obojí nesrovnávali, pronásledovati se jal. V zelený čtvrtek (dne 2. dubna) odvážlivě kázal na hradě pražském proti kalichu, pročež povstala v městě „veliká bouře proti tomu tlustému biskupu", tak že rychle z Prahy utíkaje, uchýlil se ku králi, tehdá na Kutné Hoře meškajícímu. Odtud strojil se biskup vyjeti na Strakonice, své panství. Žádostiv jsa shledání se sestrou, poslal dne 10. dubna schválního posla k Anéžce s prosbou (č. 5.), aby se příští čtvrtek ve Strakonicích najíti dala. Z té příčiny vypravila Anéžka, jakmile psaní obdržela, ihned posla do Třeboně (č. 6.), žádajíc vrchního úředníka a purkrabě, aby s ní jednoho panoši se třemi neb čtyřmi jízdnými do Strakonic vypravili. Také Jan odebrav se r. 1464 na počátku prosince na hrad svůj Menštein, aby tu několik dní pokojně strávil, žádal sobě Anéžku viděti a psal proto hejtmanu třeboňskému, aby pannu k němu vypravil (č. 7.).

S bratrem svým Janem neb „panouškem svým" psávala sobě Anéžka nejčastěji; jemu posýlala listy, kteréž posel páně z Kravař od nešťastné sestry její přinášel, jemu nejednou i dárky posýlala, jako na př. srnu, kterouž uhonila jedouc domů (č. 8.—9.) aneb jitrnici ze svého hospodářství (č. 10.). Tento poslední dar byl by nám ve středním stavu žijícím směšným, avšak panstvo tehdejší přistupovalo prostotou ducha svého k lidu venkovskému, kterýž svou staročeskou povahu namnoze posud podržel. Psávala si také Anéžka se svým svatem Bohuslavem ze Švamberka, jehožto dcerku Kateřinu pro své utěšení k sobě na Třeboň zvala (č. 11.).

Jan z Rozemberka churavěl, jak se zdá, po celý rok 1472. a podlehl nemoci teprve dne 8. listopadu. Anéžka ztratila jím svého nejbližšího přítele a majíc nad tuto žalost ještě nemalé starosti o sestru svou Perchtu, utíkala se již za nemoci bratrovy ve svých potřebách k Jarohněvovi z Úsuší, starému služebníku pánů Rozemberských (č. 12.). Poněvadž bratranové její se ve statky rodinné uvázali, naskytla se potřeba, aby Anéžce to, co jí bratr z dobré vůle dával, řádnou smlouvou stvrzeno bylo. Měla panna jakožto děďička nedílná a neodbytá, právo žádati, aby jí vydán byl díl otcovský a mateřský. Z téže příčiny zjednal pan Bohuslav r. 1474 dne 19. května úmluvu mezi Jindřichem z Rozemberka, jakožto nejstarším bratrem, a pannou Anéžkou, kterouž se jí dostal jistý výměnek. Vykázán jí byt na Třeboni a páni jí dávali skrze úředníka svého třicet kop na každý rok (rozdílně polovici na sv. Jiří a na sv. Havla), dvě kopy kur každý rok, tři vědra medu a sto liber loje. K tomu držela dvůr Haškovský tudíž s rybníky, lesy, dědinami, lukami a užívala robot, kteréž byly ke zboží lomnickému, ovšem pokudž

by těch robot stačilo. Konečně mohla sobě bráti od Levce rybáře každý rok ryb ke stolu svému do sedmdesáti grošů; neb tolikéž dotčený rybář pánům svým úroku z řeky platil. Všecko to měla držeti jen do života svého; odkázati mohla z toho do sta kop a se svrchky, které by byly v domě třeboňském, mohla učiniti, jak se jí libilo. Doloženo i bylo tak, kdyby dvůr Haškovský spálen neb zahuben byl a Anéžka odtud živnosť svou míti nemohla, aby byli páni povinni jí poctivou živnosť opatřiti. Téhož roku měla u sebe hosti buď z Krumlova aneb ze Zvíkova; zavalilo jí to starostí dosti, ale ještě více úředníku třeboňskému, Řehořovi z Klaryc (č. 13.). Odtud po kolik let nemáme zpráv o Anéžce, kteráž na způsob zámožných měštek tiše v Třeboni hospodařila. R. 1482 napsala své poslední pořízení (č. 14.), kteréž o její dobromyslnosti neméně svědčí, než listy její poselací. Zůstavila si moc, aby mohla do sta kop kómukoliv odkázati, avšak té výhrady neužila, zanechavši všechno jmění své strýcům; aspoň poznamenání takové, že by byla před svou smrtí někomu peníze odkazovala, se nedochovalo. Zemřela r. 1488 dne 25. července a pohřbena v klášteře třeboňském.

Milý čtenáři! nevylíčil jsem ti události světoborné, které trůny kácely, říše drobily a národy slzami kropily, nýbrž pouze obrázek ze zátiší, jakousi historickou idyllu, a nic více než život dívky mysli ušlechtilé, veselé a upřímné, kteráž jest pravým obrázkem mysli aneb týmž duchem, jak posud v lidu našem venkovském žije. Až půjdeš nějakou dědinou veskou a smluvíš se s dívkou zdravou, urostlou, přitom nevinnou, avšak ke každému laskavou, vzpomeň si na Anéžku z Rozemberka.

Listy.

1.

Uroz. p. Jindřichovi z Rožmberka bratru našemu milému buď dán.

Modlitvu svú vzkazujeme milý bratře a velmi děkujeme T. Mti. z toho pozdravení, že se k nám vrátíš tento masopust. A všickni nám zle tuší, že nepřijedeš, ale myť tobě vždy věříme, že nad námi zrádně neučiníš. Pakli nepřijedeš, žeť nám to pozdravení v krabičce nic platno nebude. A sestrať praví, žeť vždycky ten vůl velký v špitále dojí, čekajíc tebe s mlékem. A prosíme tebe pro Bůh všecky, aby se k nám tento masopust vrátil. Datum in Crumlow f. II. post b. Dorotheae. Dán pode vzchodem jedúc smetanu.

Anéžka a Perchta z Rozmberka.

2.

Uroz. p. p. Janovi z Rozmberka bratru mému milému buď dán.

Urozený p. p. bratře muoj milý! Modlitbu svú vzkazuji túžebnú po T. Mti. a srdečně bych ráda, aby se T. M. dobře měla a vedlo se T. Mti. po Tvé vuoli. A muoj milý panúšku! rač pomysliti na to, muožešli kterak postrašiti, ať by bylo vydáno, cožť jest potřebie; nebť

slyším, žeť jsú u velikých straších, bojíce se T. Mti. A muoj milý Janúšku, jest mé všecko utěšenie čekajíci, že tě bohdá skuoro uzřím. A měj křížek vdy při sobě, což jmáš kolvěk činiti. Budiž milému pánu Bohu poručen. Dán ten čtvrtek po sv. Řehoři.

Anéžka z Rozmberka.

3.

Famoso Przibikoni de Raczow magistro piscinarum, fideli nostro dilecto, d.

Jan z Rozmberga, hauptman v Slezí: Přibíku milý! Žádámť, aby dal panně Anéžce, sestře našie, do Třeboně 4 t. ryb a k tomu 10 štik, 6 menších a 4 větší. V tomto jest naše plná vuole. D. f. IV. ante Calixti a. 1459 (10. Octb.).

4.

Slovutnému panoši Řehořovi z Klaryc mně milému buď dán.

Milý Řehoři! Nevím co chváliti a viděti (?) také. Dejž milý pán Buoh a jeho milá matka rozum jemu, aby se uměl vpravovati, budeli paní Švamberková proto jemu raditi a vás budeli při sobě míti a poslúchati, tak bych se ještě těšila; a nebudeli poslouchati toho člověka kteréhož dobře víš, tehdy by vše dobrá naděje byla. Pakliť se v toho člověka dá a vás se odlúčí, neznám, by co dobrého bylo. Budiž milému pánu Bohu poručeno. A velmi děkuji a prosím Tebe, aby mému milému panu tatíkovi převelmi poděkoval, že jest na mě také ráčil zpomenúti.

Anéžka z Rozemberka.

5.

Urozené panně, panně Anéžce z Rožmberka, sestře naší milé b. d.

Službu naši a lásku bratrskou vzkazujem uroz. panno, panno sestra milá! Prosímť Tebe aby k nám přijela v tento nejprv příští čtvrtek do Strakonic a vyprav se s kymť se zdá, neboť my se o stravu starati chceme. D. u Hory v pátek první po veliké noci (1461, 10. April).

Jošt z boží milosti biskup Vratislavský.

6.

Slovutným panošim Janovi Rúsovi z Čemin a Janovi z Petrovic purkrabí na Krumlově nám milým b. d.

Milý Rúse a purkrabě! Posílámť vám list, kterýž nám píše kněz biskup, bratr náš milý, abychme k němu do Strakonic v tento čtvrtek přijeli, jakož tomu z listu porozumíte. A protož prosímť vás, abyšte nám poslali Jiříka Sedleckého samého třetího aneb samého čtvrtého, ať by v tuto středu sem do Třeboně tiem raněji přijel a s námi do Strakonic jel; neb nemáme s kým tam jeti. I věřímť vám, že nás v tom neobmeškáte a rcete Borovcovi, jakožť má loket jeden brunatného sukna, ať nám je po tomto poslu pošle, buď postřiženo aneboli nepostřiženo. D. Trzebon dominica in conductu Pascae a. 1461 (12. April).

Anéžka z Rozmberka.

*

7.

Uroz. p. p. Janovi z Roznberka, pánu mému milostivému b. d.

Urozený pane pane muoj milostivý! Jakož mi Vaše i paní Milost rozkázaliste, panny J. Mti. prositi, aby k V. Mti. na Manštein v tuto sobotu ráčila přijeti, to sem učinil a J. M. k Vaší a paní Mti. žádosti jest povolna k tomu. Protož neračte meškati vuoz po J. M. v tento pátek poslati a dva komorníky na koních, a jáť Řehoř také prosím, abyšte neráčili déle prodlévati, poněvadž ste mi rozkázali přijeti, neboť bych já potom snad tak spěšně přijeti nemohl. D. Trzebon f. III. in die S. Barbarae virg. et m. a. 1464 (4. Decb.).

Jarohněv z Úsušie, hejtman na Třeboni.

8.

Uroz. p. p. Janovi z Rozmberka bratru mému milému buď list dán.

Uroz. p. p. a bratře muoj milý! Službu svú vzkazuji T. Mti. muoj milý panúšku s pravú věrú túžím po T. Mti. a zvláště po dietkách. Teď posielám listy T. Mti. od panie Perchty; prosím T. Mti., aby ráčil odpověď dáti, což muožeš najspieš, neb posel u mě páně Jiříkuov, opět u mne čaká. Nestuoniť nic přijevši domuov. A teď posielam T. Mti. srnu, jakož sem uhonila jedúc domuov na cestě (1465, c. 31. Jul.).

Anéžka z Rozmberka.

9.

Posielámť V. Mti. srnu a zabilť jest včera lovčí opět jelen dobrý a dva kolúchy. A panna sestra V. Mti. vzkázala psáti, žeť se smrti drobte nebojí a že to V. Mti. dává znáti, že jest tuto srnu uhonila a t. d. D. Trzebon f. V. in octava S. Jacobi a. 1465 (1. Aug.).

Řehoř Klaryc.

10.

Uroz. p. p. Janovi z Rozmberka bratru mému milému b. d.

Uroz. p. a p. bratře muoj milý! Modlitbu svú T. Mti. vzkazuji velmi tesklivú, slyšíce pohřiechu zlé noviny, že byšte měli na vojnu jeti. Já bych za vše nedbala, by jedné T. M. nejezdil. A také mi pravili že T. M. měl na Novém hradě velmi těžký kámen. Muoj milý Janúšku! prosím T. Mti. račiž mi dáti věděti pravdu, kterak se máš a vo tu vojnu, pro Buoh, kterak tušíš a kážešli sobě jadrné lekvaří navařiti. A teď T. Mti. posélám z svého hospodářství od své svinky potřevie a jižť jest i uvařeno, jedné rač sobě kázati pécti. A děkuji T. Mti. převelmi z koroptví, muoj milý panúšku, Buoh milý vie, kdy já T. M. uzřím. D. in Trzebon dominica ante Othmari.

Anéžka z Rozmberka.

11.

Uroz. p. p. Bohuslavovi ze Švamberka pánu a bratru m. m. b. d.

Uroz. p. p. bratře milý! Modlitbu svú vzkazuji V. Mti. A jakož sem s V. Mti. mluvila na Zviekově, což se paní (čti: panny) Kateřiny

dotýče, i rač věděti, žej' ke mně dnes Zdebor Kozský poslán od té osoby a žádaje toho, aby panna ke mně přijela o těchto hodech; a dále V. Mti. Kunrat purkrabě zpraví proč a pro kterú příčinu. I prosím V. Mti., jestli, že se V. Mti. zdá, račtež pannu v sebú pojieti z té příčiny, že já V. Mti. prosím, abyšte ji ráčili ke mně odpustiti pro mé utěšenie. D. v Třeboni v pátek před božím narozením l. 1470 (21. Decb.). Anéžka z Rozmberka.

12.

Uroz. panoši Jarohněvovi z Úsušie mně milému dán buď.

Můj milý kmeti! Věz žeť sem již děkujíc milému pánu Bohu a milé matce domuov přijela a pravý sem rytíř byla, nebyvši nemocna nikdež, než sestra vždy leží a pak nelzeť mi jest psáti od ní a o ní, leč s tebú sama rozmluvím o to, což by mohlo nejspíše býti. Ale slyšela sem pohříchu noviny od vás z Krumlova hned na cestě, než sem domuov dojela, kterými sem velmi zarmoucena, i jestli že jest to tak, jakž sem slyšela, bojím se, že já Tebe tak brzo nebudu moci míti, abych s tebú rozmluvila a vypsati toho hned neviem kterak; a vedlé žádosti sestřiny i také potřebnosti té měla by se jí odpověď na některé věci hned tam dáti. Bychtě mohla spěšně mieti, měli bychom tam poselství jistě tento ponděli beze všeho odkladu našeho. A bychť byla těch zlých novin pohříchu neuslyšela, bylať bych hned k vám do Krumlova jela, bych byla s tebú jedné v tyto jarmarky po nebezpečenstvie nesmýkala; ale když jest pohříchu taková věc, tehdyť k vám nepojedu. O milý Jarohněvě! dokudž někoho země nosí, dotud dobře nebude! Budiž milému pánu Bohu poručen, budiž milý pán Bůh tvůj pomocník i tvůj utěšitel, kterýž nikdy žádného spravedlivého a pravého neopouští, i jeho milá matka. D. Trzebon f. IV. in octava Corp. Chr. Anéžka z Rozmberka.

13.

Uroz. panoši Kunratovi z Petrovic, purkrabí na Krumlově, příteli milému b. d.

Služba má napřed pane purkrabě milý! Vzkázal mi pan Jarohněv, abych u panny Anéžky J. Mti. kuchyni páně Mti. připravil, také aby víno, chléb a jiná spíže u J. Mti. byla, a tu aby páni a panny sedaly. I ukázala mi panna Anéžka ta miesta, kteráž svými potřebami velmi zaneprázdnila, i své potřeby pravieci v tom, a zvláště kuchyně býti nemuož; již já toho nevím jinam obrátiti, než na hrada; než panna Kateřina bude u panny Anéžky a k stolu bude museti po zdi nahoru choditi. Milý pane purkrabě! Žalujiť Vám na Rysa, pojal na Zvíkově vyžlátko a pravil že je jemu dal Hodějovský, protože kury dáví a purkrabě Zvíkovský mluví o mně a hání mne a praví, že sem já jemu to vyžle ukradl a toho není, i děje mi se pro Rysa hanba a vie Rys kterak jest jemu purkrabě samostřela dopomohl, ježto jemu byl ukraden a on jemu za to vyžle na mě nesnáz pojal. Prosímť i věřímť Vám, že s ním o to mluviti budete a jemu přikážete ať to vyžle zase vrátí. D. Trzebon dom. post S. Barthol. a. 1474 (22. Aug.).

Řehoř.

14.

Páni milí a bratrané moji milí! Jakož list od Vás pod pečetí Vaší i pod pečetí Bohuslava ze Švamberka i jiných dobrých lidí některých, jakož v listu nalezeno bude, v kterémžto listu s Vašie dobré vuole k žádosti mé jest od V. Mti. svoleno, což bych v domu měla kterékoli věci, abych toho mocna po své smrti byla dáti rozkázati, poručiti, jakž se mně zdáti bude a komu kolivěk, i také mám od V. Mti. druhý s pečetmi visutými Vašimi, což mám mezi lidmi telátek a toho dobytečka, kteréhož sem sobě přichovala několikero k své živnosti, také že mohu obrátiti a dáti kam mi sě zdá také, jakož list dále ukazuje V. Mti.: což jest ve dvoře i se dvorem, puokudž mi dal milý Buoh držeti, to již buď V. Mti. všecko postúpeno po mé smrti, než za to prosím, abyšte ráčili pomnieti, jakož sem také list od V. Mti. uprosila tomu, ktož tu po mé smrti zuostane, abyšte jim neráčili do roka odtaď hýbati bez vuole jeho a to proto, aby sě v tom roce mohl v svém bytu opatřiti. A tu já V. Mti. zuostavuji spis toho, což jest mně na každý rok vydáváno, aby V. Mti. v tom roce to také vydáno bylo, i to také nechávám sepsáno, več se jest uvázal, aby to také při dvoru zuostalo. A také což jest kolivěk mimo to sepsánie, to jest všecko toho, kterýž po mně ostává na tom dvoře; za to prosím, aby byl s tiem se vším propuštěn. A jakož také stojí v listu hlavniem, že 100 kop v roce vydati máte, kam bych já kolivěk a komu odkázala, i věřím V. Mti. jakož svým milým bratranóm, že to milostivě ráčíte učiniti zpomenúce na mú vieru k Vám, kterúžť sem měla až do své poslednie hodiny, žeť sem na Vás nic těžkého nežádala vedlé toho statku a příbuznosti té, v kteréž sem jednostajně s otcem Vašim ostala i tudiež s Vámi také, jsúci toho panstvie dědična, jakožto otec Váš a Vy také, nikdež neoddělena, že se v tom milostivě mieti budete a učiníte. A ktož by tento list V. Mti. ukázal a list hlavní v své moci měl, aby tomu neb té osobě již tak v moci zóstalo, jakož žádám a tiemto listem jemu to dávám a jeho mocným poručníkem činím toho všeho, jakož na hoře dotčeno jest. Toho pro lepší jistotu svú sem pečet přivěsiti kázala k tomuto listu a prosila sem uroz. panoši Jana z Trnové, té chvíle hajtmana na Třeboni, že jest vedlé mne pro dalšie svědomie svú pečet přivěsiti kázal k tomuto listu, však sobě i erbóm svým bez škody. D. Trzebon f. IV. post f. S. Venceslai a. 1482 (2. Octob.).

(S. Anizka z Rozmberka.)

Vesměs z archivu třeboňského. 1. Světeckého paměti I. 445. — 2. Ros. Reg. 5. — 3. Ros. Reg. 5. — 4. Svět. I. 272. — 5. Svět. I. 448. — 6. Svět. I. 451—452. — 7. Ros. Reg. 21. — 8. Licht. Reg. 44. — 9. Svět. IV. 628. — 10. Svět. I. 447. — 11. Ros. Reg. 21. — 12. Svět. I. 119. — 13. Svět. I. 684—685. — 14. Ros. Arch.

O bouři pražské r. 1483.

Napsal *Jan Burda.*

Ku konci prvého desítiletí panování Vladislava II. (r. 1471—1516) zmohly se v Čechách spory a třenice náboženské měrou netušenou. Král Vladislav II. jsa smýšlením ryzí katolík nevalně se staral — ač to byl slavně a svatě slibil — aby správně plněna byla kompaktata a zápis císaře Sigmunda. Ba naopak pilně dbal zájmů katolických, ač dálo se to na úkor většiny národa, která hlásila se ku straně pod obojí; doufal, že získá si tím přízně a uznání za krále, jehož mu stolice papežská dosud odpírala. — Katolicismus rozšířil se za panování jeho značně, přispívalo k tomu dvořanstvo královo národnosti polské, přistěhovalci z říše německé a lidé domácí přestoupivší k víře katolické.

Od památného sněmu svatováclavského r. 1479, kde král Vladislav II., plně ustanovení osudného sjezdu olomúckého, okázale se smířil s pány katolickými, dotud stranníky krále uherského Matyáše, spoléhal se úplně na stranu katolickou, která nyní nabyla rozhodné převahy při jeho dvoře. Jí ovládán jal se Vladislav II. přísně, jak dosud nikdy, nastupovati proti straně pod obojí. Páni katoličtí, jakož i města královská téhož vyznání, nedovolovali poddaným svým přijímati pod obojí způsobou. V obou předních městech království, v Praze totiž a Hoře Kutné, sadil král konšely, kteří sice na oko přiznávali se ku kališníkům, ale vskutku byli pouhými loutkami vůle královské. Strana pod obojí vidouc výboje strany dvorské, t. j. katolické, pomýšlela na odboj a chutě starala se o pevné scelení kališníkův.

Stavové pod obojí, zapomenuvše na čas sporů sněmovních, úzce se spřátelili s městy a vytrvale stáli s nimi ve věcech náboženských za jedno. Již před sjezdem olomúckým zvolili kališníci r. 1478 v koleji Karlově stálý výbor skládající se ze dvanácti osob, totiž čtyř duchovních a osmi světských, jehož povinností bylo, stříci zájmů své strany a dbáti, by král slibům svým dostál. Stížnosti množily se den ode dne a poměry po sjezdu olomúckém, jež jsme svrchu vylíčili, nepřispívaly valně k tomu, aby mysli pobouřené se utišily.

Král Vladislav II. chtěje mocí zjednati klid, dal zjímati některé čelní měšťany pražské a čtyři přední kazatele tamže v srpnu r. 1480, protože prý pobuřují lid kážíce o příkořích, jež jest snášeti straně pod obojí od krále. Zajatí uvězněni byli dílem na Starém městě pražském,

dílem na Křivoklátě, kde brzy potom zemřel kněz Michal, rodilý Polák, miláček Pražanův a nejznamenitější tehdy kazatel ve městech pražských. Stálý výbor ihned svolal stranu pod obojí ku sjezdu do kolleje Karlovy, aby tam jednali o vyproštění žalařovaných souvěrců. Než marně sjezd nabízel králi výkupné a rukojmí, teprve přímluva vyslance Matyášova, Jana Filipce, biskupa varadínského, otevřela vězňům žalář. Osobní svobodu sice dostali, ale Prahy a statků svých zůstali zbaveni do vůle královské. Ostatních stížností strany pod obojí král opět nedbal.

Milý a vzácný host zavítal na jaře roku 1482 do Čech. Byl to Augustin Lucian, biskup sanktuarienský, který opustiv pohostinný krb hraběte Galeazza v Mirandole (v Modensku) nikým nevolán odešel do Čech, by zde postavil se v čelo církve pod obojí nemající dosud žádného biskupa. Byloť Čechům snášeti veliký nedostatek kněží řádně svěcených, neboť biskup olomúcký, který dle kompaktat měl je světiti, zdráhal se; arcibiskupství pražské a biskupství litomyšlské bylo od bouří husitských opuštěno. Čekatelé kněžského úřadu chodili z Čech do Italie, kde některý chudý biskup za peníze je vysvětil. Příchodem biskupa Augustina učiněno rázem potřebám kališníků zadost.

Kališníci měli svého biskupa, po němž tak dlouho, ale marně toužili, proto byl Augustin Lucian tak radostně a slavně přijat všude, kamkoli přišel: v Písku, v Táboře, na Lipnici u pánů Trčkův a jinde. Kde dlel, tam konal povinnosti a práva biskupského svého úřadu: světil kněží a biřmoval. Král Vladislav II. netajil se biskupovi svým překvapením a nelibostí, čehož však on valně nedbal. Z Lipnice dovedl ho silný sbor ozbrojených kališníků do Hradce Králové, kde se na ten čas usadil. Náčelníci strany pod obojí svolali stranu svou k valnému sjezdu do Nymburka, kde biskup Augustin jednomyslně přijat byl ode všech za církevní hlavu strany pod obojí a zaopatřen mu byl slušný byt. Poslové pražští a kutnohorští odvolávajíce se na krále nepřistoupili k obecnému usnesení. Nový sjezd odbýván byl ve Slaném dne 28. října r. 1482.

Zde přidali se ku Pražanům a Kutnohorským ze známé již příčiny Litoměřičtí, Kouřimští a Mělničtí. Král docílil skrze kancléře Jana ze Šellenberka, že strana pod obojí zvolila deset osob, které rokovati měly s desíti katolíky o narovnání. Rokování dvacíti odbývalo se v Praze v lednu roku 1483. Král marně prostředkoval mezi stranami. Katolíci vymlouvajíce se poslušností k papeži nechtěli přistoupiti k výminkám kališníkův, nabízeli pouze mír na osm let a slibovali, že společně s kališníky půjdou k papeži prosit, aby stvrdil kompaktata a obsadil stolec arcibiskupský v Praze. Pod obojí rozhodně odmítli, pravíce, že kompaktata stvrzení papežského nepotřebují, jsouce potvrzena koncilem basilejským, které jest zajisté vyšší moc než papež. Strany se rozešly, nedohodnuvše se ni v nejmenším. Strana pod obojí sněmovala pak ještě v Nymburce a v Českém Brodě.

Další sněmování překazil zhoubný mor zjevivší se v červnu téhož roku v Praze. Král Vladislav II. ujel boje se nákazy do Plzně; ale když i zde černá smrť jala vybírati si oběti z dvořanstva králova, odejel na Moravu do Třebíče.

Po odjezdu králově vypukla krvavá bouře v Praze. Již svrchu bylo řečeno, že král Vladislav II. sadil v Praze konšely smýšlení katolického, kteří spoléhajíce se na přízeň královskou, nejen že lid pražský tiskli

od víry, ale dopouštěli se i přemnohých nezákonitých skutků, jimiž obyvatelstvo valně na sebe popudili. Výslech uvězněných po bouři konšelů [1]) dokazuje nejlépe, jak pravdiva jsou slova ta. Z něho jest patrno, jací nešlechetníci oni konšelé byli. Významná jsou slova Matouše služebníka, který, ač sám viny prost nebyl, o svých pánech pravil: „Kdyby takovú nepravosť páni jinde činili, kázali by je zvěsiti.“ Konšelé nejhůře nakládali s kšafty, které padělali, rušili [2]) a p. Odkazy pro sirotky nechávali sobě. Když chodívali k sousedům na kšafty, pobrali tam hotové peníze, které pak mezi sebe rozdělovali; leckdy se však kšaftující uzdravil, a když žádal peněz svých zpět, marně se vždy namáhal. Písařům, které s sebou mívali, přikazovali, aby hotové peníze, které byly na rozkaz umírajícího do závěti vepsali, v radě opět vymazali. Dluhy zemřelých občanů vyupomínali pro sebe. Co se ostatního jejich úřadování týče, lze bez obalu říci, že byli nestoudně úplatni. „Žádný kšaft nemohl vydán býti buď spravedlivě tvrzený aneb jinak, aby nemusil uplacen býti.“ Za peníze dávali léta sirotkům proti právu. Komukoli bylo jednati s nimi v záležitostech právních, musil platiti. Soudce, přijímali konšelé úplatky od obou stran, ovšem že při rozhodli ve prospěch té strany, která více dala. Králi Vladislavu II. pak napsali prosbu, žádajíce od něho, by jim daroval dům jakéhos Jiránka, kde prý se dle slov sousedův a kněží nepravosti páší (toto i onen výrok dovolávaný byl lživý), jako odměnu za namáhání v úřadě!? — Druhý hlavní pramen obecného rozčilení byla bouřlivá kázání mnichů, [3]) zejména Bosáků [4]) proti přijímání pod obojí, kdož tak činí, že zatraceni budou. Přední z oněch kazatelů byli: M. Valentin Vlk, kanovník Hradský a Martin Puška, „doktor z Chrudimě“, člen řádu...? na Karlově; oba docházeli do jiných kostelů pražských a zde kázávali velmi ostře a bouřlivě proti pod obojím, takže téměř současná zpráva, [5]) trvám, že o Puškovi, dí: „forte non legerat sanctum Augustinum docentem: quod cum multitudine peccante non aspere sed leniter agendum sit“. — Kázáními povzbuzeni katolíci osnovali výtržnosti, jimž konšelé nijak přítrž nečinili, ba naopak sami je podporovali. [6]) Bylo totiž obnoveno nařízení arcibiskupa Konrada z Vechty (1413—31), aby posvícení se odbývalo ve všech kostelích pražských týž den. Za bouří husitských a po nich nedbáno více tohoto předpisu a posvícení slavilo se zase při každém kostele zvláště. Když pak M. Duchek, farář u sv. Jiljí na Starém městě, slavil posvícení v obvyklý čas, neřídě se rozkazem — v čemž ostatně roveň byl všem farářům pod obojí — katolíci a chatra vrazili do kostela, odbyli slavnosť svým řádem, potom uvedli kněze své na faru na hody „a žádný jim nesměl odepříti, protože se s rathouzem srovnali, a

---

[1]) Palacký: Staří letopisové, III. 510—515. Vyznání vězňů po bouřce pražské.
[2]) l. c. přehojné doklady jak ku těmto tak ku všem následujícím přečinům konšelů.
[3]) Staří letop. III. 233.; Mon. hist. univ. Prgs. lib. dec. II. 149.; J. B. Menken: Chronicon terrae Misnensis II. 371.
[4]) Bosáci měli klášter u sv. Ambrože na Novém městě pražském (nyní č. 1037. proti Prašné věži). Hájek: Kron. česká. V. V. Tomek: Zákl. st. místop. pražsk.
[5]) Menken II. 371.
[6]) Neznámý dosud rukopis Bartoše z knihovny strahovské má o této bouři zvláštní hlavu.

kněží té fary musili se tomu dívati.[7]) Podobně přihodilo se M. Vrbenskému, faráři u sv. Apolináříše, jemuž jako Duchkovi konšelé klíče od kostela vzali a sami vládli.[8]) Násilné skutky konšelů rozbouřili beztoho již neklidnou mysl obyvatelstva pražského, zvyklého kráčeti vždy v čele českých měst, jednati vždy tak samostatně, jak na hlavu království sluší; jeho příkladem řídila se všecka města království jako rozkazem. Ale od té doby, kdy zmínění konšelé byli dosazeni, byla Praha přinucena proti vůli svého obyvatelstva z vůle však, konšelů vésti si jako poslední z českých měst, což ovšem hrdosť její nemálo uráželo. Na sjezdu v Nymburce a ve Slaném stála totiž proti usnesení celého národa, řídíc se vůlí královskou.

Obecné jitření mysli nebylo konšelů tajno. Obávajíce se pak zpoury proti svému nenáviděnému panství, užívali důrazně všech možných prostředků: „kázali klásti řetězy po ulicích, sepsali všechny zbrojené měšťany, jimž rozkázali, aby se zbraní pohotově byli a na znamení zvonem dané sběhli se k radnici“,[9]) aby hrozící bouři hned v zárodku utlumili. Soused bál se se sousedem veřejně promluviti. Do vináren a hostinců posýlali vyzvědače, kteří „počínali nejprv sami leccos mluviti a přimísil-li se kdo a pověděl co takového, ježto nebylo libo konšelům, i zavazovali je a sázeli a druhdy i mučili a tak své šibalstvo konali.[10])

V Praze vládl klid, děsný klid před bouří, který v lůně svém ukrýval krvavou záhubu. Mezi lidem proskakovaly temné pověsti, že král v Třebíči morovou ranou stížen umírá, konšelé pak všech tří měst pražských že spojili se s katolickými pány,[11]) kteří jim slíbili pomoc, aby mohli všecky pod obojí, duchovní i světské pobiti a z města vyhnati. I den prý byl již určen: ten čtvrtek před sv. Václavem.[12]) .

Konšelé staroměstští svářili se sice na oko s novoměstskými, ale pod rouškou nepřátelství kuli pikle proti straně protivné. V radě jednalo se o to, aby kněží a mistři byli vyhnáni, světští však počtem as osmdesáti pobiti.[13]) Prokop Publik, konšel staroměstský, byl u krále v Třebíči a přivezl odtamtud schválení konšelských záměrů.[14]) Soused šeptal sousedu tyto zprávy,[15]) které vyzradil těžce nemocný Hanuš

[7]) Rukop. Bart. pís. strahovského.
[8]) Staří letop. III. 233.
[9]) l. c. III. 233.
[10]) Ibidem.
[11]) l. c 232. a Vyz. věz. 512., 513.
[12]) Ondřej Kahoun vyznal, že jest přítomen byl, když sú se puntovali s pány staroměstskými a s pány odpornými kalicha božieho a na to sú pečeť přitiskli městskú bez vuole obce. Vyz. věz. 512. 513. — Svátek sv. Václava připadl tehdy na neděli.
[13]) Purkmistr Nového města pražského a konšel Truhlička vypovídali že Eliáš (konšel) pravil před nimi, že do sv. Václava má býti půtka a mord, pravě, že by to pranostiky ukazovaly a to mluvil nějaký chtivosti. Vyz. věz. 512. It. vuoči mluvil Truhlička Matúšovi, že jest přicházeje do rady mluvil, dokudž některých nestináte a nevyženete, dotud mezi vámi jednoty nebude. Ibidem 513.
[14]) Staří letop. 235.
[15]) Pozdější kronikáři, nevědouce snad dobře, jak se věci měly, vypravují, že „konšelé všecky, kteříž pod obojí způsobou tělo a krev Krista Pána přijímali, mordovati měli, ženám prsy a dětem pysky řezati“. Martin Kuthen. Tato poslední zpráva, žen a dětí se týkající, zdá se z pouhého domyslu přidána. V současných pramenech není o tom ani zmínky, za to však ve všech pozdějších kronikách: v Hájkově, v hi-

z Kolovrat, kapitulní probošt a správce arcibiskupství. Vědomí těch věcí tolik prý ho tížilo, že nemohl zemříti.[16])

Konšelé určili heslo: Pán Bůh s námi, světlo mezi námi, naši věrní bez hac.[17]) Tím říditi a spravovati se bylo jejich věrným, aby v noční vřavě snadno bylo rozeznati tyto od protivníkův.[18]) Velmi nesnadno jest věci tuto vypravované rozřešiti dle pravdy. Vypravování starých letopisů neshoduje se s udáním Bartoše Písaře. Starý letopisec nezmiňuje se nikde o svrchu jmenovaném hesle; počet těch, kteří hlavu ztratiti měli, udává na osmdesát.[19]) Trvám, že udání Starého letopisce jest pravdě podobnější než Bartošovo, který dí, „nepodobnou lesť na ně vymyslili, pravíce, že sou měli některý počet katův, aby všecky stínali v hacech nalezené. A tak několik osob mělo několik tisícův mordovati". Bylo by velice zpozdilé jednání se strany konšelův, kteří obecně byli nenáviděni, a mohli jen v málo přátel spoléhati, kdyby se byli odhodlali vybiti všecky své odpůrce, jimiž — lze právem říci — bylo všechno obyvatelstvo Pražské.

Zdaž nezamlouvá se lépe mínění, že se konšelé chtěli násilím zbaviti čelných měšťanů, čímž, tuším, doufali zastrašiti své protivníky, kteří zbaveni vůdců, neodváží se potom žádného odboje?

Taktéž nelze na ten čas zcela určitě říci, která událost urychlila vypuknutí bouře. Starý letopisec vypravuje, že vyznání Hanuše z Kolovrat bouři uspíšilo.[20]) Bartoš však uvádí jako příčinu výtržnosť u sv. Jiljí, když tam slaveno bylo posvícení.[21]) Strana konšelům protivná začala bouři.[22])

Ve středu dne 28. září o 8. hodině ranní dali u P. Marie před Týnem poplašné znamení zvonem, kteréž ihned opětováno bylo v ostatních kostelích. Té chvíle byli konšelé shromážděni v radnicích. Nevědouce, co se děje, spěchali staroměstští konšelé k oknům radnice, smějíce se vespolek. Jeden z nich byl vyslán do Týna, by se podíval,

---

storickém kalendáři Veleslavínově a jinde. Kuthen sám pevně v to nevěřil, an dí: „ale pravda-li jest, já to vše jiným k dostatečnějšímu vyhledání poroučím". Ostatní kronikáři přijali onu zprávu bez jakékoliv ohrady.

[16]) Staří letop. III. 233.

[17]) Hace = spodní oděv, nohavice.

[18]) Bartoš Písař R. Strh.

[19]) Staří letopisové 235$_3$.: Ten Prokop Publik byl nedávno přijel od krále, a co jest tam způsobil to jest vyznal, že kněží a mistry měli vyhnati, a mnoho měšťanů, kterýchž měli popsáno jakožto 80, mělo stínáno býti.

[20]) „I věříce Pánu Bohu, že jich neráčí opustiti i nečekavše noci, v níž sou měli sousedy jímati a katovati se s nimi, i předešli je ten den prve." Staří letopisové III. 234.

[21]) Tehdáž někteří před tou samou bouřkou z Římanů a výtržných lidí pražských, doufajíce již v svá nevěrná spiknutí, dali byli k té bouřce příčinu dobývajíce se do kostela sv. Jiljí etc. Bartoš Písař. R. Strh. — Václav Hájek z Libočan shoduje se s Bartošem mimo datum, které klade na první neděli po slavnosti velikonoční (6. dubna t. r.); sv. Jiljí je však 1. září. Ed. Herold: „Malebné cesty po Praze", uvádí z pramene nedosti známého sobotu před Povýšením sv. kříže, což bylo 13. září. Viz str. 365.

[22]) Zprávy o ní vážil jsem z následujících pramenů: Ze Starých letop. III. 234. et ss. z Bartoše Písaře R. Strh., a ze článku dra. A. Bachmana „Zur Geschichte des Aufstandes der Prager im Jahre 1483. Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 19. Jahrgang. Uveřejnil v něm souvěkou zprávu sepsanou jazykem německým: „Passio Pragensium".

kdo to zvoní; jakýsi kněz pod obojí bil tam na poplach. Na poplašné znamení sbíhali se odevšad ozbrojení měšťané k radnici,[23]) takže poslanec konšelů nebyl s to doběhnouti do Týna. Obrátiv se chvátal na radnici zpět, ale dav, vzrůstající každým okamžikem, ubil ho do smrti. Lid volaje „zabij, zabij" hnal se do radnice, v jejíž vratech stál purkmistr Jan Klobouk. I tázal se davu, čeho si přeje? Odpověděli jemu, že sešli se dle rozkazu konšelův. Purkmistr netuše nic kalého poděkoval se lidu za ochotu a přikázal, by zde počkali. Domluviv, chtěl pak rychle vrata zavříti, ale rozvášněný dav vrhl se na něho, že jen stěží unikl a skryl se v radnici.

Dravým proudem hnal se lid za ním, zajal ho i všecky konšely, jimž přikázali, by nevycházeli z radní síně. Purkmistr neposlechnuv odcházel, ale jeden z měšťanů probodl mu sudlicí nohu.

Jan Klobouk chtě se dalšího trýznění zbaviti tvářil se mrtvým a klesl na zem. Ti pak domnívajíce se, že jest skutečně mrtev, chtěli mrtvolu jeho vyhoditi oknem; purkmistr láskou k životu puzen, zachytil se rukou okna a nechtěl se pustiti, až mu ji odtloukli. Spadl na ulici, kde ležel jen ve spodním oděvu, krváceje z mnohých ran. Konšel Publik byl taktéž raněn oštěpem u domu Gebhartova od Jana Krejčího od „Bílého páva",[24]) když hleděl se útěkem spasiti. Prosil za milost, slibuje, že divné věci poví,[25]) i byl odveden s druhými do vězení. Ti z konšelů, kteří byli horliví pod obojí, vyvázli bez úhony.[26])

Zatím svolával poplašný zvon na radnici kovovým jazykem obyvatelstvo staroměstské. „Tuž nejprv," vypravuje starý letopisec, „co živo běží k radnici a Němci někteří, kteří o té zradě věděli, rychle také k radnici na pomoc konšelům běželi." Ale marně, bylo již pozdě. Něco bylo jich zjímáno, ostatní se rozprchli.

Daleko zuřivěji vedli si Novoměstští. První obětí byl písař městský, který se jim na odpor postavil, bráně vchodu do radní síně. Vtrhnuvše tam posekali sedm konšelů, kteří v síni právě meškali.[27])

Potom metali je okny ven. Někteří z raněných konšelů dopadnuvše na zemi ještě žili; útrpní lidé zvedli je a odnesli do nejbližších domův, ale vzbouřený lid zakázal pod hrdlem a statkem, aby nikdo raněných ani neobvazoval, ani neléčil.[28])

Z této příčiny ranění za nedlouho skonali. Dva konšelé, Martin Nedoruště a Boreš nožíř, prchajíce před pomstou lidu spadli s pavlače a zabili se.

Primas Nového města, Václav Páral, kožišník, utekl a skryl se u souseda v loži. Ale běda! brzy ho našli a vedli zpět na radnici. Cítě bezpochyby, že konec života se blíží, velice naříkal a volal: „Ó milý králi!" Rozvášněný lid, zvláště pak chudina, nečekajíc soudu, usmrtila Párala přečetnými ranami střelnými, sečnými i bodnými.[29])

---

[23]) Nejprve přiběhl statečný a vážený měšťan Bohuslav Legát od Ráje, který udeřil oštěpem tak silně v práh radnice, až tam uvázl. Staří letop. III. 234.
[24]) V Železné ulici, nyní č. 490.
[25]) Staří letop. ibid.
[26]) Pass. Prag.
[27]) Že krve bylo ve světnici na některý žbeřík. St. let. III. 235.
[28]) Pass. Prag.
[29]) Staří letop. III. 236.

Primas Václav Páral, dokud živ byl, utiskoval nad míru chudé a sirotky vyzdvihuje a nechávaje si jejich peníze. Ba ani tehdy hněv lidu se neutišil, když viděl nenáviděného trýznitele mrtvého, „i střileli k němu, a sekajíce ho říkali „„Toť mých deset kop““ a jiní „„Toť mých pět kop““ a on byl již bez duše dávno“.[30]) Potom hodili mrtvé tělo jeho k oněm, jež okny smetali.

Na Malé straně nenabyla bouře tak velikých rozměrů jako na pravém břehu Vltavy.

Lid schladiv svou nenávisť životy neoblíbených konšelův udeřil na Židy, jichž obydlí tak vydrancoval, že prý nezůstal ani hřeb ve zdi.[31]) Pobrali jim skvosty, klenoty, drahá roucha a jiných věcí mnoho.[32])

Jiní lidé, zejména šlechtici, kteří mnoho měli tam v zástavě, utrpěli značnou škodu. Obecná zloba obrátila se nyní na kláštery, v nichž loupili kalichy, monstrance, mešní roucha atd. Ženy pod obojí počínaly si velmi statečně, vlastně loupeživě. Nejhůře dařilo se Bosákům u sv. Ambrože na Novém městě. Klášter jejich byl vyvrácen a sbořen, takže nezůstal kámen na kameni.

Zdivo a trámy roznesla si chudina a stavěla si domy z toho. Městiště v trosky obráceného kláštera bylo tak pusté a holé, jakoby zde klášter nebyl nikdy stál.[33]) Mnichům Bosákům dařilo se poněkud lépe než jejich obydlí. Guardianu byla nejsvětější svátosť oltářní po třikráte z rukou vyražena, ale neohrožený kněz nedav se nikým zastrašiti opět ji vždy zdvihl.

Usnesli se na tom, že Bosáky z města vyženou a úmysl bez meškání ve skutek uvedli.

Divný věru průvod ubíral se ulicemi pražskými; z předu nesen byl kříž, za ním křáčeli Bosáci, obklíčeni davy pod obojích, kteří zpívali posměšné písničky, jménu Ježíš = Jesus se rouhali volajíce, křičíce a prozpěvujíce: „Jez hus.“ Bosáci opustivše Prahu vrátili se do Němec,[34]) odkud je byl, tuším, Vladislav II. do Prahy povolal.[35])

Bývalý představený téhož kláštera byl zajat od pod obojích a velice mučen, aby vyznal, kde skryty jsou klášterní poklady; když nechtěl aneb nemohl vyznati, byl sťat. Prve než byl ortelován, zaříkal se, aby Bůh nebyl duši jeho milostiv, ví-li o pokladech, na které se táží, a že hotov jest, prohlašoval, slova svá krví zpečetiti — což se také stalo.

Mnozí z pod obojích pohnuti jeho slovy a jednáním říkali, že zajisté byl popraven nevinně. Opat u sv. Markéty na Vyšehradě byl chycen a utopen. Dominikáni z kláštera sv. Klimenta u kamenného mostu skrývali se po pět dní a byli by hladem zahynuli, kdyby milosrdné a neohrožené ženy katolické nebyly je přese všecka nebezpečí opatřovaly potravou.

---

[30]) Ibid.
[31]) Pass. Prag.
[32]) Staří letop. III. 286.
[33]) Pass. Prag.
[34]) Alzo sint die monche wider mit hilfe Gottis nach Deutschlandt gezogen. Pass. Prag.
[35]) Viz pozn. 4.

Němcům zjímáno bylo na půltřetího sta. Byli uvězněni a ve vězení krmeni chlebem a vodou, leč tak skrovně, že několik z nich zemřelo hladem. Kdo byl ochoten přijímati pod obojí způsobou, tomu vrácena svoboda. Kdo však nesvolil, byl zbaven svého majetku a vyhnán z města. Cizincům, kteří za bouře v Praze dleli, nebyl ani vlas na hlavě skřiven, než nesměli na ten čas ani prodávati, ani kupovati ve městech pražských.

Po bouři klid a rozvaha opanovaly jednání občanstva pražského. Především osadili radnice a hned volili nové hejtmany, aby řád a kázeň zavítaly opět do města krvavou bouří rozvášněného. Silné hlídky zbrojnošů měly za úkol pečovati o to, aby pokoj za tmy noční nebyl porušen a bouře se neopakovaly. Ještě téhož dne „starší a obce všech tří měst pražských" mnoho listů se zprávami o bouři rozeslali všem stranníkům pánům i městům. Ale i sousedním knížatům poslali zprávy omlouvajíce se útrapami, jež jim po mnoho let bylo snášeti, a uvalujíce všecku vinu na konšely. V listu ku králi Vladislavovi píší Pražané, že jednali puzeni sebeobranou, a slavně ujišťují krále svou nezlomnou věrností i slibují, že všechny škody bouří způsobené nahradí a věrněji a lépe králi sloužiti budou než předešlí konšelé.[36]) Správu obcí pražských vedli obecní starší, jimž pečeti obecné na důkaz moci odevzdány byly.

V pátek dne 26. září vypravili se Pražané pod Matějem Mýtným válečně proti hradu svatého Václava, kterýž jim byl vydán smlouvou. Poznal bezpochyby velitel hradský, pan Oldřich Medek z Valdeka, že nemožno se ubrániti přesile, a proto moudře se vyhnul zbytečnému prolévání krve tím, že hrad sv. Václava vzdal. Pražané ujali se i hradu sv. Václava a správcem jmenovali tam Valentu Růženého, muže mírného a opatrného, „k němuž páni prelati měli velikou lásku i potom po všecky časy".[37])

Pražanům vrátivším se z nekrvavého tažení uchystáno bylo na staroměstském náměstí divadlo krvavé — poprava uvězněných konšelů. V bouři zajatí konšelé uvězněni byli dílem na Šmerhově,[38]) dílem jinde. K soudu nad nimi pozvali Pražané všechny pány a rytíře, kteří tou dobou v Praze meškali, jako svědky. Konšelé, byvše vyslýcháni útrpným právem, přiznali se ku věcem, jež jim za vinu kladeny byly.[39]) I byli odsouzeni ku ztrátě hrdla a ještě téhož dne ortelováni. Na náměstí staroměstském pod pranýřem byli popraveni: obecní (starší?) Tomáš od Oremusu,[40]) po něm konšelé: Prokop Publík, Václav Chanický a Jan Stodola. Naposled přiklekl k okrouhlému kameni, jehož

---

[36]) Obšírnější zprávy viz v Palackém V. 228. etc. — Psaní obrana Pražanů viz v Archivu českém VI. 196—8.

[37]) Staří letop. III. 236. — Hrad sv. Václava = Hradčany.

[38]) Šmerhov, dům pod č. 938. na Staroměstském náměstí vedle někdejší staré radnice, se kterou a s jinými domy zároveň byl sbořen, by se nabylo místa pro novou radnici. J. Malý: Histor. slovník. Tomek: Základy st. místop. pražsk.

[39]) a) jediný výslech novoměstských konšelů se zachoval a uveřejněn byl Palackým; ostatně viz pozn. 1. b) Darnach am dornstag marterten sie dye anderen hern, die sie gesclagen unde gefangen heten, als diebe un(de) obilteter offenberlich uf dem rathansz. Pass. Prag.

[40]) Oremus, někdejší nárožní dům zazděné již sv.-Michalská uličky, nyní č. 461. na náměstí.

se tehdy při popravách místo špalku užívalo, purkmistr staroměstský, Jan Klobouk. Dva holomci katovi přinesli tohoto ubožáka v nosítkách na popraviště; byl si zlámal nohy, když ho shodili s oken radnice. Poslední slova Kloboukova byla: „Nic dobrého nemyslil jsem o obci této.“ Po té poklonil se mu mistr popravní jménem Matěj a již písek zabarvil se krví nešťastného purkmistra. Mistr Matěj od té chvíle, kdy bylo mu popravovati vlastní vrchnosť, zanechal krvavého řemesla svého a nùzně se živil dlaždičstvím a dovážením vody na fary a soukromníkům.[41])

Na Novém městě byli popraveni: Šimoň měšečník, purkmistr, a konšelé Truhlička a Kahoun.[42]) Na Malé straně purkmistr Piprnášek pověsti velmi nechvalné a konšel Tomek, krejčí. Popraveným konšelům nedostalo se ani řádného pohřbu. Těla jejich ležela na popravišti po celou noc a v sobotu odvezli je na káře ke svatému Klimentu, kde hodili je do společného hrobu, takže právem stěžuje si pisatel „Utrpení Pražanů“: „Alsz weren sie hunde.“[43])

V těch dnech pilně vypovídáni byli protivníci, přijímáni pod obojí z měst pražských, zvláště pak ti, kteří byli od víry odpadli.

Pražané vítězství své slavívali pokaždé „památným a slavným triumfem“. Zpíván byl vždy chvalozpěv latinský: „Grates nunc reddamus Domino deo, qui sua benignitate nos liberavit ab haereticorum pravitate“ anebo: „ab inimicorum potestate“,[44]) Dne 6. října zapsali se na náměstí staroměstském vespolek „starší obecní a všechna obec Starého, Nového a purkmistr, rada i obec Menšího měst pražských“. Smlouvy slavně zpečetili a ctí a věrou na vzájem se zavázali, že státi budou ve všech článcích této smlouvy svorně a pevně za jedno.[45]) Na památku znamenité této události postaveny byly na náměstí staroměstském čtyři sloupy, na nichž upevněny byly barevné praporce. Teprve po dvou neb více letech byly ony sloupy odstraněny.[46])

Hned po bouři poslali Pražané pro biskupa Augustina sanktuarienského do Hradce Králové, kde byl tehdy bytem, a zapsavše se s jinými městy, že věrně při něm trvati a jeho chrániti budou, přivedli ho do Prahy ve slavném a četném průvodu dne 20. října a vykázali mu byt na velikém náměstí v domě „u bílého jednorožce“.[47])

Pověsť o bouřlivých událostech pražských rozlétla se bleskem po sousedních zemích a za hranicemi obávali se, aby nebyl to začátek

---

[41]) St. letop. 237.

[42]) Martin Kuthen a Adam z Veleslavína jmenují ještě jiné konšely novoměstské, kteří za bouře život ztratili, bezpochyby při útoku na radnici. Jsou to: Jan Rathouzský, Hladký, sladovník z Pořičí. Mařík Pivce, pak Matouš Kavrle, služebník a j.

[43]) Passio Prag. vypravuje velmi drasticky o příbězích po popravě staroměstské: „un(de) liesz sie obir nacht lygen alsz die hunde uf dem steinwege oder uf dem plahen“ (= Plan). Jak se věci měly na Novém městě a na Malé straně, nevíme.

[44]) Bartoš Pís. Ruk. Strah.

[45]) Některé prameny o bouři pražské r. 1483—4 vydal dr. Jaroslav Goll ve Zprávách zasedacích král. české spol. nauk 1878. Str. 1—7.

[46]) Bart. Pís. Ruk. Strah.: „na kteréž jsem já, když jsem byl pacholíkem hubeným, často se díval a to stálo za dvě léta nebo více“.

[47]) Biskup Augustin žil v tomto domě až do své smrti r. 1493. Dům ten má nyní čís. pop. 603. Herold: Maleb. cesty str. 183.

nových válek husitských. Pražané v listech obranných, zaslaných pánům a zemanům, žádali na nich pomoci vojenské.[48])

Krále Vladislava II. dojala zpráva velmi nemile; viděl ť ovoce kolikaleté úsilné práce jednodenní bouří rázem v niveč obráceno. Konšelé, kteří věrně jemu a snahám jeho sloužili, odpykali věrnosť svou potupnou smrtí na popravišti.[49]) I sbíral hned vojsko, by Pražany válkou strestal. Mimo to dopsal o pomoc sestřenci (svatu?) svému Jiřímu vévodě bavorskému, Matyáši králi uherskému a otci svému, Kazimíru polskému, a jiným knížatům.[50]) Předním strůjcem válečné zahraničné výpravy proti Čechům byl papež Sixt IV., neustávaje na sousední Čechům knížata doléhati, by zdvihli kříž a potřeli odboj kacířů ještě v zárodku. Ale marnou byla snaha jeho. Knížata dílem utkáni vzájemným bojem, dílem toužíce po potřebném klidu a míru nedali se pohnouti ku zbytečné válce. Zatím král Vladislav II. s vojskem dosti četným (kolem 8000 mužů) přitáhl ke Kutné Hoře, již hodlal osaditi. Báli se zde podobných výtržností jako v Praze, ale Kutnohorští uzavřeli se v pevném městě a chystali se k důraznému odporu. Král cítě se slabým k dobývání města, uznal za dobré uchýliti se s vojskem do blízké Čáslavě, kam svolal ku dni 23. října zemský sněm, by obžaloval Pražany.

Po některém marném vyjednávání přijeli Pražané do Kutné Hory na sněm hromniční r. 1484, když jim prve král bezpečný glejt poslal. Poslové přinesli výminky, pod nimiž obce pražské byly hotovy s ním se smířiti. Než král jich nepřijal.[51]) Teprve po několika sjezdech a sněmování smířil se král s Pražany na památném sněmu kutnohorském dne 24. září r. 1484 pod těmito výminkami[52]):

„Král odpustí Pražanům a potvrdí všechna jejich privilegia. Biskupu Augustinovi dá list bezpečný, by mohl všude volně úřad svůj konati.[53]) Mniši nebudou do Prahy uvedeni, leč se svolením Pražanův a stavů. Cizincům a katolíkům, kterým bylo Prahu za bouře opustiti, bude dána náhrada dle městských práv pražských. Věci uloupené Židům a klášterům budou jim zpět vráceny. Král dosadí konšely z těch, které mu dají obce napsané dle obvyklého řádu. Jakmile král do Prahy přijede, bude mu ještě téhož dne hrad pražský postoupen."

Král Vladislav II. přijel po dokonaných úmluvách dne 29. září do Prahy, kde byl velmi slavně uvítán, a ubytoval se v Králově dvoře.

---

[48]) „... a nám radni a pomocni, jisté lidi k naší potřebě vyšlíce, abychom Prahu před nepřáteli mohli zachovati". Archiv český VI. 197.

[49]) Václav Hájek z Libočan vypravuje, že král uslyšev zprávu plakal a pak přísahal, že chce seč bude moci, neslušného toho skutku pomstiti. List. 452. Zaručiti zprávu tuto ovšem nelze.

[50]) F M. Majer: Analecten zur österr. Geschichte im 15. Jahrhdte. Zeitschrift für österr. Gymnasien 1880. „Serenissimos principes nn. pro subsidio et auxilio si nobis opus foret, requisimus et hortati sumus."

[51]) Výminky Pražanův i odpověď královu na ně viz v publikaci dra. Golla (pozn. 44. na str. 7—9.).

[52]) Doslovné znění smírné smlouvy viz tamtéž na str. 9—12.

[53]) Na sněmu nymburském stav panský a rytířský pro opatření biskupa Augustina svolil čtvrtý díl úroku svatojirského. Městům na vůli dáno, aby podle možnosti své učinily. Daniel Adam z Veleslavína: Kalendář historický.

S ním zároveň vrátilo se mnoho vypovězenců, z čehož vznikly v Praze opět třenice a vády, k nimž valně přispívaly ženy popravených konšelův, i byly vyhnány z města, aby pokoj nebyl porušen. Při tom přihodilo se,[54]) že za shluknutí namířil jakýs novoměstský soused svůj samostříl na krále pohlížejícího z okna na vřavu. Tím postrašen odebral se Vladislav II. v noci tajně na hrad pražský, kdež od té doby trvale sídlel; byl' posledním z králů českých, který dlel pod střechou Králova dvora.

---

[54]) St. letop. III. 242.

Přehled historiografie Čech, Moravy a Slezska

v letech 1871—1881.

V oboru dějezpytu a dějepisu českého bylo v posledních letech pracováno velmi mnoho a s úspěchem velikým. Jak mnoho vykonáno bylo na poli tomto, o tom přesvědčeni jsme netoliko doma, nýbrž práce ta došla zaslouženého uznání a spravedlivého ocenění i za hranicemi. Od několika roků přinášejí ročně odborné vědecké časopisy téměř všech vzdělaných národů důkladná pojednání o historické činnosti v Čechách, a to s pochvalou a uznáním takovým, že slova naše svrchu uvedená zcela opravňují.

Dějepisná věda v Čechách může vykázati se jmény, která nabyla a nabývají důležitosti všeobecné.

Vedle slavných učenců národa našeho pracují pilně o dějinách českých také učenci národa německého. Nechceme stopovati směr jedněch ani druhých, zůstavujíce to vědecké kritice, a ukazujeme pouze, že pracuje se na obou stranách. Vedle učenců důležitosti všeobecné pracuje o dějinách českých i mnoho mužů, jimž okolnosti a síly nedávají dobyti si jména ve vědě tak hlučného, ale s radostí pozorujeme ve všech pracích lásku k věci a píli velikou.

Oceněním všech prací v oboru tomto vyšlých, a to nejen v době novější, nýbrž důkladnou historií historiografie české alespoň ode dob Dobnerových posloužilo by se vědě dějepisné velmi. Záslužné dílo to podobalo by se mohutné budově, k níž materialem byly by všechny práce z oboru dějezpytu a dějepisu českého. Kéž by nalezl se brzy dovedný stavitel!

Na částečku toho materialu z doby novější chceme zde upozorniti.

Účelem řádků těchto bude nastíniti krátce, k t e r a k a od k o h o badáno a psáno bylo o dějinách Čech, Moravy a Slezska v posledním desítiletí. Pro úplnost pojímáme v nástin tento veškeré práce z let 1871—1881, týkající se dějin zmíněných zemí, ať pošly z péra čihokoliv a jakéhokoliv. Za to pomíjíme vše, co psáno bylo u nás, byť i jazykem českým, o dějinách mimočeských.

Při výpočtu prací chceme a musíme omeziti se na pouhé udání titulů, zdržujíce se ostatně každého posuzování, jakéž ani síly naše,

ani omezenosť místa nikterak nepřipouštějí.[1]) Tím mnohdy se stane, že vedle práce výtečné udána bude práce ceny snad velmi nepatrné, prosíme tedy, by nám to ani ve zlé, ani k nevědomosti vykládáno nebylo. Jsme sobě také dobře vědomi, že nihil factum et perfectum est, bude tedy v přehledu našem scházeti snad nějaký spisek neb pojednání, proto každý doplněk bude nám vítaným.

Pokud nám možno a přístupno bylo, přičinili jsme se svědomitě vyhledati všechny spisy samostatné, jakož i všechna pojednání v nejrůznějších časopisech uveřejněná, a doufáme, že nedbalostí naší nebylo opominuto ničeho.

Veškeré práce z oboru dějin českých v letech 1871—1881 vydané lze rozděliti na čtyři skupiny:

1. Prameny dějin českých a práce jich se týkající.
2. Vědecká spracování dějin.
3. Pojednání v časopisech uveřejněná.
4. Pomocné spisy historické.

A.

1. Prameny dějin českých a práce jich se týkající.

Co se týká pramenů, pracuje se usilovně jak v Čechách tak na Moravě, bychom měli sbírky pramenů co nejúplnější a k praktickému upotřebení co nejpohodlnější. Prameny ty vydávají se buď v soustavných sbírkách, buď od bedlivých badatelů jednotlivých.

Že dosud nemáme větších sbírek, které by odpovídaly moderním požadavkům vědy, které by obsahovaly všechny prameny systematicky vydané s vědeckými úvody a kritickými úvahami jako sbírky národů sousedních, toho vinu nikterak nenesou učenci, nýbrž nedostatek nakladatelů. Tak na př. nedávno bylo zaniknouti veliké sbírce drem. Gindelym pořádané „Monumenta Historiae boh.“, poněvadž nebylo nakladatele. Neviníme nikoho, ale je už na čase, by probudily se z netečnosti kruhy, jimž po přednosti náleží podporovati vydávání pramenů dějin domácích.

Vydávají se prameny následovně:

1. „Fontes rerum Bohemicarum“ čili „Prameny dějin českých“ v Praze (1871—1881).

Jest to jediná sbírka větší, která odpovídá všem nejnovějším požadavkům vědeckým. Vydává se z nadání F. Palackého. Vydávání řídí „Historický spolek v Praze“.

Díl I. obsahuje: Životy sv. Cyrilla a Methoda; životy sv. Ivana; životy sv. Ludmily a sv. Václava; životy sv. Vojtěcha; život Vintíře poustevníka; životy sv. Prokopa; život blahoslaveného Hroznaty; život arcibiskupa Arnošta; životy Miliče z Kroměříže; život Jana z Jensteina.

[1]) Kdokoli přeje si poznati ocenění dějepisné činnosti v Čechách, toho poukazujeme k pařížské „Revue historique“, kde od r. 1878 p. prof. dr. Goll pojednává ročně co nejpodrobněji a kriticky o veškeré činnosti o dějinách českých. O české historické literatuře za posledních tří let psal dr. Emler v „Mittheilungen des Institutes für österr. Geschichtsforschung“. Wien 1881. Od r. 1872 posuzuje historické práce české v „Osvětě“ dr. Kalousek.

Díl II.: Kosmův letopis český; Kosmova letopisu českého pokračovatelé a sice osm; letopisy hradišťsko-opatovické; letopisy Vincentia a Jarlocha; letopisy žďárské.

Díl III.: Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila v textu českém a v překladu německém.

Text jest upraven dle nejlepších rukopisů, opatřen úvodem, vysvětlivkami, udána různočtení a prameny cizojazyčné převedeny jsou do češtiny, by staly se přístupnými i kruhům širším. Dosud vyšly tři díly, každý o několika svazcích.

2. Některé prameny dějin českých přináší vídeňská sbírka „Fontes rerum austriacarum", vydávaná vídeňskou Akademií věd. Jsou tam obsaženy práce německých historiků dra. Losertha, dra. Bachmanna a našeho Tadry.

3. Dr. Emler vydává Erbenem založená „Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae" v Praze (1871—1881). Jsou to listinné prameny z XIII. stol. (1253—1310), jichž vydáno v II. díle deset svazků.

4. „Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae a. 1541. igne consumptarum" v Praze (1871—1881).

Předůležitého pokladu tohoto pro historii naši vydal dr. Emler díl I. a II. nákladem J. Osv. hraběte Clam-Martinice.

5. Dr. Emler a Tingel vydali r. 1874 „Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidiöcesim" v Praze (1874—1881).

Dílo to podává nám jasné světlo o církevních statcích v Čechách v dobách předhusitských.

6. Neméně důležitým pramenem pro církevní dějiny české jest dílo, které od r. 1875 nákladem fakulty theologické vydává prof. dr. Borový, „Libri erectionum archidiecesis pragensis saeculi 14 et 15" L. I.—III. (1358—1390) v Praze 1875—1881.

7. Nevyčerpatelným pramenem pro poznání veřejného a společenského života národa našeho jsou staré písemné památky české a moravské, které sebral a nákladem pokladnice zemské vydal Fr. Palacký v „Archivu českém". Do přehledu našeho (1872) patří jen díl VI., obsahující památky z l. 1471—1526.

8. Jako pokračováním sbírky té jeví se „Sněmy české od r. 1526 až po naši dobu", vydávané král. česk. archivem zemským. Text německý rediguje dr. Gindely, český Fr. Dvorský. Dosud vyšlé dva díly obsahují léta 1526—1557.

9. Též se zmiňujeme o sbírce regest říše římské, vydávané druhdy Böhmerem, v níž r. 1877 vydal A. Huber: „Die Regesten des Kaiserreiches unter Kaiser Karl IV. 1346—1378."

10. Konečně uvádíme velikou sbírku „Codex iuris bohemici" v Praze (1872—1881), v níž vydávají se právnické spisy a zřízení zemská z XV. a XVI. století. Jsou to prameny skoro důležitější pro historika, nežli pro právníka.

Kromě těchto větších sbírek máme ještě celou řadu pramenův a vědeckých prací o pramenech od jednotlivců.

Vydávají pak jednotlivé starší spisy neb vědecky je objasňují tito pánové:

Bachmann, Caro, Čelakovský, Emler, Frind, Jireček Josef a Hermenegild, Gindely, Goll, Gross, Loserth, Mayer, Mareš, Rezek, Rybička, Schlesinger, Schebek, Tadra, Tomek a Zoubek.

Na Moravě největších zásluh o vydávání pramenů získal si zemský archivář p. V. Brandl. Jeho přičiněním zemský výbor moravský počal vydávati sbírku pramenů, zvanou „Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae", v Brně a druhou větší sbírku „Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové" v Brně. Jsou to prameny čerpané z desk zemských olomúckých a brněnských.

Vedle Brandla vydávají jednotlivé prameny dějin moravských historiograf B. Dudík, J. d'Elvert, Chlumecký a Bischoff.

Slezsko, nyní rakouské, samo o sobě jsouc příliš malé, nemá svých samostatných sbírek pramenů, nýbrž jsou obsaženy dílem v pramenech českých a moravských, zvláště ale ve sbírkách slezských, ve Vratislavě vydávaných.

Jsou to zvláště:

1. „Scriptores rerum Silesicarum." T. VI.—XVI. ve Vratislavě (1871—1881).
2. „Codex diplomaticus silesiacus." Vratislava (1871—1881).
3. „Regesta silesiaca", vydávaná drem. Grünhagenem.
4. Acta publica: Verhandlungen und Correspondenz der schlesischen Fürsten und Stände. Namens des Vereines für Geschichte und Alterthum Schlesiens herausgegeben von Dr. Palm. 4 Bde. (1865—75).

Vedle toho vydali prameny menší Kopetzký, Markgraf a Zukal.

2. Vědecká spracování dějin.

V obor tento pojímáme vědecké spisy, sepsané na základě bedlivého prozkoumání pramenů. Spisy druhu tohoto jednají o dějinách českých, neomezujíce se ani dobou ani osobami, aneb obírají se dějinami jen určité doby a určitými osobami. Cena jejich jest velmi různá. Setkáme se zde se spisy ceny nesmrtelné, které vždy budou monumentalním znakem práce v oboru dějin českých, a budou zde uvedeny také práce ceny menší, ba mnohdy dosti malé. Kdo řádky tyto čtou, mají zajisté už dávno svůj vlastní úsudek o spisech sem patřících, a proto nebudeme je uváděti dle ceny, nýbrž tak, že uvedeme vždy některé repraesentanty toho neb onoho směru a za nimi ostatní pořádkem abecedním.

Až do r. 1876 nejproduktivnějším pracovníkem a vždy čilým náčelníkem ruchu dějepiseckého v naší vlasti byl Palacký. V letech 1871—72 vydal nové přepracování dějin husitských jako III. díl svých „Dějin národa českého". Současně vyšel jeho „Radhost" ve třech dílech, obsahující drobné spisy z oboru řeči a literatury české, krasovědy, historie a politiky. Brzy potom vydal své „Gedenkblätter". Roku 1872 vyšly „Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges" 2 Bde. a r. 1875 a 1876 české spracování II. dílu „Dějin národa českého", jímž ukončeno šťastně nejslavnější dílo Palackého. Po smrti jeho vydal celé dílo „Dějiny národa českého" v druhém nezměněném vydání dr. Kalousek v Praze 1876—78, opatřiv je velmi důkladným rejstříkem abecedním.

Parallelně vedle Palackého jde monumentalní dílo V. V. Tomka „Dějepis města Prahy", díl II.—V. v Praze (1871—1881). Obsahem k němu se druží „Základy místopisu pražského" a „Doplňky k místopisu".

R. 1879 vyšly dějiny „Jana Žižky" a r. 1881 monografie „Příběhy kláštera a města Police nad Medhují".

R. 1876 vydal týž učenec přepracované čtvrté vydání spisu „Dějepis království českého".

O dějinách po r. 1526, které Palacký zůstavil k spracování jiným, pracuje nejvíce p. prof. dr. Gindely „Dějiny povstání českého" a dr. Rezek. O dějinách Bratří českých pracuje nejvíce dr. Goll.

Za těmito učenci jde celá řada jiných, kteří vydali spisy a pojednání o některé částce dějin domácích, a to s úspěchem různým. Jsou to hlavně pánové: Bachmann, Berger, Bezold, Defert, Denis. Práce tohoto francouzského učence „Etudes d'histoire Bohême. Huss et la guerre de Hussites" jest v historiografii české úkazem zajisté velmi zajímavým. Dále: Dvorský, Foedisch, Friedjung, Friedlender, Guth, Helferding, Hiedemann, Holub, Janko, Jenkner, Jireček J., Jireček H., Jireček K., Kadousek, Kalousek, Karlík, Koutný, Lindner, Loserth, Marschner, Matzner, Miltner, Pangerl, Proekel, Rezek, Reisser, Řehák, Schmitt, Sutowicz, Tadra, Tieftrunk, Thille a Čenský, Toman, Thomas, Tonner, Werunský, Woronow a Zoubek.

Se stanoviska právnického nejzdařileji pracují v dějinách českých dr. Kalousek „Státní právo české", dr. Čelakovský a dr. Ott.

V oboru církevní historie nejdůležitější práce jest Frindova (Kirchengeschichte), Borového, Ginzlova, Lenzova, Schindlerova atd.

Na Moravě nejvíce badají a objasňují dějiny domácí historiograf B. Dudík a archivář Brandl. Dudík vydává „Allgemeine Geschichte Mährens" a od r. 1871 také česky „Dějiny Moravy" v Brně (1871—1881). Dílo to až příliš obšírné (osm dílův a teprv XIV. stol.) má býti Moravě tím, čím jsou Palackého „Dějiny" Čechám. Čím Čechám je p. dr. Emler, tím Moravě p. Brandl, který pečlivě shledává a vydává prameny a všeliké pomůcky historie moravské. Vedle těchto vydali větší spisy o historii moravské Chlumecký, d'Elvert a Koutný.

O dějinách slezských pracuje se nejvíce od učenců vratislavských, z rakouských dlužno vytknouti Biermanna, J. Lepaře a Petra.

V stati této uvedeme ještě něco o monografiích měst a míst v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Monografie ty nevynikají přesnou vědeckostí, jsou to většinou kronikářské sestavení příběhů toho onoho místa. Některé mezi nimi vynikají (Sedláčkovy, Kolářovy atd.) a lze říci, kdyby Tomkova monografie Police (1881) byla vyšla o deset let dříve, byla by většina těchto monografií ceny mnohem větší, poněvadž by spisovatelé byli měli před sebou jasný vzor. Tomkovými dějinami Prahy říditi se nemohli, neb těžko venkovskému zedníku napodobiti bohatého velkoměstského stavitele, nemá k tomu materialu v žádném směru. Všecky ty monografie jsou však velmi záslužny aspoň tím, že vzbuzují v lidu všímavosť k věcem historickým.

Poukazujeme ku dvěma velikým sbírkám prací z oboru tohoto, které (až budou ukončeny) budou míti cenu neskonalou. Jsou to Sedláčkovy „Hrady a zámky" v Praze od r. 1881 a Bernau-ovo ně-

mecké podobné dílo „Album der Burgen und Schlösser in Böhmen“ Saaz od r. 1878.

Jednotlivé monografie vydali pánové: Adámek, Benda, Bernau, Dvořák, Focke, Just, Klučák, Kolář, Koubek, Leeder, Loew, Miltner, Panderl, Pelleter, Prášek, Rull, Senft, Sedláček, Stoklöw, Trnka a Willomitzer. Na Moravě: Feyer, Hanák, Hübner, Kubeš, Trapp. Ve Slezsku: Biermann, Peter a Radda.

3. Pojednání v časopisech uveřejněná.

Počet časopisů, v nichž vědecky pojednává se o některých statích dějin českých, jest dosti veliký. Počet prací v nich uveřejněných rozmnožil se v posledním desítiletí tak, že je již dosti těžko, ba nemožno podržeti v mysli jasný přehled jich. Spisovatelé podobají se mravencům, snášejíce pilně zásobu svých vědomostí do rozličných časopisů našich i zahraničných.[2]) O samostatných spisech historických přinášejí ročně různé listy zevrubná pojednání, pojednání však o pracích po časopisech roztroušených z posledního desítiletí nenalezli jsme dosud nikde. Podáme tedy, zvláště ve stati druhé, všechny i menší práce takové. Povšechný nárys vědecké činnosti v časopisech a v některých ohništích činnosti historické jest asi následující:

Hlavním ohniskem vědecké činnosti u nás jest:

1. Královská česká společnost náuk“ („Kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften“), která se dělí na třídu filosoficko-historickou a mathematicko-přírodovědeckou. Přednášky členů vydávají se buď česky, buď německy, dle toho, jak člen přednášel: 1. ve „Zprávách o zasedání k. č. společnosti náuk“ v Praze (1871—1881). Jsou to přednášky pánů: Dudíka, Čelakovského, Emlera, Jirečka, Gindelyho, Golla, Kalouska, Rezka, Rybičky, Řeháka a Tomka. 2. Od r. 1878 ve „Výroční zprávě k. č. spol. náuk“ v Praze (1878—1881). Jsou zde obšírnější práce: Tomkova a Gindelyho. 3. Větší práce uveřejňují se v „Pojednáních král. české společnosti náuk“ v Praze (1871—1881). Byly vydány práce: Emlera, Frinda, Golla, Mareše, Kalouska, Rybičky, Tomka a Truhláře. Všechny práce vyšly také o sobě.

2. Vedle „Společnosti“ stará se o rozkvět historie „Matice česká“, která svým nákladem vydává téměř všechna větší díla historická a důležitější prameny.

3. S ní úzce souvisí „Časopis musea království českého“ v Praze 1871—1881, redigovaný drem. Emlerem. Práce své tam uveřejnili: Anenkov, Čelakovský, Emler, Dvorský, Gindely, Goll, svob. pán Helfert, H. Jireček, J. Jireček, Kalousek, Menčík, Perwolf, Rezek, B. Rieger, Rybička, Sedláček, A. Šembera, Tadra, Tieftrunk, Tomek, Truhlář a Vávra.

4. Vlastní školou historie a střediskem všech znamenitých historiků našich jest „Spolek historický“ v Praze. Jeho organem do nedávna byly „Památky archaeologické“, listy pro archaeologii a historii v Praze (1871—1881).

[2]) S bolestí toužíme, že v Čechách dosud nemáme odborného časopisu historického. „Musejník“ jest skladištěm všech vědeckých prací českých odboru jakého koliv a „Památky“ zabývají se více archaeologií, zvláště v letech posledních. Všecky ostatní časopisy obírají se historií jen jako odborem vedlejším.

V poslední době obírají se více archaeologií. O historii tam psali: Adámek, Beneš, Miltner, Budil, Čelakovský, Dvorský, Dvořák, H. Jireček, Kalousek, Kolář, Levý, Michal, Mottl, Nechvíle, Orth, Peška, Rojek, Rybička, Rezek, Sedláček, Smolík, A. Šembera, Tieftrunk, Tomek, Vávra, Vlasák, Zoubek a Stemberg.

5. Středem historiků německých jest „Verein für die Geschichte der Deutschen in Böhmen". Práce své uveřejňují dílem v časopisech vídeňských a zahraničných, hlavně ale v „Mittheilungen des Vereines für die Geschichte der Deutschen in Böhmen" Prag (1871—1881) redigirt von Dr. Schlesinger. Důležitější práce zde uveřejněné vydávají se i separatně. Pracemi jsou zde zastoupeni: Andree, A. Berger, Bernau, Bischoff, Biermann, Czerweny, Dudík, Foedisch, Feistner, Grueber, Guth, Goelert, Gradl, J. Jäger, Hallwich, Horawitz, Horčička, Kauffmann, Kleinwächter, Katzerovsky, Kürschner, Künstler, Kämel, Kittel, Chevalier, Laube, Leeder, F. Mayer, Loserth, Pangerl, Prökl, Procházka, Reumer, Stoklöw, Schlesinger, Schebek, Scheinpflug, W. Schmidt, Tobias, Vogel, Wagner, Walfried.

6. Dosti velký interess pro historii jeví také Vlčkova „Osvěta" v Praze (1871—1881). Přispěli sem: Adámek, Emler, Čelakovský, Dvorský, Goll, Hrubý, Kalousek, Mareš, Mezník, Perwolf, Slavík, Spiess, Schulz, Šolc, Tieftrunk a Zoubek.

7. Se stanoviska právnického pojednává o dějinách českých „Právník", časopis věnovaný vědě právní a státní v Praze (1871—1881) redigovaný drem. Pražákem a Štupeckým. O historii sem psali: Brandl, Čelakovský, Gross, Haněl, J. Jireček, H. Jireček a dr. Ott.

8. Professoři historie na středních školách českých i německých uveřejňují práce své z historie vždy ku konci školního roku v „Programmu" svého ústavu. O pracích těch ročně zprávu podává Biermann v „Mittheilungen" německého spolku historického. Práce ty jednají obyčejně o dějinách všeobecných a pokud se týkají dějin českých (ku příkladu Brániš, Holub, Koutný, Lacina etc.), uvedeme jinde.

Na Moravě pečovati má o historii „K. k. mährisch-schlesische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde mit Rücksicht auf die bezüglichen Cultur-Verhältnisse Mährens und österr. Schlesiens." Brünn (1871—1881). Činnost její naznačena je už titulem; vydala v letech 1871—81 pět velikých děl d'Elvertových, které jsou velmi dobrým pramenem historie moravské, zvláště kulturní.

Jazykem českým vzdělává dějiny domácí „Časopis matice moravské" v Brně 1871—1881. Tam pracují: Brandl, Dudík, Kubeš, Mašek, Prasek, Royt, Rybička, Šmídek a A. Šembera.

Slezsko svých časopisů nemá. Jest odkázáno k Čechám a Moravě. Jazykem německým vzdělávají se dějiny slezské ve Vratislavě. Tam středem vědecké činnosti jest „Schlesische Gesellschaft für vaterländische Cultur", a ta dělí se na 13 odborů (Sektionen), z nichž sekce filosoficko-historická vydává obyčejně ve dvou letech jeden svazek. „Abhandlungen der schles. Gesellschaft für vaterl. Cultur." Phil.-historische Abtheilung, Breslau (1871—1881). Zde uvádíme práce: Grünhagena, Kutzena a Markgrafa. 2. Ročně vydává společnost „Jahresbericht der schles. Gesellschaft für. vaterl. Cultur", Breslau (1871—1881). Tam jednají o dějinách našich: Köhler, Krebs, Kutzen, Mark-

graf, Palm, Pfotenhauer a Pritwitz. 3. Výhradně dějinami Slezska zabývá se dra. Grünhagena: „Zeitschrift des Vereines für Geschichte und Alterthum Schlesiens," Breslau (1871—1881). Ve dvou letech vychází svazek o dvou dílech. Ve svazcích 11.—15. (1871—1881) píší o dějinách slezských: Doebner, Ermisch, Grünhagen, Herquet, Kerber, Kürschner, Markgraf, Nürnberger, Palm, Schönborn, Wiese a Zukal.

Poněvadž Slezsko více k Rakousku nepatří, omezujeme se jen na práce tyto, které těsně souvisejí s dějinami českými.

Z vídeňských časopisů přináší práce o dějinách českých „Archiv für österr. Geschichte" Wien 1871—1881. Bde.: 49—59. Vychází ročně o dvou velkých svazcích. Píší do něho: Bachmann, Caro, Dudík, Gindely, Kittel, Loserth, Mayer a Tadra.

Od r. 1880 vychází nový časopis „Mittheilungen des Instituts zur Erforschung der österr. Geschichte", Wien. Píše tam dr. Emler.

Ze sbírky „Österr. Geschichte für das Volk" týkají se nás jen práce Hoeflerova, Kronessova a Zeussbergova.

4. Pomocné spisy historické.

Obor vědy historické jest příliš široký a zdokonaluje se stále, tak že z oněch disciplin, které sloužiti mají k jasnějšímu výkladu a lehčímu porozumění dějin, vyvinuly se během času odbory zcela samostatné. Nemůžeme zmiňovati se o všech pomocných disciplinách historie, poněvadž u nás se všechny ještě nevyvinuly. Samostatná tvorba a vývoj pomocných disciplin podmíněny jsou vždy hlubokým badáním v historii samé, lze tedy právem doufati, že s rozkvětem badání historického rozkvetou u nás i všecky pomocné discipliny historie.

B.

Ve stati této uvádíme všechny práce z oboru historie Čech, Moravy a Slezska (1871—1881) s plným jich titulem v chronologickém pořádku, jak týkají se dějin té neb oné doby.

I.

Doba stará dějin českých (451—1403).

O dějinách Čech jednají:

1. Prameny a práce jich se týkající:

„Fontes rerum bohemicarum." T. I. Pragae 1871—73.
„ „ „ T. II. „ 1874—76.
„ „ „ T. III. „ 1877—81. Vydávány jsou „Spolkem historickým v Praze", za jednatelství dra. Emlera.

Emler: „Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae." T. II. (1253—1310.) Pragae 1871—1881.

Loserth: „Fragmenta eines Formelbuches Wenzel II. von Böhmen." Archiv 1879.

Emler: Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae a. 1541 igne consumptarum." T. II. Pragae 1871—1881.

Tingel-Emler: „Libri confirmationum ad beneficia eccles. Prag. per archidiecesim.“ L. (I—IV) Pragae 1874—1881.
Borový: „Libri erectionum archidiecesis pragensis saeculo XVI et XV.“ L. I—III Pragae 1873—1881.
Loserth: „Die Königssäler Geschichtsquellen mit den Zusätzen und der Fortsetzung des Domherrn Franz v. Prag.“ Wien 1875. Ve „Fontes rerum Austr.“
J. Jireček: „Rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila.“ V Praze, v staročeské bibl. č. 2.
Loserth: „Krönungsordnung der Könige von Böhmen.“ Archiv 1877.
Mayer: „Über die Verordnungsbücher der Stadt Eger 1332—1482.“ Wien 1878.
Emler: „O nejstarších knihách městských v Čechách, obzvláště o knize pražské od r. 1310 a Bydžovské od r. 1311.“ Ve Zpr. uč. spol. 1873.
— „Necrologium z kláštera bratří kajících v Nových Benátkách.“ Zpr. uč. spol. 1880.
— „Ein Necrologium des ehemaligen Klosters Ostrov.“ Sitzb. d. b. G. 1878.
— „O necrologiu kláštera sv. Anny v Praze.“ Zpr. č. spol. 1878.
Dudík: „Necrologium olomucense.“ Archiv 1880.
Emler: „Über mehrere Urkunden, die den sogenannten Hortus Angeli in Prag betreffen.“ Sitzb. d. b. G. 1875.
— „Spisové Karla IV.“ V Praze 1878, v staroč. bibl. č. 4.
Huber: „Die Regesten des Kaiserreiches unter Kaiser Karl IV (1346—1378).“ Inspruck 1879.
Tadra: „Cancelaria Arnesti: Formelbuch des ersten Prager Erzbischofes Arnest v. Pardubitz.“ Archiv f. österr. G. 1880.
Emler: „Ein Bernaregister des Pilsner Kreises.“ Abh. d. b. G. 1876.
Loserth: „Beiträge zur Geschichte der hussitischen Bewegung: 1. Der Codex epistolaris des Erzbischofs v. Prag Johann v. Jenzenstein.“ Archiv 1877.
Schlesinger: „Deutsch-böhmische Dorfweisthümer.“ Mittheil. 1877.
Tomek: „Passio Judaeorum pragensium.“ Zpr. č. spol. 1877.
Mareš: Popravčí kniha pánů z Rožemberka.“ Abhandlungen d. böhm. Gesch. 1878.
Tomek: „Registra papalium diec. pragensis.“ Abh. d. b. G. 1873.
Schlesinger: „Das Registrum Slavorum im XIV. Jahrh.“ Mittheilungen d. V. f. die G. der Deutschen 1878.
Truhlář: „Urbář zboží rožemberského r. 1379.“ V Praze 1880.
Emler: „Rejstřík berničný z časů krále Václava IV.“ V Praze 1876.

Sedláček: „Ptolomaia zprávy o Čechách a zemích sousedních.“ V Táboře 1880.
Loserth: „Studium zu Kosmas v. Prag. Ein Beitrag zur Kritik der altböhm. Geschichte.“ Archiv 1880.
— „Die Königssaaler Geschichtsquellen. Kritische Studien über die Entstehung des Chronicon Aulae regiae.“ Archiv 1873.
— „Die Chronik des Beneš Krabice v. Weitmühl. Beitrag zur Kritik derselben.“ Archiv 1875.

Loserth: „Studien zu böhmischen Geschichtsquellen: 1. Die Vita Caroli IV; 2. über die verloren gegangene Chronik des Notars Otto." Archiv 1875.
Emler: „Über die Identität des Zusammenstellers der Chronica domus Sarensis mit dem Annalisten Heinrich v. Heimburg." Sitzungsberichte d. b. G. 1878.
— „O rukopise privilegií pánů z Rožemberka ze XIV. stol." Zpr. č. sp. 1877.
— „O rukopise knihovny městské ve Vratislavi, kde jest německý překlad kroniky Pulkavovy „Život Karla IV." Zpr. č. sp. 1877.
Schlesinger: „Das Urkundenbuch v. Saaz." Mitth. 1873.

2. Spisy jednající o dějinách českých doby staré:

Palacký: „Dějiny národa českého." Díl II. (1253—1403) v Praze 1575—76.
Tomek: „Dějepis města Prahy." Díl II. V Praze 1871.
— „Dějepis města Prahy." Díl III. V Praze 1875.
— „Dějepis království českého." (4 vyd.) V Praze 1876.
Kalousek: „Státní právo české." V Praze 1872.
Marschner: „Kurzgefasste Geschichte und Geographie des Königreiches Böhmen." Leipzig 1871.
Foedisch: „Geschichte Böhmens in Biographien und Culturbildern." Leipzig 1875.
Frind: „Kirchengeschichte Böhmens." I—III. Prag 1871—1881.
— „Die Geschichte der Bischöfe und Erzbischöfe von Prag." Prag 1873.
Tonner: „Vypravování dějin domácích." V Mat. lidu 1877.

Holub: „Das Reich Samos nach gleichzeitigen Quellen und neueren Forschungen." Wien 1879. Programm der Realschule in Leopoldstadt.
Kalousek: „Obrana knížete Václava I." V Praze 1872.
Loserth: „Über Přibyslava die angebliche Schwester des H. Wenzels." Mittheil. 1876.
Kaďousek: „Monografie Dudlebů nad Orlicí." V Praze 1874.
Proekl: „Das böhmische Weitra-Gebiet." Mittheil. 1876.
Vlasák: „Benediktinský klášter sv. Prokopa nad Sázavou." Památky arch. IX.
Dr. H. Jireček: Příspěvky životopisné: 1. Oldřich, údělné kníže brněnské; 2. Smil z Lichtemburka. Pam. arch. IX.
J. Kröger: „Geschichte Böhmens vom Friedenschlusse Břetislaus mit Heinrich III. bis 1086 Wratislaus Königskrönung." Leipzig 1879.
Lacina: „O Vršovcích." Ve Slaném (programm) 1880.
Karlík: „J. Hroznata und die Praemonstratenser." Pilsen 1871.
Zeissberg: „Blüthe der nationalen Dynastien: Přemysliden von 1000—1306" v Österr. Geschichte für das Volk." I. 3.
Glaubrecht: „Die selige Königstochter Agnes v. Böhmen und die letzter Přemysliduen." Regensbrg 1872.
Busson: „Der Krieg von 1278 und die Schlacht bei Dürrenkrut." Wien 1878.

Dudík: „Úryvek z dějův Přemysla Otakara II.“ Mat. mor. 1874.
— „Přemysla Otakara II. konec 26/8. 1278.“ Mat. mor. 1874.
Janko: „Rudolf von Habsburg und die Schlacht bei Dürrenkrut am Marchfelde.“ Wien 1878.
Kalousek: „Über Professors O. Lorenz: Geschichte Přemysl Ott. II.“ Prag 1874 v Abhandl. d. b. G. 1874.
Zoubek: „O zakládání měst v Čechách v XIII. stol.“ V Praze 1868.
Pangerl: „Über Städtegründer und Städtegründung in Böhmen und Mähren.“ Mitth. 1878.
— „Zur Gründungsgeschichte der Stadt Budweis.“ Mitth. 1880.
Čelakovský: „Úřad podkomořský v Čechách.“ Mus. 1877—78. Zvláštní otisk r. 1881.
— „Obnovování rad v král. městech v Čechách.“ Mus. 1879.
— „O soudní pravomocnosti panovníka a jeho úředníků nad církevními korporacemi a král. městy v Čechách.“ Práv. 1878.
— „O vzniku patrimonialní soudní moci na statcích zádušních.“ Zprávy č. spol. 1878.
— „Ze starých památek soudních.“ Práv. 1871.
Dr. H. Jireček: „První místopisaři desk zemských.“ Pam. arch. IX.
Stoklöw: „Zur Geschichte der Freisassen.“ Mitth. 1879.
Pangerl: „Die Choden zu Taus.“ Mitth. 1875.
Rybička: „O právích a výsadách židů českých.“ Zpr. č. spol. 1872.
Kalousek: „Stráže v Čechách.“ Pam. arch. IX.
A. Šembera: „O domnělém rozdělení země české a moravské na župy.“ Mus. 1878.
Kalousek: „Nový důkaz, že v dávných Čechách dekanáty shodovaly se s župami.“ Mus. 1874.
— „De histor. mappa regni Bohemiae.“ Abh. d. b. G. 1876.
— „Výklad k historické mapě Čech.“ Pam. arch. X.
Bischoff: „Die ersten Herren von Schwanberg.“ Mitth. 1879.
— „Die Gefangennahme der Statsbürger-Gesandten durch die Herren von Schwanberg 1395.“ Mitth. 1880.
Pangerl: „Zavisch von Falkenstein.“ Mitth. 1872.
Hiedemann: „Petr v. Aspelt als Kirchenfürst und Staatsmann.“ Prag 1876.
Horčička: „Herzogs Rudolf III. von Österreich Einsetzung zum Könige von Böhmen 1306.“ Mitth. 1879.
Dr. K. Jireček: „Guillame de Machant, sekretář Jana Lucemburského.“ Mus. 1878.
Kürschner: „Eger und Böhmen. Die staatsrechtlichen Verhältnisse in ihrer histor. Entwickelung.“ Prag 1871.
Gradl: „Die Herkunft der Egerländer.“ Mitth. 1880.
Kalousek: „K oslavě památky Karla IV.“ Osvěta 1879.
— „Karel IV., otec vlasti.“ V Praze 1878.
Friedjung: „Kaiser Karl IV. und sein Antheil am geistigen Leben seiner Zeit.“ Wien 1876.
Werunský: „Papst Innocenz VI. und Karl IV. (1353—1354).“ Wien 1878.
— „Der erste Römerzug Karls IV. (1354—55).“ Inspruck 1878.
— „Geschichte Karls IV. und seiner Zeit.“ Inspruck 1880. I. Band.
Grueber: „Die Könige Ludwik der Baier, Karl IV. und die Gralsagen.“ Mitth. 1871.

Loserth: „Über die Nationalität Karls IV.“ Mitth. 1878.
Zoubek: „Karel IV. a jazyk český.“ Osvěta 1877.
J. Kř. V.: „Císař Karel IV., otec vlasti.“ V Praze 1878.
Durdík: „Řeč o pětistileté ročnici úmrtního dne Karla IV.“ V Praze 1879.
Emler: „O stavu rytířského řádu sv. Jana Křtitele v Čechách 1373.“ Zpr. č. spol. 1877.
Loserth: „Beiträge zur Geschichte der Erwerbung der Mark Brandenburg durch Karl IV.“ Mitth. 1878.
Zoubek: „Jeroným Šlik, nejvyšší komoří braniborský.“ Pam. arch. IV.
J. Jireček: „Über die Familie des Erzbischofs Ernest von Pardubitz.“ Sitzungsberichte der b. G. 1877.
Sedláček: „O rodišti Arnošta z Pardubic.“ Pam. IX.
— „O rodu a erbu a vladyckém živobytí Tůmy ze Štítného.“ Mus. 1878.
Dvorský: „O Štítných a o Štítném.“ Pam IX.
Tieftrunk: „Tomáš ze Štítného.“ Osvěta 1874.
Schulz: „Petr Chelčický.“ Osvěta 1878.
J. Anenkov: „Příspěvky k životopisu Petra Chelčického.“ Mus. 1880.
Jenkner: „Über die Wahl Königs Wenzels IV.“ Berlin 1871.
Sieglerschmiedt: „De Wenceslauo rege Romanorum eiusque adversariis et depositione.“ Jenae 1876.
Tomek: „Chování se Pražanů v čase rozepří mezi králem Václavem IV. a Jednotou panskou.“ Mus. 1874.
J. Jireček: „Zpráva o židovském pobití v Praze 1399.“ Zpr. č. spol. 1879.
Frind: „Der h. Johann von Nepomuk.“ Prag 1879.
Reimann: „Johann von Nepomuk nach der Sage und nach der Geschichte.“ Sybels Ztschrift. 1873.
Janko: „Johann von Nepomuk.“ („Fabel und Geschichte.“ Wien 1880.)
M. Dvořák: „Vyvinutí erbu někdy pánů, nyní knížat z Lobkovic.“ Památky IX.

Na Moravě: Prameny a spisy o dějinách doby staré:

Brandl: „Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae.“ Brunnae 1871—1881.
— „Libri citacionum seu Knihy půhonné a nálezové.“ Brunnae (1871—1881.)
— „Statuta Conradi.“ Právník 1873.
— „Fragmenta Monseana.“ Mat. mor. 1878.
Mašek: „Urbář kláštera Ždárského na Moravě.“ Mat. mor. 1875.
Woronow: „Glavnějšije istočniki dla istoriji sv. Kirilla i Methodia.“ Kyjev 1879.
Miklosich a Dümler: „Die Legenden vom heiligen Cyrillus.“ Wien 1873.
Dudík: „Allgemeine Geschichte Mährens.“ Prag 1871—1881.
— „Dějiny Moravy.“ V Praze 1871—1881. (I.—VIII.)
J. Brániš: „Vzrůst a pád říše velkomoravské.“ Kutná Hora (programm) 1880.
Koutný: „Der Přemysliden Thronkämpfe und Genesis der Markgrafschaft Mähren.“ Wien 1878.
A. Šembera: „O úkladném útoku, jejž učinil Kunrát kníže Znojemský na Olomúckého biskupa Jindřicha Zdika.“ Mus. 1875.

Ve Slezsku:

Grünhagen: „Regesta zur schlesischen Geschichte.“ II. (—1280) v Codex diplom. siles. VII. Breslau 1875.
Kopetzký: „Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau (1061—1464).“ Wien 1872.
Biermann: „Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf.“ Teschen 1874.
Doebner: „Über Schlesiens auswärtige Beziehungen vom Tode Heinrich IV. bis zum Aussterben der Přemysliden in Böhmen (1290—1306).“ Grünh. Zeitschrift 1876.
Nürnberger: „Beiträge zur Geschichte der Grafschaft Glatz bis in die 2. Hälfte des XIV. Jahrh.“ Grünh. Ztschr. 1876—1878.
Herquet: „Beiträge zum Itinerar Karls IV. und zu seinem Aufenthalte in Schlesien im J. 1364.“ Grünh. Ztschr. 1878.
Grünhagen: „Wegweiser durch die schlesischen Geschichtsquellen bis zum Jahre 1550.“ Breslau 1876.

II.

Doba střední dějin českých (1403—1627).

V Čechách:

1. Prameny a práce jich se týkající:

Palacký: „Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Hussitenkriege.“ 2 Bde. Prag 1872.
Emler: „Reliquiae tabularum.“ (Viz I.)
Loserth: „Beiträge zur Geschichte der hussitischen Bewegung: III. der tractatus de longevo schismate des Abtes Rudolf von Sagan.“ Archiv 1880.
Goll: „Vypsání o M. Jeronýmovi z Prahy a Kronika o Janu Žižkovi.“ V Praze 1878.
Böhm: „F. Reisers: Reformation des Königs Sigmund.“ Leipzig 1876.
Bachmann: „Johannis Rabsteinensis dialogus.“ Archiv 1876.
— „Bemerkungen zu Joh. Rabsteinensis dialogus.“ Prag 1877.
Schlesinger: „Städte-Bücher: I. Bd. Stadtbuch von Brüx bis zum Jahre 1526.“ Leipzig 1876.
— „Städte-Bücher: II. Bd. Chronik von Elbogen (1470—1504).“ Elbogen 1879.
Palacký: „Archiv český. VI. (1471—1526).“ V Praze 1872.
Jireček: „Chronograf Vrchobřeznický se zvláštním vzhledem k obsaženému v něm vylíčení nejstarších dějin českých.“ V Praze 1879.
Loserth: „Beiträge zur Geschichte der hussitischen Bewegung: II. der Adalbertus Ranconis de Erizinio.“ Archiv 1879.
H. Jireček: „M. Adalbertus Ranconis de Erizinio.“ Mus. 1872.
Schlesinger: „Die Historien des M. Johanes Leonis.“ Brüx 1877.
Mayer: „Über die Verordnungsbücher der Stadt Eger (1352—1482). Archiv 1880.
Caro: „Aus der Kanzelei Kaisers Sigismunds. Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Constanzer Concil.“ Archiv 1880.

Loserth: „Die Denkschrift des Breslauer Domherrn Nicolaus Tempelfeld v. Brieg über die Wahl Georgs v. Podiebrad zum Könige von Böhmen.“ Archiv 1880.

Bachmann: „Urkunden und Aktenstücke zur österr. Geschichte in Zeitalter Kaisers Friedrich IV. und Georgs v. Podiebrad Königs von Böhmen (1440—1471).“ Wien 1879. Fontes rerum austr. Bd. 47.

Goll: „O Příbramově spise: O poslušenství starších a jednotě křesťanské.“ Zpr. č. spol. 1872.

— „Rokycanova Postyla.“ Mus. 1879.

Řehák: „Diarium bisk. Filipa Willanuovy.“ Zpr. č. spol. 1879.

Goll: „O traktátu Víta z Krupé proti bratřím českým.“ Zpr. č. spol. 1878.

— „Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der böhmischen Brüder.“ Prag 1878.

— „Der böhmische Text des Brüder-Katechismus und sein Verhältniss zu den Kinderfragen.“ Sitzb. d. b. Gesch. 1877.

— „Die böhmischen Handschriften der Milichischen Bibliothek zu Görlitz.“ Sitzb. d. b. Gesch. 1877.

— „Zpráva o českých rukopisech ve Zhořelci.“ Mus. 1878.

— „Die böhmische Handschrift der Freiberger Gymnasial-Bibliothek.“ Sitzb. d. b. Gesch. 1877.

Fiedler: „Todtenbuch der Geistlichen der böhmischen Brüder.“ Wien 1871.

J. a H. Jirečkové: „Codex iuris bohemici.“ T. III. V Praze 1872.

Rezek: „Paměti o bouři pražské 1524.“ V Praze 1881 v Pojednání uč. sp.

Jan Gross: „Výpis z knihy Nepomucké r. 1540.“ Právník 1871.

Právník r. 1871: Přelíčení z věku 16. Vypsáno z městské knihy „Chaos rerum memorabilium“.

F. Menčík: „Zápisky kněze Vácsl. Rosy.“ V Praze 1880.

Rezek: Program realky karlínské: „Generalní sněmy za Ferdinanda I. do r. 1457.“

Gindely: „Die böhmischen Landtagsverhandlungen und Landtagsbeschlüsse vom 1526 bis auf die Neuzeit: I. (1526—1546). Prag 1877. II. (1546—1557). Prag 1879.

Gindely a Dvorský: „Sněmy české od r. 1526 až po naši dobu.“ I. a II. v Praze (1877—79.)

} Vydávány jsou zemským archivem v Praze.

Gindely: „List o požáru r. 1541.“ Zpr. č. spol. 1874.

Právník 1872: „Objevený výpis z Desk zemských pohořelých.“

„Nové zřízení o vyzdvižení Desk zemských pohořelých.“

Frind: „Urkunden über die Bewilligung des Laienkelches in Böhmen unter Kaiser Ferdinand I.“ Abh. d. b. Ges. 1873.

Dudík: „Reformations-Artikeln des Erzbischofs Anton Brus aus dem J. 1564.“

— „Chronik der Deutschenordens-Priester Commende zu Eger J. 1580.“ Mittheil. 1871.

Mareš: „Václava Březana: Život Petra Voka z Rožemberka.“ V Praze 1880.

Zoubek: „M. Petra Codicilla z Tuchova: Řád školám městským v Čechách a na Moravě 1586 Akademií pražskou vydaný.“ V Praze 1873.

J. B. K.: „Život Jana Augusty.“ V Praze 1880.
Orth: „Listiny archivu České Třebové.“ Pam. arch. IX
— „Archiv města Lomnice nad Popelkou.“ Pam. arch. IX.
Dvořák: „Počty nejvyšších berníků království českého ze sbírek sněmy svolených na lid válečný proti Turkům 1599—1603.“ Pam. arch. X.
Goll: „Současné zprávy o defenestraci pražské 1618.“ Mus. 1875.
Gindely: „Die Berichte über die Schlacht am Weissen Berge bei Prag.“ Archiv 1878.

2. Spisy jednající o dějinách českých doby střední:

Palacký: „Dějiny národa českého.“ III. (1403—1436). V Praze 1871—1872.
— „Dějiny národa českého.“ III., IV., V. (1403—1526.) 2. vyd. V Praze 1876—78.
Tomek: „Dějepis města Prahy.“ IV. V Praze 1878.
— „Dějepis města Prahy.“ V. V Praze 1881.
— „Dějepis království českého.“ V Praze 1876.
Frind: „Kirchengeschichte Böhmens.“ III. a IV. (1419—1561). Prag 1879.
Červenka: „Geschichte der evang. Kirche in Böhmen.“ I, II, III. Prag.
Kořán: „Kronika země české.“ V Praze 1871—1881.
Hallwich: „Die Deutschböhmen und die Lucemburger.“ Mittheil. 1871.
Hilferding: „Gus: Jeho otnošenje k pravoslavnoj cirkvi.“ V Petrohradě 1871 a v Praze.
Lenz: „Učení M. Jana Husi.“ Praha 1875.
Schindler: „Johannes Huss.“ Prag 1871.
P. F. Erizzo: „Giovanni Huss il reformatore boemo.“ Padova 1878.
Er. Denis: „Etudes d'histoire de Bohême. Huss et la Guerre des Hussites.“ Paris 1879.
Berger: „Johanes Hus und König Sigmund.“ Augsburg 1871.
Goll: „Jak soudil Luther o Husovi.“ Mus. 1880.
Menčík: „Život a skonání slavného M. Jeronýma.“ Mus. 1877.
Tomek: „Jan Žižka.“ V Praze 1879.
— „O rodu a počátcích Jana Žižky až do prvního vystoupení jeho co vůdce.“ Mus. 1876.
Krummel: „Utraquisten und Taboriten.“ Gotha 1871.
Bezold: „König Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten bis zum Ausgang des 3. Kreuzzuges.“ München 1871.
— „Zur Geschichte des Hussitenthums.“ München 1874.
Kalousek: „Dvoje dějiny husitské.“ Osvěta 1879.
Tomek: „O synodě roudnické r. 1426.“ Zpr. č. spol. 1878.
J. Jireček: „Mikulášenci.“ Mus. 1876.
C. Hoefler: „Die Zeit der Luxemb. Kaiser Karl IV. bis Sigmund.“ Österr. Gesch. für das Volk. I. 5.
Tomek: „O poměru mezi Čechy a Polskem během války husitské.“ Výroční zpr. č. spol. 1878.
Perwolf: „Příspěvky k českým dějinám XV. a XVI. stol.“ Mus. 1880.
— „Čechové a Poláci v XV. a XVI věku.“ Osvěta 1873.
B. Rieger: „Jan Hertvík z Rušinova.“ Mus. 1877.

Bachmann: „Ein Jahr böhm. Geschichte Georgs v. Podiebrad Wahl, Krönung und Anerkennung." Archiv 1876.

— „Böhmen und seine Nachbarländer unter Georg v. Podiebrad (1458—1461) und des Königs Bewerbung um die deutsche Krone." Prag 1878.

Schlesinger: „Die Apologie der Kaadneer gegen Georg v. Podiebrad." Mittheil. 1875.

Foedisch: „Die Sage von der weissen Frau in Böhmen." Mittheil. 1871.

Loserth: „Der Gesandtschaftsbericht aus Prag im J. 1454." Mittheil. 1880.

Truhlář: „Bohuslav z Lobkovic a Conrad Celtis." Mus. 1875.

Tadra: „M. Vojtěch, prof. učení pařížského a scholastik. kostela pražského." Mus. 1879.

Kämel: „Zur Beleuchtung der Čechisirung Böhmens in 15. Jdte." Mittheil. 1877.

Kolář: „Obraz města Tábora v l. 1432—1450." Pam. arch. IX.

Smolík: „Šlechtické rodiny usedlé ve Vys. Mýtě (1430—1660)." Pam. IX.

Knapp: „Zprávy o rodinách usedlých v Jaroměři." Pam. IX.

Mottl: „Kladenští z Kladna." Pam. X.

Rybička: „Rodiny šlechtické v městě Chrudimi usedlé v 15—77. st." Pam X.

— „Erbovní rodiny v Plzeňsku." Pam. X.

— „Erbovní rodiny Královéhradecké." Pam. X.

Goll: „O smlouvě mezi králem Vladislavem a Pražany 1484." Zpr. č. spol. 1878.

J. Sutowicz: „Stosuniek Wladislawa Jagielly do Husitów czeskich." Krakow.

Rezek: „Zvolení Ferdinanda za krále českého." Mus. 1876.

— „Přijetí Ferdinanda za pána na Moravě, ve Slezsku a Lužici." Mus. 1877.

— „Jednání Čechů, Moravanů a Slezáků s Ferdinandem I. ve Vídni a korunovace královská v Praze l. 1526 a 27." Mus. 1877.

— „Geschichte der Regierung Ferdinands I. in Böhmen." Prag 1878.

— „Baierns Action gegen Ferdinand I. vor seiner Krönung zum Könige von Böhmen." Sitzb. d. b. G. 1876.

— „Einige Beiträge zu den böhmischen Landtagsakten in J. 1526—1534." Sitzb. d. b. G. 1876.

Guth: „Die Wahl Ferdinands I. zum Könige von Böhmen 1526." Prag 1878.

Miltner: „Účast Čechů v obraně Vídně proti Turkům r. 1529." V Králové Hradci 1880.

Rezek: „Statky zkonfiskované r. 1547 a jich rozprodání." Pam. X.

Krones: „Die österr. böhm. und ungarisch. Länder im letzten Jahrhunderte vor ihrer Vereinigung." Österr. Geschichte für d. Volk. II. 6.

Tieftrunk: „Odpor stavů českých proti Ferdinandovi I. roku 1547." V Praze 1871.

— „O pobytí Ferdinanda I. v Litoměřicích r. 1547." Mus. 1871.

— „O sporu města Budějovic s horním městem V. Horami v 16. a 17. stol." Mus. 1878.

— „O protivenstvích Jednoty Bratrské r. 1547 a 1548." Pam. IX.

H. Toman: „Das böhmische Staatsrecht und die Entwickelung der österr. Staatsidee v. J. 1527—1848.“ Prag 1872.
Katzerovský: „Die Primatoren der Stadt Saaz.“ Mittheil. 1872.
Borový: „Antonín Brus arcib. pražský.“ V Praze 1874.
— „Životopis Martina Medka z Mohelnice.“ V Praze 1877.
J. Jireček: „Životopis Václava Hájka z Libočan.“ Zpr. č. spol. 1874.
Goll: „Bratra Jana Blahoslava spisy historické.“ Mus. 1877.
Slavík: „J. Blahoslav a Bratří čeští.“ Osv. 1873.
K. Šmidek: „Missie Jednoty Bratrské.“ Mat. mor. 1876.
Zoubek: „O věcech církevních na Poděbradsku (1550—1665).“ Mus. 1878.
Dr. H. Jireček: M. Viktorin ze Všehrd a dílo jeho.“ Práv. 1874.
J. Jireček: „Pavel Kristyan z Koldína.“ Práv. 1874.
Čelakovský: „O právích městských Brikcího z Licska a poměru jejich k starším sbírkám právním.“ Práv. 1880.
— „Příspěvek k životopisu M. Brikcího z Licska.“ Mus. 1880.
Rybička: „Jan z Doubravky a z Hradiště bisk. olom.“ Mus. 1878.
— „Poslední Rožemberkové a jich dědictví.“ Mus. 1880
Pangerl: „Wok von Rosenberg.“ Prag 1871.
Schebek: „Aus dem Leben des böhmischen Freiherrn Christof Harant v. Polžitz und Weseřitz.“ Mittheil. 1874.
Michal: „Polička, město podobojí v l. 1588—1624.“ Pam. arch. IX
Rybička: „Dobřenští z Dobřenína.“ Pam. arch. IX.
Smolík: „Šlechtické rodiny usedlé v Pardubicích 1500—1650.“ Pam. IX.
Stemberg: „O rodinách rytířských a erbovních v Nov. Bydžově. v 16. a 17. stol. usedlých.“ Pam. IX.
Čelakovský: „Sněm český 1601.“ Mus. 1871.
Goll: „O slezském majestatě Rudolfa II.“ Mus. 1874.
Gindely: „Bitva na Bílé Hoře.“ Mus. 1876.
Dvorský: „Bitva na Bílé Hoře.“ Osv. 1871.
Brendl: „Die Schlacht am weissen Berge bei Prag.“ Halle 1875.
Krebs: „Die Schlacht am weissen Berge bei Prag.“ Breslau 1879.
Goll: „K dějinám r. 1620.“ Osv. 1874.
— „Poměry europské po bitvě na Bílé Hoře.“ Mus. 1875.
— „Der Convent von Segeberg 1621.“ Abhandl. d. b. G. 1876.
Gindely: „Popravy v Praze po bitvě bělohorské a jich následky.“ Mus. 1879.
Vávra: „O šlechtě, která do r. 1620 v Kolíně se usazovala.“ Pam. X.
— „Události v Kolíně 1618—1628.“ Mus. 1880.
Peška: „Konfiskování měšťanských domů ve Starém městě Pražském po r. 1620.“ Pam. IX.
Thille a Čenský: „Česká válka v l. 1618—1622.“ V Matici lidu.
Goll: „Über Mansfeld im J. 1624.“ Sitzb. d. b. G. 1875.
J. Jireček: „Leben des obersten Hofkanzlers Wilhelm Graf v. Slavata.“ Sitzb. d. b. G. 1875.
Veselský: „Persekuce Hory Kutné po bitvě bělohorské.“ V Kutné Hoře 1880.
Tieftrunk: „Pavel Skála ze Zhoře.“ Osv. 1873.

Na Moravě: Prameny a spisy o dějinách doby střední.

Brandl: „Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové.“ T. II. a III. Brno 1872—1878.
J. a H. Jirečkové: „Codex iuris bohemici.“ T. II. V Praze 1872.
Bischoff: „Über das älteste Olmützer Stadtbuch.“ Wien 1878.
Brandl: „Spor o biskupství Olomúcké a počátkové husitství na Moravě.“ Mat. mor. 1877.
— „Osvědčení Petra z Uničova, kterým dřívější kázání svá proti Čechám, Husovi a Jeronýmu odvolal 13/3. 1417.“ Mat. mor. 1879.
Houdek: „Zřízení selské v Loučanech r. 1525.“ Mat. mor. 1878
Kubeš: „Zřízení selské, které vesnicím ku panství třebíčskému patřícím vydal 1573 Smil Osovský z Doubravice.“ Mat. mor. 1876.
Koželuha: „Řád cechovní, který dali páni z Žerotína poddaným svým v Meziříčí Valašském a v Rožnově 1658 a 1699.“ Mat. mor. 1873.
Brandl: „Spisy Karla Staršího z Žerotína.“ III. V Brně 1872.
Chlumecký: „Karl von Zierotin und seine Zeit 1564—1615.“ Brünn 1879.
Brandl: „Kniha Rožemberská.“ V Praze 1872.
Trampler: „Correspondenz des Kardinals Fürst von Dietrichstein vom 1609—1611.“ Wien 1872.
Dudík: „Historische Forschungen in der k. öffentlichen Bibliothek in Wien.“ Wien 1879.

Ve Slezsku:

Grünhagen: „Scriptores rerum silesicarum.“ T. VI—IX. Breslau (1871—1875).
Palm: „Verhandlungen und Correspondenz der schlesischen Fürsten und Stände (1618—1624).“ 4 Bde. Breslau (1865—1875).
Markgraf: „Aus Breslauer unruhiger Zeit 1418.“ Jahresbericht d. schl. G. 1878.
Grünhagen: „Zur Geschichte des Breslauer Aufstandes v. 1418 nebst urkundlichen Beilagen.“ Grünh. Zeitschrift 1871.
— „Die Hussitenkämpfe 1420—1435.“ Breslau 1872.
Markgraf: „Aus Breslauer unruhiger Zeit 1418—1426.“ Grünh. Zeitschrift 1880.
Wiese: „Das Glatzer-Land im hussitischen Kriege.“ Mitth. 1880.
Ermisch: „Schlesiens Verhältniss zu Polen und zu König Albrecht II. 1432—1439.“ Grünh. Zeitschr. 1875.
— „Mittel- und Niederschlesien während der königslosen Zeit. 1440—1452.“ Grünh. Zeitschrift 1876.
Markgraf: „Geschichte Schlesiens und besonders Breslau unter König Ladislaus Posthumus.“ Grünh. Zeitschrift 1871.
— „Über den böhmischen Herrenbund im J. 1465.“ Jahresbericht d. schl. G. 1875.
Köhler: „Über den Feldzug 1468 in Mähren.“ Jahresbericht 1875.
Pfotenhauer: „Über die ständischen Verhältnisse Schlesiens bis zum Ende des 15. Jahrhundertes.“ Jahresbericht 1878.
Prittwitz: „Über oberschlesische Zustände in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhundertes.“ Jahresbericht d. schl. G. 1875.

Krebs: „Über Taktik am Anfange des 17. Jahrhundertes mit besonderer Rücksicht auf die Schlacht am Weissen Berge.“ Jahresbericht d. schl. G. 1879.
Kürschner: „Errichtung der königlichen Kammer in Schlesien.“ Grünh. Zeitschrift 1871.
Palm: „Schlesiens Antheil am 30jährigen Kriege vom Juli bis Dezember 1620.“ Grünh. Zeitschrift 1875.
— „Der Dresdner Accord 1621.“ Grünh. Zeitschrift 1876.
— „Über die Aussöhnung der Schlesier mit dem Kaiser durch den Dresdner Accord 1621.“ Jahresbericht d. schl. G. 1876.

III.

Doba nová dějin českých (1627—x).

V Čechách:

1. Prameny a práce jich se týkající:

Rezek: „Beckovského: Poselkyně starých příběhů českých.“ I. (1526—1624.) V Praze 1879.
— „Beckovského: Poselkyně starých příběhů českých.“ II. (1624—1715.) V Praze 1880.
— „Paměti o vpádu saském do Čech r. 1631.“ Mus. 1880.
Tomek: „David Emil Bittner: Chronicon braunense.“ Pragae 1875.
Rezek: „Paměti Mikuláše Dačického z Heslova.“ V Praze 1878.
Schebek: „Die Ferdinandeische Fundation. Quellenbeiträge zur Geschichte der Gegenreformation in Böhmen.“ Mitth. 1880.
Kittel: „Correspondenz der von der Stadt Eger 1742 an das Hoflager Karls VII. nach Frankfurt Abgeordneten: Joh. Chr. von Brusch und J. Tramfeli mit dem Rathe der Stadt.“ Archiv 1878.
Čelakovský: „Několik listů Samuele Martina z Dražova.“ Mus. 1875.
Rybička: „Benigna instructio urbarialis occasione introductionis boemi urbarii edita.“ Mus. 1877.

2. Spisy jednající o dějinách doby nové:

Gindely: „Dějiny českého povstání.“ I. V Praze 1870. „Geschichte des böhmischen Aufstandes.“ Bd. I—IV. Prag 1870—80.
— „Dějiny českého povstání.“ II. V Praze 1877.
— „ „ „ III. V Praze 1878.
— „ „ „ IV. V Praze 1880.
Tomek: „Dějepis království českého.“ 4. vyd. V Praze 1876.
Čerwenka: „Geschichte der evang. Kirche.“ Prag.
Toman: „B. Staatsrecht (viz II).“ V Praze 1872.
Kořán: „Kronika země české.“ V Praze (1871—1881).
Dvorský: „O úpadku národa českého.“ V Praze 1873.
Gindely: „Über die Lage der bauerlichen Bevölkerung in Böhmen in der Zeit 1648—1848.“ Jahresbericht d. b. G. 1880.
Rybička: „Měšťané a studující pražští r. 1648.“ Ve Sborníku vědeckém.
Gindely: „Zprávy z Pešinova života.“ Zpr. č. spol. 1871.

Zoubek: „Život A. J. Komenského.“ V Praze 1871.
Rezek: „Über das Leben und schriftliche Thätigkeit des Fr. Beckovský.“ Sitzungsber. d. b. G. 1878.
— „Paměti Jiřího Pospíchala z l. 1661—1680.“ Zpr. č. spol. 1880.
Schebek: „Zur Geschichte der Gegenreformation in Böhmen.“ Mitth. 1875.
Čelakovský: „Návrat emigrace české r. 1631.“ Osv. 1873.
Proekl: „Waldsteins Herzogs von Friedland letzte Lebensjahre und Tod in Eger.“ Falkenau 1876.
Tadra: „Briefe Albrechts von Waldstein an Karl von Harrach (1625—1627).“ Wien 1879.
Hallwich: „Wallenstein und Arnim im Frühjahre 1632.“ Mitth. 1879.
— „Über Wallensteins Verrath.“ Mitth. 1880.
— „Zur Geschichte Wallensteins im Jahre 1633.“ Leipzig 1877.
— „Wallensteins Ende.“ Leipzig 1879.
Schmidt: „Die Wallensteins Literatur im J. 1626—1878.“ Mitth. 1879.
Gindely: „Jakým způsobem nabyl Albrecht z Waldštýna svých statků a jaké úmysly jej při tom vedly.“ Mus. 1875.
Schebek: „Lösung der Wallensteinsfrage.“ Prag 1871.
Kürschner: „Zur Belagerung Egers durch die Schweden 1647.“ Mitth. 1873.
Stoklöw: „Beitrag zur Geschichte des böhmischen Bauernaufstandes 1680.“ Mitth. 1871.
— „Hussnam und die Tachauer.“ Mitth. 1872.
Miltner: „Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic r. 1683.“ V Král. Hradci 1877.
Schebek: „Einweihung der Elbenquelle 1684.“ Mitth. 1880.
Hasse: „Zur Geschichte der Einwanderung der Evangelischen aus Böhmen nach Sachsen im 17. Jahrh.“ Mitth. 1879.
Smolík: „Kapounové ze Svojkova.“ Pam. arch. IX.
Mayer: „Die volkswirtschaftlichen Zustände Böhmens um 1770.“ Mitth. 1876.
Slavík: „Selské povstání 1775.“ Osv. 1873.
Thomas: „Kaisers Joseph II. Reisen im Nordböhmen.“ Böhm. Leipa 1879.
Jäger: „Das Mühlerwesen im nördlichen Böhmen im 18. Jahrh.“ Mitth. 1871.
Goelert: „Die Bevölkerung Böhmens in ihrer Entwickelung seit 100 Jahren.“ Mitth. 1879.
Wagner: „Aus der Zeit der gesetzlichen Zigeunerverfolgung.“ Mitth. 1877.
Svob. pán Helfert: „O tak řečených blouznivcích náboženských v Čechách a na Moravě za císaře Josefa II.“ Mus. 1877.
Ginzel: „Bischof Hurdalek. Ein Charakterbild aus der Geschichte der böhmischen Kirche.“ Prag 1871.

Na Moravě: Prameny a spisy o dějinách doby nové.

d'Elvert: „Beiträge zur Geschichte der böhmischen Länder, insbesondere Mährens im 17. Jahrh.“ III. Bd. Brünn 1875.
— „Beiträge zur Geschichte der böhmischen Länder, insbesondere Mährens im 17. Jahrh.“ IV. Bd. Brünn 1877.

d'Elvert: „Zur österreichischen Verwaltungs-Geschichte mit besonderer Rücksicht auf die böhmischen Länder." Brünn 1880.
Dudik: „Schweden in Böhmen und Mähren 1640—1650." Brünn 1879.

Ve Slezsku:

Krebs: „Zur Geschichte der inneren Verhältnisse Schlesiens von der Schlacht am Weissen Berge bis zum Einmarsche Arnims in Schlesien." Grünh. 1880.
Zukal: „Das Kriminalregister des Stadtgerichtes zu Troppau für die Jahre 1643—1670." Grünh. Zeitschrift 1879.
Schönborn: „Schlesiens Kriegskosten in dem Türkenkriege v. 1661—1664." Grünh. Zeitschrift 1878.
Kerber: „Zur Geschichte von Friedland." Grünh. Zeitschrift 1878.
Grünhagen: „Schlesien in den letzten Jahrzehnten österr. Herrschaft 1707—1740." Grünh. Zeitschrift 1880.
— „Über den Zustand des Handels und der Industrie Schlesiens am Ende des 17. Jahrh." Abhandl. d. schl. G. 1872.

IV.
Topografie a historická geografie.

Tomek: „Základy místopisu pražského." II—V. V Praze 1870—75.
— „Doplňky k místopisu pražskému." V Praze 1875.
— „Žitoměř, kde památná ves toho jména stála." Pam. IX.
Brandl: Analectica topografica." Mat. mor. 1880.
Czerweny: „Geschichte der Schwarzenthaler Goldgruben im Riesengebirge." Mitth. 1880.
Dvorský: „O hrobce Žirotínů v Brandýse nad Orlicí." Mus. 1878.
Feistner: „Zur Geschichte der Zittauer Prager Strasse." Mitth. 1880.
Dr. H. Jireček: „Zeměpisný obraz dávných Čech." Mus. 1876.
Hrubý: „Slované ve Slezsku." Osv. 1878.
Kutzen: „Das südwestliche Gebiet der Grafschaft Glatz." Abhandl. der schl. G. 1871.
— „Über das mährische Gesenke." Jahresbericht d. schl. G. 1875.
Kalousek: „De historica mappa regni Bohemiae comentarius." V Praze 1876.
Kurz: „Doly kutnohorské." Osv. 1877.
Mottl: „Církevní zboží v okresu unhošťsko-kladenském před husitskými bouřemi." Pam. arch. 1881.
Prasek: „Proměny na sev. hranicích Čech." Mat. mor. 1879.
Procházka: „Das deutsche Sprachgebiet in Böhmen." Mitth. 1876.
Royt: „Úryvek ze starého místopisu Znojemského." Mat. mor. 1871.
Rybička: „Pomůcky k místo- a rodopisu domácímu." Pam. arch. XI.
Sedláček: „Jak se měnily a ustálily meze Čech a Rakous Dolních." Tábor 1877.
— „O rozdělení Čech na kraje za panování rodu Lucemburského." Mus. 1876.
Smolík: „Něco o hradištích vůbec, zvláště o hradišti na slanské hoře." Pam. arch. XI.
Šafránek: „O pohřebišti a podobě kněze Prokopa Velikého." V Praze,

Šembera: „Mnoho-li jest Čechů, Moravanů a Slováků a kde obývají.“ Mus. 1876.
— „Obyvatelstvo české a německé na Moravě.“ 1873.
Zoubek: „Místopis Jednoty Bratrské.“ Pam. arch. IX.

Práce, které se týkají pomocných věd historických.

Brandl: „Glossarium illustrans bohemico-moraviae historiae fontes.“ Brünn 1876.
Bierman: „Historische Abhandlungen in den zu Ende des Schuljahres herausgegebenen Programmen der deutsch-böhmischen Mittelschulen.“ Mittheil. (1871—1881).
Berger et Pangerl: „Das Archiv des fürstl. Hauses Schwarzenberg.“ 1874.
Čelakovský: „O právních rukopisech města Litoměřic.“ Mus. 1879.
— a Rezek: „Výzkum v archivech země české.“ Pam. arch. X.
Dudík: „Über die Bibliothek Karls von Zierotin in Breslau.“ Sitzb. d. b. G. 1877.
Emler: „Rukověť chronologie křesťanské.“ V Praze 1876.
— „Kanzelei der böhmischen Könige Přemysl II. und Wenzel II.“ Prag 1878.
— „O kanceláři Václava II.“ Zpr. č. spol. 1876.
— „Palacký a české dějepisectví.“ Osvěta 1873.
— „Die böhmische historische Literatur in den 3 letzten Jahren.“ Mittheil. des Instituts 1881.
J Jireček: „Rukověť k dějinám literatury české.“ V Praze 1875—76.
Dr. K. Jireček: „Böhmische historische Literatur.“ V. Berl. hist. Gesellschaft.“ 1878.
Goll: „Bulletin historique v Revue historique.“ Paris 1878—81.
Kalousek: „Přehled dějepisné činnosti v Čechách v l. 1872—76.“ Osvěta 1877.
— „Dějezpyt a dějepis.“ Osvěta 1878.
Lepař: „O methodách dějepisného učení na školách obecných.“ V Praze 1879.
Kürschner: „Archiv von Eger.“ Mittheil. 1871.
Lindner: „Über Kanzler und Kanzelei des Königs Wenzel II. im J. 1278—1300.“ Prag 1880.
Loserth: „Das Archiv der Stadt Fulnek.“ Mittheil. 1880.
Maasburg: „Die Entwickelung des Institutes der öffentlichen Bücher in Böhmen.“ Prag 1877.
Rybička: „Přehled historie klášterův v Čechách.“ Pam. X.
Sedláček: „O monografiích místních, jejich spisování a významu.“ Čechoslovan 1873.
Šembera: „Bibliothéka a podobizna Karla z Žerotína ve Vratislavi.“ Mus. 1875.
Smolík: „Kdo psali o nálezech z doby předhistorické v Čechách v 16—18. st.“ Pam. XI.
Veselý: „Erinnerung an das Archiv Wittingau.“ Prag 1871.
Adámek: „Památky českých reformátorův.“ V Praze 1878.

Adámek: „Doba poroby a vzkříšení. Rozhledy v kulturních dějinách král. českého v 17. a 18. st.“ V Praze 1874.
— „Čeští stavitelé XIV. a XV. věku v cizině.“ Osvěta 1874.
Brandl: „O bojích herkynských a o významu nejstarších českých pověstí.“ Mat. mor. 1873.
Čermák: „Praemonstrati v Čechách a na Moravě.“ V Praze 1877.
Dudík: „Dějiny knihtiskařství na Moravě, o vzniku jeho až do r. 1621.“ Mat. mor. 1874.
d'Elvert: „Geschichte der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde mit Rücksicht auf die bezüglichen Culturverhältnisse Mährens und österr. Schlesiens.“ Brünn 1870.
— „Geschichte der Musik in Mähren und österr. Schlesien mit Rücksicht auf die allgemeine böhmische und österr. Geschichte.“ Brünn 1873.
Dvorský: „Školy pražské 1600.“ Pam. IX.
Feyer: „Das ehemalige Cistercienserinen-Stift Frauenthal bei Deutschbrod.“ Nicolsburg 1876.
Foedisch: „Die alten Wahlbauten Böhmens.“ Mittheil. 1872.
— „Archäologische Funde im Elbethale.“ Mittheil. 1874.
Friedlender: „Kore Haddoroth. Beiträge zur Geschichte der Juden in Mähren.“ Brünn 1876.
J. Jireček: „Štíty starých rodův českých a moravských dle kroniky Dalimilovy.“ Pam. X.
Grueber: „Die Kunst des Mittelalters in Böhmen.“ Wien 1871—72.
Horawitz: „Ein Beitrag zur Geschichte des Humanismus und der Reformation.“ 1879.
Hübner: „Geschichte der Reichenberger Tuchmacherzunft.“ Reichenberg 1879.
Katzerovský: „Die Saazer Schule.“ Mittheil. 1874.
Kelle: „Die Jesuitengymnasien in Österreich.“ München 1876.
Kalousek: „O historii výtvarného umění v Čechách.“ Osvěta 1877.
Ludikar: „O řádu Maltánském se zvláštním zřetelem na Čechy.“ V Klatovech 1878.
Malý: „Vlastenecký slovník historický.“ V Praze 1875.
Leipzig 1875: „Bilder aus Böhmen.“
Molnár: „K dějinám církve evangelické české.“ V Humpolci 1877.
Müller: „Künstler der Neuzeit Böhmens.“ Mittheil. 1875.
Nebovidský: „Mýta markrabství moravského r. 1484.“ Mat. mor. 1873.
— „O řádech literáckých na Moravě.“ Mat. mor. 1874.
Pangerl et Woltmann: „Das Buch der Prager Malerzeche.“ Prag 1878.
Patera et Tadra: „Vollständiger Text des Buches der Prager Malerzeche.“ Prag 1878.
Peter: „Volksthümliches aus österr. Schlesien.“ Troppau 1873.
Reichert: „Mnoholi a od čeho dáváno mýto v Prostějově v XV. st.“ Mat. mor. 1871.
Rybička: „Pomůcky k heraldice a sfragistice domácí.“ Pam. XI.
— „Řemeslničtí pořádkové Pražští v 16. a 17. st.“ Pam. IX.
— „O bývalých společnostech čili kůrech literáckých.“ Pam. X.

Řehák: „Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české.“ Kutná Hora 1879.
Schmitt: „O reformě křesťanského umění v Čechách.“ V Praze 1872.
Smolík: „O mincovnictví v západních zemích vůbec a základech českého mincovnictví zvláště.“ Pam. XI.
— „Kdy a jak se počítalo na talenty v Čechách.“ Pam. XI.
— „Padělané starší mince české.“ Pam. XI.
Svátek: „Culturhistorische Bilder aus Böhmen.“ Wien 1879.
Spiess: „Klášterní školy a žáci v středověku.“ Osvěta 1873.
Schebek: „Die Geschichte der Kunst in Böhmen 1793.“ Mittheil. 1878.
Schlesinger: „Drangsale der deutschen Sprache in Böhmen.“ Mitth. 1871.
Schulz: „Z dějin poroby lidu v Čechách.“ Osvěta 1871.
Tadra: „K dějinám českého knihtiskařství a knihkupectví.“ Mus. 1877.
— „Ukazování sv. ostatků v Čes. Krumlově ve XIV. věku.“ Mus. 1880.
Tobiáš: „Böhmisches Privatgeld aus J. 1848—49.“ Mittheil. 1873.
Vogel: „Die alte Lateinschule in Joachimsthal.“ Mittheil. 1871.
Wagner: „Ein böhm. Teich- und Landwirth im 16. Jhd.“ Mittheil. 1816.
— „Wissenschaftlicher Schwindel aus dem südl Böhmen.“ Mittheil. 1878.
— „Aberglaube im 17. und 18. Jhd.“ Mittheil. 1880.
Woltmann: „Deutsche Kunst in Prag.“ Prag 1876.
Zoubek: „Školy za náboženského různověrství v Čechách.“ Osv. 1879.

Práce z oboru právní historie.

H. Jireček: „Codex iuris bohemici. T. III. 2.: Jus terrae saeculi XV. (1420—1500).“ Pragae 1873.
J. Jireček: „Codex iuris bohemici T. IV. 3.: W. Pauli Chr. a Koldín: Jus municipale regni Bohemiae.“ Pragae 1876.
J. et H. Jirečkové: „Codex iuris boh. T. IV. 3.: M. Briccii a Liczko: Jus municipale pragense.“ Pragae 1880.
H. Jireček: „M. Vikt. ze Všehrd: O právích země české knihy devatery.“ V Praze 1875.
— „Svod zákonův slovanských.“ V Praze 1880.
J. Jireček: „O spořizování práv městských a osudech jejich.“ Pam. 1876.
Brandl: „Jakou úlohu má plniti historie práva českého.“ Práv. 1871.
— „Právo lovecké na Buchlově.“ Mat. mor. 1880.
Haněl: „Věno v právu slovanském.“ Práv. 1871.
— „Obecná poruka v právu slovanském.“ Práv. 1873.
— „O vlivu práva německého v Čechách a na Moravě.“ Práv. 1873.
Jonák: „Landtäflicher Grundbesitz in Böhmen.“ Prag 1876.
Kalousek: „Einige Grundlagen des böhmischen Staatsrechtes.“ Prag 1871.
Ott: „Působení práva církevního na rozvoj řízení soudního vůbec a v zemích českých zvláště.“ Práv.
— „Beiträge zur Receptionsgeschichte des römisch-canonischen Processes in den böhmischen Ländern.“ Leipzig 1879.
A. Šembera: „Jakou zkázu vzal jazyk český od časů kardin. z Dietrichsteina při manském soudě Kroměřížském.“ Mat. mor. 1871.

V.

Monografie měst a míst:

Adámek: „Chrudimsko historické a statistické rozhledy.“ V Praze. 1878.
— „K dějinám Hlinska a okolí.“ Pam. IX.
Bernau: „Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen.“ Saaz 1878—x*)
— „Geschichte des alten Schlosses Petschau bei Karlsbad.“ Karlsbad 1875.
— „Die Ruine Engelsburg bei Karlsbad.“ Karlsbad 1875.
— „Geschichte der ehemaligen Herrschaft Winternitz und der einstigen Schutzstadt Radonitz.“ Komotau 1878.
Benda: „Geschichte der Stadt Gablonz und ihrer Umgebung.“ Gablonz 1876.
Berger: „Eine Episode aus der Geschichte von Petschau.“ Mittheil. 1872.
— „Wittingshausen.“ Mittheil. 1875.
Beneš a Miltner: „Helfenburg v Prachensku a Helfenburg v Litoměřicku.“ Pam. X.
Čermák: „Historické náčrtky z okolí Hostomic v Berounsku.“ Pam. X.
Dejl: „Geschichte des Prager Neustädter Gymnasiums.“ Prag 1878.
Drivok: „Über die Geschichte des Reichsstadt Eger- und des Reichsgebietes Egerland.“ Leipzig 1871.
Dvořák: „Geschichte des Raudnitzer Schlossbaues (1652—1684).“ Prag 1873.
Feistner: „Beiträge zur Geschichte der Stadt Wartenberk.“ Mittheil. 1878.
Franta: „Okres Třeboňský.“ V Bibl. místních dějepisů r. 1880.
Feyer: „Die erlauchten Herren auf Nicolsburg.“ Wien 1879.
Focke: „Eine geschichtliche Durchforschung des Elbe- und Eulauthales sammt Umgebung von frühester Zeit bis auf Gegenwart.“ Wien 1879.
Just: „Der politische Bezirk B. Leipa.“ B. Leipa 1879.
Hallwich: „Reichenberg und Umgebung.“ Reichenberg.“ 1872.
— „Zur Geschichte des Teplitzer Thales.“ 1872.
— „Zur Geschichte der Stadt B. Leipa.“ Mittheil. 1871.
Hanák: „Die königl. Landeshauptstadt Brünn und die Umgebung.“ Brünn 1880.
Heinzel: „Nachrichten über die Stadt Braunau in Böhmen und deren Umgebung vom Anfange des 13. Jdtes — 1848.“ 1872.
Hruška: „Kniha pamětní k. kraj. města Plzně od r. 775—1870.“ V Plzni 1881.
Hlawaczek: „Systematische Ortsgeschichte von Karlsbad.“ Karlsbad 1875.
Chevalier: „Skizze einer Geschichte des Bergbaues in Mies.“ Mittheil. 1875.
Křivoklát 1871: „Dějiny a popsání hradu Křivoklátu.“ 1871.
Kubeš: „Dějepis města Třebíče.“ V Třebíči 1874.
Klučák: „Geschichte des Leitmeritzer Gymnasiums.“ Leitmeritz 1878.
Kolář: „Domy a majitelé jejich na náměstí v Táboře.“ Tábor 1874.
Koubek: „Dějiny města Libochovic nad Ohří.“ V Litoměřicích 1874.
Kittel: „Culturhistorisches aus Eger.“ Mittheil. 1879.
— „Eger und Friedrich von der Pfalz.“ Mittheil. 1878.

Kalousek: „O újezdě Libickém.“ Pam. X.
Bačkora: „Die Burg Lipnic bei Deutschbrod.“ 1874.
Leeder: „Beiträge zur Geschichte von Arnau.“
Lippert: „Geschichte der Stadt Leitmeritz.“. Leitmeritz 1872.
Löw: „Kurzgefasste aber vollständige Chronik der Stadt Karlsbad.“ Karlsbad 1874.
Laube: „Über Rest der vorchristlichen Cultur aus der Gegend von Töplitz.“ Mittheil. 1875.
Levý: „Rakovník“ } za války 30leté.“ Pam. IX.
— „Křivoklát“ }
Liehmann: „Statistické popsání okresu Zbraslavského v království českém.“ V Praze 1879.
Matzner: „Písek za války třicetileté.“ V Programmu píseckém školním.
Mayer: „Zur Geschichte von Petschau.“ Mittheil. 1871.
Motll: „Okres unhoštsko-kladenský ze pochodu lidu vojenského k bitvě na Bílé Hoře.“ Pam. XI.
Mottl: „Buštěhrad co zaniklý hrad.“ Pam. XI.
Nechvíle: „Bývalé panství Podhořany na Čáslavsku.“ Pam. X.
Orth: „Příspěvky k dějinám Čes. Třebové.“ Pam. IX.
— „Nástin historicko-kulturního obrazu Jindřichova Hradce od konce 15. st. do 1618.“ J. Hradec 1879.
Pandler: „Studium zur Specialgeschichte des Nordböhmens.“ B. Leipa 1878.
Pangerl: „Zur Geschichte von Unterhaid und der Umgebung der Marktordnung.“ Mittheil. 1874.
Peter: „Teschen, ein histor. topograf. Bild.“ Teschen 1877.
Pelleter: „Denkwürdigkeiten der Stadt Falkenau.“ Falkenau 1876.
Petera: „Újezd svatojanský.“ Pam. X.
Prášek: „Dějiny města Turnova.“ V Turnově 1879.
— „Politický okres Klatovský.“ V Klatovech 1879.
— „Okres Brandejský nad Labem.“ Bibl. m. děj. č. 4. v Praze 1875
Proekl: „Schloss Seegeberg im Egerlande.“ Eger 1871.
— „Geschichte der Stadt Eger.“ Eger 1877.
Pudil: „Bilina, bývalý hrad a kostel sv. Petra v městě.“ Pam. X.
Radda: „Beiträge zur Geschichte der Stadt Teschen.“ Teschen 1879.
Reidel: „Beitrag zur Geschichte von Dux.“ Dux 1875.
Rojek: „Biskupství litomyšlské.“ Litomyšl 1873.
Řehák: „Kutná Hora a její okolí.“ Kutná Hora 1879.
Rziha: „Die ehemalige Juditbrücke zu Prag.“ Prag 1876.
Rull: „Monografie města Jindřichova Hradce.“ V Jindř. Hradci 1875.
Reiner: „Die Herrenmühle in Kraslitz.“ Mitth. 1874.
Rybička: „Hrad mostský čili Landeswarte 1595.“ Pam. X.
Sedláček: „Hrady a zámky země české.“ V Praze 1881—x.
— „Děje města Čáslavě.“ V Čáslavi 1874.
Smolík: „Křič a bývalé panství Křičské v Plzeňsku.“ Pam. X.
Stoklöw: „Geschichte der Burg Pürstein.“ Mitth. 1876.
— „Geschichte der Stadt Tachau.“ Tachau 1878.
Scheinpflug: „Bruchstücke aus dem Cistercienserinstitute Ossegg.“ Mitth. 1873.

Scheinpflug: „Materialien zu der Geschichte von Plass und seiner Umgebung.“ Mitth. 1874.
— „Der Bergbau auf dem Dominium Ossegg und Umgebung.“ Mitth. 1877.
— „Studium zur Geschichte von Ossegg.“ Mitth. 1880.
Schlesinger: „Geschichte des Kumerer Sees bei Brüx mit 10 urkundlichen Beilagen.“ Prag 1871.
Schmiedt: „Iglau, Seelauer Curatie.“ Mitth. 1874.
Tomek: „Příběhy kláštera a města Police nad Medhují.“ V Praze 1881.
Trnka: „Kounice a Přerov v Čechách.“ 1873.
Trapp: „Der Spielberg in Brünn.“ Brünn 1873.
Václavek: „Dějiny města Vsetína a okolí vsackého.“ 1881.
Vávra: „Dějiny král. města Kolína nad Labem.“ 1878.
Vaněk: „Okres mladoboleslavský.“ V Bibl. m. děj. č. 7. V Praze 1878.
Vlasák: „Bibliotheka místních dějepisů“: 1. okres votický, 2. okres neveklovský, 3. okres vlašimský, 4. okres benešovský, 5. okres sedlčanský. V Praze 1873—1881.
Willomitzer: „Die Lieb. Frauen-Kirche in B. Leipa.“ B. Leipa 1880.
Walfried: „Beiträge zur Geschichte der Stadt Tachau.“ Mitth. 1874.
Zoubek: „Panství Libšické v 17. stol.“ Pam. X.
— „Znajm und seine Umgebung.“ Znajm 1872.
Zeiner: „Města Ústí nad Orlicí dějepisné památky.“ 1880.

OBSAH.

Stránka

Kolda Malínský: O prvých Přemyslovcích 1
Ant. Rezek: O sněmu kladském z r. 1512 5
Rudolf Kreutz: Zdali Jiří Poděbradský r. 1448 táhl do Sas čili nic 9
Frant. Kameníček: Náboženské následky bitvy bělohorské na Moravě 15
Jan Peisker: Místopisná studie 28
Jan J. Řehák: Z protokollů konsistoře kutnohorské 38
Josef Šimek: O nejstarších výpravách kolem Afriky 62
Dr. J. Kalousek: Přemysl či Ottakar 67
Fr. A. Slavík: Bratří čeští v Lešně 71
Dr. Jar. Vlach: Zeměpis jinde a u nás 79
Jan Bohuslav Miltner: Společenské postavení ženy a dívky české v dobách předhusitských 85
Martin Kolář: Příspěvky heraldicko-genealogické 104
Aug. Sedláček: Anežka z Rozemberka 110
Jan Burda: O bouři pražské r. 1483 119
Frant. Jos. Šujan: Přehled historiografie Čech, Moravy a Slezska v letech 1871—1881 130

O m y l y.

Str.	28.	ř. 12.	shora	místo:	*ortum* čti *hortum.*
„	28.	„ 16.	„	„	*ab ipsa Wlitauae* čti: *ab ipsa Wlitaua.*
„	29.	„ 15.	„	„	*(Regesta II. č.)* čti: *(Regesta II. č. 1096.)*
„	30.	„ 20.—22.	„	„	„Psyn“ však hledá — nevíme proč — na nynější „Natterwiese“ a dle toho pak Straši-delník: Haidberg čti: „Psyn“: Natterwiese (sz. od kláštera). — *Ve Strašidelníku však vidí — nevíme proč — nynější Haidberg*
„	30.	„ 31.	„	„	274 sqq čti: 283 sqq.
„	32.	„ 4.	„	„	velkolepé divadlo čti: velkolepého divadla.
„	32.	„ 8.	„	„	S Hirschbergem čti: S Hirschbergu.
„	32.	„ 25.	„	„	nachází se malá jeskyně čti: nachází se též malá jeskyně.
„	34.	„ 39.	„	„	str. 160. čti: str. 161.
„	34.	„ 43.	„	„	str. 412. „ str. 424.
„	35.	„ 13.	„	„	i zde na *pravé* straně čti: i zde na *levé* straně.
„	35.	„ 15.	„	„	na straně pak *levé* čti: na straně pak *pravé.*
„	128.	„ 7.	shora:	dlužno	správně čísti: svatu.

Slav. učitelstvu českému, jakož i všem přízniveům literatury pædagogické!

Čím více rozvětvuje se naše literatura paedagogická, tím důtklivěji naléhá potřeba, by obor ten soustavně se spořádal a přehlednou kritikou se ocenil. Potřeby té pociťují všichni, kdo z literatury čerpají, spisovatelé i čtenáři, i kdo s ní obchod vedou. Literatura paedagogická ukazuje zajisté směr pokroku školnímu a označuje ráz vychovávání mládeže, což zřetelně vystupuje před zrak pozorovatele jenom v organické spořádanosti. Všechny dospělé literatury mají již takové přehledy literární a je stále pěstují rok od roku nejen ku prospěchu čtenářstva ve vlastech svých, nýbrž i jakožto výstavu duchovních pokladů svých k nabídce cizincům.

Tedy pro pilnou toho potřebu i pro čest naší literatury paedagogické před cizinou zvláště před ostatními národy slovanskými, smluvil se výbor „Ustředního spolku jednot učitelských v Čechách“ s podepsaným nakladatelem o vydání

„Paedagogických rozhledů po literatuře československé“

spoléhaje na hojné účastenství velectěného učitelstva v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i na Slovensku, jakož i všech, jimž na rozkvětu naší literatury záleží. Máme za jisté, že kromě četných jednotlivců opatří si dílo to každá učitelská knihovna okresní i každá knihovna školní, jimž stane se dílo naše zvláště potřebným. Očekáváme důvěrně od ctěných jednot učitelských, že přičiní se o hojné rozšíření „Rozhledů“ našich.

„Paedagogické rozhledy“ mají na zřeteli dobu minulého desítiletí, jakožto novou periodu v našem školství, načež budou se vydávati „Rozhledy“ roční a obsahovati budou úvahy o spisech pro školy obecné a měšťanské, pro ústavy učitelské, jakož i spisech instruktivních pro učitelstvo vůbec.

Ježto „Rozhledy“ po celém desítiletí budou dílo objemné, tož pro úlevu ctěného odběratelstva ustanovili jsme se vydávati je *po sešitech cestou předplatní; celkem bude asi 10 sešitů, sešit po 40 kr.*

Právě vyšel sešit první.

Obsah prvního ročníku.

1. Paedagogika, didaktika, methodika obecná a vědy pomocné. Ředitel *J. Lepař*, učitel *J. Klika*, prof. dr. *P. Durdík*.
2. České grammatiky a stylistika. C. k. zemský školní inspektor *J. Kosina*.
3. Vývoj zákonodárství školního. Magistrátní rada dr. *Reichert*.
4. Náboženství dr. *J. Rydvan*.
5. Dějepis. Prof. *J. Kahlík*.
6. Zeměpis. Prof. *J. Metelka* a *J. Havelka*.
7. Přírodopis. Prof. *J. Nekut*, učitel *Kořenský*.
8. Přírodozpyt a domácí hospodářství. Učitel *J. Klika*.
9. Arithmetika. Ředitel *J. Bukovský*.
10. Geometrie a kreslení. Uč. *M. Benda*.
11. Psaní. Učitel *V. Kryšpín*.
12. Věcné učení. Učitel *Ad. Frumar*.
13. Paedagog. básnictví. Prof. *Fr. Bílý*.
14. České čítanky pro školy obecné, měšťanské a ústavy učitelské. Cís. kr. zem. školní inspektor *J. Kosina*.
15. Zpěv a hudba (housle a varhany). Učitel *J. Malát*.
16. Tělocvik. Učitel *J. Holas*.
17. Ženské ruční práce. Učitelka *B. Klimšová*.
18. Zábavné spisy pro mládež. Učitel *Fr. Zeman*, *J. Sokol*, *J. Klika*, *V. Špaček*, *J. Tykač*, *Vrána*.
19. Časopisy paedagogické. Učitelé *J. Tykač*, *V. Vaníček*.

Odebírati lze „Rozhledy“ jednotlivě po sešitech à 40 kr., aneb předplatiti na 10 sešitů 4 zl.

Zakázky i předplatné přijímá nakladatel **J. Otto**, knihtiskárna a knihkupectví v Praze, v Jungm. třídě č. 22. n.

SBÍRKA
PŘEDNÁŠEK A ROZPRAV.

Pořádají **Jar. Goll** a **Otakar Hostinský.**

Serie I. (číslo 1.—10.) **obsahuje:**

Č. 1. **Tóma ze Štítného,** praotec filosofie české. Od Dra. *J. Durdíka.* (Prosloveno dne 15. března roku 1876 v cyklu přednášek v technice uspořádaných na podporu chudých studujících.) Cena 25 kr.
Č. 2. **Vznik anglického parlamentu.** Sepsal J. Goll. Cena 25 kr.
Č. 3. **Jan Dominik Larrey.** Sepsal Dr. E. Albert, profesor chirurgie na universitě Inšprucké. Cena 25 kr.
Č. 4. **Nálezy Schliemannovy v Tirynthě a Mykenách.** Od Jos. Krále. (Se 4 vyobraz.) Cena 40 kr.
Č. 5. **Pevnina africká ve světle nejnovějších výzkumů.** (Afrika severní a jižní.) Sepsal Dr. Jarosl. Vlach. (S mapkou.) Cena 30 kr.
Č. 6. **Pompeje a Pompejané.** Ze vlastní zkušenosti a dle nejlepších spisů líčí Josef Wünsch, prof. c. k. paedagogia v Jičíně. Cena 40 kr.
Č. 7. **Giacomo Leopardi.** Napsal Jaroslav Vrchlický. Cena 30 kr.
Č. 8. **Pevnina africká ve světle nejnovějších výzkumů.** Afrika střední. Sepsal dr. Jaroslav Vlach. (S mapkou.) Cena 40 kr.
Č. 9. **O hypnotismu (magnetismu zvířecím).** Rozprava psychologická. Napsal Dr. T. G. Masaryk, docent filosofie na universitě Vídeňské. (Přednesena dne 26. dubna 1880 ve Slovanské besedě Vídeňské ku prospěchu Akademického spolku.) Cena 40 kr.
Č. 10. **Hâfiz.** Jeho život a jeho básně. Z pozůstalosti Dra. Jar. Košuta, soukr. docenta vých. jazyků na universitě Pražské. Cena 40 kr.

Serie II.

Č. 1. **O slohu gotickém.** Podmínky historické. Myšlénky konstruktivní. Rozbor esthetický. Napsal Dr. Mír. Tyrš. Cena 36 kr.
Č. 2. **Rozhledy v oboru mechanických věd.** Od Dra. Augusta Seydlera. Cena 50 kr.
Č. 3. **O chlorofyllu.** Úryvek z fysiologie rostlin. Sepsal Dr. Ladislav Čelakovský. Cena 50 kr.
Č. 4. **O Kantově Kritice čistého rozumu.** Od dra. J. Durdíka. Cena 25 kr.
Č. 5. **Archaeologické nálezy na ostrově Kypru.** Napsal Josef Král. Cena 45 kr.
Č. 6. **Stručný přehled dějin chemie.** Úvodné čtení professora V. Šafaříka při početí českých přednášek chemických na Univ. Pražské. Cena 20 kr.

☛ **Serie I.,** zahrnující v sobě všech 10 čísel, vyšla též o sobě se zvláštním titulem a obsahem, a prodává se za 3 zl. 40 kr.

Ku každé serii přidán titul a podrobný obsah.

„Sbírka přednášek a rozprav" doznala po čas svého vycházení hojného rozšíření ve všech vrstvách čtenářstva našeho. Přispívajíť pracemi svými do sbírky této osvědčení spisovatelé z rozličných oborů. Netřeba tedy praktickou a poučnou sbírku tuto zvláště doporučovati.

Zakázky přijímá a rychle vyřizuje

knihkupectví a knihtiskárna J. Otty v Praze,
Václ. nám. č. 14. a Jungm. třída č. 22.

Řeči Dra. Frant. Lad. Riegera

a jeho jednání

v zákonodárných sborech.

Nejednou a od nejedněch bylo upomínáno, že by bylo záhodno sebrati a tiskem vydati řeči **dra. Františka Ladislava Riegera,** politického vůdce a prvního řečníka národa českého. Nikdot nepochybuje, že řeči Riegerovy — jako svým časem jsouce mluveny, bývaly a bývají s napjetím a nezřídka s obdivem poslouchány i rozšiřovány — tak také jsouce ve sbírku uvedeny, budou se zálibou čítány a přijdou vhod národní literatuře i jakožto příklad řečnictví, kterým se můžeme pochlubiti, i jakožto vážný příspěvek k historii národa českého za posledních desetiletí. Podepsaný nakladatel neopominul ucházeti se o vydání takovéto sbírky, kterouž hodlá zavděčiti se vlasteneckému obecenstvu. Ježto pak řeči našeho národního vůdce jsou téměř vesměs obsahu politického, hodí se přirozeně do Politické Bibliotéky, vydávané Českým Klubem, kteréžto budou přední okrasou.

První úkol při takovém podniku, sbírání roztrouseného materialu, vzala na sebe dcera dra. Riegera, v jiných oborech již chvalně známá spisovatelka česká, paní Marie Červinková, kteráž zároveň překládá do češtiny ty řeči, které byly mluveny po německu; ku překládání několika řečí propůjčili se ochotně někteří pp. professoři gymnasia Kolínského. Dr. J. Kalousek, professor na české universitě, píše vysvětlivky a úvody, kterých jest potřebí, aby čtenářovi objasnila se vždy situace, ve které která řeč byla mluvena. Dr. Rieger sám přehlíží jak řeči své tak i ostatní text. Místnější zprávy o tom všem budou podávány ve předmluvách, které budou se tisknouti při ukončení každého svazku i s titulem jeho.

Řeči Riegerovy vycházeti budou v sešitech po 30 kr. Kolik sešitů vyjde, nelze ještě určiti, poněvadž není dosud všechen rukopis připraven, myslíme však, že celé dílo vyjde asi v 10 až 14 sešitech.

Právě vyšel sešit první.

Kdo by si přál *Řeči Riegerovy* poštou odebírati, nechť zašle předplatné na 10 sešitů 3 zl., s poštovní zásylkou 3 zl. 40 kr.

Řeči Riegerovy lze dostati ve všech knihkupectvích.

Zakázky a předplatné přijímá a rychle vyřídí

Nakladatel českých knih:

J. Otto v Praze,

v Jungm. tř. č. 22. n.

Nákladem
knihkupectví a knihtiskárny J. Otty v Praze
vyšly mimo jiné též tyto spisy:

DĚJEPIS VŠEOBECNÝ.

Pořádá Dr. **Jos. Emler.**

Sepsal **F. Šembera,** c. k. professor v Budějovicích.

Svazek I. *Doba od konce století pátého až po Karla Velikého.*
„ II. *Od Karla Velikého až do začátku válek křižáckých.*
„ III. *Doba válek křižáckých.*
„ IV. *Od válek křižáckých až do konce století patnáctého.*

„Dějepis všeobecný“ vychází v sešitech po **50 kr.** — Dosud vyšlo 13 sešitů. — Svazek I. oddílu prvého vyšel též o sobě.

JAN ŽIŽKA.

O sepsání životopisu jeho pokusil se
WÁCSLAW WLAD. TOMEK.

Cena 2 zl.

Příběhy kláštera a města Police nad Medhují.

Sepsal **W. W. Tomek.**

S mapkou. Cena (368 stran) 3 zl.

Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále Českého

(1526 a 1527.)

Od Dra. Ant. Rezka. Cena 1 zl. 20 kr.

Vypsání o mistru Jeronymovi z Prahy. Kronika o Janu Žižkovi.

Podle starého rukopisu sepsal prof. Jarosl. Goll.

Cena 60 kr.

Brus jazyka Českého,

který sestavila
kommisse širším sborem Matice České zřízená.

Druhé, rozmnožené vydání. — Cena 2 zl.

O nejnovějších námitkách proti pravosti našich starých památek.

Od Jos. Jirečka.

(Vyňato z „Časopisu českého Musea“ ročník LII. sv. I.) — Cena 30 kr.

Objednávky na veškery tyto spisy přijímá každé knihkupectví, zejmena však nakladatel
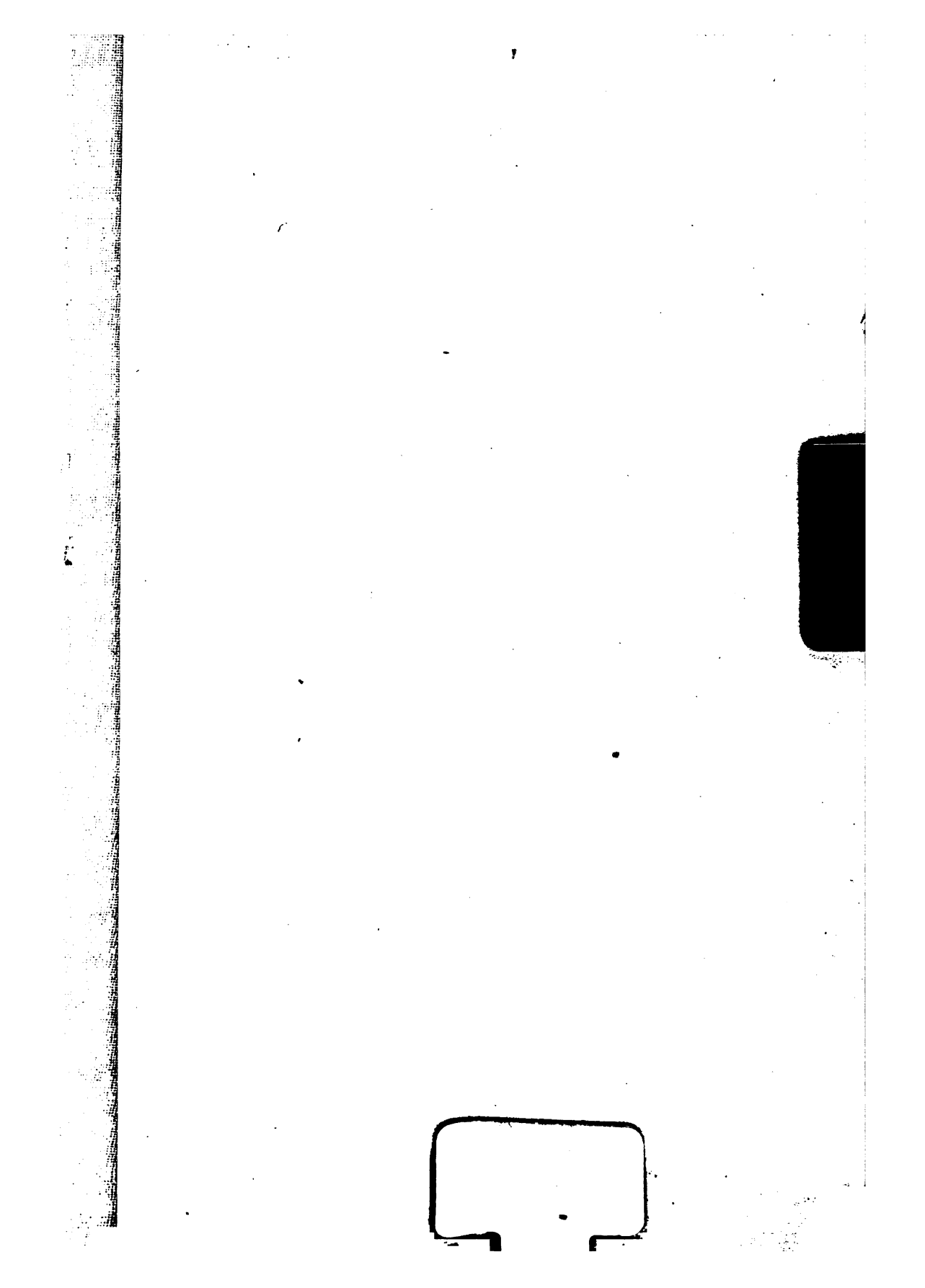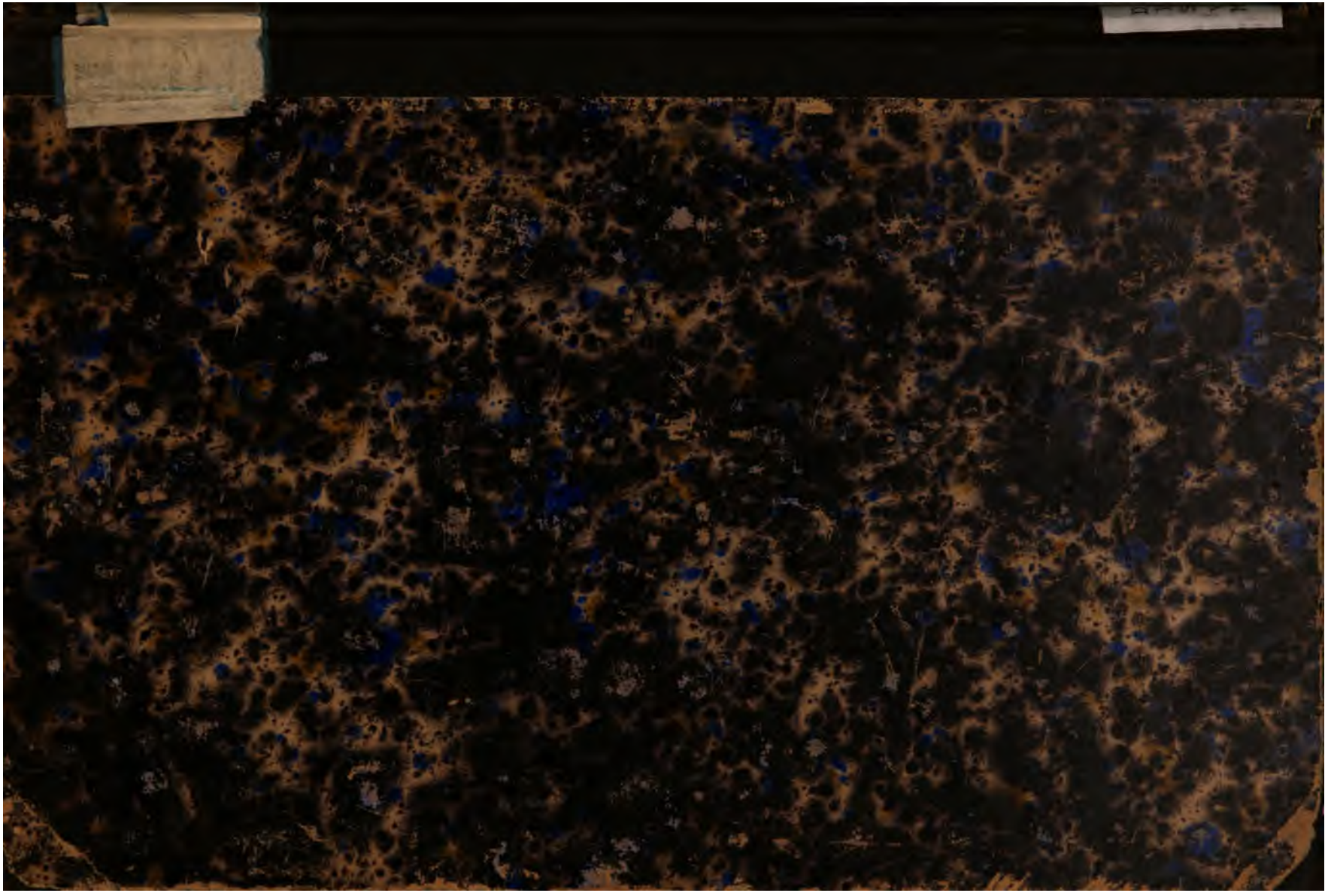
J. Otto, knihkupectví a knihtiskárna v Praze,
Václ. nám. 14. a Jungm. tř. 22.